

Scientific journal

De Securitate et Defensione.
Security and Defence Journal

published since 2015

ISSN 2450-5005

The Institute of Security Studies
The Faculty of Social Sciences
Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland

---

ZESPÓŁ REDAKCYJNY/ EDITORIAL TEAM

REDAKTOR NACZELNA/ EDITOR IN CHIEF	DR HAB. MALINA KASZUBA
ZASTĘPCA REDAKTOR NACZELNEJ/ DEPUTY EDITOR	DR MARTA SARA STEMPIEŃ
REDAKTOR / EDITOR	MGR DAMIAN JARNICKI
REDAKTOR /EDITOR	DR HAB. JÁN PĪEA
REDAKTOR / EDITOR	DR HAB. ZDZISŁAW ŚLIWA
REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK POLSKI)/ LANGUAGE EDITOR (POLISH)	MGR URSZULA PIĄTKOWSKA
REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK ANGIELSKI)/ LANGUAGE EDITOR (ENGLISH)	MGR HANNA SIENKIEWICZ-KAYA DR MARTA SARA STEMPIEŃ
REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK NIEMIECKI)/ LANGUAGE EDITOR (GERMAN)	DR ADRIANA POGODA-KOŁODZIEJAK
REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK ROSYJSKI)/ LANGUAGE EDITOR (RUSSIAN)	DR EWA KOZAK
SEKRETARZ REDAKCJI/ SECRETARY	MGR IZABELA BOJKO, MGR KAROLINA SÓWKA

RADA NAUKOWA/ SCIENTIFIC COMMITTEE

PROF. DR HAB. ROMUALD KALINOWSKI, UNIWERSYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH/ SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, POLAND; **PROF. DR HAB. ANDRZEJ MISUK**, UNIWERSYTET WARSZAWSKI/ UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND; **PROF. DR HAB. MIROSLAW MINKINA**, PROF. UCZELNI, UNIWERSYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH/ SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, POLAND; **PLK DR HAB. TOMASZ KOŚMIDER**, PROF. UCZELNI, AKADEMIA SZTUKI WOJENNEJ/ THE WAR STUDIES UNIVERSITY, POLAND; **DR HAB. MARIUSZ KUBIAK**, PROF. UCZELNI, UNIWERSYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH/ SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, POLAND; **DR HAB. EWA MARCINIAK**, PROF. UCZELNI, UNIWERSYTET WARSZAWSKI/ UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND; **PLK DR HAB. ANDRZEJ PIECZYWOK**, PROF. UCZELNI, UNIWERSYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY/ KAZIMIERZ WIELKI UNIVERSITY IN BYDGOSZCZ, POLAND; **DR HAB. ZBIGNIEW SABAK**, PROF. UCZELNI, PAŃSTWOWA SZKOŁA WYŻSZA IM. PAPIEŻA JANA PAWŁA II W BIAŁEJ PODLASKIEJ/ POPE JOHN PAUL II STATE SCHOOL OF HIGHER EDUCATION IN BIAŁA PODLASKA, POLAND; **DR HAB. HENRYK WYRĘBEK**, PROF. UCZELNI, UNIWERSYTETU PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH/ SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, POLAND; **DR ROBERT GAWŁOWSKI**, WYŻSZA SZKOŁA BANKOWA W TORUNIU/ TORUN SCHOOL OF BANKING, POLAND; **DR HAB. ASLAN ABASHIDZE**, ROSYJSKI UNIWERSYTET PRZYJAŹNI NARODÓW' THE PEOPLES' FRIENDSHIP UNIVERSITY OF RUSSIA; **DR HAB. NIKOLAI DUCHNO**, ROSYJSKI UNIWERSYTET TRANSPORTU (MIIT)/ RUSSIAN UNIVERSITY OF TRANSPORT (MIIT), RUSSIA; **DR HAB. GALINA KUC**, PROF. CHARKOWSKIEGO UNIWERSYTETU NARODOWEGO IM. W. KARAZINA/ V.N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY, UKRAINE; **DR HAB. ALEKSANDR MALKO**, PROF. ROSYJSKIEJ AKADEMII NAUK, SARATOW/ RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCES, RUSSIA; **DR HAB. AMAN MIZANBAJEV**, PROF. UNIWERSYTETU W CZELABIŃSKU/ CHELYABINSK STATE UNIVERSITY PROFESSOR, RUSSIA; **DR HAB. INNA STECENKO**, PROF. BAŁTYCKIEJ AKADEMII MIĘDZYNARODOWEJ/ BALTIC INTERNATIONAL ACADEMY, LATVIA; **DR ABDER-RAHMAN HAJ IBRAHIM**, UNIWERSYTET W BIRZEIT UNIVERSITY/ BIRZEIT UNIVERSITY, PALESTINE; **DOC. DR DENIS IROSNIKOW**, PAŃSTWOWY UNIWERSYTET W RIAZANIU IM. S.A. JESIENINA/ RYAZAN STATE UNIVERSITY, RUSSIA; **DR SANDRA KAJA**, PROF. UNIWERSYTETU STRADYNIA W RYDZE/ RIGA STRADIŅŠ UNIVERSITY, LATVIA

ADRES REDAKCJI/ EDITORIAL TEAM

INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE, WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH, UNIwersYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH, UL. ŻYTŃNIA 39, 08-110 SIEDLCE/
 INSTITUTE OF SECURITY STUDIES, FACULTY OF SOCIAL SCIENCES, SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, ŻYTŃNIA 39, 08-110 SIEDLCE, POLAND

ZA WERSJĘ PIERWOTNĄ CZASOPISMA UZNAJE SIĘ WERSJĘ ELEKTRONICZNĄ DOSTĘPNĄ POD ADRESEM [HTTP://WWW.DESECURITATE.UPH.EDU.PL](http://www.desecuritate.uph.edu.pl) / THE ORIGINAL VERSION OF THE JOURNAL IS THE ELECTRONIC VERSION AVAILABLE AT THE [HTTP://WWW.DESECURITATE.UPH.EDU.PL](http://www.desecuritate.uph.edu.pl)

KOREKTA/ PROFREADING: MGR URSZULA PIĄTKOWSKA

SKŁAD I ŁAMANIE/ TYPESETTING: DR MARTA SARA STEMPIEŃ

LOGOTYP/LOGOTYPE: ALEKSANDRA WOLSKA

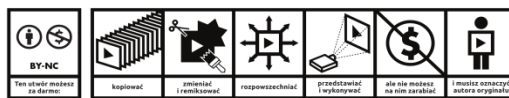
OKŁADKA/ COVER: DR MARTA SARA STEMPIEŃ

WYDAWCA/ PUBLISHER:

UNIwersYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH/
 SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, ŻYTŃNIA 39, 08-110 SIEDLCE
[HTTP://WWW.UPH.EDU.PL](http://www.uph.edu.pl)

PL ISSN 2450-5005

© **COPYRIGHT BY UNIwersYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH**

Uzasadnienie: autostawienie licencji niekomercyjnej 3.0 Polska - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie w innych mediach cyfrowych. Wyjątek ten nie obejmuje jednak stworzenia dodatkowych treści oparte na treści oryginalnej. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/>

ADRES DO PRZESŁANIA ARTYKUŁÓW/ ARTICLES SUBMISSION ADDRESS

REDAKCJA “DE SECURITATE ET DEFENSIONE. O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI”
 E-MAIL: secu_et_defen@uph.edu.pl

UNIwersytet PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH

Instytut NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

DE SECURITATE ET DEFENSIONE

O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI

SPIS TREŚCI

IRENEUSZ T. DZIUBEK, BOGUMIŁA PAWLACZYK

*Uzasadniona potrzeba czy historyczny strach przed terroryzmem
na przykładzie unijnych rozwiązań utrudniających dostęp do broni palnej*

7

SERGEY BOLSHAKOV

Kierunki realizacji strategii bezpieczeństwa narodowego Regionu Bałtyckiego

20

WAWRZYNIEC KOWALSKI

Oddziaływanie nieliberalnych rządów Nicolasa Maduro w Wenezueli na bezpieczeństwo międzynarodowe w perspektywie współpracy Moskwy i Caracas

38

MAGDALENA BSOUŁ-KOPOWSKA

Analiza porównawcza zarządzania bezpieczeństwem zdrowotnym państwa a jego rozwój gospodarczy

55

ANNA RYCAJ-PILIPCZUK

Koncepcja rozwiązania modelowego dla systemu bezpieczeństwa publicznego dużej aglomeracji miejskiej

73

MARCIN KONIECZNY

Wokół pojęcia dezinformacji w aspekcie prawno-kryminalistycznym

95

JERZY KUNIKOWSKI

Obszary wyzwań edukacji dla bezpieczeństwa

109

JOANNA KUFEL-ORŁOWSKA

Prawne i praktyczne aspekty bezpieczeństwa pracy mediatora – badania pilotażowe

118

SŁAWOMIR CHOMICKI

Odpowiedzialność karna i dyscyplinarna żołnierza i funkcjonariusza w świetle zasady ne bis in idem

134

JAN PIŁA, JAROSŁAW KOZUBA, FRANTISEK MARTINEC

Korozja pokrycia samolotu i względy bezpieczeństwa konstrukcyjnego

149

RAFAŁ PARCZEWSKI, TOMASZ KICIA

Użycie bezzalagowych statków powietrznych typu FlyEye na potrzeby wojskowej ochrony przeciwpożarowej – wyniki badań

164

TADEUSZ KRUCZKOWSKI

Polska mniejszość narodowa na Białorusi w okresie BSRR jako czynnik bezpieczeństwa narodowego ZSRR (1945-1985)

175

TABLE OF CONTENTS

IRENEUSZ T. DZIUBEK, BOGUMIŁA PAWLACZYK

Justified Need or Hysterical Fear of Terrorism on the Example of the EU's Arrangements that Hinder Access to Firearms

---

7

SERGEY BOLSHAKOV

Directions for Implementing the National Security Strategy of the Baltic Region

---

20

WAWRZYNIEC KOWALSKI

The Impact of the Non-Liberal Rule of Nicolas Maduro in Venezuela on International Security in the Perspective of Cooperation Between Moscow and Caracas

---

38

MAGDALENA BSOUL-KOPOWSKA

Comparative Analysis of State Health Security Management and State Economic Development

---

55

ANNA RYCAJ-PILIPCZUK

The Concept of a Model Solution for the Public Security System of a Large Urban Agglomeration

---

73

MARCIN KONIECZNY

On the Concept of Disinformation in the Legal and Forensic Aspect

---

95

JERZY KUNIKOWSKI

Areas of Challenges of Education for Safety

109

JOANNA KUFEL-ORŁOWSKA

Safety of the Mediator's Work – Pilot Studies

118

SŁAWOMIR CHOMICKI

Criminal and Disciplinary Liability of a Soldier and an Officer in the Light of the Ne Bis In Idem Principle

---

134

JAN PILA, JAROSŁAW KOZUBA, FRANTISEK MARTINEC

Aircraft Skin Corrosion and Structural Safety Considerations

149

RAFAL PARCZEWSKI, TOMASZ KICIA

Use of FlyEye Unmanned Aerial Vehicles for the Purposes of the Military Fire Protection – Research Results

---

164

TADEUSZ KRUCZKOWSKI

The Polish National Minority in Belarus During the BSSR Period as a Factor in the National Security of the USSR (1945-1985)

175

Ireneusz T. DZIUBEK

Akademia Kaliska

im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego¹

Wydział Nauk Społecznych

ktsmk@interia.pl

<https://orcid.org/0000-0003-4232-8218>

Bogumiła PAWLACZYK

Akademia Kaliska im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego²

Wydział Nauk Społecznych

bp10@onet.eu

<https://orcid.org/0000-0001-5546-8119>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.01>

UZASADNIONA POTRZEBA CZY HISTERYCZNY STRACH PRZED TERRORYZMEM NA PRZYKŁADZIE UNIJNYCH ROZWIĄZAŃ UTRUDNIAJĄCYCH DOSTĘP DO BRONI PALNEJ

ABSTRAKT: Paryskie wydarzenia odnotowane w listopadzie 2015 roku ponownie uzmysłowiły, że terenem oddziaływania współczesnego terroryzmu może być również Europa. Poszczególne państwa oraz organizacje międzynarodowe poszukują rozwiązań wpływających na poprawę bezpieczeństwa, a tym samym na zredukowanie ryzyka pojawienia się kolejnych zamachów. Jednym ze sposobów ograniczenia potencjalnego ryzyka wystąpienia aktów terroru ma być wprowadzenie przez Unię Europejską (UE) restrykcyjnych przepisów dotyczących dostępu do broni palnej oraz obrotu bronią palną. W artykule dokonano identyfikacji współczesnego terroryzmu jako jednego z najpoważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Zaprezentowano w nim i poddano analizie rozwiązania formalno-prawne oraz instytucjonalne stosowane w walce ze zjawiskiem jakim jest terroryzm. W pierwszej kolejności poddano analizie rozwiązania stosowane przez państwa – członków Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), a następnie regulacje przyjęte przez UE. Szczegółowo scharakteryzowano przepisy regulujące dostęp obywateli Unii Europejskiej do broni palnej oraz zasady dotyczące obrotu bronią palną na obszarze unijnym oraz wpływ tych rozwiązań na obniżenie ryzyka wystąpienia zamachów terrorystycznych.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo, broń palna, prawo, Unia Europejska

---

JUSTIFIED NEED OR HYSTERICAL FEAR OF TERRORISM ON THE EXAMPLE OF THE EU'S ARRANGEMENTS THAT HINDER ACCESS TO FIREARMS

ABSTRACT: The Paris events recorded in November 2015 once again made people realize that Europe may also be the area of influence of contemporary terrorism. Individual countries and

---

¹ The President Stanislaw Wojciechowski Calisia University; Poland.

² The President Stanislaw Wojciechowski Calisia University; Poland.

international organizations look for solutions that will improve security and thus reduce the risk of other attacks. One of the ways to reduce the potential risk of acts of terror is the imposition of restrictive regulations by the European Union regarding access to firearms and the sale of firearms. The article identifies contemporary terrorism as one of the most serious threats to international security. It presents and analyses formal, legal, and institutional solutions used in the fight against the phenomenon of terrorism. First, the analysis focuses on the solutions applied by countries belonging to the United Nations Organization (UNO), and then the regulations adopted by the European Union. The rules governing the access to firearms by EU citizens, as well as the rules regarding the trade in firearms in the territory of the EU and the impact of these solutions on reducing the risk of terrorist attack, were analysed in detail.

KEYWORDS: safety, firearm, law, European Union

WPROWADZENIE

Zjawisko terroryzmu towarzyszy ludziom od wieków, stanowiąc olbrzymie zagrożenie dla ludzkiego życia i mienia. Termin *terroryzm* wywodzi się od łacińskiego słowa *terror*, które oznacza strach, przerażenie, trwogę oraz różne aspekty gwałtu i przemocy powodujące uczucie strachu³. Pojęcie terroryzmu próbowało zdefiniować wielu badaczy zajmujących się tym zagadnieniem⁴, a także w regulacjach prawnych⁵. W ujęciu kryminologicznym najbardziej trafnie pojęcie to określił Marian Fleming. Według niego „terroryzm to umyślne działanie stanowiące naruszenie prawa karnego i zmierzające w drodze aktów przemocy lub zagrożenia tymi aktami do zastraszenia organów władzy państwowej lub znacznych odłamów społeczeństwa oraz wymuszenia określonego postępowania”⁶.

Współczesny terroryzm stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Użycie przemocy czy groźba jej użycia to metody, które służą do zastraszania przedstawicieli rządów poszczególnych państw oraz zamieszkującej je ludności. Celem terrorystów jest zachwianie poczucia bezpieczeństwa w wymiarze międzynarodowym⁷.

---

³ B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, tom 2, Warszawa 2001, s. 425.

⁴ Przyjmuje się, że obecnie używanych jest około dwustu różnych określeń zjawiska, jakim jest terroryzm – za T. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008, s. 20. Pojęcie to definiowali między innymi polscy badacze: B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Toruń 2002, s. 35; R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny. Studium z antropologii polityki*, Toruń 2006, s. 45–46; B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001, s. 12; K. Jałoszyński, *Jednostka kontrterrorystyczna – element działań bojowych w systemie bezpieczeństwa antyterrorystycznego*, Szczytno 2017, s. 13–16; K. Liedel, *Zwalczanie terroryzmu lotniczego. Aspekty prawnomiędzynarodowe*, Warszawa 2003, s. 9–10; K. Liedel, *Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa*, Warszawa 2010, s. 17–27; S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie, istota i przyczyny zjawiska*, Bydgoszcz-Poznań 2011, rozdziały I–III.

⁵ Jedną z pierwszych definicji prawa międzynarodowego – określającą terroryzm jako „Wszystkie działania przestępcze skierowane przeciwko państwom, których celem jest wytworzenie stanu terroru w umysłach ludzi, grup społecznych lub społeczeństwa” – została zaproponowana w 1937 roku przez Ligę Narodów w projekcie konwencji dotyczącej zapobiegania terroryzmowi, która jednak nigdy nie weszła w życie <https://unic.un.org/pl/terroryzm/definicje.php>, (20.07.2021).

⁶ M. Fleming, *Terroryzm polityczny w międzynarodowym prawodawstwie*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1996, nr 1, s. 3.

⁷ K. Liedel, P. Piasecka, *Jak przetrwać w dobie zagrożeń terrorystycznych. Elementy edukacji antyterrorystycznej*, Warszawa 2007, s. 8.

Popołniając akty terroru sprawcy posługują się najczęściej bronią konwencjonalną, a w szczególności automatyczną bronią ręczną i ładunkami wybuchowymi. Terrorysty do swoich działań wykorzystują także nowe rozwiązania techniczne (plastyczne materiały wybuchowe, zdalnie odpalane detonatory), umożliwiające im precyzyjne działanie. Podkreślić należy, że nowoczesne technologie wojskowe oraz sieci komputerowe dają praktycznie nieograniczone możliwości dokonania precyzyjnych ataków⁸.

Skutki działań terrorystycznych, w tym utrata życia i zdrowia, często przez niewinne i przypadkowe ofiary, potęgują strach odczuwany przez społeczeństwo. Terroryzm postrzegany jest bowiem przez pryzmat nieprzewidywalności, zarówno samych ataków, środków, jakimi posługują się sprawcy, jak również reakcji ofiar. Potęgowanie strachu, groźba kolejnego ataku ułatwia organizacjom terrorystycznym osiągnięcie zakładanych celów – wykazania bezradności i bezsilności podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w konfrontacji ze skutecznością prezentowaną przez organizacje terrorystyczne. Dlatego też priorytetem w działaniach podejmowanych przez gremia międzynarodowe powinno być poszukiwanie efektywnych sposobów przeciwdziałania temu zjawisku⁹.

Celem artykułu jest zaprezentowanie wyników badań dotyczących identyfikacji działań Unii Europejskiej w obszarze przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym poprzez wprowadzenie rozwiązań formalnoprawnych i instytucjonalnych ograniczających obrót bronią palną i dostęp do niej, a tym samym udzielenie odpowiedzi na pytanie: Czy rozwiązania formalnoprawne i instytucjonalne ograniczające obrót bronią palną i dostęp do niej wdrożone w Unii Europejskiej w znaczący sposób wpływają na obniżenie ryzyka wystąpienia zamachów terrorystycznych?

W toku prowadzonego procesu badawczego, przyjęto następującą hipotezę: Komisja Europejska pracując nad nowymi rozwiązaniami dotyczącymi obrotu bronią palną i dostępu do niej¹⁰, przyjęła błędne założenie, że istnieje związek pomiędzy legalnym posiadaniem przez obywateli Unii Europejskiej określonych rodzajów i typów broni palnej a ryzykiem dokonania zamachów terrorystycznych.

W prowadzonym procesie badawczym posłużono się analizą krytyczną materiałów źródłowych oraz wykorzystano studium przypadków.

MIĘDZYNARODOWE UNORMOWANIA PRAWNE W WALCE Z TERRORYZMEM

Terroryzm – ze względu na swoją istotę – stanowi poważne zagrożenie dla stosunków międzynarodowych. Dla jego zwalczania konieczne jest podjęcie wspólnego wysiłku w wymiarze międzynarodowym. Działania indywidualne podejmowane w tym zakresie są niewystarczające.

---

⁸ K. Liedel, *Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa*, Warszawa 2010, s. 29.

⁹ K. Liedel, P. Piasecka, *op. cit.*, s. 8-9.

¹⁰ Wniosek Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0750&from=SK>, (20.07.2021).

Pierwsze uregulowania prawne dotyczące zwalczania terroryzmu pojawiły się na początku XX wieku (*Regulamin praw i zwyczajów wojny lądowej* – załącznik do IV Konwencji Haskiej z 18 października 1907 roku)¹¹.

Wraz z pojawieniem się kolejnych zagrożeń objawiły się też nowe wyzwania dla państw i organizacji międzynarodowych, które zostały zmuszone do poszukiwania skutecznych rozwiązań zapewniających bezpieczeństwo. Podstawę do podejmowania działań w tym zakresie stanowi dorobek prawny Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Początkowo działania te miały charakter rozproszony. Kwestie związane ze zwalczaniem terroryzmu można zatem znaleźć w szeregu uregulowań prawnych, przyjętych na forum ONZ¹².

Działania podjęte po 11 września 2001 roku doprowadziły do przyjęcia 8 września 2006 roku przez wszystkie państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych *Globalnej Strategii Zwalczania Terroryzmu*. Uzgodniono wspólne stanowisko w sprawie zwalczania terroryzmu na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym. Podstawą strategii jest jednoznaczne, bezwarunkowe i silne potępienie terroryzmu we wszelkich jego formach, „stosowanego przez kogokolwiek, gdziekolwiek i z jakichkolwiek powodów”. Strategia ustanawia konkretne środki, które mają być podejmowane w celu eliminowania przyczyn rozprzestrzeniania się terroryzmu oraz dla wzmacniania indywidualnej i wspólnej zdolności państw i Narodów Zjednoczonych w zapobieganiu i zwalczaniu terroryzmu, chroniąc jednocześnie prawa człowieka i strzegąc rządów prawa. *Globalna Strategia Zwalczania Terroryzmu* zakłada:

- „poprawę spójności i skuteczności dostarczania pomocy technicznej w zwalczaniu terroryzmu aby wszystkie państwa mogły efektywnie odgrywać w niej swoją rolę;
- organizowanie systemów pomocy dla ofiar terroryzmu i ich rodzin;
- przeciwdziałanie zagrożeniu bioterroryzmem poprzez stworzenie jednolitej bazy danych zawierającej informacje o przypadkach użycia środków biologicznych;
- konieczność współpracy najważniejszych instytucji, działających w międzynarodowej przestrzeni;

---

¹¹ D.J. Mierzejewski, *Bezpieczeństwo europejskie w warunkach przemian globalizacyjnych*, Toruń 2011, s. 158.

¹² Odniesienia do zwalczania terroryzmu znajdują się między innymi w ratyfikowanych przez Polskę: Konwencji o przestępstwach i innych bezprawnych aktach dokonanych na pokładzie samolotu sporządzonej w Tokio w dniu 14 września 1963 r. (Dz. U. 1975 Nr 15 poz. 147), Konwencji o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi sporządzona w Hadze 16 grudnia 1970 r. (Dz. U. 1975 Nr 25 poz. 181), Konwencji o zwalczaniu bezprawnych czynów przeciw bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego w Montrealu 23 września 1971 r. (Dz. U. 1976 Nr 8 poz.37), Konwencji o zapobieganiu i karaniu za przestępstwa wobec osób korzystających z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r. (Dz. U. 1983 Nr 73, poz. 168), Konwencji o zakazie brania zakładników sporządzona w Nowym Jorku 8 grudnia 1979 r. (Dz. U. 2000 Nr 106, poz. 1123), Konwencji w sprawie znakowania plastycznych materiałów wybuchowych w celu ich wykrywania, podpisana w Montrealu dnia 1 marca 1991 r. (Dz. U. 2007 Nr 137 poz. 948), Międzynarodowej Konwencji o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r. (Dz. U. 2007 Nr 66 poz. 438), Międzynarodowej Konwencji o Zwalczaniu Finansowania Terroryzmu przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r. (Dz. U. 2004 Nr 263 poz. 2620), Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz. U. 2005 Nr 18 poz. 158), Międzynarodowej Konwencji w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r. (Dz. U. 2010 Nr 112 poz. 740).

- uniemożliwienie wykorzystania postępu w biotechnologii przez terrorystów czy kryminalne grupy przestępcze;
- angażowanie społeczeństwa – organizacji lokalnych, regionalnych i subregionalnych – do zwalczania terroryzmu;
- rozwijanie partnerstwa z sektorem prywatnym, by zapobiegać aktom terrorystycznym;
- opracowywanie innowacyjnych środków i metod przeciwdziałania rosnącemu zagrożeniu wykorzystania Internetu przez terrorystów;
- modernizację systemów kontroli granicznej i celnej oraz poprawę bezpieczeństwa dokumentów podróży, w celu zapobieżenia przemieszczaniu się terrorystów i przenoszeniu nielegalnych materiałów;
- wzmacnianie współpracy w dziedzinie zwalczania procederu prania brudnych pieniędzy i finansowania terroryzmu”¹³.

ONZ pełni wiodącą rolę nie tylko w stanowieniu norm prawnych dotyczących walki z terroryzmem, lecz także mobilizuje państwa i organizacje międzynarodowe do zwiększenia zaangażowania w zapobieganie i zwalczanie zjawiska. Kluczowe znaczenie w tym zakresie ma przyjęcie przez wszystkie państwa członkowskie szesnastu konwencji i protokołów ONZ dotyczących zapobiegania i zwalczania międzynarodowego terroryzmu.

Na mocy rezolucji 1373 (2001) powstał Komitet Antyterrorystyczny (*Counter Terrorism Committee – CTC*), którego głównym zadaniem jest monitoring i udzielanie pomocy technicznej w zakresie jej implementacji. Rezolucja ta zaleca poszczególnym państwom członkowskim wdrażanie międzynarodowych instrumentów prawnych oraz stosowanie środków służących wzmocnieniu zdolności prawnych i instytucjonalnych w zwalczaniu terroryzmu na poziomie krajowym, regionalnym oraz na płaszczyźnie globalnej.

W oparciu o rezolucję 1535 (2004) Rada Bezpieczeństwa powołała Zarząd Wykonawczy Komitetu Antyterrorystycznego (*Counter-Terrorism Committee Executive Directorate – CTED*), który udziela CTC wsparcia technicznego. W celu zapewnienia koordynacji i spójności działań w ramach systemu ONZ dotyczącego walki z terroryzmem, Sekretarz Generalny ONZ powołał (2005) Specjalny Wydział ds. Walki z Terroryzmem (*UN Counter - Terrorism Implementation Task Force – CTITF*)¹⁴.

Również prawo Unii Europejskiej zawiera szereg unormowań dotyczących współdziałania państw członkowskich w zwalczaniu terroryzmu. Początki współpracy państw – późniejszych członków Unii Europejskiej w zakresie zwalczania terroryzmu – datowane są na lata 70. XX wieku. W odpowiedzi na działania organizacji terrorystycznych podjęto współpracę resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości (grupa TREVI)¹⁵.

¹³ *Globalna Strategia Zwalczania Terroryzmu*, <https://unic.un.org.pl/terroryzm/strategia.php>, (20.07.2021).

¹⁴ *Działania podjęte przez ONZ*, https://unic.un.org.pl/terroryzm/dzialania_rb.php, (20.07.2021).

¹⁵ D.J. Mierzejewski, *op. cit.*, s. 165.

W przyjętym w 1992 roku *Traktacie o Unii Europejskiej* po raz pierwszy ujęto problematykę współpracy w zakresie zwalczania zjawiska terroryzmu międzynarodowego¹⁶. Kolejne akty prawne UE, odnoszące się do tego problemu, to deklaracja o finansowaniu terroryzmu z 1993 roku oraz konwencje o zasadach ekstradycji z 1995 i 1996 roku)¹⁷.

W 2001 roku przyjęto Plan Działania w sprawie Zwalczania Terroryzmu (*The Action Plan on Combating Terrorism*). Zamachy terrorystyczne, do których doszło w Madrycie i Londynie, wpłynęły na podjęcie przez UE bardziej zdecydowanych działań w walce z terroryzmem, których efektem było przyjęcie:

- w 2004 roku Deklaracji w sprawie Zwalczania Terroryzmu (*The Declaration on Combating Terrorism*);
- w 2005 roku Strategii UE w dziedzinie Zwalczania Terroryzmu (*The EU Counter-Terrorism Strategy*) oraz Strategii Unii Europejskiej w walce z Radykalizacją Postaw i Rekrutacją Terrorystów (*The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism*);
- w 2010 roku Strategii Bezpieczeństwa Wewnętrznego Unii Europejskiej, dążąc do europejskiego modelu bezpieczeństwa (*The European Union Internal Security Strategy – Towards a European Security Model*), oraz Strategii Bezpieczeństwa Wewnętrznego UE w działaniu – pięć kroków w kierunku bezpieczniejszej Europy (*The EU Internal Security Strategy in Action – Five steps towards a more secure Europe*)¹⁸.

W Sekretariacie Generalnym Rady UE działa Centrum Sytuacyjne, odpowiedzialne za wymianę i analizę informacji wywiadowczych dotyczących zagadnień bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, w tym terroryzmu oraz Koordynator ds. Przeciwdziałania Terroryzmowi. Problematyką przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu zajmują się również Rada Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych oraz Stały Komitet Współpracy Operacyjnej w zakresie Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Obok regulacji prawnych podejmowane są również działania przez profesjonalne służby, których zadaniem jest przede wszystkim rozpoznawanie zagrożeń i zapobieganie ich wystąpieniu, a w przypadku, gdy dojdzie do ataku terrorystycznego, podjęcie działań minimalizujących ich skutki. Jedną z form prewencyjnego oddziaływania, mającego ograniczyć ryzyko wystąpienia aktów terroru, są zaostrzone kontrole pasażerów i bagażu we wszystkich rodzajach środków transportu.

TERRORYZM A DOSTĘP DO BRONI PALNEJ

Karabinki, których użyto podczas zamachów w listopadzie 2015 roku w Paryżu, pochodzą z wyprodukowanej w byłej Jugosławii w latach 1987 i 1988 partii karabinków automatycznych

---

¹⁶ *Ibidem*, s. 166.

¹⁷ *Ibidem*, s. 167.

¹⁸ M. Łuczowska, *Działania Unii Europejskiej w zakresie zwalczania terroryzmu*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2016, vol. 10, nr 2, s. 125–127.

M70 (ulepszonej wersji radzieckiego AK-47)¹⁹. Według relacji świadków taką bronią posługiwali się również terroryści, którzy dokonali ataku na redakcję paryskiego magazynu „Charlie Hebdo”.

W atakach terrorystycznych w Paryżu śmierć poniosło 128 osób. Te tragiczne wydarzenia stały się pretekstem do ogłoszenia przez Komisję Europejską nowelizacji dyrektywy Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni. W uzasadnieniu do wniosku stwierdzono, iż nadrzędny cel wprowadzanych zmian to zapewnienie bezpieczeństwa obywateli i przedsiębiorstw prowadzących obrót bronią. Podkreślono również, że „wykorzystanie broni palnej przez organizacje prowadzące poważną i zorganizowaną działalność przestępczą i terrorystyczną może przynieść ogromne szkody społeczeństwu”²⁰.

Zgodnie z wcześniej obowiązującym stanem prawnym, posiadanie i obrót bronią palną do użytku cywilnego podlegały kompleksowym uregulowaniom zawartym w dyrektywie 91/477/EWG²¹, zmienionej dyrektywą 2008/51/WE²², przy czym prawo UE pozostawiało państwom członkowskim swobodę w zakresie możliwości zastosowania podczas implementacji tej dyrektywy bardziej rygorystycznych środków prawnych. Dyrektywa określała między innymi kategorie broni, jakie w oparciu o pozwolenie na broń można posiadać, oraz rodzaje broni, których posiadanie nie jest dozwolone²³, a państwa członkowskie zostały zobowiązane do wprowadzenia w prawie krajowym regulacji zakazujących nabywania i posiadania broni palnej i amunicji sklasyfikowanej w kategorii A²⁴.

Dyrektywa ustalała ogólne ramy prawne dla ustawodawstwa krajowego regulującego dostęp do broni palnej. W Polsce takim aktem prawnym jest ustawa z dnia 21 maja 1999 roku o broni i amunicji²⁵. Zgodnie z jej przepisami broń palną i amunicję do tej broni, można posiadać na podstawie „pozwolenia na broń”, natomiast broń palną pozbawioną cech użytkowych na podstawie „karty rejestracyjnej broni pozbawionej cech użytkowych”²⁶.

Pozwolenie na broń może zostać wydane do ochrony osobistej oraz ochrony osób i mienia, a także w celach „łowickich, sportowych, rekonstrukcji historycznych, kolekcjonerskich, pamiątkowych oraz szkoleniowych”²⁷. Pozwolenie na broń wydawane jest w drodze decyzji

---

¹⁹ *Nowe fakty ws. broni użytej przez zamachowców w Paryżu*, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-zamachy-paryz/fakty/news-nowe-fakty-ws-broni-uzytej-przez-zamachowcow-w-paryzu,nId,1929399#crp_state=1, (20.07.2021).

²⁰ Wniosek Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni, Bruksela, dnia 18.11.2015 r. COM(2015) 750 final 2015/0269 (COD), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0750&from=SK>, (20.07.2021).

²¹ Dyrektywa Rady 91/477/EWG z dnia 18 czerwca 1991 r. w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni - Dz. Urz. WE L 256 z 13.09.1991.

²² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/51/WE z dnia 21 maja 2008 r. zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni - Dz. Urz. UE L 179/5 z 08.07.2008.

²³ Załącznik I do dyrektywy 91/477/EWG określał 4 kategorie broni palnej w kolejności stwarzanego zagrożenia: kategoria A – broń palna niedozwolona; kategoria B – broń palna, w przypadku której wymagane jest pozwolenie; kategoria C – broń palna, w przypadku której wymagane jest oświadczenie; kategoria D – inna broń palna.

²⁴ Aktualnie obowiązek ten realizowany jest w formie załącznika do ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym - Dz. U. 2019 poz. 1214.

²⁵ Dz. U. Nr 53, poz. 549 z późn. zm.

²⁶ Art. 9 ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji.

²⁷ *Ibidem*, art. 10.

administracyjnej, w której określa się cel, w jakim zostało wydane, oraz rodzaj i liczbę egzemplarzy broni. Nabywca broni jest obowiązany zarejestrować ją w ciągu 5 dni od dnia nabycia. Rejestracji dokonuje się na podstawie dowodu nabycia broni, a w przypadku broni palnej pozbawionej cech użytkowych dodatkowo po przedstawieniu potwierdzenia pozbawienia broni palnej cech użytkowych. Rejestracji broni dokonują organy właściwe do wydawania pozwoleń. Zarejestrowanie broni wymagającej pozwolenia potwierdza się w legitymacji posiadacza broni albo w świadectwie broni. Zarejestrowanie broni palnej pozbawionej cech użytkowych potwierdza się w karcie rejestracyjnej broni, która jest wydawana posiadaczowi broni.

Pozwolenia na broń nie wydaje się „osobom: poniżej 21 roku życia; z zaburzeniami psychicznymi lub o znacznie ograniczonej sprawności psychofizycznej albo wykazującym istotne zaburzenia funkcjonowania psychologicznego, a także uzależnionym od alkoholu lub od substancji psychoaktywnych; nie posiadającym miejsca stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; stanowiącym zagrożenie dla siebie, porządku lub bezpieczeństwa publicznego”²⁸.

Pozwolenie na broń może być cofnięte w każdym czasie, jeżeli organ je wydający stwierdzi, że posiadacz broni nie przestrzega warunków określonych w pozwoleniu na broń lub narusza przepisy ustawy.

We wniosku Komisji Europejskiej z 18 listopada 2015 roku wskazywano, że celem proponowanych rozwiązań jest utrudnienie dostępu do broni palnej, zwiększenie kontroli nad jej obrotem oraz zacieśnienie współpracy pomiędzy członkami Unii Europejskiej w sprawie kontroli nad obrotem i przewozem broni, a także utrudnienie przywracania do stanu używalności broni pozbawionej cech użytkowych. Osiągnięcie tego celu ma umożliwić:

- „wprowadzenie bezwzględnego zakazu posiadania przez osoby prywatne broni samopowtarzalnej (automatycznej), nawet takiej, której pozbawiono cech użytkowych;
- utrudnienie nabywania broni, części broni oraz amunicji za pośrednictwem Internetu;
- ustalenie jednolitego standardu oznaczania egzemplarzy broni;
- ustalenie jednolitego standardu w sprawie broni alarmowej, w celu ograniczenia ryzyka przerabiania jej w broń bojową;
- zaostrzenie przepisów dotyczących obrotu bronią pozbawioną cech użytkowych;
- zaostrzenie przepisów dotyczących kolekcjonowania broni w celu ograniczenia ryzyka nabywania jej przez przestępców.

Wniosek ten został zrealizowany w 2017 roku²⁹. Maltański minister spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa narodowego – Carmelo Abela, komentując nowe rozwiązania stwierdził, że bardziej rygorystyczne niż dotychczas stosowane kontrole dotyczące nabywania i posiadania broni, mają w pierwszej kolejności zapobiegać „(...) wykorzystywaniu legalnych kanałów i rozwiązań regulacyjnych w tym zakresie przez grupy przestępcze i terrorystów. Dyrektywa jest

---

²⁸ *Ibidem*, art. 15 ust. 1.

²⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/853 z dnia 17 maja 2017 r. zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni (Dz. Urz. UE, L 137 z 24.05.2017).

zatem ważnym krokiem naprzód, zwłaszcza dlatego, że uwzględniono w niej zarówno względy bezpieczeństwa, jak i potrzebę ochrony legalnej działalności. Unia i państwa członkowskie muszą jednak nadal dążyć do likwidowania kanałów umożliwiających nielegalne nabywanie broni przez grupy przestępcze i terrorystów”³⁰.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/853 z dnia 17 maja 2017 roku stanowi: „Aby zwiększyć możliwość śledzenia wszelkiej broni palnej i istotnych komponentów, a także ułatwić ich swobodny przepływ, wszelka broń palna i jej istotne komponenty powinny być oznaczone czytelnym, trwałym i niepowtarzalnym oznakowaniem oraz zarejestrowane w systemach rejestracji danych państw członkowskich”³¹. Dane zawarte w rejestrach powinny zawierać wszelkie informacje pozwalające na powiązanie danego egzemplarza broni palnej z jego właścicielem, a także „(...) nazwę wytwórcy lub oznaczenie handlowe, państwo lub miejsce wytworzenia, typ, markę, model, kaliber i numer seryjny broni palnej lub wszelkie niepowtarzalne oznakowanie umieszczone na szkielecie lub komorze zamkowej broni palnej (...)”³², natomiast sposób trwałego i niepowtarzalnego oznakowania powinien być uregulowany wspólnymi unijnymi przepisami³³.

Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/555 z dnia 24 marca 2021 roku postanowiono ujednoczyć przepisy unijne dotyczące kontroli nabywania i posiadania broni. W załączniku nr 1 do dyrektywy dokonano klasyfikacji broni:

- „kategoria A – broń palna niedozwolona;
- kategoria B – broń palna na posiadanie której wymagane jest pozwolenie;
- kategoria C – broń palna i broń, w przypadku której wymagane jest oświadczenie”³⁴.

Jak wcześniej wspomniano, celem bardziej rygorystycznych kontroli w zakresie nabywania i posiadania broni było zapobieżenie procederowi wykorzystywania legalnych kanałów i rozwiązań regulacyjnych dostępu do broni przez grupy przestępcze i terrorystów. Trudno zgodzić się z takimi założeniami. Restrykcje nakładane na legalny, cywilny rynek broni palnej nie wpływają w żaden sposób na ograniczenie dostępu terrorystów do broni. Najlepszym przykładem są wydarzenia we Francji. Pomimo tego, że wojskowa broń automatyczna jest w tym kraju zakazana, zamachowcy się nią posłużyli. Co więcej co roku francuska policja konfiskuje nielegalną broń pochodzącą z przemytu.

---

³⁰ Komunikat prasowy Rady UE z dnia 25 kwietnia 2017 r.: *UE zaostrza kontrolę nabywania i posiadania broni*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2017/04/25/control-acquisition-possession-weapons/>, (20.07.2021).

³¹ Punkt 6. Dyrektywy.

³² *Ibidem*, punkt 7.

³³ Dyrektywa wykonawcza Komisji (UE) 2019/68 z dnia 16 stycznia 2019 r. ustanawiająca specyfikacje techniczne dotyczące oznakowania broni palnej i jej istotnych komponentów zgodnie z dyrektywą Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni (Dz. Urz. UE L 15 z 17.01.2019) oraz dyrektywa wykonawcza Komisji (UE) 2019/69 z dnia 16 stycznia 2019 r. ustanawiająca specyfikacje techniczne dotyczące broni alarmowej i sygnałowej zgodnie z dyrektywą Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni (Dz. Urz. UE L 15 z 17.01.2019).

³⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/555 z dnia 24 marca 2021 r. w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni (tekst jednolity) – (Dz. Urz. UE L 115/1 z 06.04.2021).

W przeciwieństwie do legalnych posiadaczy broni palnej, terroryści nie zaopatrują się w nią legalną drogą (pozwolenie i zakup w sklepie). Wprowadzone zmiany oparto na błędnym założeniu, że istnieje związek pomiędzy legalnym posiadaniem przez obywateli Unii Europejskiej określonych rodzajów i typów broni palnej a ryzykiem dokonania zamachów terrorystycznych. Skupienie się na zawężeniu dostępności do broni w legalnym obrocie na rynku cywilnym, w tym poprzez zmianę kategorii (przeniesienie niektórych rodzajów broni z kategorii B do kategorii A), może doprowadzić do wyeliminowania z obrotu podstawowych, powszechnie dziś funkcjonujących jednostek broni. Restrykcyjny charakter wprowadzonych zmian w sposób oczywisty wpłynie na ilość podmiotów prowadzących profesjonalną sprzedaż.

Sytuacja ta, a także zmiany w prawodawstwie polskim (wymuszone koniecznością implementacji prawa unijnego) przyczynią się do ograniczenia funkcjonowania między innymi organizacji strzelectwa sportowego, szkolenia członków organizacji proobronnych czy edukacji dla bezpieczeństwa.

PODSUMOWANIE

Komisja Europejska poszukując nowych rozwiązań walki z terroryzmem zamiast skupić się na instrumentach poprawiających skuteczność służb i instytucji zwalczających nielegalny obrót bronią palną uznała, że środkiem ograniczającym ryzyko wystąpienia aktów terroru z jej użyciem będą restrykcyjne regulacje dotyczące legalnego posiadania i obrotu bronią palną w Unii Europejskiej. Przy czym swoje stanowisko oparła o błędne założenie, że legalni posiadacze broni palnej oraz przedsiębiorcy nią handlujący stanowią potencjalne źródło zaopatrzenia dla grup terrorystycznych, a tym samym pośrednio wpływają na wzrost zagrożenia terrorystycznego.

Wprowadzone zmiany w dyrektywie 91/477/EWG w niewielkim stopniu wpłynęły na poprawę bezpieczeństwa państw członkowskich UE. Ograniczają natomiast prawa obywateli wspólnoty w dostępie do posiadania broni palnej, przez co wpływają również niekorzystnie na funkcjonowanie legalnego rynku obrotu bronią.

Postanowienia dyrektywy naruszają dobra obywateli UE, a z polskiej perspektywy są wręcz szkodliwe i stoją w sprzeczności z założeniami polskiej polityki obronnej.

Jedyną – jak do tej pory – działaniem Komisji Europejskiej, to propozycja przyjęcia rozporządzenia wykonawczego do dyrektywy 91/477/EWG dotyczącego wymiany informacji między państwami członkowskimi o osobach, którym w krajach członkowskich odmówiono udzielenia zezwoleń na nabycie broni palnej, co ma uniemożliwić takim osobom ubieganie się o nabycie broni palnej w innym państwie członkowskim³⁵.

---

³⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 9 grudnia 2020 roku dotyczący Planu dla UE w dziedzinie zwalczania terroryzmu: przewidywanie, zapobieganie, ochrona i reagowanie, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0795&from=EN>; (20.07.2021).

Swoje działania Komisja Europejska powinna skupić na wprowadzeniu systemowych rozwiązań pozwalających na bardziej skuteczną walkę z nielegalnym obrotem bronią, w tym poprzez:

- zacieśnienie współpracy państw członkowskich w zakresie wymiany informacji;
- podjęcie działań zmierzających do uszczelnienia granic zewnętrznych Unii Europejskiej, w tym z wykorzystaniem systemów informatycznych.

BIBLIOGRAFIA

- Aleksandrowicz Tomasz. 2008. *Terroryzm międzynarodowy*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i profesjonalne.
- Bolechów Bartosz. 2002. *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*. Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Borkowski Robert. 2006. *Terroryzm ponowoczesny. Studium z antropologii polityki*. Toruń: Wyd. Adam Marszałek .
- Dunaj Bogusław (red.) 2001. *Słownik współczesnego języka polskiego, tom 2*. Warszawa: Wydawnictwo Reader's Digest.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/853 z dnia 17 maja 2017 r. zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni: Dz. Urz. UE L 137 z 24.05.2017.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/555 z dnia 24 marca 2021 r. w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni (tekst jednolity). Dz. Urz. UE L 115/1 z 06.04.2021.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/51/WE z dnia z dnia 21 maja 2008 r. zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni – Dz. Urz. UE L 179/5 z 08.07.2008.
- Dyrektywa Rady 91/477/EWG z dnia 18 czerwca 1991 r. w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni – Dz. Urz. WE L 256 z 13.09.1991.
- Dyrektywa wykonawcza Komisji (UE) 2019/68 z dnia 16 stycznia 2019 r. ustanawiająca specyfikacje techniczne dotyczące oznakowania broni palnej i jej istotnych komponentów zgodnie z dyrektywą Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni – Dz. Urz. UE L 15 z 17.01.2019
- Dyrektywa wykonawcza Komisji (UE) 2019/69 z dnia 16 stycznia 2019 r. ustanawiająca specyfikacje techniczne dotyczące broni alarmowej i sygnałowej zgodnie z dyrektywą Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni – Dz. Urz. UE L 15 z 17.01.2019.
- Flemming Marian. 1996. „Terroryzm polityczny w międzynarodowym prawodawstwie”. *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015 PC 0750&from=SK>.
- Hoffman Bruce. 2001. *Oblicza terroryzmu*. Warszawa: Wydawnictwo Fakty.
- Jałoszyński Kuba. 2017. *Jednostka kontrterrorystyczna – element działań bojowych w systemie bezpieczeństwa antyterrorystycznego*. Szczytno: Wyd. WSPol.
- Komunikat prasowy Rady UE z dnia 25 kwietnia 2017 roku – UE zaostrza kontrolę nabywania i posiadania broni. <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2017/04/25/control-acquisition-possessi-on-weapons/>.

- Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. Dz. U. 2005 Nr 18 poz. 158.
- Konwencja o przestępstwach i innych bezprawnych aktach dokonanych na pokładzie samolotu sporządzona w Tokio w dniu 14 września 1963 r. Dz. U. 1975 Nr 15 poz. 147.
- Konwencja o zakazie brania zakładników sporządzona w Nowym Jorku 8 grudnia 1979 r. Dz. U. 2000 Nr 106, poz. 1123.
- Konwencja o zapobieganiu i karaniu za przestępstwa wobec osób korzystających z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r. Dz. U. 1983 Nr 73, poz. 168.
- Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi sporządzona w Hadze 16 grudnia 1970 r. Dz. U. 1975 Nr 25 poz. 181
- Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów przeciw bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego w Montrealu 23 września 1971 r. Dz. U. 1976 Nr 8 poz.37.
- Konwencja w sprawie znakowania plastycznych materiałów wybuchowych w celu ich wykrywania, podpisana w Montrealu dnia 1 marca 1991 r. Dz. U. 2007 Nr 137 poz. 948.
- Liedel Krzysztof, Piasecka Paulina. 2007. Jak przetrwać w dobie zagrożeń terrorystycznych. Elementy edukacji antyterrorystycznej. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Liedel Krzysztof. 2003. Zwalczanie terroryzmu lotniczego. Aspekty prawnomiędzynarodowe, Warszawa: Wyd. Jurysta.
- Liedel Krzysztof. 2010. Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Łuczowska Magdalena. 2016. „Działania Unii Europejskiej w zakresie zwalczania terroryzmu”. Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 10(2): 124-133.
- Mierzejewski Donat Jerzy. 2011. Bezpieczeństwo europejskie w warunkach przemian globalizacyjnych. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Międzynarodowa Konwencja o Zwalczaniu Finansowania Terroryzmu przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r. Dz. U. 2004 Nr 263 poz. 2620.
- Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r. Dz. U. 2007 Nr66 poz. 438
- Międzynarodowa Konwencja w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r. Dz. U. 2010 Nr 112 poz. 740
- RMF24. 2015. Nowe fakty ws. broni użytej przez zamachowców w Paryżu. W https://www.rmf24.pl/raporty/raport-zamachy-paryz/fakty/news-nowe-fakty-ws-broni-uzytej-przez-zamachowcow-w-paryzu,nId,1929399#crp_state=1
- UNIC. 2013. Działania podjęte przez ONZ. W https://unic.un.org.pl/terroryzm/dzialania_rb.php
- UNIC. 2013. Globalna Strategia Zwalczania Terroryzmu. W <https://unic.un.org.pl/terroryzm/strategia.php>
- UNIC. 2013. Konwencje międzynarodowe. W <https://unic.un.org.pl/terroryzm/konwencje.php>

Ustawa z dnia 13 czerwca 2019 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym Dz. U. 2019 poz. 1214 z późn. zm.

Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji. Dz. U. Nr 53, poz. 549 z późn. zm.

Wniosek Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania bron. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0750&from=SK>

Wojciechowski Sebastian. 2011. Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie, istota i przyczyny zjawiska. Bydgoszcz-Poznań: Wyd. Oficyna Wydawnicza Branta.

Sergey Nikolaevich BOLSHAKOV

Pushkin Leningrad State University, Russia

snbolshakov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4858-8216>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.02>

НАПРАВЛЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАН БАЛТИЙСКОГО РЕГИОНА

Аннотация: В статье анализируется стратегия и принципы построения стратегии национальной безопасности Российской Федерации, рассматриваются приоритеты обеспечения национальной безопасности. Доктрины в сфере безопасности направлены на безопасность в сфере военной, политической, информационной обстановки. В статье выделены приоритетные задачи в области национальной обороны Российской Федерации. В обзоре проанализированы стратегии комплексной безопасности стран Балтийского региона – Эстонии, Литвы, Латвии; анализируется доктрина «тотальной обороны» Эстонии, порядок и формы ее реализации. Анализируется эффективность доктрины «тотальной обороны» Эстонии, констатируется, что страны Прибалтики рассматривают различные варианты по повышению безопасности, концепции “тотальной обороны”, основывается на защите позиции нейтралитета, оборонная политика стран основывается на сотрудничестве с крупными европейскими и региональными странами (Финляндия, Швеция, Польша). В статье констатируется, что военная безопасность стран связывается с необходимостью углубления сотрудничества с НАТО. Анализируется доктрина территориальной обороны Эстонии, Латвии, Литвы, направления оборонной политики и территориальной безопасности.

Ключевые слова: Балтийского Региона, военная политика, стратегия, оборона, внешняя политика, силы обороны

DIRECTIONS FOR IMPLEMENTING THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE BALTIC REGION

ABSTRACT: The article analyzes the strategy and principles of building the national security strategy of the Russian Federation, considers the priorities of ensuring national security. Security doctrines are aimed at security in the military, political, and informational environment. The article highlights the priority tasks in the field of national defense of the Russian Federation. The review analyzes the integrated security strategies of the countries of the Baltic region – Estonia, Lithuania, Latvia; analyzes the effectiveness of the doctrine of “total defense” of Estonia, the procedure and forms of its implementation. It is stated that the Baltic countries are considering various options to improve security, the concept of “total defense”, is based on the protection of the position of neutrality, the defense policy of the countries is based on cooperation with large European and regional countries (Finland, Sweden, Poland). The article states that the military security of countries is

associated with the need to deepen cooperation with NATO. The doctrine of territorial defense of Estonia, Latvia, Lithuania, directions of defense policy and territorial security is analyzed.

KEYWORDS: Baltic Region, military policy, strategy, defense, foreign policy, defense forces

ВВЕДЕНИЕ – АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ СТРАТЕГИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Принятая стратегия национальной безопасности России является не только документом стратегического планирования, но и инструментом государственной политики по реализации задач в сфере обеспечения национальной безопасности на долгосрочную перспективу. Приоритеты стратегии провозглашают соблюдение и защиту прав и свобод человека и гражданина, повышение благосостояния общества. Важным видится то, что в стратегии национальной безопасности зафиксировано понятие обеспечение национальной безопасности посредством взаимодействия органами публичной власти с институтами гражданского общества, на основе организации политических и правовых мер по противодействию угрозам национальной безопасности.

Принятая стратегия национальной безопасности исходит из рисков и возможного ущерба исходящего от стран Запада, что является по мнению авторов стратегии причины нестабильности в мире. Данная стратегия является ответом на возрастающую геополитическую напряженность, рост экстремистских настроений и межгосударственных противоречий. В стратегии прослеживается линия по поиску внутренних и внешних врагов, которые по мысли авторов, стремятся к разрушению экономики страны, традиционных ценностей¹.

Целью статьи является анализ подходов к формированию приоритетов национальной безопасности и оборонной политики стран Балтийского региона, на примере анализа официальных документов России и Прибалтийских стран.

Актуальность вызвана тем, что в значительный период с середины 2000-х годов наблюдается определенное охлаждение и враждебность взаимоотношений между РФ и группой Балтийских стран. Во взаимоотношениях негативным фоном остаются военные конфликты на территории Грузии, Украины. Страны Прибалтики естественным образом пытаются демпфировать чувство страха, неуверенности и риска посредством активизации участия в процессах формирования общей политики безопасности стран Европейского Союза, объединения НАТО. В масс-медиа стран постоянно ведется дискуссия о задачах обеспечения безопасности и необходимости укрепления обороны.

В стратегии национальной безопасности России подчёркивается, что имеет место распространение практики недобросовестной конкуренции, использование

---

¹ *Стратегия национальной безопасности РФ [Strategiya natsionalnoj bezopasnosti]*, scrf.gov.ru, scrf.gov.ru (25.11.2021).

протекционистских мер для оказания экономического давления². Отдельной строкой в стратегии национальной безопасности декларируется проблема контроля за транспортными маршрутами Арктики.

Изменение мировой политики, международной повестки для России видется не только новым вызовом для мироустройства, но и коридором возможностей для долгосрочного развития и позиционирования России. Долгосрочными интересами в данной стратегии провозглашается развитие безопасного информационного пространства, новое технологическое развитие экономики, адаптация окружающей среды к изменениям климата.

Сфере обороны страны и военная политическая обстановка характеризуется обострением противостояний между ведущими странами за сферы влияния, подчёркивается возрастание военной силы как инструмента достижения геополитических целей субъектами международных отношений. Приоритетными задачами в сфере обороны является не просто совершенствование планирования мер по мобилизационной подготовке, но и своевременный учёт тенденций изменение характера современных войн и вооружённых конфликтов, необходимость совершенствования мер технологической независимости оборонно-промышленного комплекса России³.

Достижения комплекса стратегических задач в сфере безопасности видется авторами через повышение доверия граждан к институтам власти и развитие институтов гражданского общества, предупреждение правонарушений с использованием информационных коммуникационных технологий и пр.

ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Утвержденные Президентом Российской Федерации основы государственной политики в области международной информационной безопасности представляют собой комплекс мер направленных на формирование системы в международной информационной безопасности с учётом национальных интересов Российской Федерации⁴. Данные направления государственной политики направлены не только на продвижение на международной арене российских подходов в сфере международной информационной безопасности, но и содействие созданию международно-правовых механизмов по предотвращению межгосударственных новых конфликтов в информационной сфере. Основными направлениями государственной политики видется не просто продвижение национальных стандартов Российской Федерации в области информационной безопасности, но и совершенствование механизма участия

---

² *Ibidem.*

³ *Военная доктрина РФ [Voennaya doktrina FR], scrf.gov.ru (25.11.2021).*

⁴ *Доктрина информационной безопасности РФ, Совет Безопасности Российской Федерации) [Doktrina informatsionnoj bezopasnosti RF, Sovet Bezopasnosti Rossijskoj Federatsii], scrf.gov.ru (25.11.2021).*

представителей российского экспертного и научного сообщества в продвижении инициатив по формированию системы международной информационной безопасности.

Отдельное место в государственной политике занимает совершенствование механизма обмена информацией в сфере расследования преступлений в отношении компьютерной информации, информационного мошенничества, кибербезопасности.

Принятая в 2014 году военная доктрина Российской Федерации является стратегическим документом описывающим положение военной политики и военно-экономического обеспечения обороны государства на основе оценки военных опасностей и угроз для страны. Военная доктрина, как стратегический документ, основывается на оценке «Морской доктрины России» и «Стратегии развития арктической зоны России», данные документы действовали на период до 2020 года⁵.

В доктрине также поддерживается концепция региональных конфликтов, фиксируется сохранение глобальных тенденций к силовому разрешению региональных конфликтов и слабости существующей архитектуры международной безопасности, которая не гарантирует равную безопасность всех государств.

В военной доктрине выделены основные военные опасности, такие как развертывание систем стратегической противоракетной обороны, наращивание воинских контингентов иностранных государств и групп государств на сопредельных территориях с Россией, дестабилизация обстановки в отдельных государствах и регионах. В «Военной доктрине России» отдельное место уделяется внутренним военным опасностям, таким как насильственное изменение конституционного строя, дестабилизация политической и социальной ситуации в стране, дезорганизация военных объектов и информационной инфраструктуры.

Сложным вопросом в области безопасности для России является активность оборонной политики Литовской Республики в ее сотрудничестве с НАТО, т.к. это в определенном смысле осложняет процесс транспортно-логистического обеспечения и передвижения грузов и вооружений в Калининградской области которая является «заложником ситуации». Калининградская область находится в окружении стран НАТО, что является фактором снижения национальной безопасности. Раздражающим фактором для внешней политики России является размещение в странах Балтии военно-воздушной базы НАТО и наращивание сил для патрулирования воздушных границ с Россией, сокращается время подлета военных самолетов НАТО к Санкт-Петербургу и Москве до 30 минут. Все это является основанием для перестраивания приоритетов оборонной политики и ее сопровождения.

---

⁵ *Совет Безопасности... [Sovet Bezopasnosti...], op.cit.*

Оценка национальных стратегий безопасности: ресурсы и возможности

Как видно из проведённого анализа особое значение в государственных стратегиях и доктринах России занимает поиск возможных решений на вызовы меняющейся геополитической среды. Важным видится поиск механизма по снижению рисков и вызовов в зоне приграничных государств, в том числе государств Балтийского региона.

В последнее время все больше обостряется политическая риторика национальных лидеров, как России, так и Белоруссии, последняя высказала желание разместить на своей территории ядерное оружие России. Подобное политическое нагнетание обстановки и агрессивная риторика СМИ естественным образом вызывает обеспокоенность стран не только Прибалтики, но и всего Европейского Союза. Реакцией на обеспокоенность данных стран является выработка совместных действий в рамках военно-политического союза НАТО⁶.

В странах Прибалтики (Эстонии Литвы и Латвии) рассматриваются различные варианты по повышению безопасности, через возрождение концепции „тотальной обороны”. Данная концепция основывается на защите позиции нейтралитета как необходимости разрешения вопросов обороны, посредством сотрудничества с крупными европейскими и региональными странами (Финляндия-Швеция)⁷. Следует отметить, что в современных международных отношениях риски и угрозы диверсифицированы и возникают в различных регионах мира. Страны Прибалтики активно участвуют в разрешении подобных кризисов международной политической системы, посредством экспедиционных, миротворческих операций. Стратегия обороны Литвы несколько отличается от позиции Эстонии и Латвии, так как изначально национальная дискуссия по поиску подходящей модели защиты государства Литва основывалась на шведской модели нейтралитета, и тем не менее важная позиция в отношении военной безопасности страны связывается с потенциалом НАТО. Данный стратегический выбор привёл к определённому варианту стратегии оборонной политики, который соответствует стандартным и процедурам НАТО. Литва и Латвия активно участвуют в коалиции с США в боевых действиях в составе НАТО на основе 5 статьи Североатлантического договора. Оборонная политика Эстонии основывается на более осторожном подходе, является более близкой к финскому архетипу обороны и страна выборочно участвует в операциях НАТО⁸.

---

⁶ NATO, Supreme Headquarters Allied Power Europe, *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim v 1.0*, 2010, <https://info.publicintelligence.net/NATO-COPD.pdf> (27.11.2021).

⁷ A. Maskaliunaite, *Editorial Introduction: Special Issue on Understanding of Total Defence in the Baltic Countries*, „Journal on Baltic Security” 6(2)/2020, p. 1–2.

⁸ V. Veebel and others, *Territorial Defence, Comprehensive Defence and Total Defence: Meanings and Differences in the Estonian Defence Force*, „Journal on Baltic Security” 6(2)/2020, p. 1–13.

Военная операция на территории Украины существенно трансформировала стратегическое восприятие ситуации безопасности в Балтийском регионе, обеспокоенность стран вызывает появление новых форм гибридной войны. Все это позволило странам Балтии выявить недостатки существующих механизмов обороны и сформировать новые требования к защите страны⁹. Всё большее значение для стран приобретает концепция «тотальной защиты», которая обеспечивает определенную преимущество и эволюционность концепции обороны. Эстония сохраняет призыв на военную службу полагаясь на значительные силы резервистов в случае военного конфликта, добровольческие отряды „Кайтселиит“, что является важным фактором поддержания обороноспособности страны. При этом возникают определённые проблемы в дисбалансе между профессиональными вооружёнными силами и добровольческими формированиями. Некоторые авторы, К. Атманте, отмечают отсутствие координации между эстонскими и латвийскими подразделениями территориальной обороны, что является недостатком в случае вооружённых конфликтов¹⁰. Латвия сохраняет профессиональную армию, внедряет систему соответствующего обучения резервистов среди молодёжи, что позволяет компенсировать риски отсутствия гражданских резервистов и отмену воинской повинности.

В статье Статкуса отмечается литовское понимание тотальной защиты, которая сосредотачивается на понимании самостоятельного реагирования страны в случае военной ситуации, в условиях растущей конкуренции глобальных держав¹¹. Всё это требует переосмысления стратегии обороны и сдерживания, которую разрабатывают страны Балтии, самостоятельности формирования общей, кооперативной системы безопасности¹². Вышеуказанное является важным в условиях гибридной войны, когда затрудняется возможный адекватный военный ответ, базирующийся исключительно на вооружённых силах. В военных доктринах стран Прибалтики отмечается важность энергетической безопасности, защиты киберпространства, необходимость разработки информационных стратегий, противостоящих негативным нарративам¹³.

Оборонная политика и военная доктрина считается стратегической задачей национального консенсуса Эстонии. Защита территории страны и доктрина тотальной обороны зависит от множества культурных и языковых факторов. Поддержка оборонной

⁹ D. Šlekys, *Nauji / seni gynybos politikos namų darbai*, LRT, 2020, https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1281401/deividas-slekys-nauji-seni-gynybos-politikos-namu-darbai?fbclid=IwAR2uJFnMQc7y0U3QBUSb4npivpp3hipd1Dvu_XZgN3gjYKBns4prt1XazmE (01.11.2021).

¹⁰ K. Atmante, *Comprehensive defence in Latvia – rebranding state defence and call for society’s involvement*, “Journal on Baltic Security” 6(2)/2020, p. 1–15.

¹¹ N. Statkus, K. Paulauskas, *Foreign Policy of Lithuania: Linking Theory to Practice*, “Lithuanian Foreign Policy Review” 17/2006, p. 41–82.

¹² *Latvian National Guard* 2019, <https://www.zs.mil.lv/en> (21.11.2021).

¹³ S.J. Flanagan (et al.), *Deterring Russian Aggression in the Baltic States through Resilience and Resistance*, RAND Corporation 2019, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2779.html (26.11.2021).

политики Эстонии в значительной степени находится под влиянием образовательных традиций в военной сфере и союзнических отношений. Военная доктрина Эстонии опирается на союзнические отношения и активное участие в блоке НАТО, что способствует поддержке национальной обороны и является элементом сдерживания. Военная доктрина Эстонии основана на принципе солидарности. Страна имеет возможность принимать союзные войска, что для местного населения является определённой гарантией безопасности страны¹⁴. При интегрированном сдерживании противника и обороне НАТО возможности местной территориальной обороны для Эстонии играют решающую роль.

В период с 2012 по 2020 год система государственной обороны была основана на разделении территориальной обороны, осуществляемой Министерством обороны Эстонии, проводилась активная деятельность Вооруженных сил при поддержке пехотных бригад и сил НАТО, в кооперации с многонациональными боевыми группами из Эстонии, Латвии Литвы и Польши, при объединённом командовании Великобритании, Канады, ФРГ и США¹⁵.

В учебнике по обороне определение тотальной обороны заключается в следующем: это постоянная готовность гражданских структур государства, местного самоуправления, сил обороны страны, а также интеллектуального, физического, экономического и иного потенциала всей нации для разрешения кризиса, и скоординированных совместных действий по предотвращению и сдерживанию угрозы нападения для «выживания нации»¹⁶. Доктрина тотальной обороны Эстонии трансформировалась в пользу интегрированной обороны НАТО и политики сдерживания. Оборонная политика Эстонии основывается на эволюции немецких и советских концепций обороны и Эстонию можно рассматривать как яркий пример оборонной политики стран Северной Европы (Финляндия, Швеция, Норвегия). Доктрина тотальной обороны была заявлена Эстонией в 2001 году как „Стратегия военной обороны”. Под тотальной защитой понималось постоянная психологическая, физическая, экономическая и другие виды готовности государства и муниципальных учреждений, сил обороны и всего общества для разрешения кризиса¹⁷. Основная идея тотальной обороны – это мобилизация ресурсов страны для защиты государства во время кризиса и войны. Сам термин „тотальная защита” является отражением конфликтов прошлого, основанных на географии и ограниченности военных действий географией Прибалтийского региона.

---

¹⁴ Estonian Ministry of Defence, *Yearbook of Estonian Ministry of Defence 2008, Milterm: Comprehensive Approach*. Yearbook 2008/2009, Ministry of Foreign Affairs, vm.ee (26.11.2021).

¹⁵ V. Veebel and others, *Territorial Defence, Comprehensive Defence and Total Defence...op.cit.*

¹⁶ *Ibidem*, p. 7.

¹⁷ Estonian Ministry of Defence, *Yearbook ...op. cit.*

Современные гибридные конфликты свидетельствуют о невозможности провести четкое разграничение между миром, конфликтами и войной. Доктрина тотальной обороны Эстонии является комплексной концепцией всеобъемлющей защиты. Оборонная политика Эстонии, основываясь на сдерживании, рассматривается как основа политики, участие в НАТО характеризуется как средство обеспечения скоординированного ответа на возможные кризисы с участием всех заинтересованных сторон. В новой «Стратегической концепции НАТО», принятой на Лиссабонском саммите в ноябре 2010 г., подчеркивается, что эффективная оборонная политика требует комплексного подхода, включающего политические, гражданские и военные инструменты. Военные средства сдерживания и обороны хоть и необходимы, но их недостаточно для решения сложных задач в сфере безопасности стоящих перед странами членами НАТО. Концепция национальной безопасности Эстонии, принятая в 2017 году, основывается на принципах устойчивости, полагается на потенциал органов государственного управления и всего эстонского общества. Данный интегрированный подход является концептуальным импортом принятым всем эстонским обществом. Идея национальной обороны, которая является совместной задачей всего общества, широко поддерживается в Эстонии. Как показывает опрос общественного мнения (март 2018) – 78% респондентов поддерживают эту точку зрения и только 6% респондентов против данной концепции¹⁸. Это показывает, что ожидания эстонцев в отношении выбора всеобъемлющей модели национальной обороны очень высоки. Таким образом демонстрируется высокий уровень сопротивляемости вызову основной массы населения.

Для военной доктрины Эстонии важной составляющей является военно-гражданское сотрудничество. Комплексность подхода в выборе стратегии национальной обороны и механизма её обеспечения охватывает не только военную деятельность, но и предполагает сплочённую координацию внутренней безопасности страны.

Территориальная оборона Эстонии основывается на следующих принципах: а) силы обороны подразделяются на две части, которые составляют общую часть обороны и территориальные силы обороны; б) территория страны подразделяется на военные округа; в) на базе военно-территориальных формирований управление организовано таким образом, чтобы предотвратить возможные кризисы, когда возможно разрушение единой системы управления обороной, или когда замедляется помощь НАТО¹⁹. Здесь можно отметить, что концепция территориальной обороны отражает логику концепции тотальной обороны. Если последняя ориентирована на театр военных действий, то территориальная оборона может рассматриваться как практический способ ее применения. Концепция создания сил национальной обороны – это естественное

¹⁸ J. Kivirähk, *Public Opinion and National Defence*, Ministry of Defence, Tallin 2018, https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2018_october_0.pdf (26.11.2021).

¹⁹ *National Defence Action Plan 2019-2022*, Estonian Ministry of Defence, 2018, <http://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/defence-planning/national-defence-action-plan-2019-2022> (27.11.2021).

право государства и его основная функция. Теоретически территориальную оборону можно подразделить на 3 основные категории: а) первая категория основывается на модели вооруженных сил готовых к решению оперативных боевых задач или быть постоянно готовыми отправиться за границу для выполнения оперативных задач; б) вторая категория представлена небольшой группой государств, которые интегрируют усилия для защиты, облегчая задачу мобилизации регулярных военных сил и их оперативного развертывания и маневра (Эстония, Литва, Латвия, Норвегия, Дания, Бельгия); в) к третьей категории относятся нейтральные страны с широким спектром задач, в т.ч. ведение внутренних военных действий в случае оккупации (Финляндия, Швеция Швейцария).

Некоторым авторам эффективным видится способ ослабления агрессора при проведении гибридных операций через правильно организованную территориальную оборону²⁰.

Единственный способ ослабить эффективность агрессоров при проведении гибридных операций – это грамотно развитая система территориальной обороны, потому что формирование сил территориальной обороны может быть оперативно развернутым на местном уровне и действовать на основе принципов единства командования при сохранении определенной автономии проведения операций²¹.

Создание и функционирование сил территориальной обороны, на основе добровольности, сознательно стимулирует мотивацию граждан к готовности посвятить свою судьбу национальной обороне, что поддерживается в Эстонии высоким уровнем патриотизма²². Данный фактор особенно важен с точки зрения гибридных угроз, рисков и возможных конфликтов.

Авторы современной доктрины обороны Эстонии подчеркивают важность вложений в повышении боевой мощи армии, необходимости проведения более интенсивных учений с регулярными военными подразделениями вооруженных сил на основе отработки действий обороны современных систем вооружения, противотанковых средств, с учетом сил потенциального противника.

Безусловно добровольность территориальных сил самообороны снижает требования к боевой мощи этих подразделений, что несопоставимо с качеством подготовки регулярных вооруженных сил. Профессиональная подготовка регулярных армий требует соответствующего дополнительного профессионального обучения, что важно, если учения проводятся с привлечением вооруженных групп армии стран-

---

²⁰ T. Jermalavičius and others, *Comprehensive Security and Integrated Defence: Challenges of implementing whole- of-government and whole-of-society approaches*, (ICDS Report), International Centre for Defence Studies, <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/200632> (10.12.2021).

²¹ R. Jakubczak, *Wojska Obrony Terytorialnej w sztuce wojennej*, „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem” № 2(7)/2016, s. 42.

²² *Strategy of State Defence*, Estonian Ministry of Defence, 2010, http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/riigikaitse_strateegia_2010_0.pdf (27.11.2021).

союзников (Швеция, ФРГ, Дания, Латвия и т.п.). Это ставит вопрос о необходимости прорабатывать особую тактику и способность отрабатывать операции по оперативному развертыванию сил обороны на местности.

М. Клеммесен в своей статье отмечает, что стратегия территориальной обороны не является оптимальным вариантом национальной обороны. По его мнению, более эффективна стратегия по сдерживанию агрессора до момента его проникновения на территорию страны, но подобный вариант не возможен, если небольшие национальные армии обороны сталкиваются с более сильными противниками²³.

Также А. Лаанеотс пишет, что в Эстонии при оценке оборонных сценариев было принято взвешенное решение о создании сил, которые не только могли бы защищать суверенитет, но и оказывать постоянное сопротивление во время длительного вооруженного конфликта²⁴. Аналогичный подход при разработке стратегии обороны применялся в Литве и Латвии.

Стратегия обороны Эстонии реализуется на основе подхода «тотальной обороны», наличия обязательной, постоянно-действующей армии и резервной армии. Латвия же ориентирует себя на стратегию исключительно профессиональной армии со значительно меньшим количеством вспомогательного персонала, Литва использует смешанную систему. Эстонская и Латвийская оборонные стратегии представляют собой интегрированную модель²⁵, представляющую противоположные варианты с точки зрения территориальной защиты, тогда как Литва представляет собой компромиссный вариант.

Эстония использует смешанную модель наличия профессионального военного контингента, наличие призывной армии и резервистов. Профессиональный армейский контингент насчитывает около 3400 военнослужащих, относящихся к профессиональным военнослужащим по состоянию на 2019 год. Данный контингент состоит только из профессиональных военных, этот батальон входит в командование 1-й пехотной бригады, которая представляет собой основу сухопутных войск Эстонии²⁶.

После успешных реформ и переговоров о вступлении, в 2004 году к НАТО присоединились Эстония и другие страны Балтии. НАТО постепенно трансформировалась из организации приверженной принципу коллективной защиты в многозадачный стратегический орган управления, занимающийся вопросами, выходящими за рамки коллективной защиты, например, антитеррористическая деятельность, миротворческие миссии и кризисное управление. Членство в НАТО и Европейском Союзе стали

---

²³ M. Clemmesen, *Territorial Defence in Baltic Defence College*, "The Baltic Defence Review" №3/2000, p.14

²⁴ A. Laaneots, *The Defence League and Defence Districts*, "The Baltic Defence Review" №3/2000, p. 92.

²⁵ R. Graube, *The Latvian Armed Forces Today*, "Nato's Nations and Partners for Peace" Special Issue/1999, pp. 63-68.

²⁶ *Strategy of State Defence, Estonian...op.cit.*

приоритетами внешней политики стран Балтии²⁷. В контексте приоритетов внешней политики всех стран Балтии речь идет не только об этих двух международных организациях, но и о стратегическом партнерстве с ними, тесном сотрудничестве с США и Великобританией, поддержке трансатлантических связей. Все это сыграло важную роль в понимании возможностей сдерживания угроз в отношении стран Балтии, особенно со стороны России.

Для военной доктрины Эстонии важным фактором является задействование резервистов и гражданских лиц, как потенциала сил самообороны. Например, дальнейшее развитие гражданского союза „Лиги защиты Эстонии” продолжается и в соответствии с «Национальным планом действий по обороне на 2019-2022 годы», финансирование позволит обеспечить «оснащение 6 новых территориальных организаций обороны», к 2022 году будут организованы «6 легких пехотных рот, которые будут добавлены к имеющимся пехотным ротам. Будут созданы 4 батальона территориальной оборонной структуры Союза обороны Эстонии». Эти подразделения являются частью оборонной структуры военного времени, но будут укомплектованы и обучены «Союзом обороны Эстонии». Увеличение финансирования позволит продолжить и совершенствовать патриотическое воспитание, провести дополнительный набор для удовлетворения потребностей большего количества гражданского призыва. Обучение будет поддерживаться школой Союза обороны Эстонии, в которой есть соответствующие кадры и инфраструктура²⁸.

В августе и сентябре 2020 года среди эстонских офицеров, обучающихся в Балтийском оборонном колледже и в магистратуре Эстонской военной академии было проведено социологическое исследование относительно вопросов территориальной обороны и тотальной защиты. Результаты интервьюирования в фокус-группах не позволили однозначно ответить на вопрос, равнозначна ли для респондентов позиция защиты отечества и территориальная оборона? Столь же неоднозначными были ответы на вопрос о том, какой первостепенный объект должен защищать военный и резервист (включая «Лигу обороны Эстонии»): это земля, люди, стратегические объекты, логистические центры (аэродромы и гавани для кораблей) или государственные учреждения? Однако важность фактора территориальной защиты со стороны «Лиги Обороны», как способности дополнительно привлекать ресурсы и защищать те или иные объекты регулярными пехотными бригадами за пределами их зоны дислокации (в пределах 100 квадратных километров на бригаду), по мнению респондентов не представляется возможным²⁹.

---

²⁷ P. Szymański, *The Baltic states' Territorial Defence Forces in the face of hybrid threats*, Commentaries OSW. Centre for Eastern Studies (OSW), Warsaw № 165, 19 March/2015, p. 1-6, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-03-20/baltic-states-territorial-defence-forces-face-hybrid-threats> (27.11.2021).

²⁸ V. Veebel and others, *Territorial Defence, Comprehensive Defence and Total Defence... op.cit.*

²⁹ *Estonian Defence League*, 2019, <http://www.kaitseliit.ee/en/edl> (05.11.2021).

По мнению респондентов, деятельность по территориальной обороне больше связана со сдерживанием сил противника, тогда как обычная военная деятельность рассматривается как условие задержки противника и защиты жизненно важных пунктов до прибытия подкреплений НАТО.

Респонденты также подчеркнули, что предпочли бы сражения в сельской или лесной местности и избегали боестолкновений в городах.

Центральный вопрос заключался в том, насколько будет штаб дивизии НАТО или штаб Северо-Восточного корпуса НАТО разделять и понимать цели и приоритеты территориальной обороны Эстонии или будут продвигать свои собственные цели. По мнению респондентов, наиболее предпочтительным подходом является комплексная защита, а не тотальная война. Вариант территориальной защиты рассматривается как сложно-реализуемый в условиях дефицита ресурсов, а также по той причине, что партизанам могут не понадобиться генералы для реализации их видения стратегии тотальной обороны.

Респондентами подчеркивалось, что к провокациям на сухопутной границе следует относиться гораздо серьезнее, чем к провокациям и систематическим нарушениям воздушного пространства, невозможно точно узнать нарушена ли морская граница. Зависимость от ограниченных ресурсов страны нелегко принять, поскольку отсутствие должной защиты береговой линии делает территориальную оборону уязвимой. В связи с ограниченными возможностями вполне естественно, что победа и успешная оборона с использованием модели тотальной защиты практически невозможны, но это даст временной выигрыш с надеждой на то, что вооруженные подкрепления союзников прибудут раньше, чем у страны закончатся собственные ресурсы обороны³⁰.

Интегрированная концепция обороны стран Балтии считается необходимой для обеспечения эффективности территориальной обороны Эстонии. В восприятии концепции сказывается разрыв поколений среди высших должностных лиц армии, именно их позиция является критической переменной; старшее поколение офицеров не высказывает желание сотрудничать в рамках интегрированной обороны Балтии и предпочитает сосредоточиться на местной территориальной защите с отдельными элементами тотальной защиты.

Проблемные вопросы оценки оборонной политики и политики безопасности легли в основу интервью с фокус-группами, проведенных в ходе некоторых исследований. Как показали интервью в фокус-группах, возникают две центральные проблемы территориальной обороны как составляющей национальной обороны. Эстония уделяет большое внимание территориальной защите, но ее фактические расходы не значительны, это видно из небольшого бюджета «Лиги обороны Эстонии», в сравнении с основным бюджетом министерства обороны. По нашему мнению, отказ от направления средств на создание надежной территориальной обороны можно рассматривать как решение

---

³⁰ V. Veebel and others, *Territorial Defence, Comprehensive Defence and Total Defence...op.cit.*

перераспределения оборонных задач. «Союз защиты Эстонии» как гражданская организация получила определенные приоритеты в сфере выработки политики гражданской защиты Эстонии, но бюджетные ассигнования не следуют этому решению. Профессиональные вооруженные силы остаются единственными получателями постоянной финансовой поддержки своей деятельности³¹.

И в Литве, и в Латвии идея тотальной обороны или всеобъемлющей обороны противопоставляется доктрине классической, обычной обороне, и, хотя она упоминается в основных стратегических документах, таких как «Закон об основах национальной безопасности» и других официальных документах, данный подход все еще обсуждается в истеблишменте национальной безопасности и обороны Прибалтийских стран³². Дискуссии сводятся к главному вопросу о том, кто должен действовать в качестве основной «заинтересованной стороны» защиты государства – вооруженные силы или общество в целом, иди должны действовать на равных³³.

Новому Литовскому парламенту и правительству Литвы придется принимать данное непростое политическое решение. Одни считают, что планы мобилизации – это планы национальной обороны и ничего более, другие утверждают, что национальная оборона – это дело всех государственных институтов и граждан, и Литве необходимо более эффективное межведомственное взаимодействие и более четкие процедуры в сфере обороны и защиты. Оборонная политика и готовность государства к войне – это задача всего общества, хотя военные несут ответственность за вооруженную защиту страны³⁴. Планы национальной обороны не следует путать с планами вооруженной обороны государства³⁵.

Одним из основных аспектов тотальной обороны является набор и подготовка резервных сил. Результаты опроса общественного мнения в 2016 году показали, что 68% респондентов поддерживают восстановление обязательного призыва (Министерство национальной обороны Литовской Республики, 2016)³⁶. Значительная и в настоящее время сокращающаяся доля призывников – добровольцы, их решение стать призывников основывается на получении финансовых и других льгот.

Для повышения устойчивости общества Прибалтийских стран необходимо решить основные политические и этические вопросы, с которыми сталкивается Литва как государство и общество. Социологическое исследование вопросов обороны и безопасности включали следующие вопросы: «Почему мне нужно защищать свою

---

³¹ *Estonian Defence League...op.cit.*

³² *Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančiosios šalies paramos įstatymo Nr. I-1623 pakeitimo įstatymas*, 2020 m. birželio 30 d. Nr. VIII -3228, Lietuvos Respublikos Seimas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33258/ANschKGAKp> (03.11.2020).

³³ D. Šlekys, *Lithuanian Military Transformation and Changing Efficiency Of Defence*, [in:] *Lithuania in the Global Context: National Security And Defence Policy Dilemmas*, ed. G. Česnakas, N. Statkus, Vilnius 2020, p. 307-325.

³⁴ *Lithuanian National Defence Volunteer Forces*, http://kariuomene.kam.lt/en/structure_1469/national_defence_volunteer_forces_1357.html (01.11.2021)

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Lietuvos Respublikos mobilizacijos...op.cit.*

страну?», «Что мы на самом деле защищаем?», «Мы все еще верим в демократию? Или мы видим в этом просто процедуру или декорацию?», «Какова более широкая миссия нашего общества /государства /Западного мира?»³⁷.

Опросы общественного мнения предоставляют некоторую информацию о текущем состоянии социальной устойчивости в Литве. Уровень доверия к государственным институтам власти и учреждениям неоднозначен. С одной стороны, есть действительно высокий уровень доверия к институтам национальной безопасности, так, например, органам пожарной безопасности в 2020 году доверяли 87,1% опрошенных, полиции – 66,2%, вооруженным силам – 62,6%, пограничной службе – 47,7%. С другой стороны, доверие к основным политическим органам (за исключением канцелярии президента, которой доверяют более 48%) и СМИ было очень низким: СМИ доверяли 36,2%, правительственным учреждениям – 28,3%, судебной власти – 25,4%, парламенту – 13% и политическим партиям – 6,4%³⁸.

В соответствии с результатами опроса населения Латвии, проведенному в 2017 году, 36% респондентов в случае войны поддержали бы гражданское сопротивление, а 22% присоединились бы к вооруженному сопротивлению, 3% респондентов сами организовали бы акции гражданского сопротивления³⁹. В 2020 году были представлены результаты еще одного исследования восприятия литовскими гражданами международной политики и угроз. Результаты показали, что 32% будут готовы присоединиться к вооруженной обороне, что аналогично ситуации, сложившейся в 2018 году⁴⁰.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключении следует отметить схожесть политических подходов всех Прибалтийских стран к планам оборонной политики и безопасности. Эстония следует подходу тотальной обороны с акцентом на защиту территории, обязательность военной службы и наличие армии резервистов. С начала 2000-х Эстония не отказалась от принципа территориальной обороны, и наряду с членством в НАТО, сосредоточила внимание на развитии независимого оборонного потенциала страны.

Защита территории и комплексная оборона страны играют решающую роль в обеспечении доверия общества к доктрине национальной обороны и сдерживанию. В Эстонии данные подходы рассматриваются как важные элементы национальной

---

³⁷ *Public opinion and market research*, 2020, <http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20> (08.10.2021)

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ A. Ramonaitė and others, *Kas eitių ginti Lietuvos? Pilietinio pasipriešinimo prielaidos ir galimybės*, Vilnius 2018, p. 200.

⁴⁰ L. Kojala and others, *Geopolitikos ir tarptautinės politikos bei grėsmių suvokimo tyrimas*, Rytų Europos studijų centras/Eastern Europe Studies Centre, Vilnius 2020, <https://www.eesc.lt/wp-content/uploads/2020/07/RESC-tyrimas.pdf> (06.10.2021).

системы обороны на ранних этапах гибридного конфликта. Соответственно, существует национальный консенсус в отношении необходимости развития потенциала территориальной обороны и требования о выделении надлежащих ресурсов.

Обозначилась еще одна проблемная сфера – уровень сотрудничества между балтийскими соседями. Это означает определенные затруднения при единстве подходов и осуществления территориальной защиты. Следует признать, что «Союз обороны Эстонии» и аналогичные ему организации в Латвии и Литве, провели общие учения и организуют сотрудничество, при отсутствии правовых основ для подобного сотрудничества, соответствующих общих механизмов и процедур планирования.

В условиях возможного военного конфликта границы между странами Балтии не будут играть существенной, функциональной роли, и отсутствие правовой основы сотрудничества может воспрепятствовать попыткам территориальной защиты. Это является важным фактором для развертывания регулярных вооруженных сил и для повышения эффективности оперативных возможностей. Силы территориальной обороны должны быть готовы к действию в условиях ограниченности боевого потенциала, низкого уровня психологической подготовки; но они будут играть определяющую роль в активном и пассивном сопротивлении. Данная составляющая политики обороны и безопасности важна для малых стран как часть стратегии сдерживания, препятствующей агрессии.

Однако необходимые дискуссии не будут ограничиваться данными подходами, поскольку современные общества развиваются и восприятие угроз меняется. Например, в Эстонии угроза «широкомасштабного или ограниченного военного нападения на Эстонию» в октябре 2018 года была поставлена респондентами на 7-ое место по вероятности наступления события (20% положительных ответов; довольно невероятно 47% респондентов; совершенно невероятно 24%)⁴¹. Основными угрозами для национальной безопасности респондентами были названы кибератаки, «фейковые новости» и вмешательство в «политику или экономику Эстонии с целью повлиять на них в собственных интересах».

Таким образом восприятие угроз и рисков современных обществ стран Прибалтики меняется так же как и изменяются потребности обществ. Важным становится готовность противостоять невоенным угрозам, именно в этом должна заключаться миссия современной доктрины обороны государства. Уже существуют законы, позволяющие оперативно реагировать на более низких уровнях системы государственного управления. Эстония уже решила адаптировать свои силы территориальной обороны к новым угрозам, внося ряд изменений в их функционирование, в зависимости от условий на местах в каждом конкретном случае.

---

⁴¹ J. Kivirähk, *Public Opinion and National Defence...op.cit.*

ЛИТЕРАТУРА [LITERATURA]

ПРАВОВЫЕ АКТЫ [PRAVOVYE AKTY]

Доктрина информационной безопасности РФ, Совет Безопасности Российской Федерации (scrf.gov.ru) (25.11.2021) [Doktrina informatsionnoj bezopasnosti RF, Sovet Bezopasnosti Rossijskoj Federatsii] In scrf.gov.ru.

Lietuvos Respublikos Seimas. (2020a). Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančiosios šalies paramos įstatymo № I-1623 pakeitimo įstatymas, 2020 m. birželio 30 d. № VIII - 3228. Lietuvos Respublikos Seimas In <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33258/AHschKGAkP> (08.10.2021).

Lietuvos Respublikos Seimas. (2020b). Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymo № VIII - 1721 pakeitimo įstatymas, 2020 m. birželio 30 d. № XIII-3229 In <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6ba742c0c0ec11eaae0db016672cba9c?jfwid=n3y3g01as> (01.11.2021).

Стратегия национальной безопасности РФ [Strategiya natsionalnoj bezopasnosti], In scrf.gov.ru.

Военная доктрина РФ [Voennaya doktrina FR] In scrf.gov.ru, scrf.gov.ru.

МОНОГРАФИИ [MONOGRAFIJ]

Ramonaitė Ainė, Skirkevičius Paulius, Vosylius Eugenijus, Petronyte-Urbanavičienė. 2018. I. Kas eitų ginti Lietuvos? Vilnius: Aukso žuvis.

ГЛАВА В МОНОГРАФИИ [GLAVA V MONOGRAFIJ]

Šlekys Deividas 2020. Lithuanian Military Transformation and Changing Efficiency Of Defence In Lithuania in the Global Context: National Security And Defence Policy Dilemmas, 307-325. General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania.

НАУЧНЫЕ ЖУРНАЛЫ [NAUCHNYJE ZHURNALY]

Atmante Kristine 2020. “Comprehensive defence in Latvia – rebranding state defence and call for society’s involvement”. Journal on Baltic Security 6(2): 1–15.

Clemmesen Michael. 2000. “Territorial Defence in Baltic Defence College”. The Baltic Defence Review №3.

Graube Raimonds. 1999. “The Latvian Armed Forces Today”. Nato’s Nations and Partners for Peace. Special Issue: 63-68.

Jakubczak Ryszard. 2016. „Wojska Obrony Terytorialnej w sztuce wojennej”. Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem. № 2(7): 23-44.

Laaneots Ants. 2000. “The Defence League and Defence Districts”. The Baltic Defence Review № 3: 87-92

Maskaliunaite Asta. 2020. “Editorial Introduction: Special Issue on Understanding of Total Defence in the Baltic Countries”. Journal on Baltic Security 6(2): 1–2.

Statkus Nortautas, Paulauskas Kęstutis. 2006. “Foreign Policy of Lithuania: Linking Theory to Practice”. Lithuanian Foreign Policy Review 17: 41-82.

Veebel Viljar, Ploom Illimar, Vihmand Liia, Zaleski Krzysztof. 2020. "Territorial Defence. Comprehensive Defence and Total Defence: Meanings and Differences in the Estonian Defence Force". *Journal on Baltic Security* 6(2): 1–13.

ИНТЕРНЕТ-ИСТОЧНИКИ [INTERNET-ISTOCHNIKI]

Estonian Defence League. 2019 In <http://www.kaitseliit.ee/en/edl>.

Estonian Ministry of Defence 2008. Yearbook of Estonian Ministry of Defence. 2008. Milterm: Comprehensive Approach. Yearbook 2008/2009. Ministry of Foreign Affairs In vm.ee.

Estonian Ministry of Defence. 2010. Strategy of State Defence In http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/riigikaitse_strateegia_2010_0.pdf .

Estonian Ministry of Defence. 2018. National Defence Action Plan 2019-2022. Tallinn updated 22 February 2018 In <http://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/defence-planning/national-defence-action-plan-2019-2022>.

Flanagan Stephen J. et al. 2019. Deterring Russian Aggression in the Baltic States through Resilience and Resistance. RAND Corporation In https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2779.html.

Jermalavičius Tomas, Pernik Piret, Hurt Martin, Breitenbauch Henrik, Järvenpää Pauli. 2014. Comprehensive Security and Integrated Defence: Challenges of implementing whole-of-government and whole-of-society approaches (ICDS Report). International Centre for Defence Studies In <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/200632>.

Kivirähk Juhan. 2018. Public Opinion and National Defence, Survey. Ministry of Defence. In https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2018_october_0.pdf.

Kojala Linas., Kulys Justinas, Prochorenko Andrius, Roževič Adam, Jastramskis Mažvydas. 2020. Geopolitikos ir tarptautinės politikos bei grėsmių suvokimo tyrimas. Rytų Europos studijų centras/Eastern Europe Studies Centre In <https://www.eesc.lt/wp-content/uploads/2020/07/RESC-tyrimas.pdf>.

Latvian National Guard. 2019 In <https://www.zs.mil.lv/en>.

Lithuanian National Defence Volunteer Forces, http://kariuomene.kam.lt/en/structure_1469/national_defence_volunteer_forces_1357.html.

Malinionis Vaitodas. 2020. Vaidotas Malinionis: Lietuviška saviapgaulės išraiška In <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/vaidotas-malinionis-lietuviska-saviapgaulės-israiska-18-1403096>.

NATO. Supreme Headquarters Allied Power Europe. 2010. Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim v 1.0 In <https://info.publicintelligence.net/NATO-COPD.pdf>.

Šlekys Devidas. 2020. Nauji / seni gynybos politikos namų darbai. LRT In https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1281401/devidas-slekys-nauji-seni-gynybos-politikos-namu-darbai?fbclid=IwAR2uJFnMQc7y0U3QBUSb4npivpp3hipdlDvu_XZgN3gjYKBns4prt1XazmE.

Szymański Piotr. 2015. The Baltic states' Territorial Defence Forces in the face of hybrid threats. Commentaries OSW. Centre for Eastern Studies (OSW). Warsaw № 165, 19

March/2015, p. 1-6 In <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-03-20/baltic-states-territorial-defence-forces-face-hybrid-threats>.

Vilmorus. 2020. Public opinion and market research. In: <http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20>.

Wawrzyniec KOWALSKI

Military University of Technology, Poland

Security, Logistics and Management Faculty

wawrzyniec.kowalski@wat.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-7426-9593>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.03>

THE IMPACT OF THE NON-LIBERAL RULE OF NICOLAS MADURO IN VENEZUELA ON INTERNATIONAL SECURITY IN THE PERSPECTIVE OF COOPERATION BETWEEN MOSCOW AND CARACAS

ABSTRACT: The aim of the paper is to show how the peculiarities of the Venezuelan political system, expressed by Nicolas Maduro and implemented by forces concentrated around this person, affect international security. The article shows that there is a close correlation between the illiberal political system of contemporary Venezuela and the behavior of the authorities of this country on the international forum. The degree of military involvement of the Russian Federation in Venezuela was assessed. It has been shown that the political system of contemporary Venezuela is petrified by the features of the authoritarian system; thus these features become the source of its weakness. This, in turn, enables countries supporting Maduro's rule to strengthen their positions in this country, which Russia also benefits from. Russia benefits, however, from this situation with a visible reserve resulting from the awareness of the total economic inertia of this, nominally, one of Latin America's richest countries. It was emphasized that Moscow is increasingly taking a wait-and-see position towards Caracas, realizing the growing uncertainty about the investments made so far in the country.

KEYWORDS: Venezuela, Nicolas Maduro, Russian Federation, authoritarian regime

---

ODDZIAŁYWANIE NIELIBERALNYCH RZĄDÓW NICOLASA MADURO W WENEZUELI NA BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE W PERSPEKTYWIE WSPÓŁPRACY MOSKWY I CARACAS

ABSTRAKT: Celem artykułu jest ukazanie, jak cechy szczególne systemu politycznego Wenezueli, którego wyrazicielem jest Nicolas Maduro, zaś realizatorem siły skupione wokół jego osoby oddziałują na bezpieczeństwo międzynarodowe. W pracy wykazano, że istnieje ścisła współzależność pomiędzy nieliberalnym systemem politycznym współczesnej Wenezueli a postępowaniem władz tego państwa na forum międzynarodowym. Dokonano oceny stopnia militarnego zaangażowania Federacji Rosyjskiej w Wenezueli. Wykazano, że system polityczny współczesnej Wenezueli petrifikują cechy ustroju autorytarnego stając się tym samym źródłem jej słabości. Ta z kolei umożliwia państwom wspierającym rządy Maduro wzmocnienie swoich pozycji w tym państwie, z czego korzysta również Rosja. Czyni to wszakże z widoczną rezerwą wynikającą ze świadomości całkowitego bezwładnego gospodarstwa tego nominalnie jednego z najbogatszych państw Ameryki Łacińskiej. Podkreślono, że Moskwa w coraz większym stopniu przyjmuje pozycję wyczekującą wobec Caracas, zdając sobie sprawę z rosnącej niepewności związanej z poczynionymi dotychczas inwestycjami w tym państwie.

SŁOWA KLUCZOWE: Wenezuela, Nicolas Maduro, Federacja Rosyjska, reżim autorytarny

---

INTRODUCTION

There is no doubt that the political situation in Venezuela since February 1999, that is since Hugo Chavez took power, has still been of interest to both political scientists, journalists, and international public opinion.¹ This interest was strengthened when the successor of Chavez as head of state, Nicolas Maduro, was sworn in for the first presidential term in 2013. The presidential election and the inauguration of the second term in 2019 coincided with the rapidly worsening economic crisis in the country. Since the May 2018 presidential election in Venezuela, both the foreign media and the public have circulated press materials showing countless demonstrations, marches, and rallies of hundreds of thousands of supporters and opponents of the current rule.

The events related to the crisis in this South American country are treated by the vast majority of Europeans as a manifestation of a distant political exotic, and the political and economic problems of this country seem, in the opinion of many people, to generate challenges and threats only of an internal nature, mainly concerning the Venezuelans themselves and the countries of the region. Outside observers focus only on the pictures juxtaposing the poverty of the favelas surrounding Caracas with the neighborhoods inhabited by the richest men and on the constitutional crisis, the main actors of which are, on the one hand, the current president, Nicolas Maduro, and on the other, the president of the National Assembly, Juan Guaido, recognized by many countries around the world and the European Union as the provisional president of the country. Currently in Venezuela, there is a paradoxical situation of apparent dual power, when Juan Guaido on the one hand and Nicolas Maduro on the other are perceived by different countries as the incumbent president. While a group of countries, led by the United States, Brazil, and members of the European Union, consider the presidential election of May 2018, which resulted in Maduro's victory by a majority of 67%, as rigged and recognize Juan Guaido as interim president, counterpoint countries such as Russia, China, Iran, Syria, and Turkey declare their support for Nicolas Maduro. Such a division of support may lead to the conclusion that the attitude of individual countries to the political and economic crisis of contemporary Venezuela is a simple emanation of the rivalry of countries, in which the state systems are respectively closer to both democracy and authoritarianism. It should also be noted that contemporary researchers of the political system are particularly fascinated not only by the political system established in Venezuela after 1999 and the Bolivarian revolution, but also by the widely understood phenomenon of the unique and charismatic Hugo Chavez as a person. Hence, these issues have received a considerable amount of analysis and research devoted to them².

---

¹ Since the entry into force of the new constitution (1999), the official name of the country is the Bolivarian Republic of Venezuela.

² These issues are addressed, inter alia, by: M. Derham, *Politics in Venezuela: Explaining Hugo Chávez*, Bern 2010; J. Trak, *Venezuela: Changes and Continuities in Post-Chavez Era*, [in:] A. Freire, M. Barragán, X. Collier, M. Lisi, E. Tsatsanis, *Political Representation in Southern Europe and Latin America*, London, 2020; D. Hellinger, A. Petros Spanakos, *The legacy of Hugo Chavez*, "Latin American Perspectives" 2016, 44(1); R. Carroll, *Comandante: Hugo Chávez's Venezuela*, New York 2014; M. Gonzalez, *Hugo Chavez: Socialist for the Twenty-first Century*, London 2014; A. Brewer-Carías, *Dismantling Democracy in Venezuela. The Chávez Authoritarian*

The aim of the article, however, is not to analyze the geopolitical conditions of support expressed for both sides of the conflict in Venezuela, but to show how the features of the political system, which is expressed by Nicolas Maduro, who is still in power, influence, both directly and indirectly, on international security in particular - the importance of Moscow's military involvement in Venezuela. The author wants to answer the questions whether, firstly, Nicolas Maduro can be classified as a typical authoritarianist, and second, what challenges are generated by the contemporary policy of the Venezuelan government for the international community, in particular in the field of military and political cooperation with Russia. As will be shown later in this paper, there is a close correlation between the political system of contemporary Venezuela and the behavior of the authorities of this country on the international forum. The author also intends to show what factors cause that despite such adversities as a drastic decline in GDP related to the reduction of oil production and a drop in oil prices on the stock exchanges, omnipresent corruption, the failure of many years of economic policy aimed at unsuccessful nationalization, symbolized by the fall of one of the world's largest oil companies, PDVSA, and ultimately violating human rights, Venezuela with Nicolas Maduro in power is still seen by some countries as a noteworthy economic partner and political ally. The article describes the extent to which the links between Maduro's power system and Russia pose a threat to the current international order. The aim of this paper is not to identify the peculiarities of the political system in contemporary Venezuela, as this issue will be the subject of a separate analysis.

CHARACTERISTICS OF VENEZUELA'S NON-LIBERAL SYSTEM OF POWER IN THE TIMES OF NICOLAS MADURO'S GOVERNANCE

The author formulates a research hypothesis that, despite the widespread perception of Nicolas Maduro as an authoritarianist, Maduro is not a typical or rather a model authoritarianist. Nevertheless, the essence of the political system it represents is the deepening of ties with illiberal states. However, it is worth emphasizing that he undoubtedly uses numerous mechanisms to gain and maintain power, typical of authoritarian regimes, while in the system of modern Venezuela some features of an authoritarian state can be discerned. The view of Milan Svoblik should also be recalled, according to which Venezuela has been the *de jure* and *de facto* dictatorship since the rule of Hugo Chavez. He emphasizes that: "Hugo Chavez, for instance, managed to turn Venezuela into a dictatorship by suppressing the press, intimidating opposition, and manipulating electoral laws [...]"³. However, paradoxically, Chavez took power in 1999 in a democratic manner.

Experiment, Cambridge 2010; R. Gott, *Hugo Chavez: The Bolivarian Revolution in Venezuela*, London 2005; A. Serbin, A. Serbin Pont, *The Foreign Policy of the Bolivarian Republic of Venezuela: The Role and Legacy of Hugo Chávez*, "Latin American Policy", 2017 8(2).

³ M. W. Svoblik, *The Politics of Authoritarian Rule*, Cambridge 2012, p. 24.

In the context of seeing Nicolas Maduro as an authoritarian, reference should be made to defining, by the doctrinal representatives, the peculiarities of an authoritarian system of governance. If we believe Roman Tokarczyk's findings on authoritarianism: "In political thought, authoritarianism rejects anarchism, liberalism, democratism and parliamentarism because it praises the strong executive power of political authority, enforces the necessity of absolute submission of subordinates to the state power, expects respect and praise for the government of outstanding individuals or small elite groups. [...] Authoritarianism is unconcerned with the procedural legitimacy of the subjects of authoritarian power, contenting itself with the mere possession and perpetuation of that power and combating opposition if it has already allowed it to survive, emerge and exist"⁴. In the aforementioned text, Roman Tokarczyk also stresses the importance of authority in the exercise of power, concluding that: "[...] authoritarianism is a negative manifestation of the abuse of authority in political thought and practice"⁵. Hence, the author claims, which he will try to prove in further considerations, that although Nicolas Maduro may be classified as an authoritarianist, he cannot be considered a classical authoritarianist, as he does not have the authority mentioned by Roman Tokarczyk. The lack of this authority makes him a politician who is completely dependent in ideological, political and program terms on the political legacy of his predecessor - for without doubt Hugo Chavez had social authority and political charisma. The lack of broadly understood social respect along with a specific political vagueness forces Maduro, on the one hand, to permanently play the role of the heir to the leader of the Bolivarian revolution, at the same time contributing to the petrification of social, economic and political crises and pathologies within the state, and on the other hand – to necessarily legitimize himself with strong allies on the international political stage.

Recognition of the political system in Venezuela under Nicolas Maduro's rule as undemocratic is indicated, inter alia, by the circumstances of the 2018 presidential elections, during which the opposition accused the government of electoral fraud. In addition, the opposition parties were blocked from proposing a joint presidential candidate; the blockade forced opposition politicians to split votes. Two important events also speak in favor of assigning authoritarian features to Venezuela's political system during the reign of Nicolas Maduro. The first was that the socialists lost the parliamentary elections in 2015 for the Democratic Unity Coalition, which resulted in the Supreme Court, favoring the head of state, depriving the National

---

⁴ R. Tokarczyk, *Autorytaryzm – dociekanie istoty pojęcia*, „Historia i Polityka”, 2010, No. 2-3 (9-10), p. 37. Roman Tokarczyk also points out that “The almost indisputable features of all authoritarian regimes include: recognizing the sovereignty of one's own country as the highest political value that requires ideological and constitutional confirmation; basing politics on the content of traditional morality agreed with religion; approving of the strong power of an individual or a small group as guardians of the interests of the entire society, without the need for a parliament the conviction that the bonds of social solidarity play a key role and therefore concepts that highlight social conflicts should be rejected; reliance on the liberal model of the market economy as the material foundation for all manifestations of politics.” *Ibidem*, p. 38. Although not all of the above-mentioned features can be seen in contemporary Venezuela, there is no doubt that in many features the present system of this country can be perceived as close to authoritarianism. The typology of authoritarian regimes proposed by Juan Linz [in:] *Totalitarian and authoritarian regimes with a major new introduction*, Boulder 2000, pp. 159 et seq.

⁵ *Ibidem*, p. 36.

Assembly, opposing Maduro, of legislative powers in March 2017. The court's decision allowed the president to govern by decrees⁶. Reaching for this form of the governance by the executive branch of government, controlled by supporters of Hugo Chavez, allows us to see in Nicolas Maduro's actions the features of legal nihilism most often found in systems close to authoritarianism or totalitarianism⁷.

It should also be recalled that, pursuant to the decree of the head of state, on 30 July 2017, the elections to the Constituent Assembly were held, which the opposition considered undemocratic.

The person of Venezuela's current president, Nicolas Maduro, is widely regarded the successor or political successor of Hugo Chavez, who died in 2013. Such comparisons can be considered fully justified, because Chavez gradually strengthened the political position of Nicolas Maduro with the progression of the disease and performed a kind of anointing of this long-time trade union activist born in Caracas in 1962 as his successor. Of course, the person of Nicolas Maduro cannot be described as a man from nowhere, who was suddenly moved to the second position in the state. He was in fact associated with the center around Chavez from the early 1990s, cooperating first, with the previously classified Bolivarian Revolutionary Movement - 200, and then in the presidential campaign in 1998, Lieutenant Colonel Chavez, who was no longer in active service, as a co-organizer of the Fifth Republic Movement. It was on behalf of this party that he obtained a mandate in the Chamber of Deputies in 1999, and later in the National Assembly, which passed the new constitution. Since 2007, he has been representing the United Socialist Party of Venezuela. Thanks to Chavez's support, he gradually took the most responsible and influential positions in parliament and the executive. For a year, that is, from January 2005 to January 2006, he was the chairman of the Venezuelan National Assembly, and in July 2006 he became the Minister of Foreign Affairs, being appointed to this

---

⁶ See more: L. Reyes, *Con sentencias 155 y 156, TSJ habilita al presidente Maduro a legislar y bloquea a la AN*, <https://web.archive.org/web/20170402000653/http://efectococuyo.com/politica/con-sentencias-155-y-156-tsj-habilita-al-presidente-maduro-a-legislar-y-bloquea-a-la-an>, (06.01.2021). Also: R. Romo, *Venezuela's high court dissolves National Assembly*, CNN, <https://edition.cnn.com/2017/03/30/americas/venezuela-dissolves-national-assembly/>, (06.01.2020). Michael McCarty points out that: "The Supreme Court became the government's judicial shield, knocking down every piece of politically significant legislation passed by the Assembly. The opposition's power as a congressional majority was strictly symbolic." See: M. McCarthy, *The Venezuela Crisis and Latin America's Future: Toward a Robust Hemispheric Agenda on Democratic Stability*, Wilson Center, p. 16, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/mccarthy_venezuela_crisis_final.pdf, (01.16.2021).

⁷ One should point out the view expressed in the doctrine by Adam Bosiacki, according to which the characteristic features of legal nihilism include: free shaping of the system of norms by the rulers; the government's desire to break free from restrictive regulations allowing the powers of the central decision-making center not to be derived from the constitution; unclear indication of the competences of public administration bodies; broad formulation of general clauses; administrative repression; contempt for the provisions of applicable law; radical break with the current legal order. Cf.: A. Bosiacki, *Między nihilizmem prawnym a socjalistycznym normatywizmem. Z rozważań nad koncepcją prawa państwa stalinowskiego*, [in:] M. Mikołajczyk (ed.), *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolate pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, t. 2, Białystok-Katowice 2010, p. 117 et seq.; *idem*, *Utopia, władza, prawo. Doktryna i koncepcje prawne bolszewickiej Rosji 1917–1921*, Warszawa 2012, p. 145 et seq. Also on the subject of legal nihilism, see: W. Kowalski, *From May to Berezna: A Legal Nihilism in the Political and Legal Practice of the Sanation Camp 1926–1935*, "Studia Iuridica Lublinensia" XXIX(5), 2020, p. 133 et seq, DOI: 10.17951/sil.2020.29.5.133-147. The above-mentioned features of legal nihilism can be seen in the systemic and legal practice of contemporary Venezuela.

position by Hugo Chavez, who was also the head of the administration as head of state. Finally, until March 2013, he was the vice president of the state. It should be emphasized that by assuming this position in October 2012, de jure and de facto, the intended transposition of power by Chavez, who is struggling with cancer, took place. It is worth mentioning that, as early as 2012, the ailing Chavez pointed explicitly to Maduro as his successor, the leader of the Bolivarian revolution to date. As is well known, the death of the long-standing President of Venezuela, Hugo Chavez, in 2013 was the finalization of the gradual preparation, which had already been under way for a year, of Nicolas Maduro as his successor and heir to his political authority.

There is no doubt that Nicolas Maduro is an authoritarian and this perception of him by scholars such as Michael McCarthy or Benedicte Bull and Antulio Rosales is not an incorrect position.⁸ It should be emphasized that authoritarianism in Latin America is not a new phenomenon, the countries of the continent have experienced more or less bloody forms of implementation of the authoritarian doctrine since the 1920s, the characteristic features of which are the lack of respect for human rights, especially forced disappearances, constant coups of states carried out by the armed forces or the governments of all kinds of military junts⁹. It should be brought to mind that Maduro's political mentor, Hugo Chavez, also in his career tried – then unsuccessfully – to take power by way of a military coup in 1992.

The presented considerations should be supplemented with the conclusion that there are attempts to create authority by Nicolas Maduro. One of the manifestations of this activity is the presentation of the president in the pro-government media as the head of state, a strong leader, with whom ordinary, poor citizens, who are the political base of Hugo Chavez political camp, will continue to identify. This is the purpose, to which the narrative presenting Maduro as an average citizen is supposed to serve. This is why there are reports and photographs in the media showing the President as a bus driver carrying members of his electoral staff, a clear reference to the profession of driver he has held for many years¹⁰. At the same time, it is to build an image of a leader who continues to do physical work. In this way, a bond is created with workers and the poorest social class who make the majority of voters of the United Socialist Party of Venezuela.

Regarding the question, mentioned in the introduction, of the reasons for the astonishing ability of Nicolas Maduro – in the face of pressure from the opposition, the international community and the ruthless economy – to remain in power for such a paradoxically long time, it is worth recalling that, according to Heather Matrin, the factors that enabled the mentor of the current president, Hugo Chavez, to remain at the helm of power for fourteen years were: “[...] social programs to secure and maintain the support of the electorate and political incentives in the form of key positions in government for key supportive inner circles. Policy changes include

---

⁸ M. McCarthy, *op. cit.*. Also: B. Bull, A. Rosales, *The crisis in Venezuela: Drivers, transitions, and pathways*, “European Review of Latin American and Caribbean Studies” 2020, No. 109 January-June, p. 4.

⁹ It should be mentioned, inter alia, the tragic balance of the rule of generals Augusto Pinochet in Chile in 1973-1990, Jorge Rafael Videla in Argentina in 1976-1981 or Alfredo Stroessner in Paraguay in 1954-1989.

¹⁰ BBC, *Venezuela's Nicolás Maduro: Dictator or defender of socialism?* <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-20664349> (13.12.2020).

constitutional amendments on presidential term limits, expanded executive powers, and restrictions on freedom of speech. [...] Coup-proofing techniques that Chavez has used to stay in office include the use of religious, ethnic and social classes to create a strong support base, increased security or militia spending, frequent purges of officers in the military, incentives for the military by making pay increases and using the military as a tool of intimidation”¹¹.

In the analyzed case of Nicolas Maduro, the above catalog of activities aimed at staying in power will be partially up-to-date. However, this general statement is worth nuancing and emphasizing that, first, unlike Chavez, Nicolas Maduro is not a professional military man and therefore does not naturally regard the armed forces as a natural reservoir of support for Hugo Chavez’s political camp. On the other hand, without the support of the Armed Forces of the Bolivarian Republic of Venezuela, Maduro’s fall would be a doomed fact, which he is well aware of; there is no doubt that the key guarantee for supporters of Hugo Chavez to maintain in power is the absolute support of the armed forces. Researchers such as Marcin Gawrycki and Alicja Fijałkowska point out that the unique role of the army was inherent in the initial assumptions of Bolivarianism. They emphasize that: “[...] Chavez’s Bolivarianism is an anti-oligarchic, anti-imperialist, anti-colonial, anti-colonial and in a sense anti-capitalist movement [...]. In addition, it can be added that Chavez constructed a state model as a joint civil-military project, although, as Jennifer McCoy points out, Chavez rejected the model of direct control of society by the armed forces (quasi-dictatorship) in favor of << a new model - open participation of the military in the civilian government >>”¹². In addition, both during the rule of Chavez and Maduro, the process of decentralization (sic!) or even disintegration of the command structures of the armed forces is progressing, which, according to the leaders of the United Socialist Party of Venezuela, is to prevent the success of a possible coup d’état. According to estimates by Brian Ellsworth and Mayela Armas, 2,000 generals and admirals are currently active in the Bolivarian armed forces¹³.

As you know, since 1998, i.e. from the time Hugo Chavez took over the government, the so-called the Bolivarian revolution, which as a political and social movement, despite its undeniable successes, over time led one of the richest countries in Latin America to a state close to

---

¹¹ H. Martin, *Coup-Proofing and Beyond: The Regime-Survival Strategies of Hugo Chavez*, “Latin American Policy” 2017 8(2), p. 260. Heather Martin also emphasizes the importance of the ownership transformations, including: in the area of distribution with arable land and the use of nationalization of private enterprises, *ibidem*. As a kind of curiosity, it should be noted that the nationalization of banks and private enterprises in Venezuela has become a specific hallmark of the charismatic Chavez, often presented in the weekly *Alo Presidente* program broadcast by the president on the state television. The findings made by Paul Lewis should also be recalled, emphasizing that the supporters of Hugo Chavez have always had the key support of the armed forces. “The military was another crucial element. Its commands were reshuffled, and officers suspected of disloyalty were forced into retirement. Chavez’s friends, on the other hand, were put in charge of key garrisons, and many of them were given important positions in his government.” Cf.: P. Lewis, *Authoritarian regimes in Latin America. Dictators, despots, and tyrans*, Oxford 2006, p. 244.

¹² A. Fijałkowska, M. Gawrycki, *Wenezuela w procesie (r)ewolucyjnych przemian*, Warsaw 2010, p. 23. The authors refer to the position of Jennifer McCoy expressed in: *Chavez and the end of partyarchy in Venezuela*, “Journal of Democracy” 10(3), pp. 64-77.

¹³ B. Ellsworth, M. Armas, *REUTERS Special Report: The Maduro mystery: Why the armed forces still stand by Venezuela’s beleaguered president*, <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-military-specialreport-idUSKCN1TT1O4>, (03.02.2021).

obtaining the status of a failed state. The collapse of crude oil prices on international markets has caused the state to be constantly affected by shortages in electricity supplies, and the rampant hyperinflation and poorly developed food industry in the face of the lack of available financial reserves mean that over 64% of households live in multidimensional poverty (sic!)¹⁴.

It seems that the situation in this distant South American country will not have significant implications for the economic and military security of the international community. In fact, it should be remembered that the political and economic stabilization in Venezuela is important not only for the security of its people and countries in the region, but also for the global economy. It is enough to recall that it is in this country that the largest, estimated at around 300 billion barrels, oil deposits in the world (sic!) are located¹⁵. As you know, it was the total economic dependence on the export of hydrocarbons as a source of foreign exchange that meant that the country that produced 3,280,000 barrels of oil per day in 1997¹⁶, in 2019 had a daily production of only 918 barrels per day, compared to 11,832,000 barrels of oil in Saudi Arabia¹⁷. Currently, with the long-term decline in oil prices, Venezuela's economy is almost entirely dependent on revenues from the export of petroleum products, generating negligible revenues. There is a constant humanitarian crisis in the country that has caused the emigration of more than 3 million Venezuelans. The course of rapprochement with Russia, China, and Iran, introduced by Chavez and continued by Maduro, is not without significance. The economy struggling with the economic crisis is being hit by the embargo and economic sanctions imposed by the United States¹⁸.

The previously indicated features characterizing the model of exercising power by both Nicolas Maduro and the Khawist power camp create a peculiar amalgam of ubiquitous corruption typical of authoritarian and quasi authoritarian systems of Latin America¹⁹, inefficiency of

---

¹⁴ Source of data: Reuters, *Venezuela poverty rate surges amid economic collapse, inflation – study*, <https://www.reuters.com/article/venezuela-poverty/venezuela-poverty-rate-surges-amid-economic-collapse-inflation-study-idUSL1N2EE1MG?edition-redirect=in>, (09.01.2021). International Monetary Fund data estimate unemployment in Venezuela in 2021 at 35.5%. *Venezuela Datasets*, <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/VEN>, (24.01.2021).

¹⁵ *Top ten countries with the world's largest oil reserves, from Venezuela to Iraq*, See.: <https://www.nsenergybusiness.com/features/newstop-ten-countries-with-worlds-largest-oil-reserves-5793487/>, (13.12.2020). It should be noted that the estimated deposits of crude oil in Venezuela constitute over 17% of the world's reserves of this commodity, slightly more than in Saudi Arabia. Currently, due to the decrease in oil prices in the world in 2018, Venezuela is not financially able to maintain the current exploitation of the oil fields. The completely outdated mining infrastructure and the lack of competent staff in the state-owned PdVSA concern, which is a kind of a victim of Hugo Chavez's human resources policy, are also not conducive to the exploitation of oil fields. In turn, according to OPEC data, proven oil reserves in Venezuela constitute as much as 25.5% of world crude oil reserves. *Vide e.g.*: https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm, (24.01.2021).

¹⁶ *Venezuela Crude Oil Production by Year*, <https://www.indexmundi.com/energy/?country=ve&product=oil&graph=production>, (13.12.2020).

¹⁷ *Statistical Review of World Energy 2020*, 69th edition, p. 16 et seq., <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>, (13.12.2020).

¹⁸ The freezing of Venezuela's assets by the United States, introduced by President Donald Trump in August 2019, is particularly severe for the country's economy. In turn, in January 2019, the American administration imposed economic sanctions on the country's largest petrochemical company - PDVSA. He is responsible for the extraction and production of oil and natural gas, while being the largest employer in the country.

¹⁹ According to Alejandro Cardozo Uzcátegui and Víctor M. Mijares, the factor that strengthens economic ties between Russia and Venezuela is supranational corruption. In their opinion: “[...] the web of corruption breeds

public administration affected by a chronic shortage of educated personnel, and finally permanent, even inseparable ties between the authorities and armed forces, which, as happened many times before, both in Venezuela and in other Latin American countries, played and continue to play the role of the main arbiter in possible political disputes.

The above outline of the political realities of today's Venezuela, a peculiar combination of the tragic economic situation, the important role of the Armed Forces, and an ineffective administration willing to use typically authoritarian methods of exercising and maintaining power, was necessary in order to show the implications for international security resulting from the above.

THE IMPORTANCE OF RUSSIA'S MILITARY AND ECONOMIC ENGAGEMENT IN VENEZUELA

It will be a truism to say that authoritarian countries, or quasi-authoritarian countries like Venezuela, generate threats to the international governance to a much greater extent than countries with a democratic system. There is no doubt that as the support for Nicolas Maduro from the increasingly disenchanted electorate continues to decline, the support of the armed forces is playing an increasingly important role in keeping the Hugo Chavez's political camp in power. Julia Buxton emphasizes that the armed forces began to play a particularly important role in the country as soon as Maduro took power. "There was a narrowing of influence around the new president, with the elevation of the military faction of the Bolivarian movement to the detriment of the broader base of the traditional Chavista movement"²⁰. One should also note the lack of support for the Venezuelan government not only from the United States, but also from the vast majority of Latin American countries. This situation has necessitated, ever since the adoption of anti-American rhetoric by Hugo Chavez, the search for allies and new economic partners; in particular, cooperation has been established with non-liberal states, namely the Russian Federation and China. According to Heather Martin: "To achieve his foreign-policy objectives and secure his political survival, Chavez spent the last decade of his presidency building and strengthening political and military alliances with Cuba, Iran, China, and Russia"²¹.

The consequences of this process also include the increased importance for Russia in particular of Nicolas Maduro remaining in power. The country pays particular attention to maintaining the status quo in Venezuela, realizing that guaranteeing the survival and support of the armed forces to the Maduro camp is essential for maintaining significant economic, political, and military influence of the Russian Federation, especially in connection with the collapse in

---

a versatile amalgam that strengthens the Russian position in Latin America, providing aid to Maduro's government. It is a transnational network of sectorial and personal interests whose facilitating feature is corruption." Cf.: A. Uzcátegui, V. Mijares, *The versatile amalgam: Interests and corruption in Russia-Venezuela relations*, "European Review of Latin American and Caribbean Studies" 2020, No. 109, p. 184.

²⁰ J. Buxton, *Continuity and change in Venezuela's Bolivarian Revolution*, "Third World Quarterly" 2020 41(8), p. 1269.

²¹ H. Martin, *Coup-Proofing and Beyond: The Regime-Survival Strategies of Hugo Chavez*, "Latin American Policy" 2017 8(2), p. 257.

2019 a year sympathetic to the Kremlin by long-time Bolivian president Evo Morales. Undoubtedly, Venezuela is currently the Kremlin's most important ally in Latin America. Benedicte Bull and Antulio Rosales emphasize that: “Russia has been a more vocal supporter of Maduro, while also frequently displaying its limitations in terms of economic support of the regime. For the Maduro regime, Russia represents a crucial lifeline in terms of credit and symbolic willingness for transborder defense”²². In connection with the above information, the landing of two Russian military machines (Il-62M and AN-124) in the capital of Venezuela on March 23, 2019, which transported unspecified military personnel to the capital, should be in particular recalled.²³ The importance of this event was highlighted in the media, especially since it took place in a difficult political period for Maduro.

The accentuation by Nicolas Maduro, who is almost lonely in the political arena, of close political and military relations, in particular with the Russian Federation, which, regardless of the sanctions imposed, is still a superpower, is intended to enable the achievement of several goals, both on the political and tactical levels. Firstly, emphasizing close ties with the Kremlin, especially military ones, is intended to create the impression that Nicolas Maduro has the support of a militarily strong ally. The addressee of this narrative is especially the countries of the region, and in particular Colombia, perceived by the Chawists as an enemy, and to a much lesser extent the United States. It should be emphasized, in particular, the media effects of the arrival of two Russian Tu-160 strategic bombers at the Maiquetia airport on December 10, 2018²⁴.

Second, to create the impression that the government of modern Venezuela continues to enjoy diplomatic and political recognition from the permanent members of the UN Security Council. Military aid and technological support for domestic plants, in particular those related to the mining sector, which is of key importance for the state, are also important for the Maduro governments, as well as Russian-made weapons systems used by the armed forces.

It should also be remembered that even during the reign of Hugo Chavez, the Venezuelan government, using petrodollars, initiated significant purchases of modern military equipment in Russia. In particular, the purchase of S-300VM, BUK M2 anti-aircraft systems, Mi-35M helicopters or SU-30MK2 multi-role aircraft, which has made Venezuela an important customer of the Russian defense industry over the years. According to Eric Rittinger and Matthew Cleary, by 2013 Caracas purchased military equipment, worth over USD 4 billion, in Russia²⁵.

---

²² B. Bull, A. Rosales, *op. cit.*, p. 11.

²³ Cf.: Reuters, *Russian air force planes land in Venezuela carrying troops: reports*, <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-idUSKCN1R50NB>, (09.01.2021). Also: BBC News, *Venezuela crisis: Russian military planes land near Caracas*, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-47688711>, (09.01.2021); Also: A. Roth, *Russian military arrive in Venezuela to discuss 'training and strategy'*, <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/25/russian-military-officials-arrive-in-venezuela-to-discuss-training-and-strategy>, (09.01.2021).

²⁴ It should be recalled that the previous visit of Russian strategic bombers to Venezuela took place in October 2013. In turn, in 2008, Russian warships participated in joint exercises with the Venezuelan navy.

²⁵ E. Rittinger, M. Cleary, *Confronting Coup Risk in the Latin American Left*, “Studies in Comparative International Development” 2013 48, pp. 412-413.

The increase in purchases of military equipment took place after 2005, and slowed down in 2014 when Caracas experienced noticeable difficulties in paying its debts to Moscow. It should be recalled that Russia granted Venezuela short-term loans for the purchase of weapons. These transactions also included future oil supplies to Russian companies.

As Peter Cavanagh observes, the present relations between Moscow and Caracas, especially in the sphere of economic cooperation, are characterized by a lack of trust by the Russian side in the credibility of the other party. “The prospects of Russia getting all its money back any time soon from Venezuela is quite low. Due to the severe economic conditions of the country, Venezuela has not been able to continue its payments, so the terms of the debt had to be renegotiated. Since 2014, Moscow has not delivered any new material. After the withdrawal of the giant Russian energy company Rosneft from the country at the beginning of 2020 there have been fewer ways for the Russians to recover the loans. In many respects, this has left Venezuelan-Russian relations at a crossroads. As Venezuela continues to decline rapidly, Russia is faced with deciding whether to continue making large investments in a country where it is tremendously risky or just abandon all efforts which have been made over the past few decades. Only time will tell which course of action the Kremlin will take²⁶”.

However, the effects of tightening political and military relations with Moscow pose challenges to the security of not only the Latin American countries, but also the United States, which are particularly sensitive to any attempts by the Kremlin to establish close relations with the leaders of Latin American countries.

One should also refer to the Russian perception of Venezuela as an ally of the Kremlin. It seems that Russia's approach can be described as characterized by even extreme pragmatism. In Moscow's perception, the current Venezuelan government, despite its declarations, is an extremely unstable economic and political partner, given both the country's customary instability and the catastrophic economic situation that threatens any long-term Russian involvement, especially military. The above reasoning is supported by the fact that Rosneft has withdrawn from investments in Venezuela. In recent years, the concern has supported Caracas not only by providing financial support to the mining sector or by granting financial loans, but also by enabling the export of crude oil from Venezuela through its subsidiaries registered in Switzerland. Rosneft, which is the creditor of Caracas for more than \$ 3 billion, in an effort to maximize profit in other markets, withdrew from involvement in the uncertain project. Russia's pragmatism and long-term operation are evidenced by the fact that the Russian company – which is rightly regarded as closely associated with the Kremlin and shares in numerous projects in this South American country - has sold an undisclosed company controlled by the government of

---

²⁶ P. Cavanagh, *Russia became an important arms supplier for Latin America, but its sales have dropped*, “Global Affairs Strategic Studies”, <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle/-/blogs/russia-became-an-important-arms-supplier-for-latin-america-but-its-sales-have-dropped>, (20.01.2020).

the Russian Federation²⁷. Thus, the Kremlin is striving to leave itself any discretionary freedom in the context of further economic involvement in this country.

It is worth paying attention to the numerous press coverages, which signaled the intention of the Russian Federation to create a permanent air base on the island of La Orchila²⁸. As an aside, it is worth noting that some of these press enunciations were misinformative²⁹. The alarming tone of these coverages seemed to be too exaggerated at the time and did not correspond to the realities of the relations between the two countries and the real intentions of the Kremlin. At present, the military activities of the Armed Forces of the Russian Federation are characterized by both pragmatism and a desire to minimize the costs of maintaining its armed forces outside of Russia. This is particularly exemplified by the military situation and Russian military involvement in the Syrian Arab Republic, which has been at war for years. Since September 2015, i.e. since the actual involvement of the Russian armed forces in military operations in Syria, Russia has maintained only two permanent military bases in the country – an air force base in Khmeimim and a naval base in Tartus. Although Russian forces have used or continue to use numerous fortified points in Syria for their operations during the civil war in Syria, they are avoiding the development of a permanent military infrastructure for their needs, preferring to maintain military bases in the coastal muhafazas of Tartus and Latakia, which are easier to operate logistically. In consideration of the above, the establishment of a permanent air force base in Venezuela, at such a considerable distance from Russia, does not make sense. It is worth mentioning that there are Russian soldiers on Venezuela's territory, but according to official announcements, they are there to service military equipment and train the Bolivarian armed forces³⁰.

In the legal dimension, cooperation between the two countries has recently intensified to some extent, which is reflected in the signing of an agreement between the Ministers of Defense of the Russian Federation and Venezuela on August 16, 2019³¹. The purpose of this agreement is to enable the units of the Russian fleet to use local infrastructure and to intensify military cooperation between the states. The actual scope of this cooperation is unknown, as the agreement is not available. Nevertheless, even in the years before the agreement was signed, Russian ships visited their ally's ports. The very fact of signing the aforementioned agreement should not be overestimated, because despite the conclusion of nearly three hundred cooperation agreements between Moscow and Caracas, it seems that the actual involvement of Russia in

---

²⁷ G. Tétrault-Farber, O. Astakhova, *Rosneft sells Venezuelan assets to Russia after U.S. sanctions ramp up*, <https://www.reuters.com/article/us-russia-rosneft-venezuela-idUSKBN21F0W2>, (31.01.2021).

²⁸ S. Blank, *Russia's New Venezuelan Base: The Evolving Strategic Context*, <https://sldinfo.com/2018/12/russias-new-venezuelan-base-the-evolving-strategic-context>, (23.02.2021). Also: *Amerykański Przyczółek: Rosja wobec kryzysu w Wenezueli*, <https://warsawinstitute.org/pl/amerykanski-przyczolek-rosja-wobec-kryzysu-w-wenezueli/>, (01.02.2021).

²⁹ For example: TASS, *Press review: Russia to set up Caribbean base and meet Israeli brass to discuss Iran*, <https://tass.com/pressreview/1035596>, (25.02.2021).

³⁰ Defence24, *Wenezuela: rotacja rosyjskich specjalistów i nieudana próba puczu*, <https://www.defence24.pl/wenezuela-rotacja-rosyjskich-specjalistow-i-nieudana-proba-puczu>, (23.02. 2021).

³¹ Stratfor, *Russia, Venezuela: Defense Ministers Sign Agreement to Allow Warship Visits, Situation report*, <https://worldview.stratfor.com/situation-report/russia-venezuela-defense-ministers-sign-agreement-allow-warship-visits>, (20.01.2021).

Venezuela is kept at a minimum level. This is due to the fact that a de facto economically failed state, subject to international sanctions and with such a clearly polarized political scene, and a government whose only survival is guaranteed by the loyalty of the armed forces to the ruling camp cannot and will not be perceived by pragmatic Moscow as a stable political and economic partner. Gestures such as the visit of the Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, Sergei Lavrov, to Caracas in February 2020, during which negotiations related to the planned signing of further agreements were conducted, will not replace reality.

When assessing Russian involvement, especially military in Venezuela, one can also refer to the activities of the Russian Federation in the Syrian Arab Republic. Although the political situation in both countries is extremely different, because since 2011 Syria has been waging a bloody armed conflict, and the Russian armed forces are officially involved in the military support of Damascus under the international agreement of August 26, 2015³², it seems possible, we can observe certain parallels, consisting in minimizing the Kremlin's military involvement in both countries, while striving to maximize possible profits³³. In the case of Venezuela, however, unlike in Syria, the distance makes it highly unlikely that Russia's increased military involvement in the Bolivarian Republic of Venezuela should be considered. Moscow's provision of military support to Caracas should be seen as a form of political support designed to keep the Hugo Chavez's political camp and Nicolas Maduro in power. The indicated support partially creates a kind of vicious circle, as the maintenance of close relations with Moscow and Beijing by the Venezuelan authorities is perceived by the United States as a serious threat to the national security of the United States, which in turn translates into the intensification of American economic sanctions.

CONCLUSIONS

Summing up, it should be stated that it seems justified not to overestimate both the military and economic involvement of Russia in Venezuela, which remains in a condition of deep political and economic crisis. On the other hand, due to the illiberal rule of Nicolas Maduro and the Hugo Chavez's political camp, the country aims to intensify economic and military relations with the Russian Federation - one of its last allies. The support of the armed forces, which, as had happened many times in Latin America, has become a determining factor in foreign policy, is of key importance for Maduro to remain in power. One could risk putting forward the thesis that both *de jure* and *de facto* Caracas has become a hostage to Moscow. Without Moscow's help, it is not only difficult to export crude oil, as it is known, a key source of foreign exchange, but also the operation of the most advanced weapon systems, purchased in Russia during the

---

³² Agreement between the Russian Federation and the Syrian Arab Republic on the deployment of an air group of the Armed Forces of the Russian Federation in the territory of the Syrian Arab Republic, signed on August 26, 2015 in Damascus, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?doc_itself=&collection=1&backlink=1&nd=201112839&page=1&rdk=0#I0, (1.02.2021).

³³ This dependency is reflected, inter alia, in the repeated use by the Russian armed forces stationed in Syria of reducing the size of the fleet of combat aircraft stationed at the air force base in Khmeimim.

reign of Hugo Chavez. Maduro's authoritarian system of government is currently unable to win over another ally of such importance as Russia on the international political stage.³⁴ The political system of contemporary Venezuela is petrified by the aforementioned features of the authoritarian system, thus these features become the source of its weakness. This weakness, in turn, enables countries supporting Maduro's rule to strengthen their position in this country, which Russia also benefits from, but it does so with a visible reserve resulting from the awareness of the total economic inertia of this nominally one of Latin America's richest countries. The contemporary system of the Bolivarian Republic of Venezuela is an example of a country close to the system of authoritarian rule, for whose survival it is essential to support Russia. Russia aims both to gain permanent control over oil resources and to obtain a return on investments made so far in this country. Inherent in the inefficiency of the system of government in Venezuela is the permanent need to seek support from other non-liberal states, of which Russia, in particular, is increasingly adopting a wait-and-see attitude.

BIBLIOGRAPHY

- BBC News. 2019. Venezuela crisis: Russian military planes land near Caracas, In <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-47688711>.
- BBC. 2019. Venezuela's Nicolás Maduro: Dictator or defender of socialism? In <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-20664349>.
- Blank Stephen. 2018. Russia's New Venezuelan Base: The Evolving Strategic Context, <https://sldinfo.com/2018/12/russias-new-venezuelan-base-the-evolving-strategic-context>.
- Bosiacki Adam. 2010. Między nihilizmem prawnym a socjalistycznym normatywizmem. Z rozważań nad koncepcją prawa państwa stalinowskiego [Between Legal Nihilism and Socialist Normativism. From the Considerations on the Concept of the Law of the Stalinist State, [in:] M. Mikołajczyk (Ed.), *O prawie i jego dziejach księgi dwie*. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin [Two Books about the Law and Its History. Studies Offered to Professor Adam Lityński on the Forty-Fifth Anniversary of Scientific Work and the Seventieth Anniversary of His Birth, t. 2, 117-128. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Bosiacki Adam. 2012. Utopia, władza, prawo. Doktryna i koncepcje prawne bolszewickiej Rosji 1917–1921 [Utopia, Power, Law. The Doctrine and Legal Concepts of Bolshevik Russia 1917–1921], Warszawa: LIBER.
- Brewer-Carías Allan. 2010. *Dismantling Democracy in Venezuela. The Chávez Authoritarian Experiment*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bull Benedicte, Rosales Antulio. 2020. "The crisis in Venezuela: Drivers, transitions, and pathways". *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 109 January-June: 1-20.
- Buxton Julia. 2020. "Continuity and change in Venezuela's Bolivarian Revolution". *Third World Quarterly* 41(8): 1371-1387.

---

³⁴ As it seems, the progressive intensification of economic cooperation with China, whether in the military or economic sphere, will not replace Moscow's support at the moment.

- Carroll Rory. 2014. *Comandante: Hugo Chávez's Venezuela*. New York: Penguin Group.
- Cavanagh Peter. 2020. Russia became an important arms supplier for Latin America, but its sales have dropped. *Global Affairs Strategic Studies*, In <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle/-/blogs/russia-became-an-important-arms-supplier-for-latin-america-but-its-sales-have-dropped>.
- Daroszewski Paweł. 2020. "Władza obywatelska w horyzontalnym modelu podziału władzy w Wenezueli [Civic Power in the Horizontal Model of the Division of Power in Venezuela]". *Przegląd Konstytucyjny* 3: 39-55.
- Defence24. 2019. Wenezuela: rotacja rosyjskich specjalistów i nieudana próba puczu [Venezuela: Rotation of Russian Specialists and Failed Coup Attempt], In <https://www.defence24.pl/wenezuela-rotacja-rosyjskich-specjalistow-i-nieudana-proba-puczu>.
- Derham Michael. 2010. *Politics in Venezuela: Explaining Hugo Chávez*, Bern: Peter Lang AG
- Ellsworth Brian, Armas Mayela. 2019. REUTERS Special Report: The Maduro mystery: Why the armed forces still stand by Venezuela's beleaguered president, In <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-military-specialreport-idUSKCN1TT1O4>.
- Fijałkowska Alicja, Gawrycki Marcin. 2010. Wenezuela w procesie (r)ewolucyjnych przemian [Venezuela in the Process of (R)evolutionary Changes], Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Glasius Marlies. 2018. "What authoritarianism is ... and is not: a practice perspective". *International Affairs* 94(3): 515-533.
- Gonzalez Mike. 2014. *Hugo Chavez: Socialist for the Twenty-first Century*. London: Pluto Press.
- Gott Richard. 2005. *Hugo Chavez: The Bolivarian Revolution in Venezuela*, London: Verso.
- Hellinger Daniel, Petros Spanakos Anthony. 2016. "The legacy of Hugo Chavez". *Latin American Perspectives* 44(1): 4-16.
- IMF. 2021. Venezuela datasets. In <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/VEN>
- Kowalski Wawrzyniec. 2020. "From May to Bereza: A Legal Nihilism in the Political and Legal Practice of the Sanation Camp 1926–1935". *Studia Iuridica Lublinensia* XXIX(5): 133-147.
- Krzywicka Katarzyna. 2004. Problemy demokracji w Wenezueli [Problems of Democracy in Venezuela] [in:] Olszewski E., Tymoszek Z. (eds), *Ideologia, doktryny i ruch polityczny współczesnego liberalizmu [Ideology, Doctrines and Political Movement of Contemporary Liberalism]*, 343-358. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Lewis Paul. 2006. *Authoritarian regimes in Latin America. Dictators, despots, and tyrans*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Linz Juan. 2000. *Totalitarian and authoritarian regimes with a major new introduction*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Martin Heather. 2017. "Coup-Proofing and Beyond: The Regime-Survival Strategies of Hugo Chavez", *Latin American Policy* 8(2): 249-262.
- McCarthy Michael. 2017. *The Venezuela Crisis and Latin America's Future: Toward a Robust Hemispheric Agenda on Democratic Stability*, Wilson Center, In https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/mccarthy_venezuela_crisis_final.pdf.
- McCoy Jennifer. 1999. "Chavez and the end of partyarchy in Venezuela". *Journal of Democracy* 10(3): 64-77.

- Nsenergybusiness. 2020. Top ten countries with the world's largest oil reserves, from Venezuela to Iraq, In <https://www.nsenergybusiness.com/features/newstop-ten-countries-with-worlds-largest-oil-reserves-5793487/>.
- OPEC. 2019. https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm
- Reuters. 2020. Venezuela poverty rate surges amid economic collapse, inflation – study, In <https://www.reuters.com/article/venezuela-poverty/venezuela-poverty-rate-surges-amid-economic-collapse-inflation-study-idUSL1N2EE1MG?edition-redirect=in>.
- Reuters. 2019. Russian air force planes land in Venezuela carrying troops: reports, In <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-idUSKCN1R50NB>.
- Reyes Luz. 2017. Con sentencias 155 y 156, TSJ habilita al presidente Maduro a legislar y bloquea a la AN, In <https://web.archive.org/web/20170402000653/http://efectococuyo.com/politica/con-sentencias-155-y-156-tsj-habilita-al-presidente-maduro-a-legislar-y-bloquea-a-la-an>.
- Rittinger Eric, Cleary Matthew. 2013. “Confronting Coup Risk in the Latin American Left”. *Studies in Comparative International Development* 48: 403-431.
- Romo Rafael. 2017. Venezuela's high court dissolves National Assembly, CNN, In <https://edition.cnn.com/2017/03/30/americas/venezuela-dissolves-national-assembly/>.
- Roth Andrew. 2019. Russian military arrive in Venezuela to discuss 'training and strategy', In <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/25/russian-military-officials-arrive-in-venezuela-to-discuss-training-and-strategy>.
- Serbin Andres, Serbin Pont Andrei. 2017. “The Foreign Policy of the Bolivarian Republic of Venezuela: The Role and Legacy of Hugo Chávez”. *Latin American Policy* 8(2): 232-248.
- Statistical Review of World Energy. 2020. 69th edition, In <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>.
- Stratfor. 2019. Russia, Venezuela: Defense Ministers Sign Agreement to Allow Warship Visits, Situation report, In <https://worldview.stratfor.com/situation-report/russia-venezuela-defense-ministers-sign-agreement-allow-warship-visits>.
- Svolik Milan. 2012. *The Politics of Authoritarian Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TASS. 2018. Press review: Russia to set up Caribbean base and meet Israeli brass to discuss Iran, In <https://tass.com/pressreview/1035596>.
- Tétrault-Farber Gabrielle, Astakhova Olesya. 2020. Rosneft sells Venezuelan assets to Russia after U.S. sanctions ramp up, In <https://www.reuters.com/article/us-russia-rosneft-venezuela-idUSKBN21F0W2>.
- Tokarczyk Roman. 2010. “Autorytaryzm – dociekanie istoty pojęcia [Authoritarianism – Investigating the Essence of the Concept]”. *Historia i Polityka* 2-3 (9-10): 39-57.
- Trak Juan. 2020. Venezuela: Changes and Continuities in Post-Chavez Era. [in:] A. Freire, M. Barragán, X. Coller, M. Lisi, E. Tsatsanis (eds.), *Political Representation in Southern Europe and Latin America*, 165-185. Routledge.
- Pravo.gov.ru. 2015. Agreement between the Russian Federation and the Syrian Arab Republic on the deployment of an air group of the Armed Forces of the Russian Federation in the territory of the Syrian Arab Republic, signed on August 26, 2015 in Damascus, In <http://pravo.gov.ru>

- Uzcátegui Alejandro, Mijares Victor. 2020. "The versatile amalgam: Interests and corruption in Russia-Venezuela relations". *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 109: 181-202.
- Warsaw Institute. 2019. *Amerykański Przyczółek: Rosja wobec kryzysu w Wenezueli* [The American Bridgehead: Russia and the Venezuelan Crisis], In <https://warsawinstitute.org/pl/amerykanski-przyczolek-rosja-wobec-kryzysu-w-wenezueli/>.
- Indexmundi. 2021. Venezuela Crude Oil Production by Year, In <https://www.indexmundi.com/energy/?country=ve&product=oil&graph=production>.

Magdalena BSOUL-KOPOWSKA

Politechnika Częstochowska¹

Wydział Zarządzania

m.bsoul-kopowska@pcz.pl

<https://orcid.org/0000-0002-6167-6827>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.04>

COMPARATIVE ANALYSIS OF STATE HEALTH SECURITY MANAGEMENT AND STATE ECONOMIC DEVELOPMENT

ABSTRACT: Assuming that social health status affects the level of human capital, the priority of every modern state should be to ensure that its citizens are provided with adequate health conditions, and thus a sense of health safety. Consequently, state activities aimed at managing safety in the field of health policy should translate into both productivity and working efficiency of society, which in turn should stimulate the economic development of the country. This paper attempts to present selected health safety measures to improve the health of the population with the example of the activities of the EU and public institutions in selected voivodeships implementing the principles of sustainable development and long-term investment in society. In this paper, an analysis of documents relating to direct actions with regard to this issue has been used as a research method. The conducted research shows that the cooperation of EU Member States creates a platform for cooperation on combating health inequalities and basic social determinants of health, the aim of which is to improve the health and quality of life of EU citizens, which in turn should translate into accelerating economic development.

KEYWORDS: safety, health security, health policy, economic development, sustainable development

---

ANALIZA PORÓWNAWCZA ZARZĄDZANIA BEZPIECZEŃSTWEM ZDROWOTNYM PAŃSTWA A JEGO ROZWÓJ GOSPODARCZY

ABSTRAKT: Zakładając, że stan zdrowia społeczeństwa wpływa na wielkość kapitału ludzkiego, priorytetowym założeniem każdego cywilizowanego państwa powinno być zagwarantowanie swoim obywatelom odpowiednich warunków zdrowotnych, a tym samym zapewnienia im poczucia stanu bezpieczeństwa zdrowotnego. W konsekwencji, działania państwa ukierunkowane na zarządzanie bezpieczeństwem w obszarze polityki zdrowotnej powinny przekładać się zarówno na wydajność społeczeństwa, jak i na efektywność jego pracy, co z kolei powinno sprzyjać rozwojowi gospodarczemu państwa. W niniejszym artykule podjęto próbę przedstawienia wybranych działań bezpieczeństwa zdrowotnego w zakresie poprawy stanu zdrowia społeczeństwa na przykładzie działań UE oraz instytucji publicznych wybranych województw realizujących zasady „rozwoju zrównoważonego” oraz długoterminowych inwestycji w społeczeństwo. W artykule metodę badawczą stanowi analiza dokumentów odnoszących się do bezpośrednich działań w zakresie omawianego zagadnienia. Z przeprowadzonych badań wynika, że współpraca państw członkowskich UE tworzy płaszczyznę do współpracy nad zwalczaniem nierówności zdrowotnych i podstawowych społecznych determinantów zdrowia, których celem jest poprawa

---

¹ Częstochowa University of Technology; Poland.

zdrowia i jakości życia obywateli UE, co z kolei powinno przekładać się na przyspieszenie rozwoju gospodarczego.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo, bezpieczeństwo zdrowotne, polityka zdrowotna, rozwój gospodarczy, zrównoważony rozwój

INTRODUCTION

Both terms ‘health’ and ‘safety’ are important categories, often referred to in the contemporary political, social, and scientific discourse. Health is a fundamental value, and the right to health belongs to the basic catalogue of rights; respecting health safety should be supported by effective health policies implemented by the state. The right to health protection of citizens is guaranteed by the European Social Charter of the Council of Europe (Article 11) as of 1991, which emphasized the necessity of eliminating the causes of diseases, helping with counseling and education to improve health, preventing epidemic or endemic diseases, etc. The 2001 *World Health Assembly Resolution* titled *Global health security: epidemic alert and response* also warned of phenomena associated with globalization perceived as possible threats to health safety. Particular attention was paid to the possibility of the spread of communicable diseases regardless of national borders as a result of increased population movements or environmental changes resulting from processes such as urbanization or deforestation. They reinforced the belief that adverse events to the health of citizens of one country could develop into an international threat ².

Nowadays, health safety is one of the priority spheres of human life and is enumerated among the basic functions of the state, considered a public good, which is a premise for the interventionism of public authorities. This paper assumes that an important determinant of the integrated health safety subsystem in Poland is the health policy. Furthermore, shaping the cohesion of the comprehensive safety of the state depends on the implementation of an appropriate internally coherent health policy, with its aim to strive for the increase of the sense of health safety while maintaining the principles of sustainable social development, which in turn translates into the quality and standard of living of the society and the economic development of the country.

Until the mid-19th century, people were dying in large numbers in various parts of the world as a result of various infectious diseases such as: cholera, the plague and the Spanish flu epidemic, which killed almost 50 million people in 1918–1919³. The discoveries made in the nineteenth century by scholars such as Ludwik Pasteur, Józef Lister, and Robert Koch allowed us to prevent the aforementioned diseases. The General Board of Health established in London in 1848 conducted research on the reasons behind the high mortality among the inhabitants of large cities due to cholera. And in 1851, the founding International Sanitary Conference was

---

² P.M. Nowicka, J. Kocik, *Zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego Polski [External Threats to Health Security of Poland]*, “Studia BAS” 4(56) 2018, pp. 103–121.

³ R. Paruzel, *Światowa Organizacja Zdrowia - bezpieczeństwo zdrowotne świata [World Health Organization – World Health Security]*, “Logistyka” 201(5), pp. 1207-1208.

held in Paris to exchange information on epidemic diseases and their treatment. The research initiated by the Conference led to the establishment in 1907 of the International Health Organisation [*Office international d'Hygiène publique (OIHP)*] in Paris, which has become the predecessor of the current World Health Organisation, known as the WHO, being a specialised UN organisation established in 1948 and based in Geneva⁴.

The orderly collective initiatives, aimed to combat outbreaks of infectious diseases that were killing thousands of human beings, resulted in invention of effective vaccines, allowed to carry out preventive vaccinations and to curb emergence of epidemics where they were used. As a consequence, they have also contributed to healthcare activities, which have undoubtedly resulted in the increased importance of health policy.

The contemporary health policy forms an integral part of social policy and constitutes the entirety of public activities undertaken by the state and other entities that are to serve healthcare. These actions are tailored to the needs of healthcare and aim to tackle social inequalities in health and healthcare through the appropriate distribution and use of healthcare resources as well as through increasing access to health services.

Since human life and health are closely related and also need exceptional protection due to their value, which is independent of other legally protected goods, health policy is also increasingly integrated into various European health programmes. Therefore, the recognition of health as a good of particular importance seems to be derived from the recognition of human life as an overarching value. According to the World Health Organisation, the concept of 'health' is defined as a state of complete physical, mental and social well-being, enabling a human being to lead a productive, meaningful and creative life in the social and economic sphere, as well as the ability to play social roles, adapt to and cope with environmental change⁵. However, in order for an individual to achieve this state, cooperation is needed both between individuals and between entire communities, who should be able to specify and meet their aspirations and satisfy basic needs, coping with the challenges of the surrounding reality and changes occurring therein.

Health is also a matter of interest for economic sciences, which consider health as an instrumental value, creating a specific social and economic framework for improving the quality of life. In this regard, the costs of improving quality of life, considered in the health sector, are taken into account in the demographic and economic context. Health policy is determined by: *political factors*, which show the place occupied by health problems in the sphere of influence of the legislative and executive authorities and in political parties' programmes; *economic factors*, which are related to the overall economic situation and the unemployment level, as well as *demographic and health-related factors* resulting from demographic development and earlier

---

⁴ N. Davies, *Europa – rozprawa historyka z historią [Europe: A History]*., trans. E. Tabakowska, Kraków 1999, pp. 624-626.

⁵ L. Frąckiewicz (ed.), *Polityka społeczna. Zarys wykładu wybranych problemów [Social Policy. Outline of the Lecture of Selected Problems]*, Katowice 2002, p. 62.

health policy actions⁶. This paper attempts to present the relationships of health safety and health policy with the economic development of the country. It discusses, inter alia, the selected measures of the health policy carried out within the European Union, as well as actions taken at the national level. As an example of measures taken by public authorities in implementation of the principles of "sustainable development" and long-term investments in society aimed at economic development, activities carried out in two selected voivodships have been analysed. The paper has been written based on the literature on the subject, research articles, international reports, the most recent documents and publications available in the electronic database of the European Union, the OECD, and the documents of the Ministry of Health.

HEALTH POLICY AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

The economic development issues have been present in the economic literature for at least several centuries. Researchers have been long wondering what factors and stimulants affect its development and what makes some countries develop faster and others at a slightly slower pace. Economic development is a desirable phenomenon because it is inter alia linked to the development of civilisation, improvement of the standard of living of the society, improvement of the quality of life and, primarily, to the increase of income. Therefore, the "economic development" is understood as the process of transformation of economies with low national income into modern economies. This term describes positive transformations in economies, taking into account not only quantitative but also qualitative aspects.

There is a two-way relationship between health policy and economic development of the state. Therefore, when discussing the relationship between the health policy and the economic growth, special attention should be paid to the issue of health in terms of its impact on the quality and size of human capital. When it comes to individuals, health determines the possibility of their personal development and economic security, and together with relevant education, it constitutes the basis for human capital, determining the economic productivity of an individual. N. Ozturk mentions four arguments for the relationship between individual education and economic development: first, through scientific and technological development, education increases work efficiency and thus production; second, education ensures the development of potential skills of individuals; third, education increases the capacity to adapt to new business opportunities, and fourth, educational institutions ensure that knowledge is passed on to future generations by appropriately qualified staff⁷. According to the World Economic Forum, held in Davos in 2016, there are three channels through which education affects country's economic development. First, education allows to carry out tasks more quickly, thus increasing

---

⁶ T. Szumlicz, *System zabezpieczenia społecznego w zarządzaniu zdrowiem [Social Security System in Health Management]*, [in:] W. Korporowicz (ed.), *Zdrowie i jego ochrona. Między teorią a praktyką [Health and Its Protection. Between Theory and Practice]*, Warszawa 2004, p. 59.

⁷ N. Ozturk, *Iktisadi kalkınmada eğitimin rolü*, "Sosyo Ekonomi Dergisi" 1(1), 2005, pp. 27-44.

the collective ability of human capital. Second, education facilitates the transfer of new information, of knowledge about products and technologies created by others. Third, by increasing the creativity of human capital, education boosts the country's own capacity to create new knowledge, products, or technologies

Health is also a determinant of high labour productivity, efficient learning, and physical, emotional and intellectual development of a human being, which in turn contributes to the increase in human activity in the economic, social, professional, etc. dimensions, ultimately affecting the overall level of economic activity of a given society. A.G. Akpolat believes that healthier individuals achieve more effective results in work than those with poor health. Besides, health has a positive impact on economic growth, by improving the quality of work performed and increasing work productivity across the whole economy⁸.

Another factor, closely related to health, that greatly affects economic development is the increase in average life expectancy. In healthier societies, people live longer and their resources are substantially greater thanks to a longer period of making savings. Therefore, adequate health education plays an important role in economic development, which is defined as any combination of experience based on willingness to help individuals and communities improve their health by increasing knowledge or influencing their health knowledge.

In turn, W. Jack and M. Lewis believe that the increase in average life expectancy of adults results in increased investment in own children, which in turn improves the human capital of future generations⁹. The decreasing mortality leads to an increase in the retirement age, and as a result the society's saving rates ensure a high level of investment¹⁰.

In addition, with a longer perspective of reaping the benefits, people decide to make long-term 'investments' and thus longevity indirectly increases expenditure on e.g. education, construction, etc. Therefore, beside the concepts closely related to the income category, economic growth analyses should also take into account indices that characterise health and average life expectancy.

It should be, however, borne in mind that, on the one hand, health has a favourable effect on economic growth, but on the other hand, the economic consequences of diseases are highly negative for societies. This is because health problems result in a decrease in individual incomes and a reduction in the economic activity of individuals, which has an ultimate negative impact on the condition of the entire economy.

In turn, when discussing the impact of economic development on health policy, it should be emphasised that it determines, to a decisive extent, the health of individuals, as well as the general level of health of the society. The economic development in modern societies is followed by a higher average standard of living. The economic development also contributes to

---

⁸ A.G. Akpolat, *The Long-Term Impact of Human Capital Investment on GDP: A Panel Cointegrated Regression Analysis*, "Economics Research International" 2014, p. 10.

⁹ W. Jack, M. Lewis, *Health Investments and Economic Growth: Macroeconomic Evidence and Microeconomic Foundations*, Policy Research working paper no. WPS 4877, pp. 2-39.

¹⁰ D.N. Weil, *Accounting for the effect of health on economic growth*, Working Paper 11455, 2005, pp. 1265-1306.

an increase in the population's income, which in turn may be increasingly allocated to health insurance or healthcare financing. At the same time, it allows for wide implementation of an appropriate health policy, within which various programmes are implemented, such as prevention and pro-health education programmes. The economic development should also translate into better access to medical services.

In conclusion, on the one hand, the health status of society is an important factor affecting the quality of social capital, which determines both the productivity of enterprises and the long-term development of economies. On the other hand, a higher level of the country's economic development ensures more resources that may be allocated to the health system, thus enabling better medical care and access to medical services, which in turn translates into the health status of the population and its average life expectancy.

HEALTH SAFETY IN THE AREA OF HEALTH POLICY AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY: EXAMPLES OF EU ACTIVITIES

Achieving a higher level of health protection is one of the main objectives of the European Union (EU) in all European policies and activities, in accordance with Article 168 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). In particular, EU health policy aims to improve public health, prevent diseases and threats, and combat major health scourges by promoting research.

The EU is taking a number of health policy actions, including the following: improving public health, preventing and treating diseases, reducing the number of sources of danger to human health or harmonising health strategies between Member States. These actions are carried out in different areas of EU functioning¹¹.

In the report "Our Common Future" of the World Commission on Environment and Development of 1987, G. Brudtland introduced and defined the term 'sustainable development' as "development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs". In 2001, the European Union adopted a strategy for sustainable development, which was subsequently revised in 2006. This strategy formulates recommendations for countries and organisations concerning specific problems to be solved in the implementation of sustainable development (e.g. combating poverty, demographic dynamics, protection of human health, environmental protection, management of the Earth's surface resources, waste management). These documents are the basis for international legal acts, global and regional (cross-border), defining the strategy of sustainable development in a given place (country, region, economic sector, institution). Sustainable development has officially become one of the long-term objectives of the European Union in accordance with Article 3(3) of the Treaty on European Union.

---

¹¹ M. Bsoul- Kopowska, *Strategic goals of the European Union In managing health security*, [in:] R. Ulewicz, R.R. Nikolić (ed.), *System Safety: Human – Technical – Facility – Environment*, Częstochowa 2019, pp.78-84.

The third Programme for the Union's action in the field of health for the period 2014-2020 was launched in 2014. The aim of this programme is to foster health in Europe by encouraging cooperation between EU Member States. Private bodies, national and European authorities as well as European and international NGOs are also involved in the implementation of this project. The general objective of the programme is to improve Europeans' health and reduce inequalities by complementing Member States' policies in four areas.

The first area aims to promote good health and prevent diseases through the exchange of information and good practices on how to deal with various risk factors, including smoking, drug and alcohol abuse, unhealthy diet, and sedentary lifestyles. The second area involves the protection of EU citizens from serious cross-border health threats. It should be noted that due to the increase in international travel and trade, citizens are potentially exposed to a wider range of health risks than in the past, requiring a rapid and properly coordinated response to emerging threats. The third area, which needs to be complemented, involves the support of innovation and sustainability in EU countries' health systems. The launched programme seeks to help build capacity in the health sector, find optimal ways to make scarce resources go further, and encourage the adoption of innovations in approaches, working practices, and technologies. The fourth and last area of actions, involving the improvement of health policy and thus the increase in the sense of health security among EU citizens, is aimed at improving access to high quality and safe healthcare, which should mean, for example, ensuring that medical expertise is available beyond national borders, by encouraging the creation of networks of centres of expertise across the EU.

With a budget of €446 million, the programme complements Member States' activities and aims to improve access to high quality, safe healthcare for citizens; to promote health and prevent diseases, as well as to protect citizens from cross-border health threats. Activities to be financed under the programme may include projects on rare diseases, cooperation on health technology assessment, prevention programmes, screening and exchange of good practice.

The support under the programme is available to all EU countries, but also to EU candidate countries, European Economic Area (EEA) countries, and the countries to which the European Neighbourhood Policy (ENP) applies. Funds for programmes implementation take the form of grants, awarded to both public institutions and non-governmental organisations. It is worth noting that the EU co-funding amounts to 60% of the total cost, and in the case of countries with a low GDP, it can reach up to 80%¹². In March 2021, the Regulation of the European Parliament and of the Council was adopted, establishing the Programme of the Union's action in the field of health for the period 2021-2027, which aims, among other things, to improve and promote health in the EU states with the objective of reducing the burden of communicable and non-communicable diseases by supporting health promotion and disease prevention; to reduce

---

¹² *Zdrowie na rzecz wzrostu gospodarczego: Wspólnotowy program działań w dziedzinie zdrowia (2014-2020) [Health for Growth: Community Action Program in the Field of Health (2014-2020)]*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A290102_1, (10.10.2021).

health inequalities; to promote healthy lifestyles and access to healthcare; to protect the population of the Union from major cross-border health threats; to strengthen the responsiveness of health systems; to improve the availability and affordability of medicinal products and medical devices; to strengthen health systems by improving their resilience and resource efficiency.

ACTIVITIES OF PUBLIC INSTITUTIONS FOR THE IMPROVEMENT OF HEALTH OF THE INHABITANTS IN SELECTED VOIVODESHIPS AS AN EXAMPLE OF HEALTH SAFETY MANAGEMENT

The following chapter has been written on the basis of data derived from the analysis of health needs maps for the whole country and for the selected voivodships. These maps present demographic and epidemiological data, data on the services provided and on the use of staff and equipment, being a basis for forecasts of future needs for health services in individual voivodships and in the country as a whole.

Maps of health needs are drawn up as a result of expectations and indications of the European Commission because the estimation of individual investment needs in the health sector through the creation of the above-mentioned maps is raised by the European Commission in relation to the fulfilment of the so-called ex-ante conditions (i.e. an analysis determining the need for a given implementation) in terms of the possibility to support the healthcare infrastructure from EU funds in the financial perspective 2014-2020. These maps are prepared every three years in cooperation with, inter alia, the National Institute of Public Health, and are updated once a year. The creation of health maps results in more rational funding of healthcare in the region. By comparing these health maps, the supra-regional problems, requiring cooperation of several voivodships, may also be diagnosed.

Pursuant to the Act of 27 August 2004 on healthcare services financed from public funds, the tasks of public authorities in ensuring equal access to healthcare services include in particular: creation of conditions for the functioning of the healthcare system; analysis and assessment of health needs and affecting factors; health promotion and prevention aimed at creating conditions conducive to health; healthcare services financing in the manner and on the principles set out in the above-mentioned Act¹³.

For the purpose of this paper, Łódź and Lesser Poland Voivodeships were analysed. The analysis related to the priorities of health policy in the examined voivodships and measures taken by public institutions aimed at, inter alia, reducing the inequalities in access to medical services, improvement of medical infrastructure, of access to specialists, improvement of healthcare or promoting health, which in turn is reflected in the improvement of the general health status of the society and, consequently, contributes to the economic development.

---

¹³ Miejski Program Ochrony Zdrowia „*Zdrowy Kraków 2019-2021*”, Urząd Miasta Krakowa Biuro Ds. Ochrony Zdrowiam Kraków 2018 [Municipal Healthcare Program “*Healthy Krakow 2019-2021*”, Krakow City, Office for Health Protection, Krakow 2018], <https://www.bip.krakow.pl> > MPOZ_2019-2021 (11.10.2021).

The following criteria were taken into account: birth rate, life expectancy, total health expenditure, number of physicians, number of hospital beds, and access to hospital care versus incidence and mortality from diseases. Furthermore, the main aim of the study was to present the activities of public institutions to improve the health status of the inhabitants of the voivodships studied. An attempt was also made to answer the following question: Does the proper management of health policy in the area of health safety determine the improvement of health status and help achieve health and social well-being of the population, which in turn contributes to the economic development of the country?

HEALTH-ORIENTED MEASURES IN LODZKIE VOIVODSHIP

The Lodzkie voivodship has a population of over 2.5 million, but there has been a systematic decline in the number of inhabitants since 2002. The natural growth rate is also lower than that for Poland (0.0/1 thousand inhabitants) and is -3.0/1 thousand inhabitants¹⁴.)

The average life expectancy for women in the Lodzkie voivodship is 79,8 years and for men – 70,6 which is the worst result in the country. The number of doctors and hospital beds is 24.8 and 51.2 per 10,000 residents respectively. The phenomenon of population ageing is observed in this voivodship. In 2012, pre-working age people represented 17.1% of the population, the working age population – 62.9% and post-working age population 20.0%. In 2016, there were almost 455,000 people aged 65 and older, representing 18.3% of the total population compared to 16.4% for Poland. According to forecasts of the Central Statistical Office (GUS), the percentage of post-working age population will grow – it is assumed that in 2035 people in this group will constitute 29% of the total population, the pre-working age people – 15%, and the working age people – 57%.

As many as 44% of Lodzkie voivodship's residents suffer from health problems. Every second person suffers from at least one chronic disease, while the average resident of the region over 65 years of age suffers from three or four chronic diseases and constantly takes from four to six medicines. The most common diseases include: hypertension, ischaemia, arthritis, and diabetes. At least half of the elderly suffer from these diseases. Other common ailments include spinal diseases, neuroses, and depressions.

Based on the data on average life expectancy, lower than in other voivodships, the health condition of Lodzkie voivodship's residents should be considered the worst in the country. Adult mortality is also the highest and infant mortality is high.

The above data show that the highest expenditure on treatment per capita, as well as the highest concentration of doctors and the relatively short waiting time for a visit to a specialist are not reflected in the health condition of inhabitants of this voivodship, which can be

---

¹⁴ *Mapa zdrowia Polaków, Strategia polityki zdrowotnej dla województwa łódzkiego na lata 2014-2020. [Health Map of Poles. Health Policy Strategy for the Lodz Voivodship for 2014-2020].* http://www.strategiazdrowia.lodzkie.pl/files/file_16/STRATEGIA-POLITYKI-ZDROWOTNEJ-DLA-WOJEWODZTWA-LODZKIEGO-NA-LATA-2014-2020.pdf (12.10.2021).

considered the worst in the country. This is also evidenced by the number of disability decisions per 100 thousand people, which is one of the highest in the country¹⁵. In view of the health problems of residents, the health policy of the local government in the Lodzkie voivodship focuses mainly on setting health priorities and main directions for action in the healthcare system in the voivodship with the aim of improving the quality of and access to medical services, increasing the health safety of residents and strengthening the health of the community through preventive measures. It concerns, in particular, the development of the care system for people with cancer and cardiovascular diseases, as well as the development of long-term, geriatric, palliative, and hospice care system¹⁶. Within the framework of its health policy, the Lodzkie voivodship also participates in other activities, e.g. of a national nature, whose implementation may bring measurable benefits in terms of meeting the health needs of the residents. As an example, participation in the “Partnership for Transplantation” Programme can be mentioned.

The budget of the Lodzkie voivodship for 2019 assumed the healthcare expenditure of approximately PLN 24 million, which represented 1.4% of the last year's budget¹⁷.

The health policy priorities for the region in recent years have been defined in the document entitled: “Voivodship Programme – Health Policy Strategy for the Lodzkie Voivodship for 2006-2013”, whose main objective was to “Improve the health condition of residents of the Lodzkie voivodship”. The tasks performed under the mentioned Strategy include, inter alia, establishment of an injury centre in the M. Kopernik Voivodship Specialist Hospital in Lodz, establishment of a Centre for the diagnosis and treatment of infectious diseases in the Dr. W. Bieganski Voivodship Specialist Hospital in Lodz, improvement of access to neurological rehabilitation (creation of 9 wards of this type), and the start of work on establishment of a centre for stroke prevention and treatment.

At present, the “Health Policy Strategy for the Lodzkie voivodship for 2014-2020” is being implemented. Based on the diagnosis of the demographic situation, socio-economic trends and forecasts, the Strategy has identified the most important challenges facing the regional policy of the voivodship until 2020. One such challenge is to provide the inhabitants of the region with access to good quality services in the field of: education, health, culture and recreation as well as ICT and technical infrastructure. And in order to improve the health situation of voivodship's residents, it was planned to take actions in the field of health prevention and to develop specialist healthcare services and improve access to basic medical services. Moreover, it was indicated that in the context of demographic changes, it is necessary to develop social assistance and the elderly services sector.

---

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Priorytety dla regionalnej polityki zdrowotnej dla województwa łódzkiego. Aktualizacja [Priorities for the Regional Health Policy for the Lodz Voivodship]*, https://www.lodzkie.eu/data/other/priorytety_dla_regionalnej_polityki_zdro_1.pdf, (11.10.2021).

¹⁷ *Łódzkie: czy zdrowie będzie priorytetem samorządu w 2019? Polityka Zdrowotna*, [Łódź Voivodeship: Will Health Be a Priority for the Local Government in 2019? Health Policy], <https://www.politykazdrowotna.com/40910,lozdzkie-czy-zdrowie-bedzie-priorytetem-samorzadu-w-2019>, (13.10.2021).

HEALTH-ORIENTED ACTIVITIES IN THE MALOPOLSKIE VOIVODSHIP

At the end of 2018, the Malopolskie voivodship was inhabited by about 3,401 thousand people. They represented 8.9% of the total population of Poland. In contrast to the Lodzkie voivodship, the population of the Malopolskie voivodship increased by 0.3%. The natural increase was caused by the predominance of births over deaths and amounted to 5.4 thousand people. The natural increase rate per 1,000 people was also positive and amounted to 1.6.

In terms of gender, the majority, that is, 51.5% of the population, were women. The trend of the growing median age, and of the growing old age and intergenerational support indicators observed in recent years, continuously confirmed the process of ageing of the population in the Malopolskie voivodship.

Malopolska is a region with the average life expectancy higher than this for the entire country, but the waiting time for specialists and hospital beds is extremely long. The average life expectancy for women is 81,9 years and for men 74 years. The number of doctors and hospital beds is 22.7 and 44 per 10,000 residents respectively.

At the end of 2018, the pre-working age population accounted for 19% of the total population. At the end of 2018, the working age population decreased by 0.5% compared to the previous year and currently accounts for 61.0% of the total population. An increase in the number of the post-working age population, which was 20.0% in 2018, was still observed.

Therefore, the following have been considered as the most important health priorities for the Malopolskie voivodship for 2019-2021: 1. Increasing the availability and quality of services in the field of prevention, diagnosis and treatment of cardiovascular diseases, treatment of cancer, of respiratory system diseases, and tackling the disparities in this area in the Malopolskie voivodship; 2. Increasing the availability and quality of services in the field of prevention, diagnosis and treatment of diseases of the osteoarticular and muscular system, improving the availability and quality of services in the field of reducing the negative effects of injuries and defects significantly impairing the social or professional functioning of a human being, and tackling the disparities in this area in the Malopolskie voivodship. 3. Providing comprehensive and multilateral medical care as well as social and professional support to people with mental and behavioural disorders, which would be tailored to their needs. 4. Improving health care for mothers, newborns, and small children, as well as for the elderly, and tackling the disparities in this area in the Malopolskie voivodship. 5.. Increasing the availability and quality of services for chronically ill people, strengthening long-term care and development of community care, as well as tackling the disparities in this area in the Malopolskie voivodship. 6. Creating innovative solutions, increasing the availability of high-quality medical equipment, developing digital medical information and increasing the quality of e-services provided to patients, as well as tackling the disparities in this area in the Malopolskie voivodship and providing support for the medical staff education system in the context of adjusting resources to the changing social needs

and tackling the disparities in this area in the Malopolskie voivodship¹⁸. These priorities are being implemented, inter alia, through the Municipal Healthcare Programme “Healthy Krakow 2019-2021” or the Krakow Development Strategy. I want to live here. Krakow 2030. “The Healthy Krakow 2019-2021” Programme is a continuation of the City Healthcare Programme “Healthy Krakow 2016-2018” and of earlier programmes. Three areas of activities are covered by this programme: the first one concerns the measures of Krakow residents' health; the second focuses on the healthcare resources in Krakow; and the last – the third area describes city's healthcare activities.

Implementation of the Municipal Healthcare Programme is to contribute to the achievement of one of the strategic objectives “Krakow – a friendly city to live in” and of the operational objective “The universal implementation of the idea of healthy and active life by providing city's residents with access to medical services under the health policy programmes, influencing the health-affecting factors and providing health education”.

The most important programmes of the health policy for 2019-2021 include: The programme for preventing obesity, type-2 diabetes, hypertension and atherosclerosis; the programme for ensuring equal access to healthcare in the place of education and upbringing in the City of Krakow; the programme for preventing the consequences of hip dysplasia; the programme for preventing caries in children; the programme for preventive vaccination against influenza after 65 years of age; the health programme for the prevention and detection of cardiovascular diseases in the population of the Malopolska voivodship; the programme for preventing meningococcal infections for children aged 12 to 24 months, residing in the Municipality of Krakow; the programme for preventing pneumococcal infections for children aged 0-3 years, residing in the Municipality of Krakow, attending crèches and kindergartens; the programme for preventing posture defects and the programme “Day Medical Care Centre” in the Municipality of Krakow.

Air quality is a problem that significantly affects the health of residents of the Malopolska Voivodship, in particular the Municipality of Krakow. For this reason, actions to improve air quality are carried out in accordance with the adopted policy, set out in the “Air Protection Programme for the Malopolska Voivodship”.

In turn, the “Krakow Development Strategy. I want to live here. Krakow 2030” has been designed, inter alia, to handle issues related to sustainable development. Activities in this area are defined in the following programmes: Environmental Protection Programme for the City of Krakow; Low-Carbon Economy Plan for the Municipality of Krakow; Air Protection Programme for the Malopolska Voivodship; Environmental Protection Programme against Noise; District Forestry Increase Programme for the City of Krakow; Low-Carbon Reduction

---

¹⁸*Priorytety dla regionalnej polityki zdrowotnej na okres od 1 stycznia 2019 r. do 31 grudnia 2021 r.* Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie [*Priorities for Regional Health Policy for the Period from January 1, 2019 to December 31, 2021.* Małopolska Voivodship Office in Krakow], BIP, <https://bip.malopolska.pl/muw,a,1487284,priorytety-dla-regionalnej-polityki-zdrowotnej-na-okres-od-1-stycznia-2019-r-do-31-grudnia-2021-r.html> (14.10.2021).

Programme for the City of Krakow and Environmental Protection Programme against Electro-magnetic Radiation¹⁹.

To conclude, it can be stated that despite the average life expectancy higher than for the whole country, the waiting time for specialists and hospital beds is exceptionally long. The analysis covering the medical facilities and access to treatment shows that the market of public medical services is not tailored to the needs of the inhabitants.

CONCLUSIONS OF THE STUDY

1. The rate of natural increase in Łódź Voivodeship is negative and amounts to 3.64 per 1,000 inhabitants. At the same time, in the Lesser Poland Voivodeship, with lower expenditure on medical treatment, more difficult access to physicians, and a smaller number of hospital beds, the rate of natural increase is positive and amounts to 1.6 per 1000 inhabitants.

2. The average age of inhabitants of Łódź Voivodeship is 43.3 years, which is slightly higher than the mean age of the general Polish population. Furthermore, the mean age in the Lesser Poland Voivodeship is 41.1 years, which is comparable to the mean age in the entire Poland. On the other hand, the mean life expectancy in the Łódź Voivodeship is 70.6 years for women and 79.8 years for men and is shorter than in the Lesser Poland Voivodeship, where the mean is 74.0 years for women and 81.9 years for men. It is worth noting that in the Lesser Poland Voivodeship, one has to wait exceptionally long for both a place in a hospital and an appointment with a specialist.

3. Expenditure on health care is also higher in the Łódź Voivodeship and amounts to over PLN 1600 per capita. Furthermore, in the Lesser Poland Voivodeship, this expenditure is PLN 1400- 1500 per capita.

4. There are about 25 physicians per 10,000 inhabitants in the Łódź Voivodeship while in the Lesser Poland Voivodeship this number was 23.

5. The number of hospital beds per 10,000 inhabitants is 51.2 in the Łódź Voivodeship and 44 in the Lesser Poland Voivodship.

6. Access to hospital care versus the incidence and mortality from diseases is as follows: for the Łódź Voivodship, the number of beds in cardiology wards is 3.1 per 10,000 inhabitants, with 372.20 deaths due to cardiovascular diseases per 100,000 inhabitants. At the same time, the number of cardiology beds in the Lesser Poland Voivodeship is 2.1 per 10,000 inhabitants and the number of death due to cardiovascular diseases was 331.40. As far as oncological diseases are concerned, the number of beds in the Łódź Voivodeship is 1.2 per 10,000 inhabitants and the mortality rate due to tumours is 202.30 per 100,000 inhabitants. In the Lesser Poland region, this number was 1.1 per 10,000 inhabitants and 185.90 per 100,000 inhabitants, respectively.

---

¹⁹ Miejski Program Ochrony Zdrowia „Zdrowy Kraków 2019-2021” [Municipal Healthcare Program “Healthy Krakow 2019-2021”], *op.cit.*, (15.10.2021).

Analysis of the data reveals that high expenditure on medical treatment, the highest number of physicians per capita, and relatively short time of waiting for an appointment with a specialist do not translate into the health status of the inhabitants of Łódź Voivodeship. The economic growth rate for the Łódź Voivodeship was lower than the national average and was only 2.8%, whereas the gross domestic product in the Łódź Voivodeship in 2016 was 6% of Poland's GDP. A problem of Łódź Voivodeship is a very low proportion of the population at pre-working age. In Poland, Łódź Voivodeship was ranked 14th. The mean gross salary in the enterprise sector is PLN 5397.98, and the unemployment rate in 2020 was 5.9%. An additional problem is the excess mortality rate in residents at working age. The main causes of the high mortality rate in this group are diseases of affluence, such as cardiovascular disease or cancer.

Furthermore, the Lesser Poland Voivodeship, with its weaker medical infrastructure compared to the Łódź Voivodeship, has significant socioeconomic potential on the national scale. In 2018, the Lesser Poland region generated 8.1% of the country's GDP and, unlike the Łódź Voivodeship, is characterized by a high level of economic growth. The number of economically active people in the Lesser Poland Voivodeship is approx. 1.48 million, and the unemployment rate in 2020 was 4.4%, lower than the national average (5.5%). The mean gross monthly salary in the enterprise sector in the Lesser Poland Voivodeship was PLN 5308.73 (February 2020). For comparison, the mean gross monthly salary in the enterprise sector in Poland amounted to 5330.48 PLN.

Therefore, as public health specialists argue, life expectancy is influenced more by social conditions, lifestyles, diets, or unemployment rates than by medical infrastructure.

As early as 1973, M. Lalonde proposed the concept of 'health fields' and distinguished between the following four groups of health determinants:

- lifestyle (ca. 53%): the set of decisions an individual makes that affects his or her health and that the individual can more or less control;
- physical environment (ca. 21%): all its elements, external to the human body that an individual cannot control or can control to a very limited extent;
- human biology (ca. 16%);
- organization of medical care (ca. 10%): availability, quality, organization, type, and resources of medical care.

This concept led to the development of the socio-ecological model of health and the change in health policy in the world and laid the foundation for the development of health promotion. It also raised awareness of the role of lifestyles in shaping individual and collective health.

Therefore, the activities of public institutions in the field of pro-health policy aimed at improving public health are necessary. One example is e.g. the above presented EU programs for health prevention, which also perform educational and preventive functions, provide equal availability of benefits, improve their quality, and consequently, complete tasks related to the idea of sustainable development.

The research conducted on the example of these two selected voivodeships confirms the assumption that the state of society's health influences the economic development of the country and at the same time makes a contribution to conducting the research on a larger scale.

CONCLUSIONS

Safety management in the area of health policy is being increasingly integrated into the EU's health and safety programmes. The European Union, together with the EU Member States, is pursuing a broad work programme in this area. In these programmes, EU policy also takes into account new challenges, such as improving public health, preventing and treating diseases, tackling pandemics, reducing the number of sources of danger to human health, reducing the inequalities in access to medical services, or harmonising health strategies between Member States. Therefore, the cooperation between Member States and the EU provides a platform for work on health inequalities and fundamental social determinants of health, the overall objective of which is to improve the health and well-being of EU citizens and, consequently, also to accelerate economic development. This joint action aims primarily to: identify a policy framework with a set of actions and recommendations for their adoption and implementation at national, regional, and local levels; develop better policies to improve monitoring, management, implementation, and evaluation; implement good practice and facilitate exchange and learning, as well as identify success factors, barriers and challenges, and ways to overcome them.

Health policy in the integrated health safety subsystem, implemented through comprehensive, purposeful, and organized actions of public authorities and supporting entities, constitutes one of the most significant forms of actions in the realization of the principles of sustainable development. Due to comprehensive, targeted, and structured action by public authorities and supporting entities, health policy is one of the most important forms of activity in implementing the principles of sustainable development. It should be borne in mind that the healthcare potential is strongly linked to the potential of the entire economy of a country or a region and that proper management of health policy determines health improvement and achievement of health and social well-being of a given population²⁰.

That is why the definition of health policy priorities at the international, national or regional levels is an attempt to define more precisely the ways of action, their effects, including the performance measures in order to achieve specific operational objectives and ensure health benefits for the societies of individual countries. It is worth noting that all of these priorities are guided by one overarching, long-term strategic goal, which is to improve the health and related quality of life of the population. By setting out the directions for achieving the objectives, these priorities allow to expect that their implementation will result in many advantageous changes

---

²⁰ J. Hryniewicz (ed.), *Mierniki i wskaźniki w systemie ochrony zdrowia [Measures and Indicators in the Health Care System]*, Warszawa 2001, p. 25.

in the health of the population, including, for example, changes in the population's lifestyle, reduction of health inequalities and access to health services.

The implementation of health policy priorities contributes to increasing the institutional, collective and individual potential, which enables people to develop, improve or maintain their current quality of life as well as to function independently²¹.

REFERENCES

- Akpolat Ahmet Gokce. 2014. "The Long-Term Impact of Human Capital Investment on GDP: A Panel Cointegrated Regression Analysis". *Economics Research International*: 1-10.
- Auleytner Julian. 2011. *Polityka społeczna w Polsce i w świecie [Social Policy in Poland and in the World]*. Warszawa: Wydawnictwo WSP TWP.
- Bsoul-Kopowska Magdalena. 2019. Strategic goals of the European Union In managing health security. In R. Ulewicz, R.R. Nikolić (ed.). *System safety: Human – Technical – Facility – Environment*, 78-84. Wydawnictwo De Gruyter.
- Davies Norman. 1999. *Europa. Rozprawa historyka z historią [Europe: A History]*. trans. E. Tabakowska. Kraków: Znak.
- Dziadczyk Beata. 2006. Modele opieki zdrowotnej [Healthcare Models]. In M. Pierzchalska (ed.) *Procesy globalizacyjne a myśl ekonomiczna Kościoła katolickiego [Globalization Processes and Economic Thought of the Catholic Church]*. Wydawnictwo WSB.
- Frąckiewicz Lucyna (ed.). 2002. *Polityka społeczna. Zarys wykładu wybranych problemów [Social Policy. Outline of the Lecture of Selected Problems]*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Gujski Mariusz (ed.). 2013. *Zdrowie priorytetem politycznym państwa – analiza i rekomendacje [Health as a Political Priority of the State – Analysis and Recommendations]*. Warszawa: Instytut Ochrony Zdrowia.
- Liu Gorgon G., Dow William H., Fu Alex Z., Akin John, Lance Peter. 2008. "Income productivity in China: on the role of health". *Journal of Health Economics* 27: 27-44.
- Hryniewicz Józefina (ed.). 2001. *Mierniki i wskaźniki w systemie ochrony zdrowia [Measures and Indicators in the Health Care System]*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Ikeogu Dennis O., Uwakwe Joseph, Chidolue Ifeyinwa B. 2013. "The Effect of Health Safety Management in National Development". *Mediterranean Journal of Social Sciences* 4(7): 93-98.
- Inac Husamettin, Guner Umit, Sarısoy Sisan. 2006. "Eğitimin Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri". *Eskisehir Osmangazi 'Universitesi 'IIBF Dergisi* 1: 59–70.
- Jack William, Lewis Maureen. 2009. "Health Investments and Economic Growth : Macroeconomic Evidence and Microeconomic Foundations". *Policy Research working paper no. WPS 4877*: 2-39.
- Miejski Program Ochrony Zdrowia „Zdrowy Kraków 2019-2021”, Urząd Miasta Krakowa Biuro Ds. Ochrony Zdrowia Kraków 2018 [Municipal Healthcare Program “Healthy Krakow 2019-2021”, Krakow City, Office for Health Protection, Krakow 2018], <https://www.bip.krakow.pl> › MPOZ_2019-2021 (11.10.2021).

---

²¹Z. Woźniak, *W stronę zdrowia społeczności – socjologiczny kontekst nowej polityki zdrowotnej [Towards Community Health – The Sociological Context of New Health Policy]*, "Ruch prawniczy, socjologiczny i ekonomiczny" 2004 no. 2, p. 181.

- Nowicka Paulina Maria, Kocik Janusz. 2018. „Zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego Polski [External Threats to Health Security of Poland]”, *Studia BAS* 4(56): 103-121.
- Oztürk Nazim. 2001. “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü” *Sosyo Ekonomi Dergisi* 1(1): 27–44.
- Paruzel Robert. 2015. “Światowa Organizacja Zdrowia – bezpieczeństwo zdrowotne świata [World Health Organization – World Health Security]”. *Logistyka* 5: 1207-1214.
- Rabiega Agnieszka. 2009. *Ochrona życia i zdrowia ludzkiego w działaniach podmiotów administracyjnych w sferze opieki zdrowotnej [Protection of Human Life and Health in the Activities of Administration Entities in the Field of Health Care]*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Rudawska Iga. 2007. *Opieka zdrowotna. Aspekty rynkowe i marketingowe [Healthcare. Market and Marketing Aspects]*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sytnik-Czetwertyński Janusz, Cianciara Dorota. 2016. “The individual face to face with public health: a conflict of interests or a conflict of conditions?”. *Journal of Education, Health and Sport* 6(2): 223-237.
- Szumlicz Tadeusz. 2004. System zabezpieczenia społecznego w zarządzaniu zdrowiem [Social Security System in Health Management]. In *Zdrowie i jego ochrona. Między teorią a praktyką [Health and Its Protection. Between Theory and Practice]*, 83-95. Warszawa.
- Taranowicz Iwona. 2010. *Zdrowie i sposoby radzenia sobie z jego zagrożeniami. Analiza socjologiczna [Health and Ways of Dealing with Its Threats. Sociological Analysis]*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.
- Weil David N.. 2005. “Accounting for the effect of health on economic growth.” *The Quarterly Journal of Economics* 122(3):1265-1306.
- Włodarczyk Cezary W. 2010. *Wprowadzenie do polityki zdrowotnej [Introduction to Health Policy]*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Woźniak Zbigniew. 2004. “W stronę zdrowia społeczności – socjologiczny kontekst nowej polityki zdrowotnej [Towards Community Health – The Sociological Context of New Health Policy]”. *Ruch prawniczy, socjologiczny i ekonomiczny* 2: 161-187.
- Priorytety Dla Regionalnej Polityki Zdrowotnej Na Okres Od 1 stycznia 2019 r. do 31 grudnia 2021 r. Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie [Priorities for the Regional Health Policy for the Period from January 1, 2019 to December 31, 2021. Małopolska Voivodship Office in Krakow]. BIP In https://www.bip.krakow.pl/_inc/rada/posiedzenia/show_pdfdoc.php?id=103632.
- Strategia polityki zdrowotnej na lata 2014-2020. Zdrowie Łódzkie. Regionalny Serwis Informacyjny [Health Policy Strategy for 2014-2020. Lodz Health. Regional Information Service]. In <https://zdrowie.lodzkie.pl/polityka-zdrowotna/strategia-polityki-zdrowotnej-na-lata-2014-2020>.
- Zdrowie na rzecz wzrostu gospodarczego: Wspólnotowy program działań w dziedzinie zdrowia (2014-2020) [Health for Growth: Community Action Program in the Field of Health (2014-2020)]. In https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A290102_1.
- Łódzkie: czy zdrowie będzie priorytetem samorządu w 2019? Polityka Zdrowotna [Łódź Voivodship: Will Health Be a Priority for the Local Government in 2019? Health Policy]. In <https://www.politykazdrowotna.com/40910,lozkie-czy-zdrowie-bedzie-priorytetem-samorzadu-w-2019>.

- Mapa zdrowia Polaków. Strategia Polityki Zdrowotnej Dla Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 [Health Map of Poles. Health Policy Strategy for the Lodz Voivodship for 2014-2020]. In http://www.strategiazdrowia.lodzkie.pl/files/file_16/STRATEGIA-POLITYKI-ZDROWOTNEJ-DLA-WOJEWODZTWA-LODZKIEGO-NA-LATA-2014-2020.pdf.
- Priorytety dla regionalnej polityki zdrowotnej dla województwa łódzkiego [Priorities for the Regional Health Policy for the Lodz Voivodship]. In https://www.lodzkie.eu/data/other/priorytety_dla_regionalnej_polityki_zdro_1.pdf.
- Priorytety dla regionalnej polityki zdrowotnej na okres od 1 stycznia 2019 r. do 31 grudnia 2021 r. Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie [Priorities for Regional Health Policy for the Period from January 1, 2019 to December 31, 2021. Małopolska Voivodship Office in Krakow]. BIP. In <https://bip.malopolska.pl/muw,a,1487284,priorytety-dla-regionalnej-polityki-zdrowotnej-na-okres-od-1-stycznia-2019-r-do-31-grudnia-2021-r.html>.

Anna RYCAJ-PILIPCZUK

Komenda Stołeczna Policji w Warszawie¹

a.rycaj@o2.pl

<https://orcid.org/0000-0002-6007-9879>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.05>

KONCEPCJA ROZWIĄZANIA MODELOWEGO DLA SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO DUŻEJ AGLOMERACJI MIEJSKIEJ

ABSTRAKT: Przedmiotem niniejszego opracowania jest przedstawienie koncepcji rozwiązania modelowego dla systemu bezpieczeństwa publicznego aglomeracji monocentrycznej i policentrycznej. Biorąc pod uwagę uwarunkowania bezpieczeństwa dużej aglomeracji miejskiej przyjęto jeden uniwersalny schemat organizacji Policji. Jej funkcjonowanie w oparciu o określone formy i metody ogranicza do pewnego stopnia autonomię komendantów Policji w kształtowaniu bezpieczeństwa stosownie do specyfiki i wewnętrznych uwarunkowań społeczno-organizacyjnych danej aglomeracji. Spośród dostępnych metod badawczych wykorzystano w szczególności metodę obserwacji uczestniczącej. Niemniej jednak podstawową metodą naukową pozyskania danych empirycznych był sondaż diagnostyczny. Ponadto w artykule zaprezentowano opinię policjantów na temat przeniesienia rozwiązań z aglomeracji warszawskiej do innych aglomeracji w Polsce. Przedstawiono autorską propozycję koncepcji rozwiązania modelowego dla systemu bezpieczeństwa publicznego dużej aglomeracji miejskiej.

SŁOWA KLUCZOWE: policja, system bezpieczeństwa publicznego, aglomeracja monocentryczna, aglomeracja policentryczna, koncepcja

---

THE CONCEPT OF A MODEL SOLUTION FOR THE PUBLIC SECURITY SYSTEM OF A LARGE URBAN AGGLOMERATION

ABSTRACT: The subject of this study is to present the concept of a model solution for the public security system of monocentric and polycentric agglomeration. Taking into account the security conditions of a large urban agglomeration, one universal scheme of police organization has been adopted. Its functioning on the basis of specific forms and methods to some extent limits the autonomy of police chiefs in shaping safety in accordance with the specificity and internal social and organizational conditions of the agglomeration. Among the available research methods, the participatory observation method was used in particular. Nevertheless, the basic scientific method for obtaining empirical data was a diagnostic survey. Furthermore, the article presents the opinion of police officers on the transfer of solutions from the Warsaw agglomeration to other agglomerations in Poland. The author's conceptual proposal of a model solution for the public safety system of a large urban agglomeration was presented.

KEYWORDS: police, public safety system, monocentric agglomeration, polycentric agglomeration, concept

---

¹ Warsaw Police Headquarters; Poland.

WPROWADZENIE

Pozycja Policji w systemie bezpieczeństwa publicznego kształtowała się różnie na przestrzeni wielu lat. Bez względu na podporządkowanie, strukturę oraz nazwę była to formacja uzbrojona, która służyła państwu oraz jego obywatelom. Jej priorytetowym celem była ochrona bezpieczeństwa oraz porządku publicznego².

Rozważania w przedmiotowym opracowaniu skupiono na rozwiązaniu problemu zawierającego się w pytaniu: Jakie rozwiązania strukturalne i funkcjonalne umożliwiłyby konsolidację wysiłku Policji na rzecz bezpieczeństwa mieszkańców różnych typów aglomeracji? Utworzenie jednego silnego ośrodka policyjnego, uwzględniającego specyfikę wielkomięjską, umożliwiłoby sprawną realizację zadań z zakresu bezpieczeństwa publicznego w dużej aglomeracji miejskiej. W tym celu warto byłoby stworzyć komendy rejonowe lub okręgowe w dużych miastach, co mogłoby wpłynąć na usprawnienie struktury organizacyjnej, w których skupione byłyby siły i środki dotychczas rozproszone w wielu komendach.

Bezpośrednio na wybór tematu wpłynęły dwa zagadnienia, które – zdaniem Autorki – wymagały rozwiązania, bądź szczegółowej analizy i uzupełnienia:

- brak rozwiązania strukturalnego oraz funkcjonalnego dla aglomeracji monocentrycznej i policentrycznej, w celu skutecznej realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa publicznego w dużej aglomeracji miejskiej;
- brak rozwiązania modelowego ukierunkowanego na konsolidację wysiłku Policji, a także optymalnego wykorzystania rozproszonych sił oraz środków pozostających w jej dyspozycji.

Specyfiką Policji jest jej hierarchiczność zarządzania oraz podporządkowanie jednostek szczebla niższego jednostkom wyżej usytuowanym w hierarchii. Rozwiązania organizacyjne systemu bezpieczeństwa publicznego w Warszawie opierają się na podobnym schemacie, który wynika z tego, iż cała organizacja oraz funkcjonowanie Policji w Polsce opiera się na tych samych przepisach. Przepisy nie uwzględniają w żaden sposób „specyfiki dużych aglomeracji miejskich”, z wyjątkiem aglomeracji warszawskiej.

Możliwe jest stworzenie uniwersalnego rozwiązania modelowego dla systemu bezpieczeństwa publicznego dużej aglomeracji miejskiej – zarówno w przypadku aglomeracji monocentrycznej, jak i w przypadku aglomeracji policentrycznej – usytuowanego na szczeblu miasta wojewódzkiego. Porównanie struktur organizacyjnych komend Policji w aglomeracjach różnego typu pozwoliło wykazać, iż rozwiązania organizacyjne komend umiejscowionych w wielkich miastach opierają się na podobnym schemacie, co jest wynikiem oparcia organizacji i funkcjonowania Policji na tych samych regulacjach prawnych. Pomimo różnej wielkości miasta, jego statusu prawnego, rodzajów przestępczości czy zurbanizowania w poszczególnych miastach nie znajdziemy rozwiązań organizacyjnych w komendach, dopasowanych do stopnia

---

² S. Pieprzny, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Zakamycze 2003, s. 7.

zagrożeń występujących na danym terenie. Takie rozwiązanie występuje jedynie w aglomeracji warszawskiej, gdzie komórki i wydziały w Komendzie Stołecznej Policji są dostosowane do zagrożeń występujących na jej obszarze. Ważną rolę odgrywają tu komendy rejonowe, podległe pod KSP. Realizują one swoje zadania na podstawie odrębnych regulaminów. Takie ustalenia, w połączeniu z pozytywną oceną możliwości przeniesienia rozwiązań obowiązujących w warszawskiej Policji do innych aglomeracji – taką opinię wyrazili funkcjonariusze i komendanci – dały podstawy do kontynuowania prac nad wspomnianą wcześniej koncepcją.

PORÓWNANIE STRUKTUR ORGANIZACYJNYCH POLICJI W AGLOMERACJACH RÓŻNEGO TYPU

Struktura organizacyjna, tryb kierowania i zadania komórek organizacyjnych poszczególnych komend uregulowane są Regulaminem poszczególnych jednostek Policji. Regulamin jest podstawowym dokumentem, który odnosi się bezpośrednio do organizacji w każdej jednostce. W myśl przepisów ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji* regulaminy komend ustala właściwy komendant Policji w porozumieniu z przełożonym. Każda jednostka Policji w Polsce posiada swój odrębny regulamin, który jest formalną podstawą jej działania. W regulaminach określa się zakres zadań dla komórek, stanowisk oraz jednostek, sposoby realizacji obowiązków i tryb kierowania daną jednostką Policji. Ponadto zawarte w nich są postanowienia dotyczące szczególnie: struktury organizacyjnej, w tym dotyczące wszystkich poszczególnych komórek organizacyjnych, samodzielnych stanowisk oraz podległych jednostek. Struktura organizacyjna, a także etatowa jednostek Policji powinna zostać tak zbudowana przez każdego z komendantów Policji, żeby zapewnić sprawne funkcjonowanie jednostki na terenie swojego obszaru działania. Dodatkowo musi ona zapewniać realizację wszystkich stojących przed Policją zadań wchodzących w zakres działania jednostki oraz skutecznie przeciwdziałać pojawiającym się na danym terenie zagrożeniom³. Różnice oraz podobieństwa w zakresie specyfiki organizacyjnej właściwej dla danej komendy Policji, z uwzględnieniem konkretnych miast oraz gmin, zostały poddane analizie, syntezie oraz porównaniu.

Komendy Policji w Polsce umiejscowione w dużych miastach posiadają nieco odmienną organizację strukturalno-etatową, która zależna jest przede wszystkim od liczby ludności miasta, w którym funkcjonuje, jego obszaru oraz stanu zagrożenia przestępczością.

Analiza struktury organizacyjnej Komendy Stołecznej Policji w Warszawie wskazuje, iż jednostka ta oprócz typowych komórek, które powołane są do zwalczania zagrożeń funkcjonujących we wszystkich jednostkach Policji w Polsce, posiada w swojej strukturze nietypowe, specyficzne komórki. Ich celem jest zwalczanie zagrożeń ujawniających się przede wszystkim na

---

³ Zarządzenie nr 1041 Komendanta Głównego Policji z 28 września 2007 r., wyd. cyt., § 30 i 31 – to szczegółowy wykaz zadań, jakie spoczywają na komendach powiatowych, w tym miejskich i komisariatach Policji.

terenie miasta Warszawy⁴. Dodatkowo na terenie KSP funkcjonują również cztery komisariaty specjalistyczne, powołane jako odrębne jednostki policyjne, które mają na celu zwalczanie zagrożeń związanych z funkcjonowaniem określonej infrastruktury miejskiej, tj.:

- Komisariat Policji Portu Lotniczego Warszawa–Okęcie,
- Komisariat Policji Metra Warszawskiego,
- Komisariat Rzeczny Policji,
- Komisariat Kolejowy Policji.

Policja jest jednym z integralnych elementów systemu bezpieczeństwa publicznego, stanowiącego część systemu bezpieczeństwa narodowego. Policja w Warszawie zajmuje szczególne miejsce w tym systemie. Głównym determinantem wpisującym Policję w omawiany system jest zakres zadań, jakie nałożono na tę umundurowaną i uzbrojoną formację, za pośrednictwem obowiązujących aktów prawnych. W tak specyficznych uwarunkowaniach, jakie występują w m.st. Warszawa, sprawne zarządzanie tą formacją staje się dużym wyzwaniem.

W tym miejscu warto przybliżyć funkcjonowanie Policji w innych aglomeracjach państw europejskich. Dla przykładu – Belgia posiada niespotykany model Policji we współczesnej Europie. Są tam trzy rodzaje Policji: Policja municypalna⁵, składająca się z 16 000 funkcjonariuszy, żandarmeria, składająca się z 15 000 funkcjonariuszy, oraz Policja sądowa składająca się z 1400 funkcjonariuszy. Ochroną porządku oraz bezpieczeństwem publicznym zajmuje się żandarmeria i Policja municypalna⁶.

Policję francuską natomiast wyróżnia model ochrony i porządku publicznego mający charakter wielopodmiotowy zdecentralizowany. Francja posiada trzy systemy Policji: Policję Narodową, podlegającą ministrowi spraw wewnętrznych, Żandarmerię Narodową, podlegającą ministrowi obrony⁷, oraz Policje municypalne, podlegające merom⁸. Należy jednak wspomnieć, iż kompetencje Policji municypalnej są niewspółmiernie małe w stosunku do zadań merów⁹. W związku z powyższym zadaniem policjantów municypalnych jest zapewnienie spokoju oraz porządku w miejscach publicznych, prowadzenie dochodzeń administracyjnych oraz czuwanie nad przestrzeganiem zasad handlu lokalnego.

System brytyjskiej Policji do 1964 r. stanowi typowy przykład decentralistycznego modelu systemu ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego. Obowiązujący model rekrutacji i szkolenia brytyjskich funkcjonariuszy w praktyce jest mocno zdecentralizowany. Każdy

---

⁴ Komórki to wydziały: do walki z przestępczością narkotykową, samochodową, do ochrony placówek dyplomatycznych, do zwalczania przestępczości pseudokibiców, do walki z terrorem kryminalnym i zabójstw, wydział realizacji.

⁵ Funkcjonuje w niektórych krajach jako instytucja powołana w celu utrzymywania porządku publicznego oraz bezpieczeństwa ludzi. Podlega lokalnemu samorządowi, a nie władzy centralnej.

⁶ J. Czapska, J. Wójcikiewicz, *Policja w społeczeństwie obywatelskim*, Zakamycze 1999, s. 34.

⁷ Od 1 stycznia 2009 r. podlega Ministerstwu Spraw Wewnętrznych..

⁸ Syndyk gminny, sekretarz i skarbnik.

⁹ J. Czapska, J. Wójcikiewicz, *op. cit.*, s. 24–24.

policjant, który wkracza w szeregi Policji, staje się obrońcą praw obywatelskich, służąc również koronie brytyjskiej – Królowej – a nie samemu państwu¹⁰.

WPLYW ZIDENTYFIKOWANYCH ZAGROZEŃ WYSTĘPUJĄCYCH W PRZESTRZENI WIELKICH MIAST NA KSZTAŁT STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ KOMEND POLICJI

W trakcie przeprowadzonych badań naukowych, w wybranych komendach Policji na terenie aglomeracji warszawskiej oraz trójmiejskiej, ustalono wpływ, jaki miały zagrożenia, które są identyfikowane w wielkich miastach, na kształt struktury organizacyjnej w tych komendach. Na samym początku jednak, przed przedstawieniem wyników badań, należy odnieść się do praktyki przyjętej w jednostkach Policji dotyczącej zmian strukturalno-etatowych. Podkreślenia wymaga fakt, iż w celu dokonywania zmian w strukturze komend miejskich oraz powiatowych niezbędna jest zgoda właściwego miejscowo komendanta wojewódzkiego Policji. Komendanci zobowiązani są do sporządzenia stosownego wniosku, który zawiera opis i zakres planowanych zmian, oraz jego uzasadnienia. Zazwyczaj wnioski dotyczyły powoływania nowych komórek organizacyjnych, ich przekształcenia bądź likwidacji, a także zwiększenia liczby etatów. Po uzyskaniu zgody, każda zmiana strukturalno-etatowa musiała zostać uwzględniona w „Regulaminie organizacyjnym” danej komendy, który określa:

- strukturę oraz zakresy działań poszczególnych komórek organizacyjnych,
- tryb kierowania komendami, komisariatami,
- szczegółowe zadania poszczególnych komórek organizacyjnych,
- zasady współdziałania podległych jednostek organizacyjnych.

Akty prawa wewnętrznego sankcjonujące zmiany organizacyjne, które wprowadzają wszystkie zmiany strukturalno-etatowe w jednostkach Policji, określamy jako rozkazy organizacyjne. Rozkazy mogą być wydawane przez kierowników jednostek wszystkich szczebli, aż do komendanta miejskiego (powiatowego) Policji¹¹.

Stanowisko komendantów Policji na temat wpływu zagrożeń na kształt struktury organizacyjnej zawierają odpowiedzi na pytanie 1 z kwestionariusza wywiadu, które brzmiało: „Czy liczba oraz charakter występujących zagrożeń wpływa na kształt struktury organizacyjnej w kierowanej przez Panią/Pana jednostki?” (do wyboru były odpowiedzi „tak” i „nie”), oraz pytanie uzupełniające: „Jeżeli tak, to proszę o charakterystykę tego oddziaływania, ewentualnie o podanie przykładów”. Jak można zauważyć, zdania są podzielone. W 5 jednostkach na 7 struktura organizacyjna jednostek Policji była dostosowana do zagrożeń występujących na podległym terenie. Utworzono nowe

¹⁰ I. Budzyńska, *Modele systemów policyjnych oraz zmiany w organizacji policji w wybranych państwach*, Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz Wydziału Analiz Ekonomicznych i Społecznych, Raport 185, grudzień 2000, s. 2–3.

¹¹ Obwieszczenie Komendanta Głównego Policji z 25 czerwca 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu zarządzenia komendanta głównego Policji w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji (Dz. Urz. KGP poz. 50.).

komórki organizacyjne lub zwiększono etaty. Z informacji uzyskanych w wywiadach od komendantów Policji można wywnioskować, iż zidentyfikowane zagrożenia występujące na terenie działania każdej z wybranych komend Policji mają bezpośredni wpływ na kształt struktury organizacyjnej poszczególnych komórek i jednostek organizacyjnych tychże komend. Wpływają także bezpośrednio na stany etatowe tych komórek oraz jednostek organizacyjnych. Warto dodać, że o przydziałach etatów, bądź o ich zmniejszeniu dla danej komendy Policji, decydują właściwi komendanci wojewódzcy Policji. Odpowiedzi na powyższe pytanie zawiera tabela nr 1.

Respondent	Pyt. 1	Pytanie 2
Komendant Stołeczny Policji w Warszawie	TAK	Struktura organizacyjna komendy uwzględnia potrzeby właściwej realizacji nałożonych na Policję zadań, a także jest dostosowana do liczby i charakteru występujących zagrożeń. Odbyna się to jednak w ramach przydzielonych jednostce etatów. Zmiana struktur odbywa się tym samym poprzez przesunięcia etatowe, a nie tworzenie nowych stanowisk.
Zastępca Komendanta Rejonowego Policji Warszawa IV	TAK	Największym obecnym problemem, z którym się borykamy w Naszej Jednostce, jest duża ilość wakatów oraz absencji osobowej, co z kolei przenosi się na ponadnormatywne obciążenie obowiązkami oraz prowadzonymi sprawami przez pozostałych funkcjonariuszy, jak i pozostałych pracowników Policji.
Komendant Rejonowy Policji Warszawa V	TAK	W związku z notowanym w ostatnich latach wzrostem liczby przestępstw z wykorzystaniem Internetu zwiększono o 5 liczbę etatów policyjnych w komórce odpowiedzialnej za realizację tych zadań. Obecnie trwają kolejne prace dostosowujące strukturę organizacyjną tej komórki do aktualnych potrzeb w aspekcie sprawnej reakcji na stwierdzane zagrożenia.
Zastępca Komendanta Komisariatu Policji Warszawa Ursynów	NIE	–
I Zastępca Komendanta Miejskiego Policji w Gdańsku	TAK	Struktura przestępczości się zmienia. Struktura organizacyjna jednostki nie była zmieniana pomimo, że przez wiele lat przestępczość w naszym mieście, jak i z pewnością w innych większych aglomeracjach, zmieniała swoją charakterystykę. W jednostce dochodzi do wewnętrznych kroków zmierzających do reagowania na nasilone występowanie danego typu przestępczości lub zagrożeń, np. poprzez delegowanie między Wydziałami policjantów, aby wesprzeć tę komórkę, która w danym okresie wymagała wsparcia. Takim przykładem było np. zwiększenie liczby wakatów w pionie gospodarczym, w związku ze zwiększoną liczbą przestępstw Internetowych – cyberprzestępczość.
Komendant Komisariatu Policji II w Gdańsku	NIE	–
Komendant Komisariatu Policji III w Gdańsku	TAK	Rozwija się przestępczość gospodarcza i w związku z tym, w mojej jednostce utworzono Referat do Walki z Przestępczością Gospodarczą.

Tabela 1. Wpływ zagrożeń na etaty komend miejskich – opinia komendantów Policji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Opinię komendantów Policji na temat większego zagrożenia wzrostem przestępczości i rozwojem środowisk przestępczych w dużych aglomeracjach miejskich zawierają odpowiedzi na pytanie pierwsze kwestionariusza wywiadu, które brzmiało: „Czy Pani/Pana zdaniem duże aglomeracje miejskie są bardziej zagrożone wzrostem przestępczości i rozwojem środowisk przestępczych, niż małe ośrodki miejskie” – do wyboru były odpowiedzi „tak” lub „nie” – oraz pytanie uzupełniające: „Jeśli tak, to dlaczego? Jeśli nie, to dlaczego?”. Odpowiedzi na powyższe pytanie zawiera tabela nr 2.

Respondent	Pyt. 1	Pytanie 2
Komendant Stołeczny Policji w Warszawie	TAK	Duże aglomeracje miejskie są bardziej zagrożone wzrostem przestępczości i rozwojem środowisk przestępczych, niż małe ośrodki miejskie. Głównymi przyczynami takiego stanu rzeczy są: <ul style="list-style-type: none"> – duże skupiska ludzi, – anonimowość wśród mieszkańców, – napływowość, zarówno osób poszukujących pracy, pracujących, jak i turystów.
Zastępca Komendanta Rejonowego Policji Warszawa IV	TAK	Duże aglomeracje miejskie np. Warszawa są bardziej zagrożone przestępczością głównie zorganizowaną o charakterze zbrojnym. W głównej mierze związane jest to z napływem obcokrajowców do tych aglomeracji oraz szybkim gromadzeniem środków płatniczych, jak i dóbr dostępnych w dużych miastach celem korzystania z nich.
Komendant Rejonowy Policji Warszawa V	TAK	W mojej ocenie, duże aglomeracje miejskie, są bardziej zagrożone wzrostem przestępczości i rozwojem środowisk przestępczych. Wielkie skupiska ludności, zwarta infrastruktura mieszkaniowa, handlowa i usługowa, przy występującej jednocześnie dużej anonimowości i rotacji ludności, są warunkami o wiele korzystniejszymi dla działalności przestępczej niż mniejsze ośrodki.
Zastępca Komendanta Komisariatu Policji Warszawa Ursynów	TAK	Duże aglomeracje miejskie są zdecydowanie bardziej zagrożone wzrostem przestępczości i rozwojem środowisk przestępczych niż małe ośrodki miejskie. Wpływ na to ma przede wszystkim większa anonimowość takich środowisk w dużych ośrodkach niż w małych, gdzie ta anonimowość jest zdecydowanie mniejsza i przez to bardziej narażona na dekonspirację prowadzonej działalności przestępczej. W związku z tym w dużych miastach grupy przestępcze mogą się zdecydowanie bardziej rozwijać.
I Zastępca Komendanta Miejskiego Policji w Gdańsku	TAK	Duże aglomeracje miejskie są bardziej zagrożone wzrostem przestępczości o różnym charakterze. Głównie związane jest to ze skupiskiem osób w głównej mierze obcokrajowców i osób przejezdnych. Ponadto w dużych aglomeracjach jest większa anonimowość wśród jej mieszkańców, przez co trudniej jest dotrzeć do środowisk przestępczych, a przy tym środowiska przestępcze mają większe możliwości swojej działalności.
Komendant Komisariatu Policji II w Gdańsku	NIE	Problemy wzrostu przestępczości oraz rozwój środowisk przestępczych w mojej opinii należy rozpatrywać osobno. Samo zagrożenie przestępczością w dużych aglomeracjach miejskich może wynikać między innymi z samej gęstości zaludnienia, bogacenia się społeczeństwa wielkomiejskiego. W aglomeracji gdańskiej, obserwuję na przestrzeni ostatnich lat, znaczny spadek przestępczości z kategorii najpoważniejszych (zabójstwa, zgwałcenia, rozboje itp.), jak i tych drobniejszych

		(włamania, kradzieże). Spadki takie wynikają – w mojej opinii – ze zmiany charakteru przestępczości na cyberprzestępczość, wyjazdu pewnej grupy społecznej za granicę „w celach zarobkowych”, znaczną infiltrację środowisk przestępczych, działanie na terenach dużych aglomeracji miejskich funkcjonariuszy z różnych jednostek organizacyjnych Policji (dla przykładu na terenie Gdańska ścierają się działania np. funkcjonariuszy z Komendy Wojewódzkiej Policji, Komendy Miejskiej, komisariatów, a nawet CBŚP). Takie nagromadzenie sił powoduje również, że sam rozwój środowisk przestępczych w dużych aglomeracjach miejskich w chwili obecnej jest utrudniony. Dowodem na to są informacje przekazywane przez media na temat rozbijanych na bieżąco „raczkujących” grup przestępczych. W mojej opinii prywatnie jako mieszkańca terenów wiejskich (pod Gdańskiem) w chwili obecnej to właśnie poza dużymi aglomeracjami może wystąpić większe zagrożenie przestępczością i rozwojem środowisk przestępczych.
Komendant Komisarjatu Policji III w Gdańsku	NIE	W mojej ocenie tendencja jest odwrotna, to w dużych aglomeracjach przestępczość „pospolita” taka jak kradzieże, włamania, rozboje jest znikoma. Tych zdarzeń jest zdecydowanie mniej. Powodem tego może być „dojrzałość” społeczeństwa, chęć nauki i poboru pracy, by dążyć do nabycia dóbr materialnych. Zawsze znajdzie się ktoś, kto będzie dokonywał kradzieży, ale na przełomie 10 lat ta przestępczość zmalała, w mojej ocenie, o połowę. Przestępczość rozwija się w cyberprzestrzeni i ukierunkowana została na oszustwa i wyłudzenia (wzrost).

Tabela 2. Zagrożenie wzrostem przestępczości i rozwojem środowisk przestępczych, a miejsce zamieszkania – ocena komendantów Policji
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Do rodzajów zagrożeń uciążliwych ze sfery bezpieczeństwa i porządku publicznego na podległym terenie odnieśli się komendanci Policji w odpowiedziach na pytanie 3, które brzmiało: „Jakie rodzaje zagrożeń uciążliwych ze sfery bezpieczeństwa oraz porządku publicznego obserwuje Pani/Pan najczęściej na terenie podległym w kierowanej przez Panią/Pana jednostce? Które z wymienionych zagrożeń stanowią lub stanowiły kluczowy problem dla mieszkańców?”. Wszystkie odpowiedzi przedstawiono w tabeli nr 3.

Komendant Stołeczny Policji w Warszawie
<p>Wśród najbardziej uciążliwych dla mieszkańców zagrożeń wymienić należy kradzieże (w tym także pojazdów). Natomiast jeżeli chodzi o zagrożenia, stanowiące kluczowy problem dla mieszkańców, to należy pośilkować się w tej kwestii przekazywanymi od nich sygnałami. Zgodnie z informacjami od mieszkańców przekazywanymi za pośrednictwem Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, najbardziej uciążliwe dla mieszkańców jest:</p> <ul style="list-style-type: none"> – nieprawidłowe parkowanie (w kontekście osiedli mieszkaniowych – zastawianie chodników niszczenia terenów zielonych) – 31,1% wszystkich zgłoszeń, – przekraczanie dozwolonej prędkości na drogach publicznych i w strefach zamieszkania – 21,5% wszystkich zgłoszeń, – spożywanie alkoholu w miejscach objętych zakazem – 13,7% wszystkich zgłoszeń.
Zastępca Komendanta Rejonowego Policji Warszawa IV
<p>W dzielnicy Woli oraz Bemowa w Warszawie największym zagrożeniem są: kradzież samochodów osobowych, kradzież z włamaniem do mieszkań i pomieszczeń gospodarczych oraz bójki i pobicia. Natomiast liczba „pospolitych” kradzieży pozostaje na tym samym poziomie. Liczba popełnionych przestępstw wynika</p>

z rozmaitych czynników, np. zamożności społeczeństwa, nagłych zmian społecznych, od oświetlenia ulic, do braku monitoringu.
Komendant Rejonowy Policji Warszawa V
Do najliczniejszych zdarzeń z kategorii uciążliwych społecznie należy zaliczyć: kradzieże, włamania oraz uszkodzenia mienia. W kategorii uszkodzeń mienia znaczna część tych zagrożeń wynika z braku miejsc parkingowych oraz bardzo dużej liczby pojazdów. Jednak obawy mieszkańców, oprócz problemów z parkowaniem, czy bezpieczeństwem w ruchu drogowym, często skierowane są na zakłócenia ciszy nocnej, wybryki chuligańskie i osoby nietrzeźwe – szczególnie w porze letniej.
Zastępca Komendanta Komisariatu Policji Warszawa Ursynów
Jednym z największych zagrożeń uciążliwych ze sfery bezpieczeństwa oraz porządku publicznego na podległym terenie jest niewątpliwie przestępczość narkotykowa, która ma duży wpływ na bezpieczeństwo oraz porządek publiczny. Osoby uzależnione szukają środków pieniężnych na narkotyki, poprzez dokonywanie kradzieży, kradzieży z włamaniem oraz rozbojów.
I Zastępca Komendanta Miejskiego Policji w Gdańsku
Najbardziej uciążliwe dla mieszkańców zagrożenia to imprezy masowe, zgromadzenia, pikety i związane z tym „wycięcie” ulic. W tym przypadku nie sposób nie wspomnieć o zagrożeniach uciążliwych wynikających z agresywnych zachowań pseudokibiców.
Komendant Komisariatu Policji II w Gdańsku
Dla mieszkańców zamieszkujących teren podległy w kierowanej jednostce w szczególności zaliczyć należy problemy z nieprawidłowym parkowaniem pojazdów (utrudnienia związane z brakiem odpowiedniej ilości takich miejsc), spożywaniem alkoholu w miejscach do tego nieprzewidzianych oraz zakłócenia ciszy nocnej przez działające lokale.
Komendant Komisariatu Policji III w Gdańsku
Do najbardziej uciążliwych dla społeczeństwa należą kradzieże dokumentów (najczęściej są to zagubienia, ale ludzie wolą tłumaczyć się, że dokonano kradzieży, nie dopuszczając myśli, że zgubił), uszkodzenia pojazdów.

Tabela 3. Rodzaje zagrożeń uciążliwych ze sfery bezpieczeństwa oraz porządku publicznego występujących na podległym terenie – opinia komendantów Policji
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Zdanie komendantów Policji na temat przyjętych działań w celu zwiększenia bezpieczeństwa w dużych aglomeracjach miejskich oddaje odpowiedź na pytanie: „Jakie działania podjęłyby/podjąłby Pani/Pan, aby zwiększyć bezpieczeństwo w dużych aglomeracjach miejskich?”. Zwiększenie ilości policjantów pełniących służbę w dużych aglomeracjach jest gwarantem większego bezpieczeństwa. Zwiększenie ilości etatów oraz przede wszystkim ich zapewnienie daje większe możliwości organizowania wyspecjalizowanych zespołów zajmujących się danym typem przestępczości lub zapobieganiem występujących zagrożeń. Ważną kwestią wydaje się tu rozbudowany system monitoringu, lepsze wyposażenie funkcjonariuszy, a także współpraca z innymi służbami porządkowymi. Odpowiedzi przedstawia tabela nr 4.

Komendant Stołeczny Policji w Warszawie
W celu poprawy bezpieczeństwa w dużych aglomeracjach właściwym kierunkiem byłoby stworzenie rozwiązań umożliwiających dostosowanie liczby etatów do faktycznych potrzeb jednostki. Istotną rolą tego rozwiązania jest przywrócenie służb patrolowych. Obecnie liczba zadań i zgłaszanych interwencji powoduje, że załogi kierowane do służby, kosztem patrolowania miejsc niebezpiecznych, reagują na zgłaszane interwencje oraz zabezpieczają miejsca zdarzeń. Ogromny wpływ na poprawę bezpieczeństwa ma także monitoring miejski i jego profesjonalna obsługa, gdyż tylko taka pozwala zapobiegać przestępstwom i wykroczeniom, a w ostateczności zatrzymaniu sprawców na gorącym uczynku ich popełnienia.

Zastępca Komendanta Rejonowego Policji Warszawa IV
Przede wszystkim dążyłbym, poprzez zmianę struktury Policji, do uzupełnienia wakatów w komendach oraz komisariatach. Zwróciłbym szczególną uwagę na współpracę z przedstawicielami urzędów państwowych, Straży Miejskiej, Żandarmerii Wojskowej oraz przedstawicieli Spółdzielni Mieszkaniowych oraz Wspólnot Mieszkaniowych.
Komendant Rejonowy Policji Warszawa V
Należy zwiększyć nacisk, nie tylko w szkołach, na kształtowanie postaw obywatelskich. Rozbudowa systemu monitoringu. Odpowiednie nasycenie poszczególnych rejonów patrolami policji.
Zastępca Komendanta Komisariatu Policji Warszawa Ursynów
Zwiększenie etatów policyjnych w jednostkach. Doposażenie funkcjonariuszy w nowoczesne środki techniczne. Zwiększenie (znaczne) uposażenia funkcjonariuszy pracujących w dużych aglomeracjach, co spowoduje zatrzymanie odpływu policjantów do mniejszych jednostek.
I Zastępca Komendanta Miejskiego Policji w Gdańsku
Jesteśmy w trakcie realizacji projektu, który ma na celu pozyskanie i rozwój technologii „Nowoczesna technologia i innowacja rozwiązania w zakresie wykrywania, zwalczania i neutralizacji zagrożeń”. Główną motywacją dla powstania narzędzia jest obróbka zabezpieczonego materiału video oraz sygnału video, pozwalającego na szybszą i sprawną identyfikację osób będących w zainteresowaniu Policji, szybkim wykrywaniem w dostarczonym materiale czynów zabronionych. Wykorzystanie narzędzia w pracy funkcjonariuszy poprzez szybszą i skuteczniejszą analizę materiału video, będzie miało bezpośredni wpływ na wzrost poziomu szeroko rozumianego bezpieczeństwa i obronności państwa, m. in. poprzez szybszą identyfikację i zatrzymywanie przestępców, a także przyczyni się do wzrostu wykrywalności prowadzonych przez Policję postępowań przygotowawczych i spraw operacyjnych dzięki możliwości dokładnej analizy materiału video.
Komendant Komisariatu Policji II w Gdańsku
W mojej opinii dla dużych aglomeracji miejskich konieczne jest, oprócz zabezpieczenia osobowego, stworzenie zintegrowanych zabezpieczeń technicznych. Musi to jednak przebiegać w ten sposób, że koordynacja następuje z jednego miejsca, przekazywane informacje muszą dochodzić do konkretnych służb, musi nastąpić skrócenie drogi decyzyjnej do minimum. Odnośnie zabezpieczenia osobowego służby muszą posiadać pełną obsadę kadrową (co uzależnione jest od rynku pracy).
Komendant Komisariatu Policji III w Gdańsku
Nowelizacja kodeksu postępowania karnego, zminimalizowanie biurokracji. Spowodowałyby to zwiększenie ilości policjantów w przestrzeni publicznej.

Tabela 4. Działania w celu zwiększenia bezpieczeństwa w dużych aglomeracjach miejskich – opinia komendantów Policji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

W odniesieniu do działań, jakie należy podjąć w celu usprawnienia funkcjonowania Policji w walce z zagrożeniami, komendanci wypowiedzieli się wyrażając swoje opinie w odpowiedziach na pytanie 7 z kwestionariusza wywiadu. Pytanie to brzmiało: „Jakie działania należy podjąć, w Pani/Pana opinii, na terenie dużych aglomeracji miejskich, by usprawnić funkcjonowanie Policji w walce z zagrożeniami?”. Odpowiedzi komendantów przedstawiono w tabeli nr 5.

Komendant Stołeczny Policji w Warszawie
W celu usprawnienia funkcjonowania Policji w walce z zagrożeniami należy przede wszystkim ustabilizować sytuację kadrową i wprowadzić rozwiązania zapewniające przejrzystość rekrutacji i przyjęć oraz ścieżki awansu. Dodatkowo konieczne jest wprowadzenie rozwiązań zapobiegających odejściom doświadczonych policjantów poprzez gratyfikację za pracę, mimo uzyskania uprawnień emerytalnych. Konieczne są także regulacje zabezpieczające instytucję przed odejściami z Policji osób zatrudnianych w trakcie szkoleń lub bezpośrednio po ich zakończeniu. Skutkować one powinny zwrotem kosztów rekrutacji i szkolenia. Kolejnym bardzo ważnym elementem jest dalsze budowanie zaufania do instytucji ścigających sprawców przestępstw i wykroczeń,

nie tylko Policji, ale także Prokuratury i Sądu. Dodatkowo jednostki powinny zostać wzmocnione etatowo przynajmniej w ramach struktur RD i OPP/SPP. Liczba realizowanych zabezpieczeń powinna skutkować wzmocnieniem Oddziałów Prewencji Policji, a dynamiczny wzrost liczby użytkowników dróg wzmocnieniem komórek odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w ruchu drogowym.
Zastępca Komendanta Rejonowego Policji Warszawa IV
Zwiększyć nacisk oraz usankcjonować kwestie obowiązkowego monitoringu u osób prowadzących działalności gospodarcze, spółdzielnie, wspólnoty mieszkaniowe. Przede wszystkim zwiększyć do maksimum sieć monitoringu miejskiego na dzielnicach, osiedlach oraz drogach dojazdowych.
Komendant Rejonowy Policji Warszawa V
Należy przede wszystkim mieć na uwadze, że bezpieczeństwo publiczne wiąże się z ponoszeniem znaczących kosztów. I co do tego nikt nie ma wątpliwości. Stoimy tylko przed dylematem, czy będą to koszty budżetowe, czy w innym przypadku będą to koszty ponoszone przez społeczeństwo. Należy zatem usprawniać instytucje państwowe związane ze sferą bezpieczeństwa, poprzez racjonalizację działań biurokratycznych na rzecz efektywności i skuteczności realizacji zadań podstawowych. Ponadto niezbędne wydaje się dostosowanie struktur i etatów policji do lokalnych potrzeb oraz zapewnienie finansowania gwarantującego właściwe wyposażenie oraz dobór i wyszkolenie odpowiednich kadr.
Zastępca Komendanta Komisariatu Policji Warszawa Ursynów
Zwiększenie ilości patroli prewencyjnych działających w terenie, ale jednocześnie nierealizujących interwencji zleconych przez dyżurnych. Spowoduje to koncentrację tych policjantów na działaniach prewencyjnych, ale również na eliminację zagrożenia. Zwiększenie ilości policjantów pracujących po cywilnemu w terenie, ale koncentrujących się tylko na zatrzymywaniu sprawców przestępstw.
I Zastępca Komendanta Miejskiego Policji w Gdańsku
Program, pozwalający na szybszą i sprawną identyfikację osób będących w zainteresowaniu Policji, szybkim wykrywaniem w dostarczonym materiale czynów zabronionych.
Komendant Komisariatu Policji II w Gdańsku
Należy dążyć do większej integracji wszystkich służb porządkowych działających na terenie aglomeracji miejskich.
Komendant Komisariatu Policji III w Gdańsku
Zwiększenie ilości funkcjonariuszy Policji, monitoring miejski.

Tabela 5. Propozycje działań w celu usprawnienia funkcjonowania Policji w walce z zagrożeniami – opinia komendantów Policji
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Bardzo ważnym pytaniem jakie zadano komendantom Policji było: „Czy może Pani/Pan wskazać, jakie skuteczne i specyficzne, a zarazem odmienne od typowych rozwiązań organizacyjnych w funkcjonowaniu Policji na podległym terenie, można by było wdrożyć w walce z zagrożeniami?”. Odpowiedzi ankietowanych komendantów Policji bardzo się różniły. Każdy miał inne pomysły na temat rozwiązań organizacyjnych w funkcjonowaniu Policji, co przedstawiono w tabeli nr 6.

Komendant Stołeczny Policji w Warszawie
W celu poprawy stanu bezpieczeństwa w ruchu drogowym, a w szczególności przeciwdziałaniu agresywnym i szczególnie niebezpiecznym zachowaniom powołany został Zespół pod nazwą „SPEED”. W skład powyższego zespołu wchodzi policjanci Wydziału Ruchu Drogowego oraz Wydziału Kryminalnego i Wydziału dw. z Cyberprzestępczością. Do składu zespołu mogą zostać również powołani policjanci innych komórek i jednostek podległych Komendantowi Stołecznemu Policji. Komenda wyposażona jest także w dwa pojazdy dostosowane do przyjęć interesantów zwane Mobilnymi Posterunkami Policji. Głównym założeniem „Mobilnego Posterunku Policji” jest bezpośrednie dotarcie policyjnych specjalistów z różnych dziedzin (prewencji kryminalnej, dochodzeniowo-śledczej, dzielnicowych), do mieszkańców, szczególnie do miejsc i osiedli, pozbawionych bezpośrednio w swoim otoczeniu, jednostek Policji.

<p>„MPP” wykorzystywany może być także przy obsłudze poważnych zdarzeń, a w szczególności w przypadkach konieczności wykonania czynności niecierpiących zwłoki (przesłuchanie kilkudziesięciu świadków lub pokrzywdzonych bez konieczności ich wzywania do jednostki, np. mieszkańców bloku lub pracowników zakładu pracy), a także jako mini sala odpraw policjanta przed podejmowanymi działaniami na wyznaczonym obszarze. Mobilny Posterunek Policji spełniać może rolę:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Mobilnej jednostki Policji, – Punktu przyjęć interesantów, – Pokoju przesłuchań, – Sali odpraw, – Punktu rekrutacyjnego.
Zastępca Komendanta Rejonowego Policji Warszawa IV
<p>Na podstawie sprawdzonych, skutecznych rozwiązań organizacyjnych w funkcjonowaniu Policji na przykładzie, sprawdzonych już w innych państwach takich jak: Szkocja, Anglia, Holandia, Niemcy, Francja, jest bezwzględne wprowadzenie obowiązkowego instalowania monitoringu oraz współpraca w zwalczaniu np. procederu narkotykowego, z takimi instytucjami jak: Sanepid, Urząd Skarbowy, Urząd Miasta, szpitale i inne instytucje, które mają ustawowy wpływ na bezwzględne zlikwidowanie danego procederu zaistniałego w poszczególnych dzielnicach, osiedlach, terenach dużych aglomeracji.</p>
Komendant Rejonowy Policji Warszawa V
<p>Wszystkie propozycje w tym zakresie związane są z dostosowaniem obsady etatowej do występujących potrzeb. Wynika to w szczególności z bardzo szerokiego spektrum zadań, za które odpowiedzialna jest Policja.</p>
Zastępca Komendanta Komisariatu Policji Warszawa Ursynów
<ul style="list-style-type: none"> – Stosowanie środka zapobiegawczego w postaci dozoru przez Policję (dozór stosuje prokurator lub sąd), wymagana zmiana ustawodawcza; – Wykorzystywanie bezpośrednio przez jednostki Policji środków technicznych, które w chwili obecnej są wykorzystywane tylko i wyłącznie poprzez zlecenie realizacji specjalistycznemu wydziałowi (urządzenia do lokalizacji telefonów, drony, urządzenia gps); – Wymiana pomiędzy jednostkami policjantów pracujących po cywilnemu w terenie, większa anonimowość wśród środowisk przestępczych.
I Zastępca Komendanta Miejskiego Policji w Gdańsku
<p>Warto zastanowić się nad tym, aby służba kryminalna podlegała bezpośrednio pod KGP, zaś prewencja powinna współpracować bardziej z samorządami.</p>
Komendant Komisariatu Policji II w Gdańsku
<p>W ramach monitoringu wizyjnego stworzenie jednego centrum dowodzenia służbami wspomaganego przez elektroniczny system identyfikacji twarzy.</p>
Komendant Komisariatu Policji III w Gdańsku
<p>Moje pomysły dotyczą jedynie zmian globalnych, bo to one będą mogły mieć wpływ na zmianę lokalną.</p>

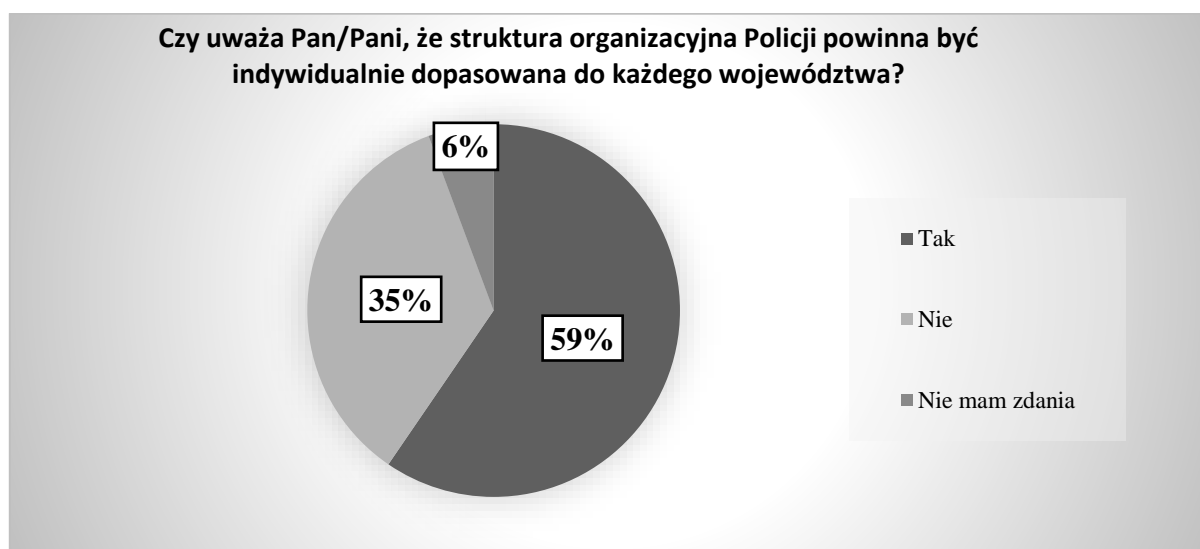
Tabela 6. Propozycje rozwiązań organizacyjnych w funkcjonowaniu Policji w walce z zagrożeniami – opinia komendantów Policji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

OCENA MOŻLIWOŚCI PRZENIESIENIA ROZWIĄZAŃ M. ST. WARSZAWY DO INNYCH AGLOMERACJI

Badania empiryczne przeprowadzone wśród funkcjonariuszy Policji pozwoliły na ustalenie opinii badanych odnośnie potrzeby zmian w obecnie obowiązującym systemie bezpieczeństwa publicznego. Na pytanie jednokrotnego wyboru o treści: „Czy uważa Pan/Pani, że struktura organizacyjna Policji powinna być indywidualnie dopasowana do każdego województwa?” – 59% ogółu respondentów stwierdziła, iż indywidualne dopasowanie struktury organizacyjnej Policji w każdym

województwie byłoby dobrym rozwiązaniem. Ponad 1/3 badanych (35%) jest odmiennego zdania, twierdząc, iż obowiązująca struktura organizacyjna Policji spełnia swoje zasadnicze funkcje w zakresie bezpieczeństwa. Szczegółowe wyniki przedstawiono na rysunku nr 1.

Rysunek 1. Indywidualnie dopasowanie struktury organizacyjnej Policji w każdym województwie – ogół respondentów
Źródło: Wyniki badań własnych.

W tej kwestii szczególnie istotna wydaje się opinia osób, zajmujących stanowiska kierownicze związane z realizacją i organizacją zadań na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego w dużych aglomeracjach miejskich. W związku z powyższym podczas wywiadu z komendantami Policji zadano pytanie: „Czy uważa Pani/Pan, że struktura organizacyjna Policji powinna być indywidualnie dopasowana do każdej aglomeracji?”. Odpowiedzi komendantów Policji przedstawiono w tabeli nr 7.

Komendant Stołeczny Policji w Warszawie
Każda aglomeracja jest inna, z uwagi na jej wielkość, zaludnienie, położenie, lokalizację siedzib władz i urzędów państwowych i samorządowych, przemysłowienie, atrakcyjność turystyczną. Niesie to za sobą inne zagrożenia, jak również inne problemy społeczne. Tym samym struktura organizacyjna powinna być indywidualnie dopasowana do każdej aglomeracji.
Zastępca Komendanta Rejonowego Policji Warszawa IV
Tak – uważam, że struktura organizacyjna powinna być indywidualnie dopasowana do poszczególnych aglomeracji, co sprowadza się do przykładów innych państw tj.: Holandia, Szkocja, Anglia i inne.
Komendant Rejonowy Policji Warszawa V
Tak, w mojej ocenie, powinien być dostosowany do lokalnych uwarunkowań. Zarówno w zakresie struktur i naliczeń etatowych, jak i realizacji ustawowych zadań wychodzących naprzeciw oczekiwaniom społecznym.
Zastępca Komendanta Komisariatu Policji Warszawa Ursynów
Zdecydowanie tak.
I Zastępca Komendanta Miejskiego Policji w Gdańsku
Tak, uważam, że struktura organizacyjna Policji powinna być indywidualnie i z osobna dopasowana do poszczególnych aglomeracji.
Komendant Komisariatu Policji II w Gdańsku
Zgadzam się z tą tezą, by struktury te dopasowywać indywidualnie do każdej aglomeracji.

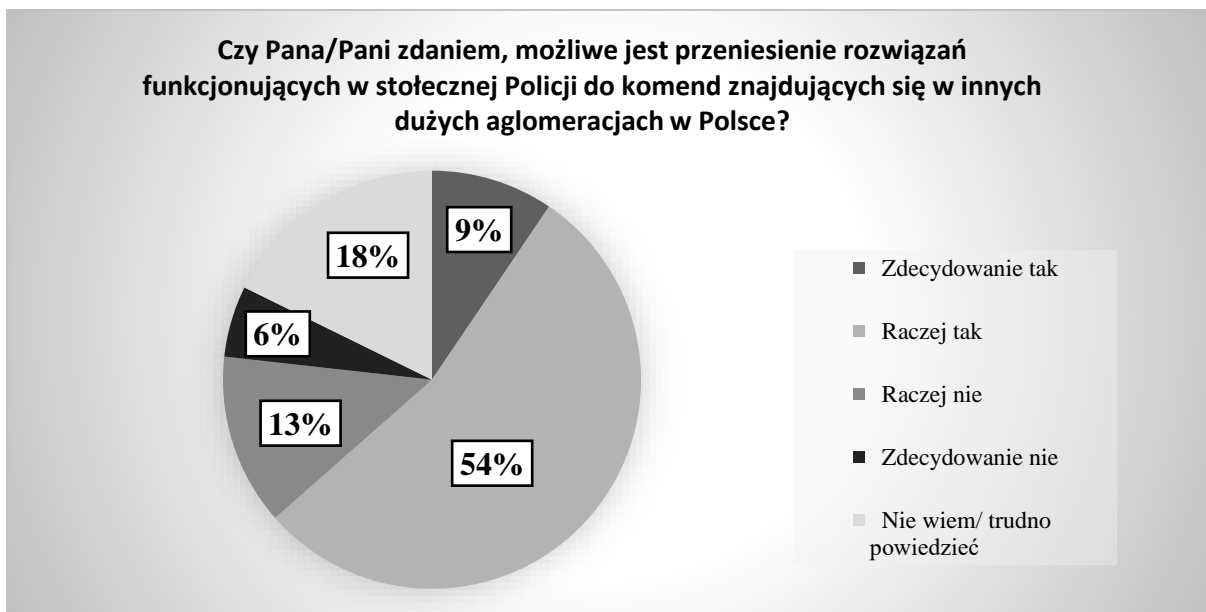
Komendant Komisariatu Policji III w Gdańsku

Tak. Uważam, że strukturę organizacyjną należałoby odwrócić. To my jako komendanci powinniśmy być głosem przełożonych w sprawie potrzeb jednostek.

Tabela 7. Indywidualność dopasowania struktury organizacyjnej Policji do każdej aglomeracji – ocena komendantów Policji¹²

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Kolejne pytanie dotyczyło wprost oceny możliwości przeniesienia rozwiązań warszawskich do innych aglomeracji. Na pytanie jednokrotnego wyboru o treści: „Czy Pana/Pani zdaniem, możliwe jest przeniesienie rozwiązań funkcjonujących w stołecznej Policji do komend znajdujących się w innych dużych aglomeracjach w Polsce?” – ponad połowa, 54% ogółu respondentów wskazało na odpowiedź „raczej tak” i 9% na „zdecydowanie tak”. Zatem 63% wszystkich respondentów uważa, że możliwe jest przeniesienie rozwiązań funkcjonujących w stołecznej Policji do komend znajdujących się w innych dużych aglomeracjach w Polsce. 19% wszystkich badanych nie widzi szans na przeniesienie takich rozwiązań. Aż 18% funkcjonariuszy nie miało zdania na powyższy temat, co może świadczyć o braku znajomości dostępnych rozwiązań funkcjonujących w Warszawie. Wyniki przedstawia rysunek 2.

Rysunek 2. Istnienie możliwości przeniesienia rozwiązań stosowanych w stołecznej Policji do komend znajdujących się w innych dużych aglomeracjach

Źródło: Wyniki badań własnych, dotyczące całej grupy respondentów.

Z dotychczasowych wyników badań można wyciągnąć pewne ogólne wnioski, a mianowicie: struktura organizacyjna Policji powinna być indywidualnie dopasowana do każdej aglomeracji oraz można spróbować przenieść rozwiązania funkcjonujące w stołecznej Policji do komend znajdujących się w innych dużych aglomeracjach w Polsce. Przyjęty jeden uniwersalny schemat organizacji Policji w Polsce i jej funkcjonowania, przez stosowanie określonych form oraz

¹² Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

metod, ogranicza w pewien sposób autonomię komendantów Policji w zapewnieniu bezpieczeństwa w wielkich miastach. Każda aglomeracja ma swoją specyfikę – wpływa na to ilość mieszkańców (zagęszczenie ludności), architektura (intensywność zabudowy) i infrastruktura miasta (drogi, szlaki kolejowe, węzły transportowe, lotnisko itp.), w tym infrastruktura krytyczna (systemy wodociągowe, kanalizacyjne, energetyczne, ciepłownicze, gazownicze, telekomunikacyjne i transportowe). Wzrost zachowań o charakterze przestępczym związany jest z aktywnością w wielkich aglomeracjach, w których dochodzi często do tworzenia się warstw marginesu społecznego. Wynikać to może przede wszystkim z tego, iż w Polsce dochodzi do ciągłej zmiany rynku pracy, wymagające coraz większej dynamiki w zakresie kreowania wizerunku oraz podnoszenia kwalifikacji służbowych¹³. W tym zakresie nie wolno zapominać o tym, że to właśnie duże aglomeracje miejskie są najczęstszymi celami ataków terrorystycznych i w tym zakresie bezwzględnie duże aglomeracje wymagają, aby system bezpieczeństwa był indywidualnie dopasowany. Po zakończeniu zimnej wojny w 1991 roku, w czasie której istniała realna groźba użycia broni atomowej przeciwko wielkim aglomeracjom miejskim, przyjęto nową doktrynę militarną. Jej założenie skupiało się na wzroście ryzyka użycia broni jądrowej przez ugrupowania terrorystyczne. Pozyskanie wspomnianej wyżej broni wiąże się głównie z działaniem zorganizowanej przestępczości, która w okresie zagrożeń terrorystycznych jest „niezauważalna”, ale nadal istnieje i działa¹⁴.

Rozwiązanie, jakie obecnie funkcjonuje w Warszawie, jest właściwe i powinno być przeniesione do innych aglomeracji. Zorganizowanie komend rejonowych nastąpiło przez wydzielenie przez komendanta stołecznej Policji z podległych jednostek Policji obiektów, wyposażenia, liczby wakatów oraz innych składników majątkowych. Analiza struktury organizacyjnej KSP w Warszawie wskazuje, iż jednostka ta oprócz typowych komórek, które powołane są do zwalczania zagrożeń funkcjonujących we wszystkich jednostkach Policji w Polsce, posiada w swojej strukturze nietypowe, specyficzne komórki. Ich celem jest zwalczanie zagrożeń ujawniających się przede wszystkim na terenie miasta Warszawy. Ponadto warto przypomnieć, że strukturę organizacyjną siedmiu komend rejonowych w Warszawie określono w regulaminach, odrębnie dla każdej z nich. Z analizy ich treści wynika, że struktura organizacyjna ułożona jest tak, żeby była dopasowana do zwalczania zagrożeń, jakie przeważają w Warszawie. Badania empiryczne przeprowadzone wśród funkcjonariuszy Policji w aglomeracji warszawskiej i trójmiejskiej wskazują, że możliwe jest przeniesienie rozwiązań istniejących w stołecznej Policji do innych dużych aglomeracji w Polsce.

---

¹³ A. Łuczyszyn, T. Łuczyszyn, *Miasta jako przestrzenie kumulacji przestępczości*, [w:] B. Wiśniewska-Paź, J. Stelmach (red.), *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. T. 3 Terroryzm, zamachy, sprawy vs sposoby minimalizacji skutków*, Toruń 2019, s. 210.

¹⁴ A. Urban, *Kształtowanie bezpiecznych przestrzeni miejskich*, [w:] W. Kustra, L. Smolak (red.), *Bezpieczne miasta: współczesne zagrożenia i wyzwania*, Warszawa 2013, s. 229.

KONCEPCJA SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO DUŻEJ AGLOMERACJI MIEJSKIEJ

Aktualnie funkcjonujące rozwiązania w obszarze systemu bezpieczeństwa publicznego na poszczególnych szczeblach funkcjonowania Policji dobrze wpisują się w system bezpieczeństwa państwa. Są to rozwiązania „typowe” dla każdego województwa, powiatu czy gminy, stąd trudno wymagać, żeby wychodziły naprzeciw szczególnym oczekiwaniom społeczności, które zorganizowane są w odmienny sposób. Przykładem tego rodzaju zorganizowania jest duża aglomeracja miejska, gdzie ośrodki o różnej wielkości są ze sobą funkcjonalnie połączone, stąd więc pojawiają się wspólne dla całej aglomeracji problemy z zapewnieniem bezpieczeństwa.

W poszukiwaniu rozwiązań na pojawiające się problemy i wyzwania w obszarze bezpieczeństwa aglomeracji, w szczególności w temacie optymalizacji struktury systemu bezpieczeństwa publicznego dużej aglomeracji miejskiej, wydaje się zasadnym przeprowadzenie dogłębnej analizy uwarunkowań funkcjonowania takiej struktury. W pierwszej kolejności należałoby zwrócić uwagę na ogólne oraz uniwersalne determinanty, jakie wyłaniają się dla wszystkich struktur organizacyjnych, w tym struktur organizacyjnych Policji, a następnie wskazać szczegółowe determinanty dla struktury systemu bezpieczeństwa publicznego w dużej aglomeracji miejskiej.

Zgodnie z teorią zarządzania, struktura każdej organizacji powinna stanowić ramy działań organizacyjnych, zarówno wykonawczych, jak i zarządczych, uwzględniając jednocześnie specyfikę procesów zachodzących wewnątrz oraz oddziaływań środowiska zewnętrznego. Ponadto powinna spełniać również funkcję regulatora działań poszczególnych składowych systemu, który tworzy daną organizację, zapewniając jednocześnie efektywną realizację celów¹⁵.

Utworzenie jednego silnego ośrodka, uwzględniającego specyfikę wielkomiejską, umożliwiłoby sprawną realizację zadań, z zakresu bezpieczeństwa publicznego w dużej aglomeracji miejskiej, przez Policję. W tym celu warto byłoby stworzyć komendy rejonowe lub okręgowe w dużych miastach, co spowodowałoby usprawnienie struktury organizacyjnej, w których skupione byłyby siły i środki, dotychczas rozproszone w wielu komendach. W tworzeniu koncepcji rozwiązania modelowego dla systemu bezpieczeństwa publicznego aglomeracji mono- i policentrycznej powinno się uwzględnić w szczególności:

- uwarunkowania formalno-prawne,
- możliwości realizacji zadań,
- rodzaje oraz charakter zagrożeń,
- oczekiwania społeczne w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa,
- strukturę zaludnienia,
- uwarunkowania terenowe i infrastrukturalne,
- możliwości finansowe,
- rozmieszczenie sił i środków pozostających w dyspozycji Policji,

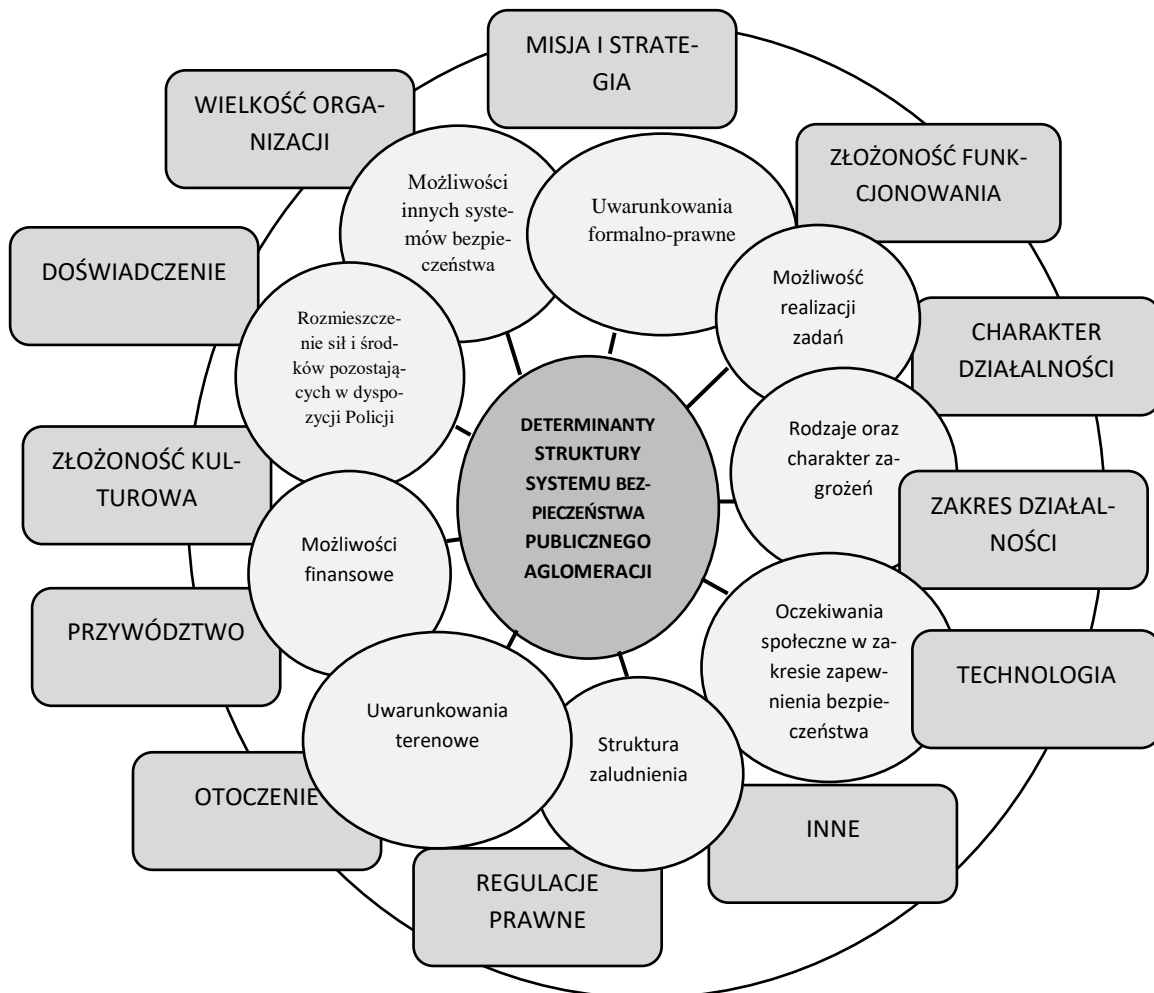
---

¹⁵ B.R. Kuc, *Zarządzanie doskonałe*, Warszawa 1999, s. 125-152; M. Maciejczak, *Organizowanie*, prezentacja wykładu „Podstawy zarządzania”, <http://www.maciejczak.pl/download/pz-w7.pdf> (01.02.2019).

– możliwości innych systemów bezpieczeństwa.

Determinanty struktury organizacyjnej systemu bezpieczeństwa publicznego dużej aglomeracji miejskiej (żółty kolor) w zestawieniu z przyjętymi w teorii zarządzania ogólnymi determinantami struktury dowolnej organizacji (kolor niebieski) przedstawia rysunek nr 3.

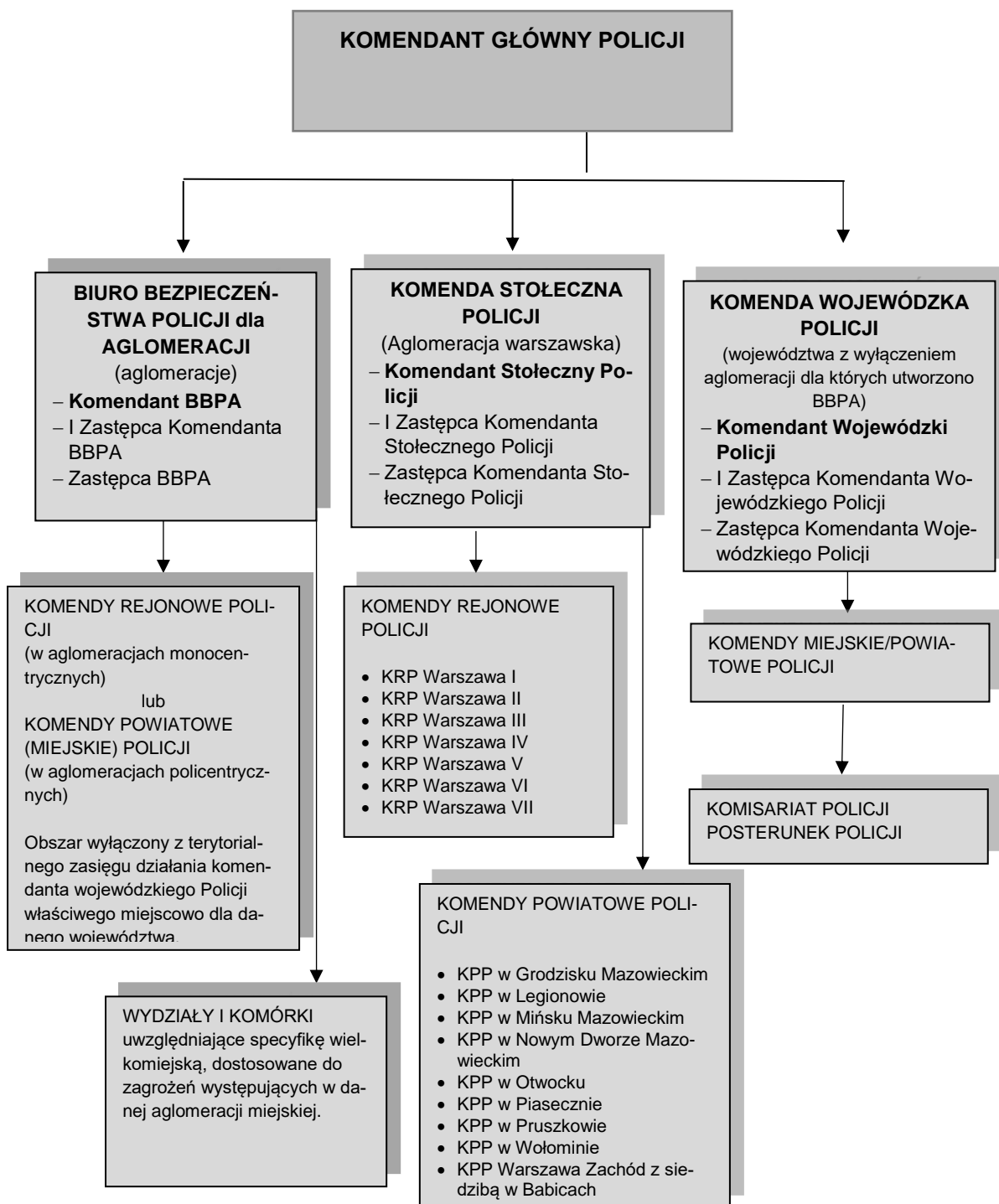
Rysunek 3. Determinanty struktury organizacyjnej systemu bezpieczeństwa publicznego dużej aglomeracji miejskiej w zestawieniu z ogólnymi determinantami dowolnej struktury organizacyjnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: T. Szczurek, *Od deskrypcji do antycypacji wykorzystania potencjału militarnego w kształtowaniu bezpieczeństwa nowoczesnych wspólnot państwowych wobec rozwoju zagrożeń niemilitarnych*, Warszawa 2012, s. 362.

Przeprowadzone analizy obecnie obowiązujących rozwiązań w obszarze funkcjonowania Policji wykazały, iż rozwiązania organizacyjne komend umiejscowionych w wielkich miastach opierają się na podobnym schemacie, co jest wynikiem tego, że cała organizacja i funkcjonowanie Policji opiera się na tych samych przepisach. Stąd istotą proponowanej koncepcji jest konsolidacja wysiłku Policji w realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa.

Z przedstawionej idei wyłania się zasadnicze pytanie: „Gdzie powinien być umiejscowiony centralny organ Policji odpowiedzialny za bezpieczeństwo publiczne w dużych aglomeracjach?”. Pytanie to nabiera szczególnego znaczenia, biorąc pod uwagę aglomeracje policentryczne, gdzie występuje kilka bądź kilkanaście miast o zbliżonej wielkości oraz potencjale. Problem ten praktycznie nie dotyczy monocentrycznych aglomeracji, w których występuje jeden dominujący ośrodek miejski. W polskich warunkach zarówno w aglomeracji policentrycznej, jak i monocentrycznej występuje miasto wojewódzkie na prawach powiatu, które jest najsilniejszym ośrodkiem oraz najczęściej jest usytuowane w centrum aglomeracji. W związku z powyższym, centralny organ Policji w dużej aglomeracji miejskiej powinien być usytuowany na szczeblu miasta wojewódzkiego.

Proponowana koncepcja systemu bezpieczeństwa publicznego w Policji w dużej mierze opiera się na rozwiązaniach przyjętych oraz sprawdzonych w Mieście Stołecznym Warszawa. Ponieważ badania empiryczne potwierdziły celowość i skuteczność takiego rozwiązania, jak również w opinii respondentów model funkcjonowania Policji w stolicy można przetransponować do innych aglomeracji, w koncepcji proponuje się utworzenie Biura Bezpieczeństwa Policji dla Aglomeracji (BBPA) podległego bezpośrednio Komendantowi Głównemu Policji. Struktura organizacyjna dopasowana byłaby do indywidualnych potrzeb aglomeracji, w której znajdowałoby się BBPA. Biuro Bezpieczeństwa Policji dla Aglomeracji posiadałoby odrębny regulamin zawierający zakres jej działania, a także strukturę, która uwzględniałaby zagrożenia występujące w danej aglomeracji. Realizowałoby zadania za pośrednictwem komend rejonowych działających na terenie aglomeracji monocentrycznej lub komend powiatowych (miejskich) na terenie aglomeracji policentrycznej. Struktura organizacyjna tych komend dopasowana byłaby do zwalczania zagrożeń, jakie są identyfikowane na danym terenie. Obszar komend rejonowych (powiatowych/miejskich) wchodzących w skład BBPA wyłączony byłby z terytorialnego zasięgu działania komendanta wojewódzkiego Policji właściwego miejscowo dla danego województwa. Idea zmian w ogólnokrajowym systemie bezpieczeństwa w Policji została przedstawiona na rysunku nr 4.

Rysunek 4. Idea zmian w ogólnokrajowym systemie bezpieczeństwa Policji – proponowana struktura organizacyjna
 Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawione rozwiązania wymagałyby jednocześnie wprowadzenia zmian w ustawach (przede wszystkim w ustawie *o Policji*) w aktach wykonawczych oraz w dokumentach organizacyjno-kompetencyjnych.

PODSUMOWANIE

Rozwiązanie szczegółowego problemu badawczego zawartego w pytaniu: „Jakie rozwiązania strukturalne i funkcjonalne umożliwiłyby konsolidację wysiłku Policji na rzecz bezpieczeństwa mieszkańców różnych typów aglomeracji?” – wymagało analizy struktur organizacyjnych Policji wybranych miast i miejscowości tworzących aglomeracje różnego typu oraz odpowiedzi na szereg dodatkowych pytań.

Zważywszy na specyfikę oraz odmienności poszczególnych aglomeracji miejskich w Polsce, można stwierdzić, iż możliwe jest wypracowanie wspólnych rozwiązań w postaci kompleksowego modelu dla systemu bezpieczeństwa i porządku publicznego w aglomeracjach. W szczególności rozwiązania te dotyczą Policji jako formacji odpowiedzialnej za tę sferę bezpieczeństwa narodowego. Dla uzyskania odpowiedzi na to pytanie w pracy posłużono się, między innymi, empiryczną metodą badawczą – w postaci sondażu diagnostycznego – skierowanego do funkcjonariuszy Policji.

Pierwsze pytanie dotyczyło indywidualnego dopasowania systemu bezpieczeństwa publicznego w Policji do każdej aglomeracji. Z udzielonych odpowiedzi wynika, iż zdecydowana większość ogółu policjantów jest zdania, że system bezpieczeństwa publicznego powinien być indywidualnie dopasowany do każdego województwa z uwzględnieniem występowania na jego terenie dużej aglomeracji miejskiej. Takiego samego zdania byli komendanci Policji, którzy wskazali, że system powinien być dostosowany do lokalnych uwarunkowań. Zarówno w zakresie struktur i naliczeń etatowych, jak i realizacji ustawowych zadań wychodzących naprzeciw oczekiwaniom społecznym.

Drugie pytanie dotyczyło bezpośredniej opinii osób badanych w zakresie możliwości przeniesienia rozwiązań funkcjonujących w stołecznej Policji do komend w innych aglomeracjach miejskich w Polsce. Zdecydowana większość funkcjonariuszy Policji opowiedziało się za możliwością transferu tychże rozwiązań.

Nowy model Policji związany z konsolidacją wysiłku tej formacji w realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa, składałby się z czterech poziomów adekwatnie do zorganizowania Policji w Polsce, tj. Komendy Głównej Policji, komend wojewódzkich/stołecznej Policji/biura bezpieczeństwa Policji dla aglomeracji, komend powiatowych/rejonowych Policji i komisariatów/posterunków Policji. Dla każdego z nich określony zostałby zakres, a także charakter realizowanych zadań, przede wszystkim z uwzględnieniem poziomu organizacyjnego w ramach systemu hierarchicznego podporządkowania funkcjonującego w Policji. Dodatkowo ważne jest zapewnienie:

- wystandaryzowanych struktur organizacyjnych we wszystkich jednostkach Policji odpowiedzialnych za realizację przedsięwzięć związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa publicznego,
- zwrócenie szczególnej uwagi na potrzebę wzmocnienia realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa w dużych aglomeracjach miejskich przez Policję na poziomie komend rejonowych Policji mających realny wpływ na wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród społeczeństwa,

- inicjowanie oraz prowadzenie działań przez Policję, których struktura organizacyjna dopasowana byłaby do zwalczania zagrożeń, jakie są identyfikowane w danym mieście, a także zgodnie z potrzebami i oczekiwaniami ze strony lokalnej społeczności.

Warto wskazać, że na najwyższym poziomie hierarchicznym osoby, które są odpowiedzialne za obszar funkcjonowania Policji, będą koncentrowały się na zadaniach, które dotyczą np. analizy zagrożeń na terenie podległym Biuru Bezpieczeństwa Policji dla danej aglomeracji, a następnie, opierając się na ich wynikach, określenie rozwiązań strukturalnych i funkcjonalnych, które należałoby wdrożyć, aby zwiększyć bezpieczeństwo mieszkańców. Natomiast na poziomie komend powiatowych/rejonowych/miejskich dominowałyby zadania dotyczące analizy oraz diagnozy zagrożeń występujących na podległym terenie.

Reasumując, struktury organizacyjne Policji powinny być indywidualnie dopasowane do każdej aglomeracji. Można spróbować przenieść rozwiązania funkcjonujące w stołecznej Policji do komend znajdujących się w innych dużych aglomeracjach w Polsce. Ideą towarzyszącą wdrożeniu wskazanej koncepcji byłoby zoptymalizowanie struktur Policji dostosowane do rzeczywistych potrzeb, przy jednoczesnym uniknięciu dublowania zadań funkcjonariuszy poszczególnych jednostek organizacyjnych, które funkcjonują w tym samym rejonie odpowiedzialności. Pozwoliłoby to na organizację przejrzystej struktury Policji oraz zakresów odpowiedzialności, a także podległości na poszczególnych poziomach kierowania/dowodzenia, w tym na poziomie dużej aglomeracji miejskiej. Taka centralizacja rejonowa zdecydowanie może przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa oraz usprawni działania funkcjonariuszy Policji i służb z nią współpracujących.

Autorka wyraża przekonanie, że wprowadzenie proponowanych zmian i rozwiązań do obowiązującego porządku prawnego przyczyniłoby się do usprawnienia funkcjonowania Policji w Polsce, podniosłoby zdolności w reagowaniu na zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego, jednocześnie przynosząc wymierne korzyści finansowe i społeczne.

Kluczowe znaczenie dla Autorki publikacji było uzyskanie zadowolającej odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące indywidualnego dopasowania systemu bezpieczeństwa publicznego w aglomeracjach oraz możliwości transferu rozwiązań stolicy na rzecz innych aglomeracji miejskich. Wynikało to z faktu, iż w zamyśle Autorki koncepcja rozwiązania modelowego dla systemu bezpieczeństwa publicznego dużej aglomeracji miejskiej była oparta właśnie na rozwiązaniach przyjętych i sprawdzonych w warszawskiej Policji.

W opracowaniu koncepcji rozwiązania modelowego dla systemu bezpieczeństwa publicznego dużej aglomeracji miejskiej uwzględniono między innymi specyfikę funkcjonowania aglomeracji, a w szczególności: uwarunkowania formalno-prawne, możliwość realizacji zadań, rodzaje oraz charakter zagrożeń, oczekiwania społeczne w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa, strukturę zaludnienia, uwarunkowania terenowe i infrastrukturalne, możliwości finansowe, rozmieszczenie sił i środków pozostających w dyspozycji Policji oraz możliwości innych systemów bezpieczeństwa. Istotą zaproponowanej koncepcji była konsolidacja wysiłku Policji

w realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa publicznego. W celu realizacji zadań na obszarze aglomeracji zaproponowano utworzenie Biura Bezpieczeństwa Policji dla Aglomeracji (BBPA). Biuro podlegałoby Komendantowi Głównemu Policji, a także realizowałoby zadania za pośrednictwem komend rejonowych (w aglomeracjach monocentrycznych) lub komend powiatowych/miejskich (w aglomeracjach policentrycznych) działających na terenie aglomeracji.

Takie zmiany organizacyjne oraz legislacyjne powinny uwzględniać powołanie komend rejonowych Policji w aglomeracjach. Spowodowałyby to usprawnienie struktury organizacyjnej, a także skupiło rozproszone siły i środki w strukturach uwzględniających specyfikę dużych aglomeracji miejskich. Będzie to przedmiotem rozważań w kolejnym rozdziale dysertacji.

BIBLIOGRAFIA

- Czapska Janina, Wójcikiewicz Józef. 1999. *Policja w społeczeństwie obywatelskim*. Zakamycze: Wydawnictwo Kantor.
- Izdebski Hubert. 1996. *Historia administracji*. Warszawa: A. Liber.
- Komisariaty Specjalistyczne. <http://policja.waw.pl/pl/stoleczna-policja/komisariaty-specjalisty/330,Komisariaty-Specjalistyczne.html>
- Kuc Bolesław Rafał. 1990. *Zarządzanie doskonałe*. Warszawa: Oskar-Master of Business.
- Łuczyszyn Andrzej, Łuczyszyn Tomasz. 2019. Miasta jako przestrzenie kumulacji przestępczości. W *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej*. T. 3 *Terroryzm, zamachy, sprawcy vs sposoby minimalizacji skutków*. (red.) Wiśniewska-Paź Barbara, Stelmach Jarosław. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Maciejczak Mariusz. 2016. *Organizowanie, prezentacja wykładu „Podstawy zarządzania”*. <http://www.maciejczak.pl/download/pz-w7.pdf>
- Obwieszczenie Komendanta Głównego Policji z 25 czerwca 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu zarządzenia komendanta głównego Policji w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji, (Dz. Urz. KGP poz. 50.).
- Pieprzny Stanisław. 2003. *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*. Zakamycze: Kantor Wydawniczy.
- Pokruszyński Witold, Straszewski Kazimierz, Terlikowski Tomasz. 1996. *System bezpieczeństwa publicznego Polski*, Warszawa: AON.
- Skiba Ferdynand. 2015. *Policja w Polsce. Działalność formacji na obszarze aglomeracji miejskich*. Szczytno: WSPol.
- Urban Andrzej. 2017. *Kształtowanie bezpiecznych przestrzeni miejskich*. W *Bezpieczne miasta: współczesne zagrożenia i wyzwania*, (red.) Kustra Witold, Smolak Leszek. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Zarządzenie nr 1041 Komendanta Głównego Policji z 28 września 2007 r., wyd. cyt., § 30 i 31 – to szczegółowy wykaz zadań, jakie spoczywają na komendach powiatowych, w tym miejskich i komisariatach Policji.
- Zarządzenie nr 88 Komendanta Głównego Policji z 1 lutego 2011 r. w sprawie zasad naliczeń etatowych w Policji, (Dz. Urz. KGP nr 2, poz. 7).

Marcin KONIECZNY

Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie¹

markon7788@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1798-1509>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.06>

WOKÓŁ POJĘCIA DEZINFORMACJI W ASPEKCIE PRAWNO-KRYMINALISTYCZNYM

ABSTRAKT: Artykuł stanowi próbę przedstawienia zagadnienia dezinformacji w mass mediach oraz wpływu dezinformacji na społeczeństwo ze szczególnym uwzględnieniem aspektu prawno-kryminalistycznego tegoż pojęcia. W pierwszej części artykułu pojawia się analiza dotycząca samego pojęcia dezinformacji, a mianowicie pierwszego użycia tegoż słowa, jego znaczeń oraz zastosowania. W kolejnej części artykułu pojawiają się rozważania dotyczące stricte zagadnienia dezinformacji w mediach w aspekcie prawno-kryminalistycznym wraz z przywołaniem stosownych przykładów obrazujących dane zjawisko oraz ukazaniem wpływu na społeczeństwo. W świecie, gdzie środki masowego przekazu i opinia publiczna odgrywają bardzo ważną rolę, dezinformacja ma ogromną siłę sprawczą, także w sferze prawno-kryminalistycznej, na co wskazuje poniższa praca.

SŁOWA KLUCZOWE: dezinformacja, fake news, sprawy karne, art. 132 kk

---

ON THE CONCEPT OF DISINFORMATION IN THE LEGAL AND FORENSIC ASPECT

ABSTRACT: The article describes the issue of disinformation in the mass media and the impact of disinformation on society, with particular emphasis on the legal and forensic aspect of this concept. The first part of the article contains information about the very concept of disinformation, namely the first use of this word, its meanings and use. In the next part of the article, there are considerations strictly related to the issue of disinformation in the media in the legal and forensic aspect, together with the reference to relevant examples illustrating a given phenomenon and showing the impact on society. In a world where the mass media and public opinion play a very important role, disinformation has a huge driving force also in the legal and forensic sphere, as indicated in the article below.

KEYWORDS: disinformation, fake news, criminal cases, article 132 of the Penal Code

---

¹ Police Academy in Szczytno; Poland.

WPROWADZENIE

Dzisiejsze społeczeństwo nazwać należy informacyjnym, gdyż informacje oraz dane niekiedy stają się towarem cenniejszym nawet niż dobra materialne. Szczególnie cenne są dane osobowe, stanowiące wystarczające informacje, jakie umożliwiają zidentyfikowanie danej osoby. W 2016 roku zostało wydane przez Unię Europejską ogólne rozporządzenie dotyczące ochrony i przetwarzania danych osobowych, które zostało odpowiednio implikowane przez poszczególne kraje europejskie. Dane osobowe oraz wszelkie inne informacje są tak istotne, gdyż mają moc kreowania rzeczywistości, a sposób ich przekazu jest w stanie modyfikować jej obraz. Wydaje się, że w dobie cyfryzacji społeczeństw, gdzie potężną siłę stanowią mass media, nazywane „czwartą władzą”, informacja nabiera bardzo dużego znaczenia. Wszędzie tam, gdzie pojawiają się informacje, przekaz oraz ich odbiorca, dochodzi do zniekształceń i zakłamań w tym procesie. Wówczas pojawia się także dezinformacja.

Wraz z pojęciem informacji pojawia się pojęcie dezinformacji. Pojęcie dezinformacji rozważane w aspekcie prawno-kryminalistycznym stało się tematem niniejszego artykułu. Celem niniejszego artykułu jest analiza pojęcia dezinformacji ze szczególnym odniesieniem do rzeczywistości prawno-kryminalistycznej oraz do roli tejże dezinformacji w mass mediach wraz z ukazaniem jej oddziaływania na społeczeństwo oraz przytoczeniem stosownych przykładów. Problemem badawczym staje się teoretyczne rozważanie, w jaki sposób w literaturze rozumiane jest pojęcie dezinformacji ze szczególnym zwróceniem uwagi na pojęcie dezinformacji w aspekcie prawno-kryminalistycznym w odniesieniu do przekazu wiadomości dezinformacyjnych do odbioru opinii publicznej za pośrednictwem mass mediów. Uściślając problemem badawczy, należy zadać pytania: W jaki sposób dezinformacja pojawia się w rzeczywistości prawno-kryminalistycznej? Jak jest rozumiana, przekazywana oraz oceniana?

Metodą badawczą wykorzystaną w niniejszym artykule jest metoda analizy i krytyki dostępnej literatury. Jak podaje dr Kalina Grzesiuk, metoda analizy i krytyki piśmiennictwa „polega na przystosowaniu nowego problemu do wiedzy dotychczasowej”², w celu wykazania podobieństw, różnic, związków oraz zależności. Metoda ta została zastosowana w niniejszym artykule, gdzie odnosi się definicyjne pojęcie „dezinformacji” w ogóle do dezinformacji, jaka pojawia się w aspekcie prawno-kryminalistycznym w przekazie wiadomości do odbioru opinii publicznej za pośrednictwem mass mediów. Obok wyżej wymienionej metody w niniejszym artykule posłużono się także metodą analizy indywidualnych przypadków, gdzie analizuje się indywidualne przypadki osobowe, aby zrealizować postawiony sobie cel badawczy.

---

² K. Grzesiuk, *Metodyka badań naukowych*, [w:] https://pracownik.kul.pl/files/12359/public/grzesiuk/seminarium/metodyka_badan_naukowych.pdf (09.10.2021).

ROZUMIENIE POJĘCIA „DEZINFORMACJA”

Analizując genezę pojęcia „dezinformacja” dostrzega się, że jest to słowo stosunkowo młode, gdyż po raz pierwszy zostało użyte w pierwszej połowie XX wieku. Biorąc pod uwagę rozwój ludzkości i jej historię bez wątpienia pojęcie „dezinformacji” można uznać za nowy wytwór językowy. W 1923 roku w Imperium Rosyjskim powstała instytucja rządowa – biuro dezinformacyjne, którego zadaniem było m.in. wprowadzanie w błąd w celu uzyskiwania określonych korzyści wizerunkowych, strategicznych, politycznych, finansowych, militarnych, itd. W Polsce pojęcie to pojawiło się po raz pierwszy w 1929 roku i zostało użyte w Instrukcji Oddziału II Sztabu Wojska Polskiego, gdzie „dezinformacja” polegała na przekazywaniu „wywiadowi przeciwnika wiadomości ukrywających własne zamierzenia oraz na zmuszaniu go do traktowania informacji podanej przez wywiad własny, jako prawdziwej, względnie zmuszaniu wywiadu obcego do analizy inspirowanych wiadomości przez czas dłuższy”³.

Pojęcie „dezinformacja” powstało poprzez przyłączenie przedrostka *dez-* do słowa „informacja”. Jak wskazuje słownik języka PWN przedrostek *dez-* „wskazuje na zaprzeczenie, pozbawienie lub odwrotność tego, co nazywa drugi człon złożenia”⁴. Słownik PWN informację definiuje jako „to, co powiedziano lub napisano o kimś lub o czymś, także zakomunikowanie czegoś”⁵. W związku z powyższym jako dezinformację określamy zakomunikowanie czegoś, co nie jest zgodne ze stanem rzeczywistym, jako wprowadzanie kogoś w błąd.

Francuski publicysta, który w swym dorobku naukowym zasłynął jako teoretyk-specjalista od spraw dezinformacji i manipulacji świadomością, a mianowicie Vladimir Volkoff, dokonał rozróżnienia metod dezinformacji, wśród których wymienia: negację faktów, odwrócenie faktów, mieszanie prawdy i kłamstwa, modyfikację motywu i okoliczności, rozmycie, kamuflaż, interpretację, generalizację, ilustrację, nierówną i równą reprezentację⁶. Negacja faktów jest zabiegiem, w którym zakłada się, że głoszone informacje, które są nieprawdziwe, nie są możliwe do zweryfikowania, gdyż brak osoby (świadka), który mógłby zdementować powyższy przekaz. Podobnie w przypadku odwrócenia faktów, gdzie przedstawia się błędne informacje (tak zwane odwrócone fakty) z założeniem, że nie ma realnej możliwości na zweryfikowanie błędu. Negacja faktów oraz odwrócenie faktów jest stosunkowo rzadko wykorzystywaną metodą manipulacji, gdyż trudno jest o wystąpienie sytuacji, gdzie brakowałoby świadków czy innego odniesienia do rzeczywistości weryfikującego prawdziwość danych informacji.

Znacznie częściej wykorzystywane są pozostałe metody dezinformacji wskazane przez Volkoffa. Metoda dezinformacji polegająca na mieszaniu prawdy i kłamstwa stosowana jest wówczas, gdy odbiorca informacji posiada już część danych dotyczących jakiejś sytuacji i w procesie dezinformacji dostarczane są dodatkowe dane, które nie są zgodne z prawdą.

³ A. Peplowski, *Wojna o tajemnice*, Kraków 2011, s. 335.

⁴ Dez-, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/dez-.html> (25.08.2021).

⁵ Ibidem.

⁶ Za: A. Januszko-Szakiel, *Dezinformacja jako narzędzie medialnej manipulacji świadomością*, Warszawa 2010, s. 212.

Modyfikacja motywu i okoliczności polega na udzieleniu odbiorcy takich informacji nieprawdziwych, które wpłyną na odbiór w tym względzie, że źle zostaną rozpoznane okoliczności lub motywy działania, niezgodnie z intencją działającego. Rozmycie jako metoda dezinformacji polega na tym, że obok faktów, zdarzeń istotnych przekazuje się cały szereg dodatkowych informacji, które mają za zadanie odwrócenie uwagi odbiorcy od istoty sytuacji, zdarzenia poprzez wprowadzenie chaosu informacyjnego. Podobną techniką dezinformacyjną jest kamuflaż, którego istotą jest także wprowadzenie chaosu informacyjnego oraz zakrycie tego, co istotne, poprzez zbytnie rozczłonkowanie problemu i podział zagadnienia na szereg informacji drobnych, nieistotnych. Interpretacja stosowana jest wówczas, gdy fakty są niezaprzeczalne. Dezinformacja przy zastosowaniu metody interpretacji polega na tym, że w taki sposób przedstawia się fakty, aby dzięki ich sposobie prezentacji były odczytywane przez odbiorcę w określony sposób, np. by odbiorca odczytał je pejoratywnie. Dzięki danej prezentacji faktów ma się zmienić ocena odbiorcy dotycząca danych informacji. Generalizacja ma spowodować, że dany fakt jednostkowy nie jest jedyny, wyjątkowy, unikatowy, ale dane fakty, zjawiska występują powszechnie, co zarazem zmienia rangę omawianego wydarzenia, sytuacji czy przekazywanej informacji na mniej doniosłą, mniej ważną. Ilustracja jest metodą, w której używa się przykładu zjawiska jednostkowego do ukazania szerszego zjawiska społecznego. Metoda nierównej reprezentacji stosowana jest często, gdy staje przed sobą dwóch oponentów. Wówczas osoba wykorzystująca dezinformację przerywa drugiej wypowiedź w połowie zdania, a następnie dopowiada, parafrazuje, streszcza, w taki sposób, aby przekazane informacje były z korzyścią dla niej, a nie osoby, z której ust wypłynęły. Równa reprezentacja stosowana bywa w tym momencie procesu dezinformacji, gdy wszelkie przekazane nieprawdziwe informacje uprawdopodobniły się u odbiorcy i jest on przekonany, że są prawdziwe. Wówczas zamyka się dyskurs poprzez podsumowanie, zebranie argumentów i ostateczne wskazanie, że dane informacje należy uznać za zgodne ze stanem rzeczywistym.

DEZINFORMACJA W RÓŻNYCH DZIECINACH ŻYCIA

Pojawienie się terminu „dezinformacja” po raz pierwszy wskazuje jego związek z polityką. Dezinformacja tym czasem może występować w różnych dziedzinach życia ludzkiego, zarówno w życiu społecznym, publicznym, jak i w życiu prywatnym. Pojawia się wszędzie tam, gdzie pojawiają się informacje niezgodne ze stanem rzeczywistym, wprowadzające kogoś w błąd, gdzie zostaje zniekształcana rzeczywistość. Informacje uznawane za fakty sensu stricto faktami nie są, a jedynie jako takie zostają przedstawiane. Faktem są jedynie zaistniałe stany rzeczy, które mają swe silne ugruntowanie w rzeczywistości. Dezinformacja polega na przekazywaniu informacji, które faktami nie są, a przedstawia się je jako fakty. Jest rodzajem zniekształcania rzeczywistości.

Termin „dezinformacja”, jak wskazano powyżej, pojawił się po raz pierwszy w świecie polityki, jako celowy sposób operowania informacją, który wprowadza przeciwników politycznych

w błąd. Bardzo szybko dezinformacja rozpoczęła pojawiać się w innych dziedzinach życia ludzkiego, choć niekoniecznie pojawiało się to konkretnie słowo, co określone działania o charakterze dezinformacyjnym. Zabieg ten szczególnie sprawdza się w świecie polityki czy działań wojennych, ze względu na swe cele, co zostanie szczegółowo omówione w dalszej części niniejszej pracy.

Szczególnie popularnym jest zabieg dezinformacji w rzeczywistości mass mediów. Wraz z dezinformacją przekazywaną przez nie pojawiło się nowe pojęcie zwane „fake news”. Powyższy zwrot jest neologizmem oznaczającym – jak podaje Encyklopedia Internetowa Wikipedia – „nieprawdziwa lub częściowo nieprawdziwa wiadomość, często o charakterze sensacyjnym, publikowana w mediach z intencją wprowadzenia odbiorców w błąd”⁷. Niekiedy dezinformacja w mediach uważana jest za celowe rozpowszechnianie alternatywnych faktów, czyli informacji, które nie mają odniesienia do rzeczywistości lub zniekształcają tę rzeczywistość. Jak podaje Bartłomiej Łódzki z Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego w opracowaniu dotyczącym istoty „fake news”⁸, do jego dystrybucji wykorzystuje się nie tylko mass media w postaci prasy, radia, telewizji, lecz także nowoczesne technologie oraz możliwości, jakie daje w obecnych czasach Internet.

Dezinformacja pojawia się także powszechnie w życiu prywatnym, jednakże wówczas obejmuje zwykle swym zasięgiem mniejszą grupę ludzi. Dotyczy ona rozpowszechniania nieprawdziwych informacji dotyczących osób, sytuacji, zdarzeń w środowiskach lokalnych. Zwykle bywa przekazem ustnym. Jednakże zamiast terminu „dezinformacja” używane są inne określenia na nazwanie niniejszego zjawiska, np. pomówienie, plotka, oszczerstwo, itp. Ten typ dezinformacji występuje od zarania dziejów i wynika z charakteru natury ludzkiej.

Dezinformacja jest zawsze pewnym procesem, w którym pojawia się osoba będąca sprawcą tej czynności oraz odbiorcą czynności, informacja, podlegająca zniekształceniu, którą przedstawia się niezgodnie z rzeczywistością, oraz sam sposób przekazu, komunikacji. Bez powyżej wymienionych elementów nie można mówić o dezinformacji. Osobą przekazującą nieprawdziwe informacje zwykle jest podmiot pojedynczy, a odbiorcą zwykle bywa jakaś zbiorowość. Przykładowo osoba udzielająca wywiadu w mass mediach przekazuje nieprawdziwe informacje wprowadzając w błąd odbiorców, czyli osoby, do których dany komunikat jest skierowany. Oprócz informacji, czyli wypowiedzianych słów, pojawia się forma komunikacji, przekazu, czyli w danym przypadku wykorzystanie mass mediów.

W niniejszym artykule przyjrzymy się dokładniej dezinformacji w aspekcie prawnokryminalistycznym, czyli w odniesieniu do rzeczywistości prawa oraz sytuacji, gdy to prawo zostaje naruszone. Należy zwrócić uwagę, że dezinformacja w aspekcie prawnokryminalistycznym może być traktowana dwojako. Po pierwsze, dezinformację rozumie się jako świadome przekazywanie informacji niezgodnych z prawdą w postępowaniu w sprawach karnych. Po

---

⁷ *Fake news*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Fake_news (28.08.2021).

⁸ *Vide* B. Łódzki, *Fake news – dezinformacja w mediach internetowych i formy jej zwalczania w przestrzeni międzynarodowej*, „Polityka i Społeczeństwo” 4(15)/2017, s. 19–30.

drugie, dezinformacja w świetle 132 art. kodeksu karnego, czyli jako czyn podlegający karze. Oba te, skrajnie różne rozumienia pojęcia „dezinformacja”, pojawiają się powszechnie w rzeczywistości prawnokryminalistycznej, o czym traktuje poniższa część artykułu.

CEL DEZINFORMACJI

Aby zrozumieć pojęcie dezinformacji w aspekcie prawnokryminalistycznym konieczne jest przyjrzenie się celom, w jakich jest ono stosowane. Istotą dezinformacji, jak wspomniano powyżej, jest przekazanie nieprawdziwych informacji. Podstawą jednak tego działania jest cel, w jakim zostaje ono podjęte. Celem dezinformacji jest szeroko pojęta korzyść leżąca po stronie osoby, która stosuje niniejszy zabieg. Korzyść, czyli efekt dezinformacji, ma osobie dezinformowanej przekazać pewną wiedzę, która jest właściwie wiedzą pozorną, bo nie odnoszącą się do rzeczywistości lub zniekształcającą rzeczywistość, podczas gdy odbiorca niniejszej informacji ma żywić przekonanie, że otrzymana informacja jest zgodna z rzeczywistością, ze stanem faktycznym. Dzięki przekazowi danych informacji zniekształcających rzeczywistość osoba dezinformująca chce osiągnąć pewien założony sobie uprzednio cel. Cel jest tym, co wyznacza kierunek dezinformacji. Nieprawdziwe informacje przekazuje się zawsze w jakimś konkretnym celu, np. skłonienia osoby, której przekazuje się dane informacje, do podjęcia pewnych działań. „Dezinformacja nie jest prostym kłamstwem, czyli przekazaniem fałszywej informacji, jest podstępem”⁹. Podstęp wiąże się ze sprytem, który wykorzystywany jest w celu oszukania kogoś. Jednakże dezinformacja rozumiana jako podstęp kojarzy się raczej pejoratywie. Tymczasem dezinformację nie zawsze należy kojarzyć w ten sposób, gdyż istotny jest cel, jaki jej przyświeca.

Teoretyk pojęcia „dezinformacja”, Mikołaj Juliusz Wachowicz, zauważa, że celem dezinformacji nie musi być zakrycie prawdy, ale stworzenie „szerokiego pola możliwości intelektualnych, by w umyśle przeciwnika doszły do głosu jego własne preferencje. Istotą dezinformacji jest danie przeciwnikowi argumentu, by wierzył w to, co chce wierzyć”¹⁰. W tym sensie dezinformację rozumie się jako sposób wywierania wpływu na podmiot dezinformowany, pojęcie to można zatem porównać z manipulacją.

DEZINFORMACJA A MANIPULACJA

Jak zauważono powyżej, dezinformacja to celowe wprowadzanie kogoś w błąd, aczkolwiek jest to zwykle czynność kierowana przez podmiot rozpowszechniający nieprawdziwe informacje. Podmiot poprzez rozpowszechnianie tychże informacji chce osiągnąć dla siebie określone cele, korzyści płynące ze strony osoby dezinformowanej. W działaniu tym pojawia się celowość oraz nakierowanie na korzyść, dlatego dezinformację w tym względzie można połączyć z manipulacją.

⁹ T.R. Aleksandrowicz, *Podstawy walki informacyjnej*, Editions Spotkania, Warszawa 2016, s. 83.

¹⁰ M.J. Wachowicz, *Ujęcie teoretyczne pojęcia dezinformacji*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2013, s. 13.

Manipulacja jest podejmowaniem czynności, których celem jest wpływanie na postępowanie innych osób. W czynności tej przekształca się rzeczywistość, aby osiągnąć wyznaczone sobie cele¹¹. Niekiedy trudno jednoznacznie rozpoznać manipulację, ale tym, co ją wyróżnia, jest intencja osoby manipulującej, czyli uzyskanie pewnych korzyści dla siebie przez korzystanie z różnych technik wpływu na odbiorcę. Manipulacja nie jest stricte zbieżna z dezinformacją, gdyż techniki manipulacyjne to nie tylko przekaz informacji niezgodnych z prawdą, lecz także szereg innych czynności nie wchodzących w ramy procesu dezinformacyjnego. Ponadto „nie można (...) nazwać manipulatorem osoby, która dopuszcza się technik manipulacji, lecz nie jest tego świadoma”¹², podczas gdy w przypadku dezinformacji osoby, które przekazują nieświadomie informacje niezgodne z rzeczywistością, także są dezinformatorami pomimo tego, że ich działanie nie jest celowe.

Reasumując, dezinformacja jest zbieżna z manipulacją tylko w tym względzie, że osoba przekazująca informacje niezgodne z rzeczywistością robi to świadomie i ma na celu wprowadzenie odbiorców tych informacji w błąd oraz wywołanie tym samym pewnych skutków korzystnych dla siebie. Jeśli pojawia się dezinformacja jako czynność nieświadoma, wówczas nie ma ona nic wspólnego z manipulacją. Co więcej, manipulacja wydaje się pojęciem szerszym, gdyż dezinformacja jest jedynie jedną z wielu technik manipulacyjnych.

CEL DEZINFORMACJI W ASPEKcie PRAWNO-KRYMINALISTYCZNYM

W aspekcie prawno-kryminalistycznym celem dezinformacji w trakcie postępowania karnego zwykle jest potrzeba organów ścigania, aby określone informacje prawdziwe czy nieprawdziwe stały się ogólnie dostępne tak, aby miało to pozytywny wpływ na prowadzone dochodzenie lub śledztwo. Liczy się efekt prowadzonej sprawy, czyli zebranie odpowiednich materiałów dowodowych, ich analiza oraz wydanie wyroku. Część informacji w trakcie śledztwa jest utajniona, pojawia się jednak potrzeba przekazania do opinii publicznej pewnych informacji niezgodnych z rzeczywistością, aby w ten sposób usprawnić tok czynności dochodzeniowo-śledczych. Wydawałoby się, że dezinformacja posiada pozytywny wydźwięk, podczas gdy przyświecają jej szczytne cele, np. szybsze doprowadzenie danej sprawy do jej trafnego zakończenia. Dla lepszego zrozumienia sposobu funkcjonowania dezinformacji jako z pozoru pozytywnego elementu w rzeczywistości prawno-kryminalistycznej temat ten zostanie omówiony na przykładach w dalszej części niniejszego artykułu.

Jeśli przekazanie nieprawdziwych informacji do wiadomości publicznej jest kontrolowane, można by się pokusić o pozytywną ocenę zjawiska dezinformacji (zagadnienie to zostanie szczegółowiej opisane w dalszej części artykułu). Jednakże jej cel może być także zupełnie inny, wówczas może wyrządzić więcej szkód niż korzyści w toku prowadzonego postępowania. Przykładowo,

---

¹¹ Za: J. Hernik, *Informacja, czy manipulacja? Analiza na przykładzie wybranych reklam* [w:] „Zarządzanie XL”, zeszyt 413, Toruń 2013, s. 197–198.

¹² *Ibidem*, s. 197.

gdy do środków masowego przekazu trafia informacja, która nie jest prawdą, a zarazem wywołuje chaos czy inne negatywne skutki mające wpływ na podejmowane czynności przez organy ścigania. Wówczas ten typ dezinformacji należy ocenić zdecydowanie negatywnie.

Należy zauważyć, że niekiedy dezinformacja jest celowym działaniem, ale zdarzają się również przypadki, że w związku z postępowaniem prowadzonym przez organy ścigania pewne informacje prawdziwe lub fałszywe trafiają za pośrednictwem mass mediów do wiadomości publicznej bez zgody czy nawet wiedzy osoby prowadzącej sprawę. Informacja taka zwykle ma niepożądane konsekwencje w aspekcie prawnokryminalistycznym. Podobnie, jak wspomniana powyżej dezinformacja celowa, jest zagrożona konsekwencjami prawnokryminalistycznymi, w zależności od wagi danej informacji oraz chaosu informacyjnego, jaki wywołuje.

Dezinformacja może mieć ogromną moc sprawczą, gdyż na tyle potrafi wpłynąć na odbiór społeczny, że opinia publiczna przyjmie pewne informacje za fakty, ze względu na sposób ich przedstawienia, nawet gdy faktami nie będą. Wydawane są wówczas kolejne błędne oceny rzeczywistości, co w aspekcie prawnokryminalistycznym może oznaczać, że opinia publiczna uzna daną osobę za winną zarzucanego czynu przed wydaniem prawomocnego wyroku.

Wokół pojęcia dezinformacji rozważanego w aspekcie prawnokryminalistycznym pojawiają się kontrowersje, gdyż wydawałoby się, że w myśl zasady Niccolò Machiavellego brzmiącej „cel uświęca środki” można by usprawiedliwić celowe wprowadzanie w błąd poprzez organy ścigania, jeśli ma się to przysłużyć szczytniejszymi celom, jakim jest np. pomoc w rozwiązaniu sprawy kryminalnej. Tymczasem zgodnie z przyjętymi powyżej definicjami dezinformacji należy ocenić ją zdecydowanie negatywnie, nawet w przypadku, gdy wydawałoby się, że temuż działaniu przyświecają szczytne cele. Kontrolowana dezinformacja, niezależnie od jej celów, jest bardziej nieetyczna, ponieważ ma za założenia cel manipulacyjny, podczas gdy niekontrolowana dezinformacja jest przypadkowa i nieprzewidywalna w skutkach przez twórcę informacji.

Dezinformacja w aspekcie prawnokryminalistycznym to przekaz zafałszowanych informacji pochodzący od różnych stron i stosowany w różnym celu. Wówczas ocena procesu dezinformacyjnego pod kątem jego użyteczności czy skutków zależna jest od wielu czynników składowych, a przede wszystkim od konsekwencji, jakie za sobą niesie dany przekaz dezinformacyjny. Ocena procesu dezinformacji pod kątem etyczności wskazuje zdecydowanie na negatywny odbiór tego procederu, na co także wskazują przytoczone powyżej definicje dezinformacji autorstwa Volkoffa oraz Wachowicza przyjęte na potrzeby niniejszej pracy.

Jednakże o dezinformacji w rzeczywistości prawnokryminalistycznej można także mówić w odniesieniu do art. 132 kodeksu karnego, co przedstawiono poniżej.

DEZINFORMACJA W ŚWIETLE ARTYKUŁU 132 K.K.

Artykuł 132 k.k. brzmi: „Kto, oddając usługi wywiadowcze Rzeczypospolitej Polskiej, wprowadza w błąd polski organ państwowy przez dostarczanie podrobionych lub przerobionych dokumentów lub innych przedmiotów albo przez ukrywanie prawdziwych lub udzielanie fałszywych wiadomości mających istotne znaczenie dla Rzeczypospolitej Polskiej, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”¹³. Przepisy popełnione w odniesieniu do art. 132 k.k. związane są z ochroną interesów organizacji państwowej. Artykuł ten odnosi się stricte do osób świadczących usługi wywiadowcze. Należy podkreślić, iż w czasie pokoju wywiad jest szczególnie istotnym elementem w strategii funkcjonowania państwa.

Piotr Chlebowicz, zajmujący się interpretacją pojęcia dezinformacja w świetle art. 132 k.k., zwraca uwagę na analizę i specyfikę podmiotu, do którego dany artykuł Kodeksu Karnego się odnosi¹⁴. Chlebowicz dostrzega, że art. 132 k.k. traktuje o dezinformacji wywiadowczej, więc podmiotem, do którego się odnosi, jest pracownik służb specjalnych, związanych z wywiadem, który poprzez przekazanie fałszywych informacji, zatajanie prawdziwych lub posługiwanie się świadomie podrobionymi lub przerobionymi dokumentami działa na niekorzyść państwa polskiego. Podmiot przestępstwa jest dokładnie scharakteryzowany i nie odnosi się do każdej osoby, lecz do wybranej grupy osób, wykonujących określony zawód. Odnośnie do czynności sprawczych ich katalog jest szczegółowo określony w omawianym artykule. Dezinformacja w sferze politycznej podlega karze pozbawienia wolności do lat 10. Tak pojęta dezinformacja, na co wskazuje chociażby dolegliwość kary, jest pojęciem zdecydowanie negatywnym oraz zjawiskiem niepożądanym w rzeczywistości prawno-kryminalnej. Dezinformacja jako działanie na niekorzyść państwa polskiego jest niepożądana i rodzi skutki prawne. Co więcej, jeśli sprawa regulowana jest na mocy kodeksu karnego, jak to jest w przypadku dezinformacji politycznej jako przestępstwa z art. 132 k.k., wówczas niesie to za sobą określone skutki prawne dla podmiotu dopuszczającego się danego przestępstwa. Skutkiem jest sankcja, a także wpis do Krajowego Rejestru Karnego, który posiada swe umocowanie prawne w Ustawie z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym¹⁵, a prowadzonym przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

KONTROWERSJE WOKÓŁ DEZINFORMACJI W ASPEKCIE PRAWNO-KRYMINALNYM

W odniesieniu do dezinformacji w rozumieniu artykułu 132 k.k. oczywistym wydaje się, że należy oceniać ją pejoratywnie jako działanie na szkodę państwa polskiego, gdzie trudno wskazać pozytywne cechy takiegoż zachowania, które na mocy kodeksu karnego podlega karze.

¹³ Art. 132 [w:] *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny* (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553).

¹⁴ *Vide* P. Chlebowicz, *Interpretacja pojęcia dezinformacji w świetle art. 132kk*, „*Studia Prawnoustrojowe*”, nr 15/2012, s. 41-48.

¹⁵ *Vide* *Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym* (Dz. U. 2000 nr 50 poz. 580).

Jednakże rozumiejąc dezinformację jako przekaz wiadomości niezgodnych z prawdą, które wypływają od strony organów ścigania, a kierowane są do powszechnego odbioru, do wiadomości publicznej, wówczas – mimo zafałszowania rzeczywistości i negatywnej oceny tegoż procederu – z tego typu działań dezinformacyjnych mogą płynąć także wymierne korzyści.

Ważną rolę w procesie dezinformacyjnym w aspekcie prawnokryminalistycznym odgrywają mass media, które mają ogromny wpływ na opinię publiczną. Z jednej strony organy ścigania w toku prowadzonego postępowania celowo przekazują informacje prawdziwe lub zniekształcone do informacji publicznej, aby osiągnąć dzięki temu wymierne korzyści. Z drugiej jednak strony mass media oraz przestrzeń publiczna jest żądna informacji dotyczących wydarzeń z dziedziny prawnokryminalistycznej. Niekiedy potrzeba przekazu i potrzeba odbioru wzajemnie uzupełniają się, a niekiedy dochodzi na tej płaszczyźnie do wyraźnego konfliktu.

Wokół pojęcia dezinformacji w aspekcie prawnokryminalistycznym pojawia się szereg kontrowersji. Z jednej strony organy ścigania za pomocą mass mediów przekazują do informacji publicznej szereg informacji niezgodnych z rzeczywistością czy przekłamanych, z drugiej zaś strony wydawałoby się, że odbiorcy tych informacji powinni otrzymywać rzetelne fakty, zgodne z rzeczywistością, gdyż mają prawo znać prawdę, zamiast obracać się w sferze nieprawdy i rzeczywistości zniekształconej przez przekłamania. Przekaz informacji w trakcie prowadzonego postępowania w sprawach karnych może zakłócać prowadzone czynności. Wydaje się, że dochodzi do wyraźnego konfliktu pomiędzy wolnością środków masowego przekazu, znajdującą swe umocowanie w art. 54 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a potrzebą utajnienia pewnych informacji konieczną w toku spraw prowadzonych przez organy ścigania. Art. 54 Konstytucji RP brzmi: „Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji”¹⁶. Na mocy powyższego przepisu społeczeństwo ma prawo do otrzymywania informacji. Ponadto przekaz informacji także nie może być utrudniany. Z drugiej jednak strony przekazywane informacje oraz ich odbiór społeczny mogą wprowadzić chaos czy utrudnienia w czynnościach podejmowanych przez organy ścigania. Ponadto informacje świadomie oraz nieświadomie mieszane bywają z dezinformacjami, co wprowadza kolejne zamieszanie w przekazie. Potrzeby odbiorców oraz nadawców bywają skrajnie różne, a tym bardziej interesy obu stron. Często ktoś bywa poszkodowany przez przekaz wiadomości dezinformacyjnych. W rzeczywistości prawnokryminalistycznej toczą się sprawy dotyczące życia ludzkiego, gdzie przekaz dezinformacyjny może nieść za sobą szereg negatywnych konsekwencji. Aczkolwiek dezinformacja pojawiająca się w mass mediach stanowiąca świadome działanie organów ścigania może przynosić także i pozytywne konsekwencje dla toku postępowania. Zarówno w teorii, jak i w praktyce widoczne jest występowanie szeregu kontrowersji wokół pojęcia „dezinformacja” rozpatrywanego w aspekcie prawnokryminalistycznym, z wyłączeniem przypadku omówionego powyżej, gdy pojęcie „dezinformacja” rozpatrywane jest w myśl art. 132 k.k.

---

¹⁶ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483).

W praktyce, na przestrzeni lat pojawił się szereg spraw, w których dezinformacja odegrała bardzo ważną rolę. Warto podkreślić, że słynne sprawy karne to nie tylko ogrom pracy organów ścigania utrudnianej niekiedy przez pracę mass mediów, lecz także prawdziwe spektakle sądowo-telewizyjne, którymi żyje spora część społeczeństwa żądającego coraz to nowych informacji.

Rozpatrując pojęcie dezinformacji w kontekście prawnokryminalistycznym na przykładach nie sposób nie wspomnieć o słynnej sprawie zabójstwa półrocznej dziewczynki, Magdaleny Waśniewskiej w Sosnowcu w dniu 24 stycznia 2012 roku. Sprawą śmierci dziecka zainteresowane były mass media oraz opinia publiczna. Początkowo matkę Magdaleny postrzegano jako ofiarę, współczując jej utraty dziecka. W sprawę zaangażowane były organy ścigania oraz instytucje zewnętrzne, w tym słynny przedsiębiorca prowadzący Agencję Detektywistyczną, Krzysztof Rutkowski. Do matki, która utraciła córkę, podchodzono z empatią, współczuciem poszukując sprawcy. W mediach pojawił się szereg nowych informacji mniej lub bardziej osadzonych w rzeczywistości – poszukiwano sprawcy oraz roztrząsano tragedię, jaka dotknęła matkę zmarłej. Z kobiety początkowo zrobiono ofiarę, osobę poszkodowaną, której trzeba współczuć. Zyskała ona ogromne wsparcie ze strony społeczeństwa, gdy mass media przedstawiły ją jako cierpiącą kobietę po stracie sześciomiesięcznego dziecka. Tymczasem realia okazały się zupełnie inne. W toku śledztwa ustalono, że winną śmierci dziecka jest sama matka, która z premedytacją zabiła własną córkę. Kobietę skazano na 25 lat więzienia, z możliwością przedterminowego zwolnienia po 20 latach odbywania kary.

Na przykładzie powyżej opisanej sprawy ukazano, jak wielką moc sprawczą ma przekaz informacji. Podczas gdy przekazywano informacje, zarówno te prawdziwe i fałszywe dotyczące poszukiwania sprawcy oraz cierpienia matki, która straciła córkę, media oraz opinia publiczna pozytywnie wypowiadały się o kobiecie podkreślając emanujące cierpienie, poczucie straty powiązane ze współczuciem. Gdy w toku śledztwa ustalono inne fakty, niż zakładano dotychczas, wizerunek kobiety oraz jej odbiór uległ natychmiastowej zmianie w obiorze społecznym. Najwięcej dezinformacji pojawiało się w toku prowadzonego śledztwa, gdy stacje telewizyjne i radiowe oraz prasa prześcigały się w podawaniu coraz to nowych, niezweryfikowanych wiadomości. W takich sytuacjach liczy się ilość przekazanych nowych informacji, a nie ich jakość, dlatego też dochodzi wówczas do chaosu informacyjnego, co daje doskonałe miejsce do pojawiania się dezinformacji. Sprawa zabójstwa Magdaleny Waśniewskiej tym bardziej dała możliwość pojawiania się wiadomości dezinformacyjnych, gdyż w toku prowadzonego śledztwa pojawiały się coraz to nowe hipotezy oraz przewidywalne scenariusze rozwiązania niniejszej sprawy. Organ ścigania podawały do informacji publicznej szczątkowe wiadomości dotyczące faktów, a mass media podejmowały próby interpretacji czy poszukiwania nowych wiadomości, co stwarza ogromne możliwości dla pojawiania się fake newsów oraz dezinformacji.

Przykładem sprawy, gdzie w wyniku dezinformacji doszło do skazania niewinnej osoby, jest sprawa Tomasza Komendy. W noc sylwestrową 1996/1997 doszło do brutalnego gwałtu na piętnastoletniej Małgorzacie Kwiatkowskiej, w którego wyniku dziewczyna zmarła.

W trakcie poszukiwania sprawców pewna kobieta poinformowała, że na wskazanym zdjęciu podejrzanych rozpoznaje swojego sąsiada Tomasza Komendę. Mężczyzna został aresztowany, następnie na podstawie poszlak skazany, przy czym, co ujawniono po latach, znęcano się nad nim w trakcie śledztwa, aby przyznał się do winy. Organy ścigania zainteresowały się mężczyzną wyłącznie z powodu informacji uzyskanej od jego sąsiadki, chociaż informacja ta okazała się nieprawdziwa. Tomasz Komenda został skazany na 25 lat pozbawienia wolności, po czym po 18 latach odbywania kary został warunkowo zwolniony, a następnie uniewinniony. Niniejszy przykład wskazuje na to, jakie poważne, negatywne skutki mogą płynąć z jednej informacji niezgodnej z rzeczywistością, a przekazanej jako prawdziwa w rzeczywistości prawno-kryminalistycznej. Ze względu na to, że wskazano akurat tego mężczyznę, który ze sprawą nie miał nic wspólnego, niewinny człowiek spędził osiemnaście lat w zakładzie karnym za przestępstwo, którego nie popełnił. Jedna wiadomość dezinformacyjna pociągnęła za sobą szereg następnych zdarzeń. Jak widać, konsekwencje dezinformacji w odniesieniu do prowadzonego dochodzenia lub śledztwa mogą mieć daleko idące oraz krzywdzące skutki w świecie rzeczywistym.

W trakcie spraw toczonych przed sądem osoby obwinione czy oskarżone wielokrotnie także stosują techniki dezinformacyjne w celu uniknięcia kary. Osoba, której są postawione zarzuty, ma prawo odmówić składania zeznań lub mówić przed sądem nieprawdę. Przez przekazywanie informacji nieprawdziwych osoba obwiniona czy oskarżona wprowadza chaos, utrudnia czynności procesowe, jednakże często jest to metodą obrony, podobnie jak inne zabiegi jak informowanie o utracie wybiórczej pamięci czy sprowadzanie postępowania na niewłaściwe tory.

Nawiązując do metod dezinformacji wymienianych przez Volkoffa osoby, wobec których toczy się postępowanie karne, wymiennie korzystają z kilku wyróżnionych metod, a najczęściej z odwrócenia faktów, mieszania prawdy i kłamstwa, modyfikacji motywu i okoliczności, rozmycia, kamuflażu, interpretacji. Przykładem zastosowania metod dezinformacyjnych przez osobę oskarżoną jest słynna sprawa medialna dotycząca Ewy Tylman. W listopadzie 2015 roku w godzinach nocnych Ewa Tylman w obecności swojego kolegi Adama wyszła z integracyjnej imprezy firmowej. Kobieta nie wróciła do domu (zaginęła). W lipcu 2016 roku wyłoniono jej ciało z pobliskiej rzeki. Śledczy ustalając przebieg zdarzeń, w których doszło do śmierci kobiety, przesłuchiwali jej kolegę Adama. Mężczyzna zmieniał kilkakrotnie swą wersję wydarzeń lub twierdził, że stracił wybiórczo pamięć, co utrudniało ustalenie prawdy. Ostatecznie mężczyźnie postawiono zarzuty spowodowania śmierci Ewy Tylman. Sąd Okręgowy uniewinnił mężczyznę, następnie Sąd Apelacyjny przywrócił sprawę do ponownego rozpatrzenia. Sprawa obecnie jest w toku. W związku z chaosem, jaki zapanował po sprzecznych wyjaśnieniach składanych przez Adama, trudno jednoznacznie zrelacjonować przebieg zdarzeń związanych ze śmiercią Ewy Tylman. Dezinformacja, która wyszła z ust oskarżonego, odegrała w niniejszej sprawie ewidentnie negatywną rolę.

Szczególnie bulwersującą sprawą, która jest doskonałym przykładem, jaką rolę odgrywa proces dezinformacyjny w systemie orzekania sądowego, jest sprawa czteroletniego chłopca o imieniu Michał, który został utopiony w rzece. Sąd zarzuty spowodowania śmierci przedstawił Robertowi K., który był konkubentem matki chłopca, oraz jego koledze Danielowi S. Mężczyźni w toku postępowania składali różne wyjaśnienia, co do przebiegu zdarzeń – raz przyznawali się do morderstwa, a innym razem twierdzili, że był to nieszczęśliwy wypadek. Przez swą postawę próbowali lub dążyli do uniewinnienia lub złagodzenia kary wprowadzając chaos informacyjny przez stosowanie metod dezinformacji. W toku postępowania Robert K. poinformował, że przestępstwo zostało popełnione na prośbę matki dziecka, czyli Barbary S. Kobiecie postawiono zarzuty. W trakcie rozpatrywania tej bardzo medialnej sprawy opinia publiczna wydała własny wyrok pejoratywnie oceniający kobietę jako wyrodną matkę oraz dzieciobójczynię. Przesłuchano szereg świadków, którzy wydali bardzo zróżnicowaną opinię na temat Barbary S. jako matki. Nagonka medialna oraz zeznania współoskarżonych przyczyniły się do wydania wyroku skazującego. Kobieta od początku postępowania twierdziła, że jest niewinna, tymczasem została skazana przez sąd pierwszej instancji na 25 lat więzienia, podczas gdy prokurator wnosił o dożywocie. Sąd Apelacyjny skierował sprawę do ponownego rozpatrzenia. Ostatecznie po siedmiu latach od popełnienia zbrodni Barbara S. została uniewinniona. Przykład tej sprawy wskazuje na to, jak duży wpływ na wydanie wyroku może mieć chaos informacyjny. Sprawa była analizowana przez kilka lat i Sąd Apelacyjny wydał zupełnie różny wyrok niż sąd pierwszej instancji. Gdyby w toku postępowania sądowego nie pojawiały się działania dezinformacyjne, szybciej i sprawniej udałooby się dotrzeć do obrazu stanu faktycznego, a tym samym do zakończenia sprawy.

Przytoczone wyżej przykłady wskazują, jak ważną rolę odgrywa zagadnienie dezinformacji w rzeczywistości prawno-kryminalistycznej. Można wymienić szereg przykładów, w których proces dezinformacji odgrywał istotną rolę w przebiegu postępowania czy nawet miał nań decydujący wpływ. Dlatego też wydaje się uzasadnionym stwierdzenie, że wokół pojęcia dezinformacji w aspekcie prawno-kryminalistycznym pojawia się szereg kontrowersji.

PODSUMOWANIE

Pojęcie „dezinformacji” jako neologizm doczekało się dość obszernego opracowania teoretycznego. Takie zainteresowanie dezinformacją wynika z jej użyteczności w różnych dziedzinach życia, szczególnie w czasach współczesnych, gdy światem rządzi technologia, cyfryzacja, w którym wszelkie dane i informacje są cennym źródłem dochodu. Dezinformacja pojawia się zarówno w życiu prywatnym, jak i publicznym. Szczególnego znaczenia jednak nabrała w aspekcie prawno-kryminalistycznym, gdzie ma ogromny wpływ na przebieg postępowania dowodowego, a nawet na kształt postanowień, a tym samym na ludzkie życie.

Niniejszy artykuł zrealizował założony cel poprzez szczegółową analizę pojęcia dezinformacji w różnych jej zastosowaniach w aspekcie prawno-kryminalistycznym, wraz

z ukazaniem teorii oraz praktyki tegoż zjawiska. Problem badawczy pozostał rozstrzygnięty w oparciu o rozważania teoretyczne oraz adekwatnie przytoczone przykłady. Ukazano różne przykłady zastosowania pojęcia dezinformacja w aspekcie prawnokryminalistycznym zarówno w sferze teoretycznych dywagacji, jak i w sferze praktyki życia codziennego.

BIBLIOGRAFIA

- Aleksandrowicz Tomasz R. 2016. Podstawy walki informacyjnej. Warszawa: Editions Spotkania.
- Chlebowicz Piotr. 2012. „Interpretacja pojęcia dezinformacji w świetle art. 132kk”. *Studia Prawnoustrojowe* 15/2012: 41-48.
- Grzesiuk Kalina. *Metodyka badań naukowych* W https://pracownik.kul.pl/files/12359/public/grzesiuk/seminarium/metodyka_badan_naukowych.pdf
- Hernik Joanna. 2013. „Informacja, czy manipulacja? Analiza na przykładzie wybranych reklam”. *Zarządzanie XL zeszyt 413*: 193-204.
- Januszko-Szakiel Aneta. 2010. *Dezinformacja jako narzędzie medialnej manipulacji świadomością*. Warszawa: Wydawnictwo Oficyna.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483).
- Łódzki Bartłomiej. 2017. „Fake news – dezinformacja w mediach internetowych i formy jej zwalczania w przestrzeni międzynarodowej”. *Polityka i Społeczeństwo* 4(15): 19-30.
- Pepłoński Andrzej. 2011. *Wojna o tajemnice*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Słownik Języka Polskiego W www.sjp.pwn.pl
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553).
- Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz. U. 2000 nr 50 poz. 580).
- Wachowicz Mikołaj J. 2013. *Ujęcie teoretyczne pojęcia dezinformacji*. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.

Jerzy KUNIKOWSKI

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach¹

Wydział Nauk Społecznych

jerzy.kunikowski@uph.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0003-4557-1010>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.07>

OBSZARY WYZWAŃ EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA

ABSTRAKT: Obserwowana od dłuższego czasu zmienność bliższego i dalszego otoczenia wymaga przygotowania poszczególnych podmiotów życia społecznego do radzenia sobie w sytuacjach zagrożeń, jest to niezwykle istotne ze względu na potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa w wymiarze zarówno personalnym, jak i strukturalnym. Zadanie to jest możliwe, choć niewątpliwie niełatwe, jednak za sprawą edukacji, która ma na celu: dobro jednostki i jej kreatywność, samorealizację, szeroko rozumianą odpowiedzialność, a także umiejętności przystosowania się do zachowań w obliczu zagrożeń można wyposażyć społeczeństwo w wiedzę oraz umiejętności niezbędne do przeciwstawiania się pojawiającym się wyzwaniom. Autor dokonuje analizy wyzwań w obszarze edukacji dla bezpieczeństwa, wskazując na coraz bardziej poszerzający się jej zakres przedmiotowy.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja, wyzwania, zagrożenia, edukacja dla bezpieczeństwa

---

AREAS OF CHALLENGES OF EDUCATION FOR SAFETY

ABSTRACT: The variability of the closer and more distant environment, which has been observed for a long time, requires the preparation of individual entities of social life to cope with threatening situations, which is extremely important due to the need to ensure security in terms of both personnel and structure. This task is possible, although undoubtedly not easy, but thanks to education aimed at: the good of the individual and his creativity, self-fulfillment, broadly understood responsibility, as well as the ability to adapt to behavior in the face of threats, it is possible to equip society with the necessary knowledge and skills. to withstand emerging challenges. The author analyzes the challenges in the area of education for security, pointing to its increasingly expanding subject scope.

KEYWORDS: education, challenges, threats, education for safety

---

¹ Siedlce University of Natural Sciences and Humanities; Poland.

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo jest nierozzerwalnie związane z życiem i rozwojem człowieka jako jednostki, z dziejami społeczeństwa, narodów i państw. We współczesnych czasach również jest wartością najwyższą. Jest przedmiotem zainteresowania społecznego zwłaszcza polityków, wojskowych, pracowników nauki, politologów, nauczycieli i psychologów oraz wielu innych badaczy zajmujących się ludzką egzystencją i dobrostanem człowieka. Bezpieczeństwo określa się szczególnie ważną „potrzebą egzystencjalną człowieka” wynikającą z obiektywnych warunków bytowania ludzi i różnych grup społecznych oraz ich wzajemnych relacji wymagającą troski o jej zaspokojenie”^{21,2}. „Bezpieczeństwo jest pojęciem odzwierciedlającym brak zagrożeń i jego odczuciem; to również zdolność narodu do obrony jego wewnętrznych wartości przed zewnętrznymi zagrożeniami; współczesny miernik szans przetrwania i rozwoju państwa, społeczeństwa oraz jego obywateli”².

Wielu współczesnych pracowników nauki traktuje bezpieczeństwo jako element życia społecznego i łączy je z bezpieczeństwem osobistym oraz publicznym. Mając na uwadze współczesne wyzwania i zagrożenia warunkujące bezpieczeństwo możemy wyodrębnić zasadnicze potrzeby społeczeństwa w dziedzinie bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. W tym celu zasadny wydaje się podział zaproponowany przez W. Kitlera, który wyodrębnia dwa obszary, a mianowicie:

- społeczeństwo funkcjonujące w państwie i oczekujące, że zapewnione mu będą potrzeby bytu i rozwoju, a rzeszone państwo może być narażone na różnego rodzaju zagrożenia, sytuacje kryzysowe, spowodowane czynnikami politycznymi, społecznymi czy kulturowymi;
- „trudy dnia codziennego”, które należy rozumieć w ten sposób, że ludzie narażeni są na zgubne skutki rozwoju cywilizacyjnego, działalności przestępczej, klęsk żywiołowych lub krócej: „negatywnej działalności człowieka” bądź „działania sił natury”².

EDUKACJA NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA

Rozważania naukowe wymagają określenia, z czym należy utożsamiać edukację na rzecz bezpieczeństwa odwołując się do istniejącego dorobku naukowego. Studiując bowiem literaturę dotyczącą przygotowania ludności na rzecz bezpieczeństwa, spotykamy się z takimi terminami, jak: „wychowanie obronne”, „wychowanie dla bezpieczeństwa”, „edukacja obronna” czy też „edukacja dla bezpieczeństwa”. Terminy te identyfikowane są ze sobą i często są utożsamiane z edukacją militarną, paramilitarną czy też współdziałaniem z siłami zbrojnymi. Jednak od początku lat 90. dyskusje i badania na temat edukacji dotyczącej bezpieczeństwa

---

¹ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska. Współzależność i sprzeczność interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 7, s.32

² J. Kunikowski, *Wiedza i edukacja dla bezpieczeństwa*, Warszawa 2002, s.165.

³ W. Kitler, *Istota bezpieczeństwa narodowego*, [w:] B. Wiśniewski. W. Fehler (red.), *Edukacja obronna społeczeństwa*, Białystok 2006, s. 22.

wskazały konieczność uwolnienia się od takiego rozumienia tej działalności, która ogranicza się jedynie do zagrożeń militarnych. Było to efektem odejścia od klasycznego myślenia o zagrożeniach militarnych, uświadamiającym, że troska o bezpieczeństwo nie może należeć wyłącznie do państwa. Jest to nawet niemożliwe, instytucje publiczne i samorządowe nie są bowiem w stanie „bez wsparcia społecznego zapewnić bezpieczeństwa w każdym z obszarów, tym bardziej że bezpieczeństwo jest egzystencjalną wartością i potrzebą każdego człowieka i dlatego wszyscy są odpowiedzialni za jego tworzenie i pomnażanie”⁴.

Termin „obronność” jest zdefiniowany w sposób bardzo ogólny, jako „przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom”⁵, jednak stanowi to przesłankę do tego, aby interpretować edukację na rzecz bezpieczeństwa jako wszechstronną edukację wszystkich podmiotów państwowych, w tym społeczeństwa, które współtworzy państwo. Powyższe rozumienie ukazuje, jak szerokie spektrum działań może się mieścić w ramach edukacji społeczeństwa w interesującym nas obszarze, po to, aby zapewnić możliwość istnienia, przetrwania i rozwoju. A zatem sposób myślenia o bezpieczeństwie przekłada się automatycznie na to, jak jest interpretowana obronność, a także na umiejętności praktycznego działania służącego zapewnieniu bezpieczeństwa⁶. Z takim postrzeganiem zagadnienia koresponduje koncepcja strategiczna NATO. Myślenie szerokie, w kontekście omawianej w niniejszej pracy problematyki, możemy również uzasadnić faktem, że obrona narodowa nie tylko traktuje o działaniach zmierzających do odparcia agresji zbrojnej, lecz także uwzględnia „sumę wszystkich poczynań militarnych (wojskowych) i cywilnych państwa, mających na celu przeciwdziałanie zagrożeniom bezpieczeństwa kraju (państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych) i społeczeństwa”⁷. Takie spojrzenie wśród badaczy problemu pojawiało się dawno, o czym może świadczyć stwierdzenie W. Stankiewicza: „działanie obronne jest to świadome zachowanie się społeczeństwa, zmierzające do tworzenia oraz wykorzystania potencjału obronnego w czasie pokoju, zagrożenia i wojny”⁸.

WYZWANIA EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA

To, co niesie nowoczesna cywilizacja, uświadamia nam, że musimy postrzegać bezpieczeństwo, zagrożenia, a także przysposobienie obronne społeczeństwa do czekających na nie zarówno starych (już znanych), jak i nowych wyzwań w sposób kompleksowy, według zasady naczyń połączonych. Jest to spowodowane między innymi faktem, że zagrożenia nie występują w czystej postaci, albowiem przenikają się wzajemnie. Celem niniejszego opracowania jest zatem próba identyfikacji współczesnych obszarów wyzwań mieszczących się w zakresie oddziaływań edukacji dla bezpieczeństwa.

⁴ R. Jakubczak, A. Skrabacz, *Spoleczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski XXI wieku*, Siedlce 2006, s. 138.

⁵ Zob.: B. Balcerowicz (red.), *Słownik terminów z zakresy bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2001.

⁶ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006, s. 126–127.

⁷ Tamże, s. 128.

⁸ W. Stankiewicz, *Planowanie obronne*, Warszawa 1977, s. 15.

Edukację dla bezpieczeństwa można rozpatrywać również na innych płaszczyznach poznawczych. T. Jemioło twierdzi, że utożsamianie tej edukacji wyłącznie z czasem kryzysu i wojny musi budzić duże wątpliwości „(...) nie tylko z powodu swej jednostronności, ale także wobec dążeń do pokoju na świecie – dążeń osobliwych dla cywilizacji zachodu”. Określa więc paradygmat jako wychowanie dla bezpieczeństwa, „które pozwala wywodzić go z rozpoznania natury ludzkiej i jej uniwersalnych dążeń. Tymi dążeniami i pragnieniami, wymienionymi razem po raz pierwszy przez Platona i odtąd utrzymującymi się w naszej kulturze jest Prawda, Dobro i Sprawiedliwość”⁹.

W procesie edukacji na rzecz bezpieczeństwa powinno się uwzględniać wolność jednostki, niwelując w trakcie tego procesu aspekty ideologiczne i polityczne – dążenia, które odnoszą się do, wspomnianych wyżej, wymienionych wartości uniwersalnych.

Przyjmując wspomniany paradygmat wychowania dla bezpieczeństwa, edukacja dla bezpieczeństwa nie odnosi się tylko do przeciwdziałania zagrożeniom, lecz także, co wydaje się bardzo istotne, dotyczy wyzwań mogących stać się zagrożeniami. Takiego wyróżnienia dokonał T. Jemioło, który tym samym wskazał, że edukacja obronna i edukacja dla bezpieczeństwa się pokrywają, jeżeli chodzi o zakres znaczeniowy, jednak terminy te nie są identyczne. Takie ujęcie wydaje się obecnie koniecznością. Jest to związane z wieloma procesami i zjawiskami, do których możemy zaliczyć pluralizm kulturowy czy też globalizację. W związku z tym, jak zauważa T. Jemioło, aby sprostać współczesnym wymaganiom, niewątpliwie wiążącym się z kształtowaniem i tworzeniem, w celu zachowania, swojej podmiotowości (bezpieczeństwa), konieczne są aktywność, zaangażowanie oraz „(...) walki i wojny, jeżeli chcemy przetrwać, przeżyć, chronić nasze rodziny, zwalczać nasze choroby”¹⁰.

Niewątpliwie współczesnym wyzwaniem jest pewna transformacja w myśleniu o bezpieczeństwie, jego podmiotowym wymiarze, a także przenikanie się poszczególnych wymiarów tego bezpieczeństwa. Można zauważyć, w jaki sposób wskazanie wielu autorów publikacji poświęconych tej problematyce, szerokie myślenie o bezpieczeństwie może powodować, że któryś z wymiarów gdzieś zaginie w świadomości społecznej. Wspomniana zasada wahadła może doprowadzić w konsekwencji do zaniedbania w danym wymiarze podmiotowym. Tym samym należałoby myśleć nie tylko poprzez to, co „tu” i „teraz”, ale również poprzez pewne wyzwania o charakterze perspektywicznym.

Powstaje w tym miejscu pytanie o to, jakie działania powinny mieścić się w ramach edukacji na rzecz bezpieczeństwa. Jeżeli ta edukacja ma odnosić się do wszystkich zagrożeń, w tym także do czekających nas wyzwań, szczególne znaczenie będą mieć związki i zależności między edukacją dla bezpieczeństwa a innymi rodzajami edukacji. Należy zaznaczyć w tym miejscu, że edukacja dla bezpieczeństwa zawiera komponenty zarówno dydaktyczne, jak i wychowawcze.

⁹ T. Jemioło, *Edukacja obronna w świetle strategii bezpieczeństwa*, [w:] E.A. Wesołowska, A. Szerauc (red.), *Patriotyzm, obronność, bezpieczeństwo*, Warszawa 2002, s. 167–168.

¹⁰ Tamże, s. 167.

Potwierdzenie tego faktu odnajdujemy w literaturze przedmiotu¹¹. A zatem za zasadne uznać należy używanie terminu „edukacja” czy też odwoływanie się do niego. Ponadto istotą edukacji dla bezpieczeństwa jest szerzenie świadomości i wiedzy o źródłach, rodzajach i następstwach zagrożeń, z jakim możemy się spotkać zarówno w życiu codziennym, jak i sytuacjach wyjątkowych. Będzie mieścić się tu również umiejętność rozpoznawania, zapobiegania i eliminowania powstałych zagrożeń oraz gotowość i umiejętność niesienia pomocy.

Ze względu na powyższe aspekty edukacją dla bezpieczeństwa należy objąć całe społeczeństwo w celu lepszego zrozumienia tego, co jest obecnie, oraz tego, co będzie w przyszłości. Mając na uwadze powyższy punkt widzenia, należy przygotowywać społeczeństwo pod względem merytorycznym, z jednoczesnym przygotowaniem psychologicznym,¹² rozwijając kulturę bezpieczeństwa, aktywność społeczną w obszarze współtworzenia i współorganizowania bezpieczeństwa narodowego na każdym szczeblu – począwszy od narodowego, poprzez lokalny, a skończywszy na poziomie indywidualnym. Zaspokojenie takich potrzeb istnienia, integralności, całości niezależności, posiadania i możliwości rozwoju wymaga działania nie tylko wyspecjalizowanych służb do tego przygotowanych, lecz także całego społeczeństwa.

Jednym ze sposobów kształtowania środowiska bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego jest proces edukacji, który poprzez świadome i planowe działanie ma na celu wpływanie na postawy, system wartości i wreszcie wiadomości i umiejętności konieczne do zapobiegania skutkom zagrożeń, ich niwelowania i usuwania¹³.

Niewątpliwie rozważaniom na temat edukacji na rzecz bezpieczeństwa muszą towarzyszyć refleksje na temat współczesnych jego uwarunkowań. Nowe rodzaje zagrożeń, dynamika współczesnego świata, a w związku z tym konieczność spojrzenia perspektywicznego stanowią punkt wyjścia do zdefiniowania, czym powinno być rzeczne przygotowanie, tak aby było skuteczne i na miarę wyzwań.

W sensie ogólnym uwzględniając nowe wyzwania, szanse i zagrożenia oraz sposób myślenia o bezpieczeństwie i obronności, edukacja dla bezpieczeństwa dotyczy działania mającego na celu wyposażenie społeczeństwa w wiadomości i umiejętności, a także kształtowanie systemu wartości. Czynności te doprowadzają do rozpoznawania wyzwań, szans i zagrożeń, przeciwdziałania konsekwencjom zagrożeń ważnych dla bezpieczeństwa indywidualnego, społecznego, bezpieczeństwa narodowego i ich minimalizowania.

Tak rozumiana edukacja na rzecz bezpieczeństwa dotyczy następujących obszarów:

- warstwa aksjologiczna: kształtowanie postaw, hierarchii wartości, więzi społecznych i odpowiedzialności za sprawy związane z obronnością na rzecz sprostania wyzwaniom i zagrożeniom wynikającym z rozwoju cywilizacyjnego, ze strony sił przyrody, a także wojny;

¹¹ Zob.: J. Kunikowski (red.), *Przygotowanie obronne społeczeństwa*, Warszawa 2001.

¹² Tamże, s. 191–195.

¹³ G. Adamczyk, S. Rutecki, *Strukturalne i treściowe uwarunkowania edukacji obronnej młodzieży szkolnej i akademickiej*, [w:] R. Stępień (red.), *Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1999, s. 192–194.

- warstwa poznawcza i reguły postępowania: przygotowywanie społeczeństwa jako całości wraz z „(...) wyspecjalizowanymi strukturami do działalności praktycznej poprzez zapewnienie stosownych instrumentów prawnych i mechanizmów pozwalających wszystkim szczeblom władzy, organizacjom pozarządowym i instytucjom humanitarnym szybko i skutecznie działać, by w efekcie zapobiegać, minimalizować i usuwać skutki zagrożeń militarnych i innych występujących w czasie pokoju”¹⁴;
- wyposażenie społeczeństwa w wiadomości i umiejętności potrzebne do powszechnej obrony¹⁵.

Edukacja dla bezpieczeństwa społeczeństwa powinna być również zróżnicowana pod względem celów, treści, form i metod. Podejście holistyczne wymaga wyszczególnienia trzech poziomów tej działalności, a mianowicie: podstawowego, specjalistycznego i wyższego. W związku z tym w ramach przygotowania obronnego społeczeństwa należy uwzględnić obszary z zakresu filozofii i historii, edukacji ratowniczej, zdrowotnej, ekologicznej, przeciwprzestępczej i wojskowej.

PODSUMOWANIE

Edukacja dla bezpieczeństwa wiąże się z przygotowaniem wszystkich obywateli do skutecznego realizowania zadań związanych z przeciwstawianiem się zagrożeniom zarówno w okresie działań orężnych i kryzysowych, jak i w czasie pokoju.

Ludzie, poprzez zdobywanie coraz to nowych doświadczeń i podnoszenie poziomu swojej wiedzy w zakresie szeroko pojmowanego bezpieczeństwa, potrafią w taki sposób modyfikować zachowania, aby odpowiednio działać w różnych, często nowych sytuacjach, które wymagają niekonwencjonalnego myślenia i skutecznego działania w sytuacjach zagrożeń. Współcześnie, gdy odpowiednia reakcja na sytuację kryzysową jest często jedyną szansą przeżycia, ważne jest to, aby każdy człowiek zdobywał jak najwięcej wiedzy i umiejętności, dzięki którym będzie potrafił tak zareagować, oraz to, by ci, którzy już potrafią odpowiednio reagować, umiejętnie przekazywali tę wiedzę innym. Ponieważ człowiek nie jest w stanie wyeliminować wszystkich zagrożeń i na nie reagować, skutecznym działaniem będzie próba zapobiegania niektórym z nich i ich skutkom. Zapobieganie jest najtańszym i najbardziej efektywnym sposobem radzenia sobie z zagrożeniami. Można to osiągnąć dzięki edukacji całego społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa.

Przezorność i zapobiegliwość nie należą do najmocniejszych stron społeczeństwa. Ludzie bardzo często nie są w stanie dostrzec potencjalnych zagrożeń, szans i wyzwań dnia codziennego. Doprowadza to w konsekwencji do tego, że gubią się w trudnych sytuacjach kryzysowych, jakie niesie rzeczywistość, np. w przypadku przyrodniczych zagrożeń¹⁷.

Aby żyć bezpiecznie, należy przestrzegać głównych zasad, do których należą:

¹⁴ M. Kucharski, *Edukacja obronna*, Warszawa 2002, s. 151.

¹⁵ Tamże, s. 151.

¹⁷ Wymownym tego przykładem jest powódź w południowej – zachodniej Polsce z 1997 roku i południowej części Podlasia z 2006 roku.

- przewidywanie niebezpieczeństw,
- stosowanie działań zapobiegawczych,
- gotowość na wyzwania czasów pokoju i wojny,
- umiejętność reagowania w sytuacjach zagrożeń.

Aby zapobiec niebezpieczeństwu, niezbędna jest znajomość własnej psychiki i możliwości fizycznych. Człowiek w krytycznych sytuacjach zdolny jest do pokonania strachu i uruchomienia dodatkowych zasobów energii „w nim drzemiących”. Jeśli znamy potencjalne źródła zagrożeń i sposoby ich unikania, stanowi to ważną predyspozycję, która pozwoli sprostać tym zagrożeniom. Świadomość tego daje człowiekowi poczucie bezpieczeństwa. Dużymi błędami są jednak przecenianie własnych umiejętności, zbytnia pewność siebie, brawura, bezmyślność i nierozwaga.

W ramach zapobiegania zagrożeniom najlepszym rozwiązaniem zdaje się edukacja dla bezpieczeństwa całego społeczeństwa, a zwłaszcza młodzieży szkolnej. Chodzi bowiem nie tylko o wszechstronne przygotowanie do życia, lecz także o zdobywanie umiejętności, dzięki którym można zapewnić bezpieczeństwo sobie i otoczeniu.

Człowiek najczęściej generuje zagrożenia, gdyż nie przestrzega podstawowych zasad bezpieczeństwa, nie dostrzega odpowiednio znaków ostrzegawczych, zachowuje się bezmyślnie, naiwnie i nieostrożnie, zbytnio ufa wrażliwości i dobrym intencjom innych, nie zachowując należytej czujności. Funkcjonuje obiegowe stwierdzenie, że nieszczęścia zdarzają się innym, nie nam. Takie myślenie może okazać się dla nas bardzo zgubne, iluzoryczne. Z historii najnowszej znamy przykłady iluzji odporności, prowadzące do katastrofalnych skutków zaniedbań. W rzeczywistości mamy do czynienia z nieprzewidywalnością zdarzeń regionalnych (np. dokuczliwe klęski żywiołowe) współczesnego świata, co stanowi istotny argument, aby angażować społeczeństwo w problematykę bezpieczeństwa, zarówno lokalnego, jak i państwowego.

Każda ekstremalna sytuacja wymaga nieschematycznego (i twórczego) myślenia oraz działania. Każda jest inna i nie ma na nią gotowych schematów postępowania. Należy jednak pamiętać o pewnych zasadach, dzięki którym łatwiej możemy „przetrawić” daną sytuację kryzysową. Należy wtedy:

- zapoznać się z istotnymi faktami i zebrać jak najwięcej informacji związanych z określoną sytuacją,
- nie ulegać panice,
- w jak najbardziej logiczny sposób spróbować zanalizować zastaną sytuację,
- ustalić priorytety zadań do wykonania,
- podjąć decyzję o działaniu,
- zacząć działać w sposób stanowczy (asertywny), bez oglądania się wstecz.

Postępując w ten właśnie sposób, możemy znacznie zmniejszyć następstwa zagrożeń. Powyższe reguły myślenia i działania pomogą nam zachować zdrowie i życie, a także dzięki nim możemy udzielić pomocy innym ludziom.

Przyjęcie właściwej postawy obronnej umożliwia stawienie czoła przeciwnościom losu, różnym zagrożeniom życia codziennego, klęskom żywiołowym czy skażeniom środowiska naturalnego. Jednakże żyć bezpiecznie to nie tylko być przezornym i zapobiegawczym, lecz także zmieniać przyzwyczajenia i głęboko tkwiące w nas nawyki. To również wyrzekanie się pewnych wygod i akceptowanie bardziej surowej dyscypliny. By „zmienić świat”, zacznijmy od „zmiany samych siebie”, choć podobno człowieka nie da się zmienić – można go jedynie ulepszyć.

Dzięki wiedzy i umiejętnościom, jakie społeczeństwo zdobywa poprzez edukację na rzecz bezpieczeństwa, stanie się ono świadome otaczającej je rzeczywistości, spraw dotyczących bezpieczeństwa i obronności oraz procesów zachodzących zarówno w tej rzeczywistości, jak i w samym społeczeństwie (także w spojrzeniu indywidualnym na każdą jednostkę). To z kolei przyczyni się do podniesienia stanu bezpieczeństwa jednostki, społeczeństw i narodu oraz do wzrostu świadomości społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa i obronności.

Tak więc uwzględniając wymienione już uwarunkowania postrzegania obronności w odniesieniu do wszelkiego rodzaju zagrożeń, a także potrzebę postrzegania niektórych zdarzeń w kategoriach wyzwań, nie ograniczają się do rozumienia edukacji na rzecz bezpieczeństwa jedynie w kontekście istniejących już zagrożeń.

BIBLIOGRAFIA

- Araucz-Boruc Agnieszka. 2015. *Bezpieczeństwo i obronność w edukacji młodzieży*. Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego.
- Araucz-Boruc Agnieszka. 2019. „Preparation of young people in Poland to operate in dangerous situations as an element of national security system”. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności* 1(5): 144-154. <https://doi.org/10.34739/dsd.2019.01.11>
- Balcerowicz Bolesław (red.). 2001. *Słownik terminów z zakresy bezpieczeństwa narodowego*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Bielawski Kornel. *Znaczenie edukacji dla bezpieczeństwa we współczesnym społeczeństwie*. (google scholar)
- Cieślarczyk Marian. 2006. *Kultura bezpieczeństwa i obronności*. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Fehler Włodzimierz, Wiśniewski Bernard (red.). 2006. *Edukacja obronna społeczeństwa*. Białystok: Wydawnictwo Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Grabowska-Lepczak Izabella, Tryboń Monika, Kwiatkowski Marek. 2011. „Transformacja oraz perspektywy rozwoju edukacji dla bezpieczeństwa w Polsce”. *Zeszyty Naukowe SGSP* 2011/41: 181-190.
- Jakubczak Ryszard, Skrabacz Aleksandra. 2006. *Spółeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski XXI wieku*. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Kucharski Marek. 2002. *Edukacja obronna*. Warszawa: Fundacja Innowacja.
- Kukułka Józef. 1982. „Bezpieczeństwo a współpraca europejska. Współzależność i sprzeczność interesów”. *Sprawy Międzynarodowe* 7: 7-22.

- Kunikowski Jerzy (red.). 2001. Przygotowanie obronne społeczeństwa. Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona.
- Kunikowski Jerzy. 2002. Wiedza i edukacja dla bezpieczeństwa. Warszawa: Fundacja Rozwoju Edukacji Europejskiej i Bezpieczeństw.
- Kwiasowaki Zbigniew, Cenda-Miedzińska Klaudia (red.). 2012. Edukacja dla bezpieczeństwa wobec wyzwań współczesności. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Łukawska Marta. 2016. „Edukacja jako jeden z gwarantów bezpieczeństwa w Polsce”. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności* 2(2): 144-154.
- Richter Manfred. 2019. “Education – To Which Ends, for Which Goals? Comenius Answers: Self-Command, Irenism (Ecumenism), World Peace [Edukacja i jej cele? Dlaczego nauczamy? Edukacja – jej cele i zadania. Odpowiedzi Komenskigo: samokontrola, irenizm (ekumenizm), światowy pokój]”. *Rocznik Teologiczny* 3: 565–578.
- Siuda Tadeusz (red.). 2007. Kształcenie i wychowanie młodzieży na rzecz bezpieczeństwa. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „ADAM”.
- Stankiewicz Tomasz. 1977. Planowanie obronne. Warszawa: MON.
- Stępień Ryszard (red.). 1999. Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa. Warszawa: AON.
- Wesołowska Eugenia, Szerauc Anna (red.). 2002. Patriotyzm, obronność, bezpieczeństwo. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica.

Joanna KUFEL-ORŁOWSKA

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny¹

Wydział Nauk Społecznych

joanna.kufel-orlowska@uph.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-9247-0098>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.08>

BEZPIECZEŃSTWO PRACY MEDIATORA – BADANIA PILOTAŻOWE

ABSTRAKT: W ostatnich latach wzrosło zainteresowanie funkcjonowaniem zawodu mediatora, w różnych aspektach jego efektywności. Implikuje to potrzebę badań w zakresie wszystkich wymiarów jego pracy. Wiele zostało powiedziane o procedurze mediacji, o sposobach jej prowadzenia, o etyce a nawet pożądanym cechach mediatora, ale nie zbadano dotychczas, czy jego praca jest bezpieczna, a jeśli nie, to co stanowi w niej największe zagrożenie. Praca mediatora wyróżnia się nie tylko określonymi cechami techniczno-organizacyjnymi ale bazuje również na unikalnych kompetencjach, umiejętnościach i wiedzy. Rolą mediatora jest wykonywanie konkretnych zadań, które cechują się wysoką użytecznością społeczną, a jego działalność ukierunkowana jest przede wszystkim na pracę z człowiekiem. Artykuł opisuje specyfikę profesji mediatora i omawia badania pilotażowe przeprowadzone wśród czynnych zawodowo mediatorów w Polsce w zakresie bezpieczeństwa ich pracy, w aspekcie ogólnym i psychologicznym.

SŁOWA KLUCZOWE: mediacja, mediator, bezpieczeństwo w pracy, badania pilotażowe

---

SAFETY OF THE MEDIATOR'S WORK – PILOT STUDIES

ABSTRACT: In recent years, there has been a growing interest in the functioning of the mediator profession in various aspects of its effectiveness. This implies the need for research in all dimensions of his work. Much has been said about the mediation procedure, about the ways of conducting it, about ethics and even the desired qualities of a mediator, but it has not yet been examined whether his/her work is safe, and if not, what constitutes the greatest threat in it. The work of a mediator is distinguished not only by specific technical and organizational features, but also based on unique competences, skills and knowledge. The role of the mediator is to perform specific tasks that are characterized by high social usefulness, and his activity is primarily focused on working with people. The article describes the specificity of the mediator's profession and discusses the pilot studies carried out among professionally active mediators in Poland in terms of the safety of their work, in general and psychological aspects.

KEYWORDS: mediation, mediator, safety at work, pilot studies

---

¹ Siedlce University of Natural Sciences and Humanities; Poland.

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo to dynamiczny proces społeczny, „stan dający poczucie pewności i gwarancję jego zachowania oraz szansę na doskonalenie”². Dla jednostki oznacza ono brak ryzyka utraty cennych wartości takich jak życie, zdrowie, praca, uczucia, szacunek, dobra materialne i niematerialne oraz realizację własnych celów i potrzeb. Absolutne bezpieczeństwo jest wartością nieosiągalną i ma zawsze charakter względny³. Jeśli ten sposób pojmowania bezpieczeństwa przełożymy na obszar mediacji to aspekty te można odnaleźć w przepisach normujących postępowanie mediacyjne. Mediator koncentrując się na próbie rozwiązania konfliktu, dokonując oceny sytuacji i wskazując stronom ich wspólne dobra stara się zagwarantować bezpieczeństwo w mediacji. Czy jednak gwarantując bezpieczną mediację, gwarantuje swoje własne bezpieczeństwo?

Przedmiotem badań pilotażowych prowadzonych na potrzeby artykułu było poczucie bezpieczeństwa mediatorów w związku z prowadzonymi przez nich mediacjami. Obiektem badań było ich środowisko zawodowe. Celem badawczym było uzyskanie wiedzy w zakresie – po pierwsze, charakteru i skali potencjalnych zagrożeń występujących w pracy mediatorów; po drugie, stanu ich ochrony na gruncie rozwiązań prawnych; po trzecie, czynników wpływających na ich poczucie bezpieczeństwa w związku z przeprowadzanymi mediacjami. W pracy przyjęto hipotezę, że brak predyspozycji i/lub nieodpowiednie przygotowanie do wykonywania zawodu mediatora mogą stanowić zagrożenie dla jego bezpieczeństwa.

ISTOTA MEDIACJI

Mediacja jako forma rozwiązywania sporów była znana już w czasach antycznych, jednak jej rozwój i formalne uregulowanie przypada dopiero na lata 70. XX wieku⁴. Kolebką rozwoju mediacji są Stany Zjednoczone Ameryki Północnej i Kanada. Tworzono tam wiele różnych programów dotyczących rozwiązywania konfliktów między pokrzywdzonym a sprawcą, pomiędzy osadnikami a ludnością tubylczą czy spraw na drodze mediacji pracowniczych⁵. Do stanów wiodących dziś w prawie mediacyjnym należą Kalifornia, Floryda i Ohio,

---

² J. Kaczmarek, W. Łepkowski, B. Zdrodowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008, s. 14.

³ *Ibidem*.

⁴ M. Kotowska, *Instytucja mediacji w Polsce na tle problematyki przestępczości nieletnich*, „Studia Prawnoustrojowe”, Nr 11, 2010, s. 267.

⁵ W 1975r. w Nowym Jorku powstał Instytut Mediacji i Rozwiązywania Konfliktów. W Filadelfii w 1976 r. zaczęto realizować „Wspólnotowy Program Rozwiązywania Konfliktów”. Inne tworzone instytucje mediacyjne w Stanach Zjednoczonych to: „Rady Sąsiedzkie”, „Sąsiedzkie Ośrodki Sprawiedliwości”, „Rady Wspólnoty”. Na ten wzór w Kanadzie tworzono „Grupy Orzekające”. Patrz: E. Tomczyk, *Historia mediacji na świecie i w Polsce*, Elbląg 2007, s. 6.

a w mniejszym stopniu także Teksas⁶. Również w Anglii dość szybko rozpoczęto stosowanie mediacji w rozwiązywaniu konfliktów, przede wszystkim karnych⁷.

W Polskim systemie prawnym początki regulacji prawnych instytucji mediacji sięgają końca lat 90. XX wieku oraz początków XXI wieku^{8 9}. Jej historia zaczyna się od powstania w grudniu 1995 r. Zespołu ds. Wprowadzenia Mediacji w Polsce, który działał przy Stowarzyszeniu Pomocy Osobom Uwięzionym i ich Rodzinom „Patronat”. Współpracował on z zachodnimi ośrodkami, które tworząc Zespół ds. Wprowadzenia Mediacji przekształcił się w Stowarzyszenie Polskie Centrum Mediacji, dając początek propagowaniu idei mediacji w sferze prawa cywilnego oraz doprowadzając do powołania Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości. Polskie Centrum Mediacji (PCM) zajmuje się inicjowaniem rozwiązań prawnych niezbędnych dla rozwoju mediacji w Polsce, współpracuje na forum międzynarodowym z mediatorami i osobami zainteresowanymi rozwiązywaniem konfliktów bez przemocy. W 2002 r. PCM opracowało „Kodeks etyki mediatora”, który reguluje podstawowe zasady etyczno-moralne, określa obowiązki, zadania i prawa mediatora¹⁰.

Mediacja¹¹ jest jedną z alternatywnych form rozwiązywania konfliktów i sporów, w której neutralna osoba trzecia pomaga dwóm spierającym się stronom albo większej liczby stron w osiągnięciu wzajemnie akceptowalnego rozwiązania ich sprawy¹². Mediacja ma na celu złagodzenie konfliktu między stronami lub jego pozbycie się i ma za zadanie wypracować rozwiązanie sporu. Jej zadaniem jest zbudowanie neutralnych kontaktów między uczestnikami w przyszłości i wypracowanie satysfakcjonującej dla nich ugody¹³. Skupia się ona na potrzebach i korzyściach stron. W mediacji nie chodzi o to, by wypracować zgodność z obowiązującymi normami, lecz żeby wytworzyć normy właściwe dla danej sytuacji konfliktowej. I to właśnie odróżnia mediację od osądzania¹⁴.

---

⁶ R. Kulms, *Mediacja. Zasadnicze problemy, wpływy amerykańskie*, [w:] Józef Koredczuk, *Alternatywne sposoby rozstrzygania sporów w Polsce, w Niemczech i na Ukrainie*, Wrocław 2013, s. 161.

⁷ Trzeba podkreślić, że w Wielkiej Brytanii funkcjonują trzy niezależne systemy mediacyjne – inne w Anglii i Walii, inne w Szkocji i jeszcze inne w Irlandii Północnej. Patrz: M. Romanowska, *Miejsce mediacji wśród ADR w Polsce i w Wielkiej Brytanii*, „Kwartalnik ADR”, Nr 1(9), 2010, s. 106.

⁸ M. Skrodzka, A. Zemke-Górecka, *Instytucja mediacji w polskim porządku prawnym – jej rozwój i przyszłość w sporach z zakresu prawa cywilnego*, „Palestra”, Nr 11–12, 2019, s. 263.

⁹ Mediacja została wprowadzona przez ustawodawcę początkowo w 1997 r. do Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego oraz została uregulowana rozporządzeniami Ministra Sprawiedliwości z 1998 r. i 2001 r. dotyczącymi nieletnich i dorosłych sprawców przestępstw.

¹⁰ E. Tomczyk, *Historia mediacji na świecie i w Polsce*, Elbląg 2007, s. 16–17.

¹¹ „Przez mediację rozumie się dobrowolny i poufny proces, w którym fachowo przygotowana, niezależna i bezstronna osoba za zgodą stron pomaga im poradzić sobie z konfliktem. Mediacja pozwala jej uczestnikom określić kwestie sporne, zmniejszyć bariery komunikacyjne oraz opracować propozycje rozwiązań” – Definicja za: *Społeczna Rada do Spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości. Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediacyjnego uchwalone przez Radę w dniu 26 czerwca 2006 r.*, https://ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/adr1/adr_standardy_mediacji.rtf (02.08.2021).

¹² A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007, s. 33.

¹³ A. Rogozińska, *Praktyczne aspekty zawodu mediatora*, Warszawa 2019, ss. 13–14.

¹⁴ L. Mazur, *Ustawa o zawodzie mediatora – czy jest potrzebna?*, [w:] J. Czapksa, M. Szelań-Dylewski, *Mediacje w prawie*, Kraków 2014, s. 113.

W literaturze wymienia się trzy grupy celów mediacji:

- w wymiarze personalnym (zdobywanie i rozwijanie m.in. zdolności komunikacyjnych, samoświadomości, pewności siebie, umiejętności potrzeby przepraszania i wybaczenia);
- w wymiarze interpersonalnym (m.in. budowanie właściwych relacji pomiędzy stronami, rozwiązanie konfliktu poprzez dojście do porozumienia zadowolającego obie strony, wyeliminowanie przyczyn konfliktu i zagwarantowanie dobrej współpracy obu stron w przyszłości);
- w wymiarze społecznym (m.in. udział społeczeństwa w procesie wymiaru sprawiedliwości, zapewnienie możliwości dokonania wyboru formy rozwiązania sporu przez strony w nich uczestniczące, kształtowanie postaw społecznych)¹⁵.

Podstawowe zasady, na których oparta jest mediacja, to dobrowolność, akceptowalność, bezstronność, neutralność i poufność.

Dobrowolność, jako naczelną zasadą mediacji, dotyczy zarówno stron, jak i samego mediatora. Strony przystępują do postępowania mediacyjnego na podstawie własnej decyzji, w dobrej wierze tzn. z chęcią rozwiązania konfliktu, a obowiązkiem mediatora jest obligatoryjne poinformowanie uczestniczących w mediacji stron o możliwości odstąpienia od niej na każdym etapie.

Akceptowalność oznacza zgodę stron na osobę mediatora oraz uznanie zasad, które obowiązują podczas trwającego postępowania mediacyjnego¹⁶.

Bezstronność oznacza, że mediator nie opowiada się po żadnej ze stron konfliktu, a jego zadaniem jest zachęcanie do wyrażania stanowisk i opinii oraz negocjowania elementów ugody, nie zaś sugerowanie sposobu rozwiązania konfliktu.

Neutralność oznacza obowiązek mediatora do pozostania neutralnym wobec sposobu rozstrzygnięcia sporu. Mediator może np. ocenić, czy porozumieniu zawartemu przez strony można nadać klauzulę wykonalności, gdyby strony chciały zatwierdzić ugodę przed sądem.

Poufność oznacza nieudostępnianie przez mediatora informacji dotyczących okoliczności, przebiegu i postanowień postępowania mediacyjnego osobom trzecim. Zasada ta dotyczy również stron mediacji – mogą one przekazać tylko te informacje, które wspólnie uzgodnią. Mediator nie może być świadkiem w czasie postępowania sądowego co do faktów, o których dowiedział się w związku z prowadzeniem mediacji, chyba że strony zwolnią go z obowiązku zachowania tajemnicy mediacji¹⁷.

Z roku na rok liczba spraw kierowanych do mediacji przez sąd wzrasta¹⁸, co pokazuje Rys. 1.

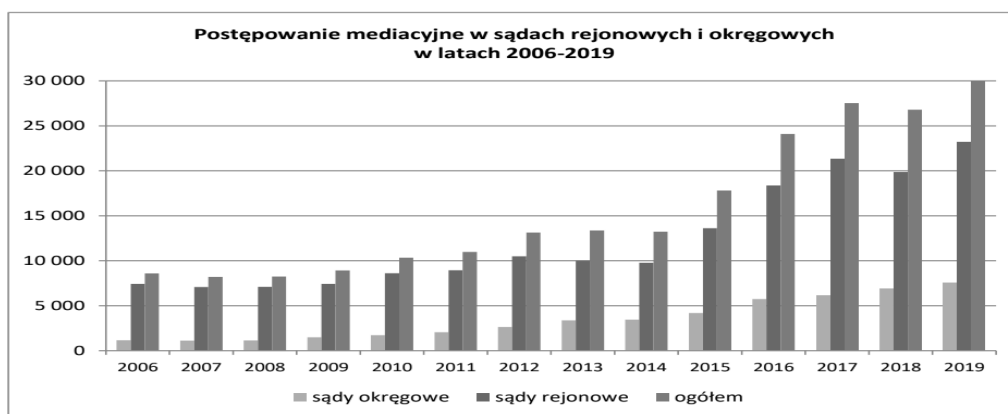
¹⁵ A. Lewicka, E. Grudziwska, *Mediacja sądowa: alternatywna metoda resocjalizacyjna?*, Lublin 2010, s. 70.

¹⁶ Zasady mediacji przedstawia mediator na początku każdego spotkania ze stroną i stronami.

¹⁷ A. Rogozińska, *EUNOMIA. Rozwój zrównoważony jako przedmiot badań*, 2018, 1 (94), ss. 92–93.

¹⁸ Liczba mediacji w 2019 r. była w porównaniu do wcześniejszych bardzo duża, jednak zmiana legislacyjna wprowadzona nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 r., obowiązująca w obecnym brzmieniu od 7 listopada 2019 r. (zasada wynikająca z art. 183⁵ § 2 k.p.c.: § 1. „Mediator ma prawo do wynagrodzenia i zwrotu wydatków związanych z przeprowadzeniem mediacji, chyba że wyraził zgodę na prowadzenie mediacji bez wynagrodzenia. Wynagrodzenie i zwrot wydatków obciążają strony. § 2.

Należności, o których mowa w § 1, mediator pobiera bezpośrednio od stron. Sąd ustala je i przyznaje mediatorowi tylko wówczas, gdy przynajmniej jedna ze stron skierowanych do mediacji przez sąd była zwolniona od kosztów sądowych w zakresie obejmującym należności mediatora, a pozostałe strony nie wypłaciły mediatorowi tych należności w całości”) doprowadziła do zauważalnego spadku ilości spraw kierowanych do mediacji. Z uwagi na tę zmianę w 2020 r.

Rysunek 1. Mierniki ogółem w sądach rejonowych i okręgowych

Źródło: *postepowanie-mediacyjne-w-sr-i-so-w-latach-2006-2019---ix-edycja (1).pdf* (20.08.2021)

Efektywność mediacji można rozpatrywać w dwóch aspektach. Pierwszy to statystyki, które wskazują faktyczny, do niedawna wzrost mediacji. Drugi odnosi się do niej samej – choć może nie zakończyć się ugodą, to na proces sądowy ma pozytywny wpływ¹⁹. Daje ona osobom uczestniczącym w mediacji poczucie, że nie przegrały, ale same wypracowały zadowalające dla siebie rozwiązanie sprawy. Strony unikają ryzyka przegranej sprawy, nie tracą czasu i nie ponoszą dalszych kosztów, co z punktu ekonomicznego jest bardzo korzystne. Świadomość społeczna dotycząca pozytywów, które może przynieść mediacja zwiększa się.

SPECYFIKA PRACY MEDIATORA

Zawód mediatora wyróżnia się właściwościami techniczno-organizacyjnymi i bazuje na unikalnych kompetencjach, wiedzy i umiejętności. Istnieje dokładna deontologia zawodowa, określająca zasady prowadzenia mediacji, postępowania mediatora, kodeks etyki zawodowej, a sama dbałość o profesjonalizm jest tutaj cechą nadrzędną, wysoce wymaganą przez to środowisko zawodowe²⁰. Przepisy dotyczące pracy mediatora i prowadzenia mediacji są umieszczone obecnie w kilku odrębnych aktach prawnych (m.in. Kodeks cywilny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy, Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, odpowiednich rozporządzeniach Ministra Sprawiedliwości)²¹.

Rola mediatora jest związana z wykonywaniem konkretnych zadań charakteryzujących się wysoką użytecznością społeczną²², a jego działalność skupiona jest przede wszystkim na pracy z człowiekiem. Zadaniem mediatora jest zarządzanie konfliktem tj. takie moderowanie rozmowy, aby ułatwić jego zrozumienie i rozwiązać go zgodnie z obowiązującym prawem.

liczba mediacji drastycznie spadła, a w literaturze pojawiają się nawet stwierdzenia, że doprowadzi ona do stopniowego zaniku udziału mediacji, która dopiero niedawno przedostała się do świadomości społecznej.

¹⁹ G. A. Skrobotowicz, *Mediacja karna w świetle badań*, Lublin 2017, s. 297.

²⁰ A. Cybulko, *Mediacja cywilna i rola mediatora w ujęciu psychologii społecznej*, Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Małgorzaty Fuszary, Uniwersytet Warszawski, 2018, s. 164.

²¹ Wciąż trwają prace na ustawą regulującą kompleksowo kwestie mediacji.

²² A. Cybulko, *Mediacja...*, *op.cit.*, s. 164.

Jego obowiązkiem jest skontaktowanie się ze stronami, które mają uczestniczyć w mediacji, przeprowadzenie wstępnych spotkań z nimi, dalej przeprowadzenie właściwego postępowania mediacyjnego, redagowanie wypracowanej ugody, sporządzenie protokołu lub sprawozdania (w zależności od typu mediacji). Czas pracy to przeciętnie 1–2 godziny zegarowe dla jednego spotkania. Miejsce jego przeprowadzenia nie może być miejscem publicznym lub związanym z którąś ze stron. Najczęściej korzysta się z sal w ośrodkach mediacyjnych lub innych, przystosowanych do tego miejscach.

Zawód mediatora wymaga wielu kompetencji i umiejętności wykorzystania ich w praktyce²³. Niezbędna jest wiedza z zakresu nauk społecznych i umiejętność stosowania technik mediacyjnych. Mediatorzy stale doskonalą swój warsztat pracy, komponują odpowiednie narzędzia, które mogą im pomagać np. poprzez wykorzystywanie flipcharta, przydzielanie osobom uczestniczącym w mediacji zadań do wykonania (np. prośba o pozyskanie dodatkowych informacji lub zastanowienie się nad pewnymi kwestiami do kolejnego spotkania). Zaletą tej pracy jest poznawanie ludzi z różnych środowisk i zdobywanie nowej wiedzy. Najtrudniejsze jednak w mediacji są silne emocje, które jej towarzyszą. Czasem często podczas próby rozwiązania konfliktu może pojawić się napięcie, agresja, bunt, rozpacz. To wszystko może czynić pracę mediatora stresującą i oddziaływać negatywnie na higienę jego zdrowia psychicznego.

ZARYS BEZPIECZEŃSTWA

Bezpieczeństwo stanowi jedną z najbardziej istotnych wartości dla człowieka, zajmuje znaczącą pozycję wśród tzw. dóbr uniwersalnych²⁴. Jest zarówno zjawiskiem społecznym, politycznym, ekonomicznym, kulturowym, prawnym, ekologicznym, militarnym, jak i czynnikiem jednostkowo-egzystencjalnym²⁵. Wymaga kompleksowego podejścia i integruje wiele aspektów rzeczywistości społecznej, z których każdy jest ważny zarówno dla jednostki, jak i społeczeństwa jako całości²⁶.

Bezpieczeństwo jednostki to taka dziedzina jej aktywności, której treścią jest zapewnienie egzystencji i swobody realizacji własnych interesów w środowisku niebezpiecznym, w szczególności poprzez konfrontację wyzwaniami, wykorzystanie szans, minimalizowanie ryzyka oraz umożliwienie zapobiegania wszelkim zagrożeniom²⁷. Poczucie bezpieczeństwa to wyraz jednostronnego poglądu jednostki, dotyczący świadomości istnienia zagrożeń²⁸ i wiedzy

---

²³ J. Książek, M. Grudziecka, *Nowe wyzwania przed mediacją i zawodem mediatora w Polsce*, <https://www.prawo.pl/biznes/nowe-wyzwania-przed-mediacja-i-zawodem-mediatora-w-polsce,440594.html> (15.08.2021).

²⁴ O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć, *Vademecum bezpieczeństwa*, Kraków 2018, s. 67.

²⁵ J. Szymd, *Poczucie bezpieczeństwa jako wartość społeczna, etyczna i egzystencjalna. Rozważania podstawowe*, „Prawo i Społeczeństwo”, Nr 2 (XIV), 2014, s.11.

²⁶ O.Y. Zotovaa, L.V. Karapetyan, *Psychological security as the foundation of personal psychological wellbeing (analytical review)*, *Psychology in Russia: State of the Art.*, Volume 11, Issue 2, 2018, s.102.

²⁷ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, Nr 18 (2), 2011, s. 18.

²⁸ Zagrożenia realne występują w postaci zjawisk określanych mianem kryzysów i konfliktów. Choć pojęcia te są często stosowane zamiennie, w rzeczywistości różnią się one pojęciowo. Kryzys to pewien nietypowy stan wewnętrzny jednostki, spowodowany zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi czynnikami; może być również

o możliwościach ich zapobiegania²⁹. „W literaturze przedmiotu można wyróżnić ponad 600 pojęć i definicji, w zależności od różnych kryteriów (podmiotowe, przedmiotowe, procesualne, przestrzenne, czasowe, według sposobu zorganizowania) dotyczących bezpieczeństwa”³⁰. Różnorodność definicji tego pojęcia wynika z faktu wykorzystywania jej w wielu naukach, ich dyscyplinach i subdyscyplinach³¹.

Status bezpieczeństwa ludzi w społeczeństwie zależy bezpośrednio od procesów zachodzących w społeczeństwie jako całości, a jego pragnienie i potrzeba działają jako silne stymulatory zmian społecznych. Z jednej strony bezpieczeństwo jednostki jest wynikiem efektywnego otoczenia politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturowego, z drugiej jest połączeniem bezpieczeństwa poszczególnych ludzi. Należy przy tym pamiętać, że percepcja ludzi i ocena tego stanu są procesami psychologicznymi.

Bezpieczeństwo jako zjawisko ze sfery wartości ludzkich podlega w czasie ciągłym zmianom zarówno w wymiarze pojedynczych osób, jak i całych zbiorowości narodu, państwa, cywilizacji.

BEZPIECZEŃSTWO PRACY

Problematyka bezpieczeństwa w pracy to problem możliwości poniesienia szkody w wyniku działania różnych przyczyn³². Można ją rozpatrywać w aspekcie ogólnym i psychologicznym.

Bezpieczeństwo psychologiczne definiuje się jako „poczucie zdolności do pokazania i wykorzystania siebie bez obawy przed negatywnymi konsekwencjami dla własnego statusu lub kariery”³³. To stan jednostki, w którym może ona zaspokoić swoje podstawowe potrzeby samozachowawcze i dostrzegać własne schronienie w społeczeństwie³⁴. To stan wewnętrznego spokoju, pewności siebie, pozytywnego nastawienia, zaufania, subiektywnego samopoczucia, otwartości i relaksu. Odzwierciedla on przecucie ryzyka lub niebezpieczeństwa, które może lub nie może się wydarzyć, oraz możliwości zarządzania sytuacją³⁵. Warunki psychologiczne wiążą się z postrzeganiem elementów pracy, które tworzą motywację do niej.

---

efektem działania zdarzeń losowych np. wypadku, klęski żywiołowej. Konflikt natomiast to szczególny typ relacji jednego podmiotu z drugim.

²⁹ W. Zubrzycki, *Poznawcze aspekty zagrożeń*, [w:] A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.) *Bezpieczeństwo. Teoria–Badania–Praktyka*, Józefów 2015, s. 25.

³⁰ A. Wawrzusiszyn, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Kętrzyn 2010, s. 50, http://realia.tg.com.pl/pdf/3_2010/04_03_2010.pdf (02.08.2021).

³¹ M. Kozub, *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa*, [w:] A. Brzozowski, M. Kozub, R. Niedźwiecki (red.), *Wprowadzenie do strategii bezpieczeństwa*, Łódź 2010, s. 93.

³² W.W. Lowrance, *Of acceptable risk*. Los Altos-California Kaufman, 1976; W.D. Rowe, Kaufman; Rowe, *An anatomy of risk*, New York: Wiley, 1977, [w:] E.F. Griffiths (red.), *Dealing with risk*, Menchester: The planning University Press, ss. 1 i nast.

³³ W.A. Kahn, *Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work*, „Academy of Management Journal” Nr 33, 1990, s.708.

³⁴ Zotova, O.Yu. (2011). *Bezopasnost' lichnosti kak social'no-psihologicheskij fenomen [Personality Security as a Socio-psychological Phenomenon]*, Yekaterinburg: Liberal Arts UniversityUniversity for Humanities.

³⁵ Z. H.Cong, An, L., *Developing of Security Questionnaire and its Reliability and Validity*, Chinese Mental Health Journal, 2004, Nr 18, ss. 97–99.

Bezpieczeństwo pracy w ogóle odnieść można do dwóch kwestii: obciążenia pracą i wypalenia zawodowego. Obciążenie pracą oznacza całokształt stymulacji środowiska pracy na pracownika, indywidualnie i subiektywnie odczuwany wysiłek umysłowy (obciążenie psychiczne) oraz wysiłek fizyczny (obciążenie fizyczne)³⁶. W każdym zadaniu realizowanym w związku z wykonywaną pracą tkwią pewne ewentualnie szkodliwe dla człowieka czynniki, które uaktywniają się w różnych sytuacjach i wówczas przesądzają o biopsychicznym koszcie pracy. Przeciążenie pracą można podzielić na ilościowe i jakościowe. Kryterium podziału przy pierwszym z nich są jej wskaźniki liczebne, a więc sytuacja, w której pracy jest za dużo. Jakościowe przeciążenie pracą bierze pod uwagę kryterium jej obiektywnych parametrów pod kątem indywidualnych cech człowieka, a więc gdy praca jest zbyt trudna albo sobie z nią nie radzimy. W przeciwieństwie do ilościowego kryterium, jakościowe ma bardziej charakter subiektywny i zależy od cech osobowych jednostki wykonującej pracę.

Mediator może być obciążony pracą zarówno w aspekcie ilościowym, jak i jakościowym. Może być jej za dużo, np. gdy mediatorzy łączą tę profesję z innym wykonywanym zawodem, który daje stałe dochody. Natomiast z uwagi na emocje, które towarzyszą mediacjom, przy braku odpowiednich cech indywidualnych jednostki, mediator może uznać, że nie radzi sobie z tą pracą.

Wypalenie zawodowe jest ważnym, pojawiającym się ryzykiem wpływającym na perspektywę kariery i stanowi wyzwanie dla higieny pracy. Jest ono kompleksową manifestacją emocjonalnego wyczerpania, obniżonych osiągnięć osobistych i depersonalizacji. W literaturze definiuje się je jako „zespół objawów pojawiających się u osób wykonujących zawody, w których bliski kontakt interpersonalny, pełen zaangażowania, i cechy osobowości profesjonalisty stanowią podstawowe instrumenty czynności zawodowych decydujące o poziomie wykonywania zawodu o sukcesach i niepowodzeniach zawodowych”³⁷. Poczucie wyczerpania emocjonalnego może nastąpić, jeżeli jednostka ma skłonność do silnego i głębokiego przeżywania problemów innych ludzi, a brak możliwości pomocy im powoduje obwinianie się i tym samym zniechęcenie, złość lub chroniczne zmęczenie³⁸.

Wypalenie zawodowe „rozwija się głównie w tych zawodach, w których wykonywanie obowiązków wiąże się z emocjonalnym zaangażowaniem w sprawy innych ludzi”³⁹. A więc najbardziej zagrożone są osoby wykonujące profesje uchodzące za społecznie użyteczne, a zawód mediatora jest za taką właśnie uznawany. Tego rodzaju praca obwarowana jest często pewnymi przepisami prawa lub/i przepisami wewnątrzinstytucjonalnymi i wiąże się ze

---

³⁶ M. Krause, M. Profaska, *Aktualne wytyczne oceny ryzyka zawodowego dla obciążenia pracą fizyczną*, „Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji” (2)2012, s. 102.

³⁷ H. Sęk (red.), *Wypalenie zawodowe: przyczyny i zapobieganie*, Warszawa 2009, s. 84.

³⁸ B. Hołyst, *Zagrożenia ładu społecznego:1*, Warszawa 2013, s. 449.

³⁹ E. Bliska, *Jak Feniks z popiołów czyli syndrom wypalenia zawodowego*, *Niebieska Linia*, Nr 4 (33), 2004.

świadomością przestrzegania tych regulacji jak np. zachowanie tajemnicy służbowej, a to stanowi dodatkowy czynnik obciążający pracownika⁴⁰.

Najczęstszą przyczyną pojawienia się wypalenia zawodowego jest stres, który może wywoływać albo utrzymywać ten proces, ale nie jest z nim tożsamy, co niestety jest mylone w literaturze przedmiotu⁴¹.

Wśród czynników zewnętrznych (organizacyjnych) wywołujących stres do najważniejszych zaliczyć można:

- gorsze standardy pracy niż oczekiwane;
- niższe wynagrodzenie lub niewystarczająca gratyfikacja za wykonanie pracy;
- brak możliwości awansu lub utrudniona możliwość uzyskania go;
- presja terminów, presja wyników i efektów pracy, presja standardów administracyjnych;
- konflikty interpersonalne w pracy, brak współpracy, rywalizacja, przemoc psychiczna, agresja werbalna, mobbing, niepożądane relacje z przełożonymi (np. konflikty, nadmierny dystans, brak dystansu);
- obciążający profil (sytuacji, osobowości) klienta bezpośredniego (np. osoby bezrobotne, niepełnosprawne i/lub chore psychicznie, nieporadne życiowo, sprawcy i/lub ofiary przemocy, uzależnieni od substancji psychoaktywnych, i in.).

Wśród czynników wewnętrznych (indywidualnych) wywołujących stres do najważniejszych zaliczyć można:

- nieumiejętność radzenia sobie ze stresem, np. unikanie sytuacji trudnych;
- zła organizacja czasu pracy, niskie poczucie skuteczności zaradczej;
- niedostateczne kompetencje zawodowe, bierność, zależność;
- wybór zawodu z przypadku;
- nieumiejętność dostosowania do zmieniających się warunków;
- zły stan zdrowia;
- słaba kondycja emocjonalna (nadwrażliwość, brak empatii);
- brak konsekwencji działania;
- problemy w życiu osobistym;
- pracoholizm, silna motywacja do pracy;
- nieumiejętność dostosowania do zmieniających się warunków;
- nieumiejętność komunikacji;
- niska samoocena, niepewność;
- obniżona motywacja, poczucie braku sensu działania⁴².

---

⁴⁰ I. Fajfer-Kruczek, *Determinanty procesu wypalenia zawodowego w zawodach społecznego zaufania*, [w:] I. Fajfer-Kruczek (red.), *Zjawisko wypalenia zawodowego w profesjach społecznego zaufania*, Cieszyn 2010, s.14.

⁴¹ M.K. Grzegorzewska M. K., *Stres w zawodzie nauczyciela. Specyfika, uwarunkowania i następstwa*, Kraków 2006, s. 51.

⁴² I. Fajfer-Kruczek, *Determinanty...*, *op.cit.*, ss. 19-20.

Kluczowym wymiarem napięcia związanego z wypaleniem jest wyczerpanie emocjonalne. Obejmuje ono wyczerpywanie zasobów osobistych wraz z poczuciem, że nie jest się już w stanie niczego zapewnić. Determinanty emocjonalnego wyczerpania odzwierciedlają wymagania, jakie organizacje i jednostki nakładają na pracowników. Innymi słowy, emocjonalne wyczerpanie jest mało prawdopodobne, gdy ludzie mają wystarczające zasoby, aby poradzić sobie z codziennymi wymaganiami w pracy.

Wypalenie zawodowe w pracy mediatora jest dość często podkreślane, zwłaszcza w kontekście specyfiki tego zawodu, który związany jest z dużym napięciem i łagodzeniem silnych emocji. Stanowi ono dla mediatorów największe zagrożenie w ich pracy. Trzeba nauczyć się nie myśleć o prowadzonych spotkaniach, nie utożsamiać się z problemami innych osób i nie przyjmować na siebie ich emocji. Jest to trudne i wymaga albo odpowiednich cech osobowości, albo umiejętności radzenia sobie z sytuacjami stresowymi. Mediator może mieć poczucie, że poprowadził mediację źle, że mógł zrobić coś więcej. Strony mediujące również mogą mieć wrażenie, że mediator nie sprawdził się i działał na ich szkodę. Jeszcze do niedawna mediatorzy nie byli prawnie pod tym kątem zabezpieczeni, jak np. osoby wykonujące zawody prawnicze.

Pierwsze na rynku ubezpieczenie dla mediatorów wprowadzono w 2020 r. i objęło ono ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej osób wykonujących czynności zawodowe mediatora za szkody wyrządzone przez niego osobom trzecim w związku z wykonywaniem tych czynności⁴³. Ubezpieczenie to chroni przed roszczeniami oraz pokrywa koszty ochrony prawnej i udział w postępowaniach skierowanych przeciwko mediatorom w związku z podejmowanymi przez nich decyzjami lub zarzucanymi błędami dotyczącymi wykonywania czynności mediacyjnych⁴⁴. Na chwilę obecną trudno ocenić, czy posiadanie takiego ubezpieczenia zmieni poczucie bezpieczeństwa tej grupy zawodowej.

---

⁴³ Zakres ubezpieczenia OC mediatora obejmuje m.in. szkody: „polegające na wystąpieniu czystych strat finansowych wyrządzonych przez Ubezpieczonego osobom trzecim w następstwie wykonywania czynności zawodowych, nieumiejętności komunikacji; (2) wynikające z odpowiedzialności cywilnej deliktowej i kontraktowej Ubezpieczonego; (3) polegające na wystąpieniu czystych strat finansowych wyrządzonych przez Ubezpieczonego osobom trzecim w następstwie wykonywania czynności zawodowych; (4) powstałe w wyniku rażącego niedbalstwa Ubezpieczonego; (5) szkody w rzeczach ruchomych, znajdujących się w pieczy, pod dozorem lub kontrolą osób objętych ubezpieczeniem z zastrzeżeniem, że odpowiedzialność w ramach niniejszej klauzuli ograniczona jest wyłącznie do szkód w dokumentach [...] (6) szkody w mieniu lub na osobie wyrządzone osobom trzecim przez osoby objęte ubezpieczeniem; (7) szkody wynikające z naruszenia tajemnicy mediacji, informacji poufnych; (8) szkody wynikające z naruszenia dóbr osobistych osób trzecich, [...] (9) szkody wynikające z przekroczenia terminów; (10) szkody wynikające z naruszenia przepisów dotyczących ochrony danych osobowych; (11) szkody wynikające z przewlekłego prowadzenia mediacji”. Ochroną ubezpieczeniową objęta jest odpowiedzialność cywilna Ubezpieczonego z tytułu szkód powstałych na terytorium RP, powodujących roszczenia, dla których właściwy jest polski sąd i polskie prawo. <https://www.pracowniadialogu.org/oc-dla-mediatora/> (22.09.2021).

⁴⁴ <https://pwskonstanta.pl/aktualnosci-pws/oc-mediatora-ubezpiecz-sie-mediuj-spokojnie/> (15.08.2021).

BADANIA PILOTAŻOWE

Indagacje dotyczące bezpieczeństwa pracy wykonywanej przez mediatorów zostały przeprowadzone w formie badania pilotażowego. Badanie pilotażowe⁴⁵ (zwane również eksperymentem pilotażowym) jest rodzajem badania wstępnego i ma na celu zweryfikowanie, nawet kilkukrotne, procedury planowania indagacji, przede wszystkim przetestowanie, ulepszenie i ocenę narzędzia, które będzie wykorzystane w badaniu zasadniczym np. pytań w sondażu⁴⁶. Pilotaż to mały eksperyment mający na celu przetestowanie i zebranie informacji przed większym badaniem w celu poprawy jego jakości i wydajności. Może on ujawnić błędy i niedociągnięcia w projekcie proponowanego eksperymentu lub procedury, które można następnie rozwiązać, zanim czas i zasoby zostaną wydatkowane na badania na dużą skalę. Dobra strategia badawcza wymaga starannego planowania, a badania pilotażowe są często częścią tej strategii.

Kwestionariusze nie mają gotowych pytań, trzeba je kształtować, przystosowywać i ulepszać w wyniku kolejnych nieudanych próbnych zastosowań. Każdy sondaż nasuwa właściwe sobie problemy, a pilotaż ma za zadanie pomóc nie tylko w formułowaniu pytań, lecz także w takich kwestiach jak np. ułożenie listu przewodniego lub uporządkowanie kolejności zagadnień⁴⁷.

Badania pilotażowe mogą dotyczyć wielu kwestii logistycznych. W jego ramach można sprawdzić:

- czy instrukcje są zrozumiałe;
- treść ankiety;
- wiarygodność i aktualność wyników;
- wykwalifikowanie badaczy (w zakresie procedur);
- procesy statystyczne i analityczne (w celu określenia ich skuteczności)⁴⁸.

Podstawą przeprowadzanych na potrzeby artykułu indagacji był pilotaż pogłębiony i wywiad kognitywny. Pilotaż konwencjonalny, ze względu na fakt, że realizuje program minimum indagacji i posiada wady, nie był realizowany⁴⁹. W literaturze przedmiotu podkreśla się że: „o pilotażu konwencjonalnym nie można powiedzieć, że jest techniką badawczą, czyli wzorem czynności ujętych w formie dyrektyw mówiących jak realizować badanie. Realizacja badań

---

⁴⁵ W literaturze przedmiotu wyróżnia się trzy rodzaje badań wstępnych: badania rekonesansowe (zwane również zwiadem badawczym), badania próbne i właśnie badania pilotażowe (*pre-test*). Indagacje rekonesansowe służą doprecyzowaniu koncepcji badawczej, badania próbne natomiast mają na celu sprawdzenie przyjętego sposobu operacjonalizacji planu badawczego i realizowane są na próbie liczącej zazwyczaj 200–500 osób, stanowiąc miniaturę badań zasadniczych.

⁴⁶ A.C. Graesser, Z. Cai Z, M.Max, M.M. Louwerse, F. Daniel, *Question Understanding Aid (QUAID): A Web Facility That Tests Question Comprehensibility*, “The Public Opinion Quartetly” 70(1), 2006, ss. 3–22.

⁴⁷ K. Lutyńska, *Wywiad kwestionariuszowy. Przygotowanie i sprawdzanie narzędzia badawczego*, Wrocław, 1984, s. 59.

⁴⁸ M.K.Simon, *Dissertation and scholarly research: Recipes for success*, Seattle 2011, s. 159.

⁴⁹ W zakresie metod i sposobów zwiększania wartości narzędzia badawczego, badania socjologiczne wskazują następujące techniki pilotażu: pilotaż konwencjonalny, pilotaż pogłębiony, wywiad kognitywny i eksperyment. Na uwagę zasługują również programy komputerowe, które pomagają dokonać analizy pytania pod kątem jego wad np. QUAID (*Question Understanding Aid*). Nie ma w chwili obecnej polskich wersji takich programów.

w tej formie jest jedynie rekonstrukcją praktyki badawczej, nieposiadającej metodologicznego uzasadnienia”⁵⁰.

Istotą pilotażu pogłębionego jest wypróbowanie narzędzia badawczego (w przypadku prezentowanych badań – kwestionariusza), które ma prowadzić do ustalenia: 1) Czy pytania w ankiecie przynoszą zasadnicze odpowiedzi, dostarczając poszukiwanych przez badacza informacji; 2) Czy można być pewnym tego, że uzyskane dane są prawdziwe, a zatem czy odpowiedź jest nie tylko istotna, lecz także trafna. Pozwala on również na rozpoznanie pytań niepoprawnych. Pilotować powinno się każde pytanie i jego rozmieszczenie w sondażu⁵¹.

Wywiad kognitywny, w porównaniu do zwykłego wywiadu, który skupia się na tworzeniu kodowanych odpowiedzi na pytania, koncentruje się na przedstawieniu procesów nimi wywołanych. Celem jest ujawnienie mechanizmów myślowych związanych z interpretacją pytania i uzyskaniem odpowiedzi⁵².

Istniejące w literaturze przedmiotu koncepcje zakładają, że pilotaż powinien być przeprowadzany na małej, liczącej 20–50 respondentów, nielosowej próbie. Dobór jednostek powinien być celowy, według kryteriów wskazanych przez badacza i dopasowanych do specyfiki każdego projektu. Próba natomiast powinna być reprezentatywna typologicznie⁵³.

Badania pilotażowe przeprowadzono na grupie 24 mediatorów. W ankiecie pytano o:

- aspekty pracy mediatora, które najsilniej wpływają na jego bezpieczeństwo;
- rodzaje mediacji, które prowadzi;
- stopień trudności mediacji w zależności od jej rodzaju;
- długość pracy w zawodzie mediatora;
- ilość przeprowadzonych dotychczas mediacji;
- wiek i płeć;

A także o to:

- czy praca mediatora jest pracą bezpieczną;
- czy mediator czuje bezpiecznie w związku z wykonywaną pracą;
- czy zdarzyło się mediatorowi przerwać mediację z powodu niewłaściwego zachowania strony/stron podczas postępowania mediacyjnego, naruszającego poziom jego bezpieczeństwa;
- czy kiedykolwiek mediator był ofiarą ataków agresji ze strony osób, które miały uczestniczyć lub uczestniczyły w postępowaniu mediacyjnym;
- jakie sytuacje lub zdarzenia w pracy mediatora wywołują największy stres;
- jak mediator ocenia poziom ochrony bezpieczeństwa i higieny pracy mediatorów;

---

⁵⁰ A.C. Graesser, Z. Cai, M. Max, M.M. Louwerse, F. Daniel, Question Understanding Aid (QUAID): A Web Facility That Tests Question Comprehensibility, “The Public Opinion Quartetly”, tom 70, nr 1, 2006, ss. 3-22.

⁵¹ A.N. Oppenheim, *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, tłum. S. Amsterdamski, Poznań 2004.

⁵² J. Kufel-Orłowska, 2018, *Lęk oraz nieukształtowany i skonkretyzowany strach przed przestępczością a poczucie bezpieczeństwa jednostki – badania pilotażowe*, [w:] *Badania naukowe z zakresu medycyny sądowej i kryminalistyki*, Wydawnictwo Naukowe TYGIEL 2018, ss. 92-101.

⁵³ K. Grzeszkiewicz-Radulska, *Metody badań pilotażowych*, [w:] A. Kubiak (red.), *Warsztat badawczy- wybrane problemy metodologiczne*, „Acta Universitatis Lodziensis. Foila Sociologica” nr 42, 2012, s.118.

- czy ciągu ostatnich 5 lat mediator brał/a udział w specjalistycznych szkoleniach dotyczących bezpieczeństwa pracy mediatora;
  - czy mediator jest ubezpieczony od odpowiedzialności cywilnej w zakresie wykonywania czynności zawodowych mediatora;
  - czy wprowadzenie ubezpieczenia OC dla mediatorów zdaniem badanych zwiększy poziom bezpieczeństwa w związku w wykonywaną pracę;
  - czy mediator jest członkiem Polskiego Centrum Mediacji;
  - czy prowadzi mediacje umowne i związku z tym działalność gospodarczą (PKD 69.10).
- Wyniki przeprowadzonych badań pilotażowych wykazały, że:
- mediatorzy uważają wykonywaną pracę w zawodzie mediatora jako pracę bezpieczną;
  - wśród największych zagrożeń mediatorzy wskazują na brak stałych dochodów, stres, wypalenie zawodowe; są również tacy mediatorzy, którzy nie widzą żadnych zagrożeń;
  - w pracy mediatorów zdarzały się sytuacje przerwania mediacji z powodu zachowania godzącego w ich bezpieczeństwo, jednak częściej mediatorzy wskazywali na ataki agresji ze strony osób w postępowaniu mediacyjnym;
  - największy stres w pracy mediatora wywołują postępowania mediacyjne, w których np. uczestniczą dzieci lub wrogo nastawione strony;
  - bezpieczeństwo i higiena pracy mediatorów jest oceniana pozytywnie;
  - żaden z mediatorów z próby badawczej nie był ubezpieczony od odpowiedzialności OC w związku z wykonywaną pracą i większość mediatorów nie ma zdania co do kwestii, czy posiadanie takiego ubezpieczenia zwiększy ich poczucie bezpieczeństwa;
  - żaden z mediatorów z próby badawczej nigdy nie uczestniczył w szkoleniu w zakresie bezpieczeństwa wykonywanej przez niego pracy.

Przeprowadzone badanie pilotażowe przyniosło rezultaty w postaci dostarczenia informacji o wadliwości części pytań w kwestionariuszu oraz o braku pytań, które są istotne z punktu widzenia badanego tematu.

PODSUMOWANIE

W badaniach naukowych nie można zakładać, że wiemy, jak postąpią respondenci. Jeśli mamy podejrzenie, że pojawią się wątpliwości co do sondażu, który chcemy przeprowadzić, pilotaż są niezbędny. Analiza wyników takich indagacji musi uwzględniać, że dane uzyskuje się na drodze procesu interrogacji, który dalece odbiega od warunków zastosowania wywiadu w badaniu zasadniczym⁵⁴.

W publikacjach naukowych rzadko można odnaleźć informację o tym, czy pilotaż został przeprowadzony, a jeśli tak, to za pomocą jakich metod i z jakim skutkiem⁵⁵. Dlatego jako

⁵⁴ A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym*, [w:] *Bezpieczeństwo na lądzie, morzu i w powietrzu w XXI wieku*, Zboina J. (red.), Józefów 2014, s. 11.

⁵⁵ S. Presser, M.P. Couper, J.T. Lessler, E. Martin, J. Martin, J.M. Rothgeb, E. Singer, *Methods for Testing and Evaluating Survey Questions*, "Public Opinion Quarterly" 68(1) 2004, ss. 109-130.

niezbędne do przeprowadzenia badań na skalę ogólnopolską dotyczącą bezpieczeństwa pracy mediatorów okazały się przeprowadzone badania pilotażowe.

Efektywność procesu mediacji jest wypadkową wielu czynników składających się na pełnienie funkcji przez mediatora. Mają na nią wpływ doświadczenie, predyspozycje osobiste i odbyte szkolenia pozwalające zdobyć wiedzę zarówno praktyczną, jak i z zakresu znajomości procesu mediacji⁵⁶. Bardzo ważne w tym zakresie jest propagowanie idei kodeksu etyki zawodowej mediatora, jako że takie cechy jak uczciwość, bezstronność, umiejętność przeprowadzenia mediacji zgodnie z zasadą poufności są niezbędnymi elementami, które trzeba wykształcić u mediatorów⁵⁷.

Spotkaniom mediacyjnym towarzyszą silne emocje, które odczuwają strony konfliktu. Dla mediatora, zwłaszcza początkującego, mogą być one przyczyną stresu psychicznego. Dla zapewnienia prawidłowego przebiegu tych spotkań mediator powinien dysponować wiedzą w zakresie rozpoznawania i interpretowania reakcji uczestników znajdujących się w sytuacji konfliktowej oraz być przygotowanym do radzenia sobie ze stresem. Mediator, zwłaszcza w trudnych sytuacjach, powinien, wykorzystując swoje umiejętności i doświadczenie, dać wsparcie stronom mediującym⁵⁸. To potwierdza postawioną na wstępie artykułu hipotezę.

Pracę wykonywaną przez mediatora można uznać za bezpieczną, jeżeli będzie on bardzo dobrze przygotowany do prowadzenia mediacji i posiadał takie cechy osobowości, które pozwolą nie nakładać na siebie ciężaru emocjonalnego, który jest nieodłącznym elementem każdej mediacji.

BIBLIOGRAFIA

- Binsztok Aleksander. 2013. *Sztuka prowadzenia mediacji i negocjacji. Zagadnienia psychologiczne i komunikacyjne*. Wrocław: Marina.
- Bliska Ewa. 2004. Jak Feniks z popiołów czyli syndrom wypalenia zawodowego, *Niebieska Linia*, 4 (33).
- Cong Zhong. An Lijuan. 2004. „Developing of Security Questionnaire and its Reliability and Validity”, *Chinese Mental Health Journal* 18 : 97–99.
- Czupryński Andrzej. 2014. Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym. W *Bezpieczeństwo na lądzie, morzu i w powietrzu w XXI wieku*, 11–20. Wydawnictwo CNBOP-PIB.
- Cybulko Anna. 2018. *Mediacja cywilna i rola mediatora w ujęciu psychologii społecznej*, Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Małgorzaty Fuszary, Uniwersytet Warszawski.
- Fajfer-Kruczek Ilona. 2010. Determinanty procesu wypalenia zawodowego w zawodach społecznego zaufania. W *Zjawisko wypalenia zawodowego w profesjach społecznego zaufania*, 7–25. Wydawnictwo RMDruk Poland, R. Muller.
- Gierczak Mateusz. 2016. *Mediacja w USA*. W www.mediatorpowszechny.pl/amerykanske-adr-y/

---

⁵⁶ M. Gierczak, *Mediacja w USA*, <https://www.mediatorpowszechny.pl/amerykanske-adr-y/> (30.10.2021r.)

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ A. Binsztok, *Sztuka prowadzenia mediacji i negocjacji. Zagadnienia psychologiczne i komunikacyjne*, Wrocław 2013, s. 140.

- Krause Marcin. Profaska Marek. 2012. „Aktualne wytyczne oceny ryzyka zawodowego dla obciążenia pracą fizyczną”. *Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji* 2(2): 101–111.
- Książek Jerzy. Grudziecka Magdalena. 2019. *Nowe wyzwania przed mediacją i zawodem mediatora w Polsce*. W prawo.pl.
- Graesser Arthur C. Cai Zhigiang, Louwerese Max M. Daniel Frances. 2006. „Question Understanding Aid (QUAID): A Web Facility That Tests Question Comprehensibility”.
- Grzegorzewska Maria Katarzyna. 2006. *Stres w zawodzie nauczyciela. Specyfika, uwarunkowania i następstwa*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Grzeszkiewicz-Radulska Katarzyna. 2012. „Metody badań pilotażowych. *Acta Universitatis Lodzensis. Foila Sociologica* 42: 113–141.
- Haczkowska Monika. 2020. „Budowanie bezpieczeństwa w mediacji”. *Arbitraż i mediacja* 1: 11–24.
- Hołyst Brunon. 2013. *Zagrożenia ładu społecznego:1*. Warszawa: PWN.
- Kaczmarek Julian. Łepkowski Wojciech. Zdrodowski Bogdan. 2008. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. Akademia Obrony Narodowej.
- Kahn William. 1990. „Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work”. *Academy of Management Journal* 33 (4): 692–724.
- Kotowska Monika. 2010. „Instytucja mediacji w Polsce na tle problematyki przestępczości nieletnich”. *Studia Prawnoustrojowe* 11: 267.
- Koziej Stanisław. 2011. „Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja”, *Bezpieczeństwo Narodowe* 18 (2): 18–39.
- Kufel-Orłowska Joanna. 2018. *Lęk oraz nieukształtowany i skonkretyzowany strach przed przestępczością a poczucie bezpieczeństwa jednostki – badania pilotażowe*. W *Badania naukowe z zakresu medycyny sądowej i kryminalistyki*, 92–102. Wydawnictwo Naukowe TYGIEL.
- Kulms Rainer. 2013. *Mediacja. Zasadnicze problemy, wpływy amerykańskie*. W *Alternatywne sposoby rozstrzygania sporów w Polsce, w Niemczech i na Ukrainie*, 161. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Lewicka Agnieszka. Grudziowska Ewa. 2010. *Mediacja sądowa: alternatywna metoda resocjalizacyjna?* Lublin: UMSC.
- Lowrance William W. 1976. *Of Acceptable Risk*. Los Altos-California Kaufman.
- Lutyńska Krystyna. 1984. *Wywiad kwestionariuszowy. Przygotowanie i sprawdzanie narzędzia badawczego*. Wrocław: Ossolineum.
- Mazur Laura. 2014. *Ustawa o zawodzie mediatora – czy jest potrzebna?* W *Mediacje w prawie*, 111–124. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ning Alex Li, Hoon Hwee Tan. 2013. “What happens when you trust your supervisor? Mediators of individual performance in trust relationships”. *Journal of Organizational Behavior*, 34(3): 407–425.
- Presser Stanley. Couper Mick P. Lessler Judith T. Martin Elizabeth. Martin Jean. Rothgeb Jennifer M. Singer Eleanor. 2004. “Methods for Testing and Evaluating Survey Questions. *The Public Opinion Quarterly* 68 (1): 109–130.
- Rogozińska Agnieszka. 2019. *Praktyczne aspekty zawodu mediatora*. Warszawa: Difin.
- Romanowska Magdalena. 2010. „Miejsce mediacji wśród ADR w Polsce i w Wielkiej Brytanii”, *Kwartalnik ADR* 1(9): 106.

- Rowe William D. 1977. *An anatomy of risk*. New York: Wiley.
- Simon Marilyn K. 2011. *Dissertation and scholarly research: Recipes for success*. Seattle, WA: Dissertation Success, LLC.
- Sęk Halina. 2009. *Wypalenie zawodowe: przyczyny i zapobieganie*. Warszawa: PWN.
- Skrobotowicz Grzegorz Adam, 2017. *Mediacja karna w świetle badań*, Lublin: KUL.
- Skrodzka Marta. Zemke-Górecka Agnieszka. 2019. „Instytucja mediacji w polskim porządku prawnym – jej rozwój i przyszłość w sporach z zakresu prawa cywilnego”. *Palestra* 11–12: 263.
- Szmyd Jan, 2014, „Poczucie bezpieczeństwa jako wartość społeczna, etyczna i egzystencjalna. Rozważania podstawowe”. *Prawo i Społeczeństwo*, 2 (XIV): 9–19.
- Tomczyk Edward. 2007. *Historia mediacji na świecie i w Polsce*. Elbląskie Centrum Mediacji.
- Wasiuta Olga. Klepka Rafał. Kopec Rafał. 2018. *Vademecum bezpieczeństwa*, Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner.
- Zienkiewicz Adam. 2007. *Od teorii ku praktyce*. Warszawa: Difin.
- Zotova Olga Yu. Larisa V. 2018. Karapetyan. Psychological security as the foundation of personal psychological wellbeing (analytical review). *Psychology in Russia: State of the Art.1* (2): s. 100–113.
- Zubrzycki Waldemar. 2015. *Poznawcze aspekty zagrożeń*. W *Bezpieczeństwo. Teoria–Badania–Praktyka*, 25–34. Wydawnictwo CNBOP-PIB.

Sławomir CHOMICKI

Uniwersytetu w Białymstoku¹

Wydział Prawa, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii

slawomirchomicki@o2.pl

<https://orcid.org/0000-0003-4358-9786>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.09>

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA I DYSCYPLINARNA ŻOŁNIERZA I FUNKCJONARIUSZA W ŚWIETLE ZASADY *NE BIS IN IDEM*

ABSTRAKT: Pojawienie się w systemie prawa wojskowych przepisów dyscyplinarnych, wprowadzających kategorię tzw. czynu stykowego (tj. czynu, który jest wojskowym przewinieniem dyscyplinarnym realizującym jednocześnie znamiona czynu zabronionego, penalizowanego w innej ustawie, np. w ustawie z 06.06.1997 r., Kodeks karny) uruchomiło szereg pytań o wzajemną relację zachodzącą między posiadającą represyjny charakter odpowiedzialnością karną, a quasi-represyjną wojskową odpowiedzialnością dyscyplinarną. Do kategorii czynu stykowego *expressis verbis* odnosi się przepis art. 17 ust. 1 oraz art. 17 ust. 2 pkt 2-3 ustawy z 09.10.2009 r. o dyscyplinie wojskowej. Pełnienie przez żołnierza wojskowego przewinienia dyscyplinarnego, które jednocześnie realizuje znamiona przestępstwa penalizowanego w k.k., daje możliwość podwójnego (tj. karnego i dyscyplinarnego) ukarania żołnierza za *de facto* ten sam czyn. Dlatego zastanowić się trzeba, czy taka praktyka czyni zadość konstytucyjnej zasadzie *ne bis in idem* (zakazującej ponownego karania osoby za ten sam czyn), czy też może wręcz przeciwnie – praktyka ta godzi w standardy konstytucyjne. Analiza dokonana w niniejszym artykule jest próbą udzielenia odpowiedzi na to pytanie. Rozważania mają charakter dogmatyczno-historyczny przy zastosowaniu metody wykładni systemowej i językowej.

SŁOWA KLUCZOWE: odpowiedzialność karna, odpowiedzialność dyscyplinarna, zasada *ne bis in idem*, zakaz podwójnego karania, żołnierz

---

CRIMINAL AND DISCIPLINARY LIABILITY OF A SOLDIER AND AN OFFICER IN THE LIGHT OF THE *NE BIS IN IDEM* PRINCIPLE

ABSTRACT: The appearance in the legal system of military disciplinary regulations introducing the category of the so-called a contact act (i.e. an act that is a military disciplinary offense that simultaneously fulfills the features of a prohibited act, penalized in another act, e.g. in the Act of June 6, 1997, the Penal Code) triggered a number of questions about the mutual relationship between the repressive nature of criminal and quasi-repressive military disciplinary liability. The category of a contact act *expressis verbis* refers to the provision of Art. 17 sec. 1 and art. 17 sec. 2 points 2-3 of the Act of 09/10/2009 on Military Discipline. Committing a military disciplinary offense by a military soldier, which at the same time carries the features of an offense penalized in the Criminal Code, gives the possibility of double (i.e. criminal and disciplinary) punishment of a soldier for the same act in fact. Therefore, it is necessary to consider whether such practice makes *ne bis in idem*

---

¹ University of Białystok; Poland.

(prohibiting repeated punishment of a person for the same act) quite a constitutional principle; or, on the contrary, this practice violates constitutional standards? The analysis made in this article is an attempt to answer this question. The considerations are dogmatic and historical in nature, using the method of systemic and linguistic interpretation.

KEYWORDS: criminal liability, disciplinary liability, *ne bis in idem* principle, prohibition of double punishment, soldier

WPROWADZENIE

Możliwość podwójnego (tj. karnego i dyscyplinarnego) ukarania żołnierza za wojskowe przewinienie dyscyplinarne, które jest jednocześnie innym czynem karalnym (czyli jest tzw. czynem stykowym) bezpośrednio akcentuje treść przepisu art. 17 ust. 1 u.d.w. Zgodnie z jego brzmieniem żołnierz ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną niezależnie od odpowiedzialności kreowanej na gruncie innych przepisów. Stąd żołnierz za czyn pozostający w związku z jego służbą może ponieść odpowiedzialność karną i dyscyplinarną² (jednocześnie lub sekwencyjnie). Tytułem zasygnalizowania zauważyć należy, że analogiczne rozwiązanie przyjęto także w przepisach mundurowych dotyczących funkcjonariuszy: SG, ABW, AW, Policji, SKW, SWW, CBA, SW czy SP³.

Do kategorii czynu stykowego (który jest jednocześnie wojskowym przewinieniem dyscyplinarnym i przestępstwem/wykroczeniem) *expressis verbis* odnoszą się również pozostałe jednostki redakcyjne przepisu art. 17 u.d.w. tj. ust. 2 pkt 2-3 tego artykułu. Poczynić jednak należy pewne zastrzeżenie. Do podwójnego (tj. karnego i dyscyplinarnego) ukarania żołnierza nie dojdzie w sytuacji wskazanej w przepisie art. 17 ust. 2 pkt 2 u.d.w. (tj. przy przestępstwach wojskowych ściganych na wniosek dowódcy jednostki wojskowej lub przy wykroczeniach wojskowych ściganych na żądanie dowódcy jednostki wojskowej). Zgodnie z treścią wskazanego przepisu w tej sytuacji możliwość dyscyplinarnego ukarania żołnierza (który popełnił

---

² Np. żołnierza, który znieważył przełożonego, można ukarać i karnie (art. 347 k.k.), i dyscyplinarnie (jeżeli przedmiotowe znieważenie miało związek ze służbą wojskową).

³ *Vide* np.: art. 134 ustawy z 12.10.1990, o Straży Granicznej, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1728 (dalej: u.s.gra.): „Funkcjonariusz ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za popełnione przestępstwa i wykroczenia – niezależnie od odpowiedzialności karnej”; art. 144 ustawy z 24.05.2002, o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, t.j. Dz.U. 2020, poz. 2320 (dalej: u.a.b.w.a.w): „Funkcjonariusz, niezależnie od odpowiedzialności karnej, ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za popełnione przestępstwa i wykroczenia”; art. 132 ustawy z 06.04.1990, o Policji, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1882 (dalej: u.pol.): „Policjant ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za popełnione przestępstwa i wykroczenia – niezależnie od odpowiedzialności karnej”; art. 105 ustawy z 09.06.2006, o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1362 (dalej: u.s.k.w.s.w.w.): „Funkcjonariusz, niezależnie od odpowiedzialności karnej, ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za popełnione przestępstwa i wykroczenia”; art. 106 ustawy z 09.06.2006, o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1671 (dalej: u.c.b.a.): „Funkcjonariusz, niezależnie od odpowiedzialności karnej, ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za popełnione przestępstwa i wykroczenia”; art. 230 ust. 4 ustawy z 09.04.2010, o Służbie Więziennej, t.j. Dz. U. 2021, poz. 1728 (dalej: u.s.więz.): „Czyn stanowiący przewinienie dyscyplinarne, wypełniający jednocześnie znamiona przestępstwa, wykroczenia, przestępstwa skarbowego, wykroczenia skarbowego podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej niezależnie od odpowiedzialności karnej lub karnej skarbowej”; art. 115 ust. 2 ustawy z 24.08.1991, o Państwowej Straży Pożarnej, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1728 (dalej: u.s.poż.): „Strażak ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za popełnione przestępstwa i wykroczenia – niezależnie od odpowiedzialności karnej”.

czyn stykowy) zależy od uprzedniej rezygnacji przez dowódcę jednostki wojskowej z przysługującego mu uprawnienia do złożenia wniosku lub żądania o ściganie⁴.

Zupełnie inna sytuacja zachodzi natomiast, gdy wojskowe przewinienie dyscyplinarne żołnierza jako czyn stykowy jest również: przestępstwem wojskowym ściganym z urzędu lub czynem zabronionym wskazanym w przepisie art. 17 ust. 2 pkt 3 u.d.w. (tj. przestępstwem lub wykroczeniem albo przestępstwem lub wykroczeniem skarbowym). Wówczas możliwość podwójnego (tj. karnego i dyscyplinarnego) jednoczesnego lub sekwencyjnego ukarania żołnierza za popełniony przez niego czyn stykowy (będący jednocześnie wojskowym przewinieniem dyscyplinarnym i np. przestępstwem wojskowym ściganym z urzędu) jest jak najbardziej realna.

Wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna żołnierza (jak i odpowiedzialność dyscyplinarna wskazanych wyżej przedstawicieli służb mundurowych) jest zatem odpowiedzialnością autonomiczną i niezależną od odpowiedzialności kreowanej na gruncie innych ustaw (np. k.k.⁵). Innymi słowy, żołnierz może być pociągnięty do wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej niezależnie od tego, czy toczy się już wobec niego jakiegokolwiek postępowanie (np. karne) czy też nie (zob.: art. 17 ust. 2 pkt 2 u.d.w.).

Zdawać by się mogło, że wskazana w treści przepisu art. 17 ust. 1 i ust. 2 pkt 3 u.d.w. możliwość jednoczesnego lub sekwencyjnego prowadzenia względem żołnierza za czyn, będący czynem stykowym, dwóch różnych postępowań (np. karnego i dyscyplinarnego) narusza konstytucyjną zasadę *ne bis in idem* – posiadającą na płaszczyźnie ustawodawstwa krajowego bezwzględny charakter i stanowiącą ujemną przesłankę procesową⁶. Nie jest to jednak stanowisko słuszne. Dla wykazania racji w tym zakresie za przedmiot badania przyjęto zasadę *ne bis in idem*, jej standardy jednak odniesiono wyłącznie do odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej żołnierza. Celem badawczym jest ocena konstytucyjności jednoczesnego lub sekwencyjnego prowadzenia postępowań (karnych i dyscyplinarnych) wobec żołnierza. Mający natomiast formę pytania „rozstrzygnięcia”⁷ problem badawczy skonkretyzowano jako: Czy jednoczesne lub sekwencyjne prowadzenie względem żołnierza postępowania karnego i dyscyplinarnego za ten sam czyn narusza konstytucyjną gwarancję dotyczącą zakazu podwójnego karania?

---

⁴ W tym miejscu wskazać należy, że ukaranie dyscyplinarne żołnierza – realizowane po uprzedniej rezygnacji przez dowódcę jednostki wojskowej z przysługującego mu uprawnienia do złożenia wniosku lub żądania o ściganie – nie wyklucza w sposób definitywny możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej żołnierza. *Vide* art. 660 ustawy z 06.06.1997, Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2021, poz.1023 (dalej: k.p.k.).

⁵ *Vide* m.in.: Wyrok WSA w Warszawie z 15.11.2006, II SA/Wa 1344/06, wyrok WSA w Warszawie z 17.01.2006, II SA/Wa 1755/05, LEX nr 194440: „Postępowanie dyscyplinarne jest postępowaniem samodzielnym i niezależnym od postępowania karnego, a (...) [podmiot] podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej, niezależnie od odpowiedzialności karnej”; czy wyrok WSA w Warszawie z 15.04.2004, II SA/Wa 1561/03, LEX nr 150843: „Postępowanie dyscyplinarne jest postępowaniem samodzielnym i niezależnym od postępowania karnego (...). Ta dwutorowość obu postępowań oznacza, iż w toku każdego z nich konieczne jest czynienie własnych ustaleń oraz ich własnej oceny. Niedopuszczalne jest ograniczenie postępowania dowodowego prowadzonego przez organ administracji publicznej do dowodów zgromadzonych w innym, odrębnym postępowaniu”.

⁶ *Vide* art. 17 § 1 pkt 7 ustawy z 06.06.1997, Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2021, poz.1023 (dalej: k.p.k.).

⁷ M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2007, s.126.

KONSTITUCYJNA ZASADA *NE BIS IN IDEM* A CELE ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ I DYSCYPLINARNEJ

Analiza rozstrzygnięć legislacyjnych Trybunału Konstytucyjnego nie pozostawia wątpliwości, że stanowiąca jeden z elementów państwa prawa zasada *ne bis in idem* urzeczywistnia zasadę sprawiedliwości społecznej⁸ oraz współtworzy katalog fundamentalnych zasad prawa karnego. Dlatego wszelkie praktyki zmierzające do wyposażenia organu władzy publicznej w możliwość dwukrotnego stosowania środka o charakterze represyjnym względem tej samej osoby za ten sam czyn i w tym samym celu, postrzegać należy w kategorii naruszenia reguł konstytucyjnych⁹.

Na płaszczyźnie postępowania karnego *sensu largo* zakaz „podwójnego karania” rozumieć należy jako gwarancję niepociągania ponownie do odpowiedzialności karnej sprawcy za ten sam czyn zabroniony. Choć zastosowanie komentowanej zasady w odniesieniu do prawa karnego nie budzi żadnych wątpliwości, to dyskusję wywołuje już konieczność jednoczesnego lub sekwencyjnego zastosowania wobec żołnierza unormowań prawnokarnych i unormowań dyscyplinarnych. Usystematyzowaniu stanowiska w tym zakresie pomóc może analiza celu/celów, jakim służy odpowiedzialność karna oraz wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna. W państwie prawa nie jest bowiem dopuszczalne dwukrotne karanie tej samej osoby za to samo zachowanie w różnych postępowaniach, lecz w tym samym celu.

Funkcjonowanie na płaszczyźnie odpowiedzialności represyjnej *sensu largo* kilku jej rodzajów (przy czym odpowiedzialność karna ma charakter *stricte* represyjny, wojskowa zaś odpowiedzialność dyscyplinarna quasi-represyjny¹⁰) implikuje konieczność występowania zupełnie innego (głównego) celu każdego z tych postępowania¹¹.

Jednolite stanowisko doktryny prawa karnego co do celów odpowiedzialności karnej (tj. jej celu: ochronnego, sprawiedliwościowego i prewencyjnego)¹² powoduje, że kwestia ta nie będzie poddana głębszej analizie. Więcej uwagi wymaga natomiast analiza celu/celów wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej. Zagadnienie to dotychczas, przynajmniej w naszej literaturze przedmiotu, doczekało się nielicznych opracowań¹³.

Pomocnym przy określeniu celu wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej może okazać się analiza historyczna regulacji dyscyplinarnych obowiązujących uprzednio (tj. do momentu wejścia w życie u.d.w. z 2009 r.). Na przestrzeni lat aspekt wychowawczy unormowań

⁸ Vide wyrok TK z 8.10.2002, sygn. K 36/00, OTK-A 2002, z. 5, poz. 63.

⁹ Wyrok TK z 3.11.2004, sygn. K 18/03, OTK-A 2004, z. 10, poz. 103.

¹⁰ Więcej na ten temat: A. Ziółkowska, *Odpowiedzialność karna a odpowiedzialność dyscyplinarna w wojsku zagadnienia materialnoprawne I*, Warszawa 2020, s. 24–28, 66–72.

¹¹ Zdaniem M. Rogalskiego postępowania dyscyplinarne i karne „mają innych adresatów i pełnią odmienne funkcje”, z czym należy się zgodzić; więcej: M. Rogalski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna prokuratorów a odpowiedzialność karna. Zagadnienia wybrane* [w:] H. Zięba-Załuca (red.), M. Kijowski (red.) *Godność obywatela, urzędu i instytucji. Zmiany ustrojowe Prokuratury RP*, Rzeszów 2005, s. 107.

¹² Vide R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 89–130.

¹³ Vide A. Ziółkowska, *Odpowiedzialność karna a odpowiedzialność dyscyplinarna...*, *op. cit.*, s. 55–66.

dyscyplinarnych akcentowany był *expressis verbis* w rozwiązaniach rangi ustawowej czy (towarzyszących im na zasadzie uzupełnienia) aktach okołoustawowych (mających postać np. regulaminów dyscyplinarnych). Wychowawczy cel przepisów dyscyplinarnych (a co za tym idzie i wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej) wskazano m.in.:

- w art. 2 § 2 dekretu z 26.06.1945 r.¹⁴, w którym zobowiązano przełożonych do wychowywania żołnierzy w duchu przestrzegania zasad wskazanych w art. 1 tegoż dekretu;
- w pkt 27 ppkt 1 Regulaminu Dyscyplinarnego Sił Zbrojnych PRL z 1959 r.¹⁵;
- w pkt 35 i 40 Regulaminu Dyscyplinarnego z 1963 r.¹⁶ (w obydwu przypadkach podkreślono wychowawczy charakter kary dyscyplinarnej);
- w art. 11 ust. 2 ustawy z 21.05.1963 r.¹⁷ (statuującym zasadę, iż przewinienie dyscyplinarne nie zawsze musi kończyć się ukaraniem, ponieważ przełożony posiadał prawo zastosowania w pierwszej kolejności środków wychowawczych niezbędnych do utrzymania dyscypliny wojskowej).

Wskazane tradycje legislacyjne kontynuowane są również na gruncie obecnie obowiązującej u.d.w. z 2009 r. (zob.: art. 20 ust. 1 u.d.w.).

Wprawdzie merytoryczny zakres wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej obejmuje w większości wypadków czyny relewantne z punktu widzenia prawa karnego¹⁸, to główny cel wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej nie jest tożsamy z głównym celem odpowiedzialności karnej. To z kolei, w sytuacji zbiegu wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej z odpowiedzialnością karną, przesądza o poszanowaniu nie tylko zasady *ne bis in idem*, lecz także zasady proporcjonalności wyrażonej w przepisie art. 31 ust. 3 ustawy z 2.04.1997 r., Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej¹⁹. Również i TK w jednym ze swoich wyroków wskazał, że: „deontologia postępowania dyscyplinarnego jest inna niż postępowania karnego. Łączy się ona przede wszystkim ze szczególnym charakterem niektórych zawodów oraz zasadami funkcjonowania konkretnych korporacji zawodowych. Ukształtowane w ich ramach reguły deontologiczne ukierunkowane są przede wszystkim na obronę honoru i dobra zawodu. (...) [Natomiast] odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego nie oznacza, że postępowanie dyscyplinarne staje się postępowaniem karnym”²⁰.

Między innymi dlatego nie należy podzielić stanowiska, zgodnie z którym represja miałaby stanowić główny cel wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej. Rozpoznanie to jest

¹⁴ Dekret z 26 czerwca 1945 r., Wojskowe przepisy dyscyplinarne, Dz. U. 1945, nr 37, poz. 219.

¹⁵ Regulamin Dyscyplinarny Sił Zbrojnych PRL z 1959 r., zatwierdzony i wprowadzony w życie rozkazem Ministra Obrony Narodowej nr 30/MON z 28 lipca 1959 r.

¹⁶ Regulamin Dyscyplinarny z 1963, zatwierdzony i wprowadzony w życie rozkazem Ministra Obrony Narodowej nr 57/MON z 19 października 1963 r.

¹⁷ Ustawa z 21 maja 1963 r., o dyscyplinie wojskowej oraz o odpowiedzialności żołnierzy za przewinienia dyscyplinarne i za naruszenia honoru i godności żołnierskiej, Dz. U. 1963, nr 22, poz. 114.

¹⁸ *Vide* W. Morański, *Charakter prawny odpowiedzialności dyscyplinarnej członka korpusu służby cywilnej*, „Roczniki Administracji i Prawa”, Rok XIII, s. 251.

¹⁹ Ustawa z 2.04.1997, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. 2009, poz. 946.

²⁰ Wyrok TK z 27.02.2001, sygn. K. 22/00, OTK ZU 2001, nr 3, s. 266–268.

konsekwencją postrzegania prawa dyscyplinarnego jako części składowej prawa karnego²¹, co również nie jest zasadne, gdyż przepisy prawa dyscyplinarnego stanowią regulację prawną *sui generis*, zaś fakt, że mamy do czynienia ze zjawiskiem karania (w tym przypadku dyscyplinarnego), nie przesądza automatycznie, jakiemu celowi owo karanie ma służyć.

W literaturze przedmiotu przez cel wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej rozumie się zarówno dążenie do poprawy zachowania osoby, która dopuściła się przewinienia dyscyplinarnego (a w sytuacji ostatecznej nawet zwolnienia jej z członkostwa w określonej formacji, w tym przypadku wojska²²), jak i zdyscyplinowanie pozostałych członków danego kolektywu, tj. żołnierzy (poprzez wysłany sygnał ostrzegawczy o możliwości poniesienia prawnych konsekwencji)²³. Ramowe przybliżenie celów wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej bezpośrednio akcentuje polaryzację zachodzącą między wojskową odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną odpowiedzialnością, tj. odpowiedzialnościami, które jednocześnie lub synchronicznie może ponosić żołnierz za czyn, będący czynem stykowym. Podczas gdy cel odpowiedzialności karnej zmierza przede wszystkim do zapewnienia sprawiedliwej odpłaty za popełnione przestępstwo, to cel wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej ukierunkowany jest na zapewnienie właściwego funkcjonowania określonej formacji. Zatem w sytuacji pociągnięcia żołnierza do odpowiedzialności karnej oraz wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej (jednocześnie lub sekwencyjnie) za jeden czyn (wyczerpujący znamiona przestępstwa i będący jednocześnie przewinieniem dyscyplinarnym – tj. czyn stykowy) *de facto* dochodzi do konfrontacji: jednego z głównych celów odpowiedzialności karnej – sprawiedliwej odpłaty (realizowanego m.in. poprzez zastosowanie represji) z właściwym dla wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej celem wychowawczym, widocznym w konieczności zapewnienia wśród członków danej formacji (wojska) określonych postaw, niezbędnych dla jej prawidłowego funkcjonowania (co sprzyja wzrostowi poziomu zaufania społecznego do tejże grupy)²⁴. Dlatego cel wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej (skonkretyzowany na wychowanie, a przez to i ochronę funkcjonowania danego kolektywu) nie jest tożsamy z celem odpowiedzialności karnej (polegającym na ochronie interesu. zarówno ogółu społeczeństwa, jak i poszczególnych jego osób poprzez zastosowanie instrumentów o charakterze głównie represyjnym)²⁵.

---

²¹ Jak wskazuje M. Cieślak: „prawo dyscyplinarne wprost postrzegać można za szczególną gałąź czy rodzajową odmianę prawa karnego”; M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 22–23.

²² Przy czym możliwość usunięcia żołnierza ze służby (jako jedna z możliwych kar dyscyplinarnych – art. 24 ust 7 u.d.w.) nie stoi w opozycji do wyżej wskazanego celu, gdyż kara ta nie stanowi sama w sobie celu odpowiedzialności dyscyplinarnej, a jej zastosowanie determinuje: po pierwsze charakter przewinienia dyscyplinarnego, po drugie postawa – obwinionego żołnierza.

²³ Zob.: Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, s. 56.

²⁴ Zob.: P. Skuczyński, *Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej*, [w:] P. Skuczyński, P. Zawadzki, *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy, procedura i orzecznictwo w sprawach studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000–2005*, Warszawa 2008, s. 11, 14–15.

²⁵ Zob.: Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w...*, *op. cit.*, s. 56.

KONSTITUCYJNA ZASADA *NE BIS IN IDEM* A WYBRANE FUNKCJE ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ I DYSCYPLINARNEJ

Analogicznie jak w poprzedniej jednostce redakcyjnej, jednolite stanowisko doktryny prawa karnego, co do kwestii funkcji odpowiedzialności karnej (takich jak np. funkcja: represyjna²⁶, ochronna czy sprawiedliwościowa)²⁷, a także ramy niniejszego opracowania spowodowały, że wątek ten omówiono w ograniczonym zakresie. Optykę opracowania tej części artykułu skupiono natomiast głównie na analizie funkcji wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna, łącząca w sobie normy prawa materialnego, ustrojowego i procesowego, jest kategorią *sui generis*²⁸ o interdyscyplinarnym charakterze, gdyż znajduje się ona na pograniczu kilku gałęzi prawa jednocześnie (tj. prawa karnego, prawa pracy czy prawa administracyjnego).

Istnienie wojskowych przepisów dyscyplinarnych posiada wartość dodaną w przedmiocie kreowania zakresu ochrony, a tym samym swobody świadczenia służby wojskowej przez żołnierzy. Wprawdzie przesłanki wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej posiadają charakter ogólny (gdyż w u.d.w. ustawodawca nie skonkretyzował zamkniętego katalogu wojskowych przewinień dyscyplinarnych), to jednak odpowiedzialność ta „tworzy funkcję ochronną i w ten sposób zapewnia członkom danej (...) [zbiorowości] niezbędną swobodę i niezależność (...) [w ramach służby wojskowej]”²⁹. W związku z tym „określone jednostkowe zachowanie (...) uchybiające godności (...) [służby wojskowej] i podważające zaufanie niezbędne do (...) [prawidłowej jej realizacji] może prowadzić do (...) [usunięcia ze służby wojskowej] (...) w drodze postępowania dyscyplinarnego”³⁰.

Funkcja ochronna realizowana w ramach wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej ma charakter dwukierunkowy (inaczej niż przy odpowiedzialności karnej, gdzie funkcja ochronna nastawiona jest na zapewnienie ochrony społeczeństwa przed jednostką dla niego niebezpieczną, a więc jednokierunkowo). Wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna, poprzez możliwość usunięcia dyscyplinarnego żołnierza ze służby, stoi na straży wartości relewantnych z punktu widzenia służby wojskowej (tj. poszanowania dyscypliny wojskowej, karności czy posłuchu dla przełożonych). Zabezpieczenie kolektywu wojskowego przed ingerencją organów zewnętrznych powoduje natomiast, że wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna zapewnia żołnierzom niezbędną do należytego pełnienia/odbywania służby wojskowej – swobodę oraz gwarancję niezależności w wykonywaniu ich obowiązków służbowych.

²⁶ Vide A. Błachnio-Parzych, *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016, s. 42–50;

²⁷ Vide V. Konarska-Wrzosek, A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2019, s. 14–17; J. Lachowski, A. Marek, *Prawo karne. Zarys problematyki*, Warszawa 2018, s. 25–27.

²⁸ Vide A. Ziółkowska, *Odpowiedzialność karna a odpowiedzialność dyscyplinarna...*, op. cit., s. 70.

²⁹ Wyrok TK z 8.12.1998, K 41/97, OTK ZU 1998, nr 7, poz. 117.

³⁰ Wyrok TK z 9.11.1993, K 11/93, OTK ZU 1993, nr 3, poz. 37.

Poza funkcją ochronną wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna realizuje także funkcję integracyjną, która na gruncie odpowiedzialności karnej (z uwagi na sposób legislacji przepisów prawnokarnych a także sposób jej egzekwowania) w ogóle nie występuje.

Funkcja integracyjna wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej przejawia się w zapewnieniu podmiotom wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej autonomii w zakresie tworzenia norm postępowania, których są oni również adresatami. Innymi słowy, w skutek wyznaczenia od wewnątrz pewnych standardów postępowania kolektywu wojskowego *de facto* dochodzi do występowania wewnętrznych mechanizmów samoregulacji. Warto zauważyć, że wskazane faktory – niezależności i samoregulacji, wspólnie tworzą wyznaczniki determinujące tożsamość kolektywu wojskowego, a także współtworzą standardy postępowania osób w nim zrzeszonych, tj. żołnierzy. Występowanie funkcji integracyjnej na płaszczyźnie wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej pociąga za sobą konieczność wyjścia poza metody charakterystyczne dla tradycyjnej legislacji, polegające na określeniu w ustawie nakazów i zakazów, a następnie poddanie ich pod kognicję sądów (co jest właściwe dla odpowiedzialności karnej)³¹.

Odnosząc się do aspektu represyjności wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej i odpowiedzialności karnej, stwierdzić należy, że co prawda charakteryzują się one pewną jej dozą, nie mniej jednak współczynnik ten ma różny wymiar. W ramach odpowiedzialności karnej, udział funkcji represyjnej jest znacznie wyższy niż przy wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej, w której ustępuje on na rzecz funkcji: integracyjnej oraz ochronnej. Stan taki wynika ze sposobu legislacji wojskowych przepisów dyscyplinarnych.

Podczas gdy materialne podstawy wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej są zazwyczaj ujęte bardzo lakonicznie³², to już w odniesieniu do możliwych form reakcji dyscyplinarnej mamy do czynienia z enumeratywnie wskazanym katalogiem kar i środków dyscyplinarnych³³. Brak typizacji przewinień dyscyplinarnych skutkuje brakiem ich przyporządkowania względem określonych rodzajów kar dyscyplinarnych. Zastosowany w u.d.w. sposób legislacji wojskowych przepisów dyscyplinarnych jest możliwy z uwagi na quasi-represyjny charakter tejże odpowiedzialności. Inaczej sprawa wygląda na płaszczyźnie prawa karnego, gdzie do określonego typu przestępstwa przypisana jest określona forma/formy reakcji prawnokarnej – co w sposób bezpośredni zwraca uwagę na represyjny charakter prawa karnego.

Polaryzację między wojskową odpowiedzialnością dyscyplinarną a odpowiedzialnością karną widać również na płaszczyźnie podmiotów ferujących wyroki w sprawie. Represyjny charakter prawa karnego determinuje po pierwsze, by rozstrzygnięcia w sprawach karnych ferowały podmioty niezależne i bezstronne (tj. sędziowie), po drugie, konieczność zapewnienia systemu prawnej kontroli tychże rozstrzygnięć (poprzez zażalenie, apelację czy kasację).

³¹ H. Izdebski, *Granice prawa jako instrumentu kształtowania standardów zachowań w służbie publicznej*, [w:] A. Dębicka, M. Dmochowski, B. Kudrycka (red.), *Profesjonalizm w administracji publicznej*, Białystok 2004; zob.: P. Skuczyński, *Nierepresyjne funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej a model postępowania w sprawach dyscyplinarnych*, „Przegląd Legislacyjny” 2007, nr 3(101), s. 39 i n.

³² Art. 17 u.d.w.

³³ Katalog kar dyscyplinarnych przepis art. 24 u.d.w., katalog środków dyscyplinarnych przepis art. 33 u.d.w.

Wojskową odpowiedzialność dyscyplinarną sprawują natomiast osoby spośród kolektywu wojskowego (tj. przełożeni dyscyplinarni), czyli *de facto* osoby przynależące do tego samego środowiska, co obwiniony. Przełożony dyscyplinarny nie charakteryzuje się przymiotem niezawisłości właściwym dla sędziego orzekającego w sprawach karnych (i nie tylko). Co więcej, w przeciwieństwie do odpowiedzialności karnej wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna ma charakter wewnętrzny, tzn. odbywa się ona bez udziału kontroli z zewnątrz, zapadłe zaś orzeczenia dyscyplinarne opierają się nie tylko na podstawie normatywnej, lecz także na doświadczeniu wynikającym ze służby wojskowej, znajomości środowiska wojskowego czy innych elementach, takich jak postawa stron postępowania czy poziom zaufania społecznego do służby wojskowej.

Wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna skonkretyzowana jest zatem na integrację członków określonej zbiorowości oraz ochronę wartości relewantnych z punktu widzenia służby wojskowej. Stąd funkcję ochronną oraz integracyjną wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej postrzegać należy jako konstytutywne, a nie deklaratoryjne (czyli stanowiące jedynie dodatek do funkcji represyjnej). Wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna jest właściwa jedynie dla określonego kolektywu, tj. wojska, przez co nie posiada ona powszechnego charakteru, czyli charakteru właściwego dla odpowiedzialności karnej. Dlatego między funkcjami wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej a funkcjami odpowiedzialności karnej nie zachodzi znamię tożsamości.

KILKA UWAG NA TEMAT *RATIO LEGIS* WOJSKOWEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI DYSCYPLINARNEJ

Pewnym uzasadnieniem dla konieczności utrzymania i egzekwowania wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej (nawet w sytuacji jej zbiegu z odpowiedzialnością karną) jest *ratio legis* stanowienia regulacji dyscyplinarnych w ogóle. Potrzeba stanowienia przepisów dyscyplinarnych wynika z konieczności utrzymania odpowiedniego poziomu społecznego zaufania wobec określonego rodzaju „aktywności zawodowej” (w tym przypadku aktywności wynikającej ze służby wojskowej). Jak zauważono w jednym z wyroków TK, wypracowanie proceduralnych rozwiązań odpowiedzialności dyscyplinarnej: „(...) i nadanie im – najpierw – pozasądowego charakteru, znajdować może podstawę w specyfice poszczególnych grup (...) oraz (...) [potrzebie ochrony] ich autonomii i samorządności”³⁴. Co istotne, „poziom wymagań stawianych przedstawicielom zawodu związany jest z prestiżem danej profesji”³⁵. Natomiast „odpowiedzialność dyscyplinarna (...) [poprzez obligowanie żołnierza] do należytego wykonywania swych obowiązków, stoi na straży prestiżu (...)”³⁶. Dlatego zgodzić się należy ze stanowiskiem co do tego, że „powszechnie stosowana klauzula, określająca (...) [przewinienie

³⁴ Wyrok TK z 8.12.1998, K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117.

³⁵ Wyrok TK z 11.09.2001, K 17/00, OTK 2001, nr 6, poz. 165.

³⁶ P. Przybysz, Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych, PiP 1998, nr 8, s. 68.

dyscyplinarne] jako zachowanie uchybiające godności (...) [służby wojskowej] wyraża istotę odpowiedzialności dyscyplinarnej”³⁷.

Warunkiem *sine qua non* uznania określonego „zachowania” jako wojskowego przewinienia dyscyplinarnego jest uprzednie określenie katalogu wymagań stawianych względem członków danej formacji (w tym przypadku wobec żołnierzy). W następnej kolejności, trzeba rozpoznać, czy określone „zachowanie” (żołnierza) godzi w prestiż przewidziany dla danego kolektywu (tj. wojska), czy też nie³⁸.

Dlatego niewskazanie w u.d.w. katalogu wojskowych przewinień dyscyplinarnych postrzegać należy jako celowy zabieg legislacyjny, który (paradoksalnie) służy zapewnieniu należytego poziomu wykonywania obowiązków służbowych oraz pełnienia/odbywania służby wojskowej³⁹.

Relevantną cechą wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej (wskazaną na początku niniejszego opracowania) jest kwestia szeroko pojętej autonomii „dyscyplinarnej”. Autonomia ta przejawia się przede wszystkim w niezależności wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej od odpowiedzialności karnej, co wynika *expressis verbis* z treści przepisu art. 17 ust. 1 u.d.w. oraz art. 17 ust. 2 pkt 2 i 3 u.d.w. O niezależności wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej, a także postępowania w tym przedmiocie, świadczy okoliczność, że organ dyscyplinarny rozstrzygający w sprawie (tj. przełożony dyscyplinarny) nie bada, czy określone zdarzenie posiada znamiona przestępstwa, gdyż leży to w gestii sądów karnych. Bada jedynie (w sytuacji wszczęcia postępowania dyscyplinarnego w przedmiocie czynu, za który jego sprawca poniósł już odpowiedzialność karną), czy cele stawiane przed sankcją dyscyplinarną zostały osiągnięte wraz z wymierzeniem kary kryminalnej⁴⁰.

Cele wojskowych form reakcji dyscyplinarnej nie są tożsame z celami stawianymi dla form reakcji prawnokarnej. Dlatego w doktrynie prawa karnego *sensu largo* w sposób wyraźny rozróżnia się formy reakcji prawnokarnej od wojskowych form reakcji dyscyplinarnej. Podnosi się, że istotą sankcji karnej jest zadanie dolegliwości sprawcy czynu przestępnego. Funkcją sankcji karnej jest odpłata, jej właściwością zaś jest retrospektywne ukierunkowanie, dlatego w zasadzie nie podlegają one uchyleniu⁴¹. Zdaniem M.A. Nowickiego kwalifikacja określonej

³⁷ Wyrok TK z 11.09.2001, K 17/00, OTK 2001, nr 6, poz. 165.

³⁸ Przy czym tworzone przepisy dyscyplinarne powinny czynić zadość standardom konstytucyjnym – w szczególności art. 42-45 i art. 78 Konstytucji; Wyrok TK z 8.12.1998, K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117. Zatem przepisy art. 42-45 i art. 78 Konstytucji mają zastosowanie przy odpowiedzialności karnoprawnej, mają również zastosowanie do każdego rodzaju postępowania represyjnego, także dyscyplinarnego; więcej zob.: J. Adamczyk, *Postępowanie dyscyplinarne wobec studentów i doktorantów* [w:] A. Szadok-Bratuń (red.), *Nowe prawo o szkolnictwie wyższym a podmiotowość studenta*, Wrocław 2007, s. 207; R. Szytk, *Odpowiedzialność dyscyplinarna notariuszy*, Rejent 2005, nr 4, s. 139; wyrok TK z 16.11.1999, SK 11/99, OTK 1999, nr 7, poz. 158; wyrok TK z 11.12.2008, K 33/07, OTK-A 2007, nr 11, poz. 162; wyrok TK z 8.12.1998, K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117; wyrok TK z 19.03.2007, K 47/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 27.

³⁹ Wyrok TK z 27.02.2001, K 22/00.

⁴⁰ E. Zielińska, *Odpowiedzialność zawodowa lekarza a odpowiedzialność karna*, „Prawo i Medycyna” 1999, s. 66.

⁴¹ Inaczej jest np. przy sankcjach egzekucyjnych, które powinny być uchylone w razie spełnienia obowiązku, dla którego przymusowego wykonania zostały ustanowione, a których zastosowanie w praktyce nie prowadzi do nałożenia nowych obowiązków, lecz do realizacji tych już wcześniej istniejących.

formy reakcji jako formy reakcji prawnokarnej zależy m.in. od tego, by będące podstawą jej wymiaru prawo miało zastosowanie względem ogółu społeczeństwa, a nie jedynie do danej grupy charakteryzującej się określonym statusem⁴².

Dlatego wojskowych form reakcji dyscyplinarnych nie należy postrzegać w kategorii sankcji karnoprawnych. Pozbawienie wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej cechy powszechności w konsekwencji pozbawia sankcje dyscyplinarne charakteru karnego⁴³. Choć sankcje dyscyplinarne posiadają w sobie pewien element represyjności (co związane jest z naturą sankcji w ogóle), to nie współtworzą one katalogu sankcji karnych⁴⁴.

Enumeratywnie wyliczone w przepisie art. 24 i 33 u.d.w. formy wojskowej reakcji dyscyplinarnej wywierają skutek jedynie na płaszczyźnie obwiniony–kolektyw, do którego on przynależy (tj. wojsko). To w sposób znaczący odróżnia wojskowe formy reakcji dyscyplinarnej od form reakcji prawnokarnej, które oddziałują na zewnątrz, tj. na relacje sprawcy z państwem oraz resztą społeczeństwa.

Zgodzić się należy z E. Kusowską co do tego, że: „Zawarte w odpowiednich ustawach katalogi kar dyscyplinarnych, jakkolwiek uregulowane indywidualnie dla każdej grupy podmiotów podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej, wykazują pewien stopień podobieństwa. (...) Sankcje dyscyplinarne zostały odpowiednio uporządkowane w kolejności od najmniej do najbardziej dotkliwych, (...) [i co do zasady posiadają] one (...) charakter bądź społeczno-moralny (na przykład nagana, upomnienie), bądź związany ściśle z charakterem danej grupy (pozbawienie praw członka danej grupy (...) czasowe zawieszenie w prawach), natomiast kary godzące w sferę materialną ukaranego stanowią rzadkość”⁴⁵.

Zatem praktyczne wyegzekwowanie wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej nie jest przejawem represji karnej, lecz stanowi niezależne rozliczenie się wojska z żołnierzem, który swoim zachowaniem podważył autorytet i dobre imię całej formacji.

PODSUMOWANIE

Limitacja wyrażona zasadą *ne bis in idem* statuuje zakaz podwójnego karania tego samego sprawcy za ten sam czyn, w tym samym celu. Dlatego jednoczesne lub sekwencyjne egzekwowanie dwóch różnych rodzajów odpowiedzialności w tym samym celu wobec sprawcy za *de facto* jeden jego czyn zawsze będzie okolicznością skłaniającą do dyskusji nad konstytucyjnością takiego rozwiązania.

Pytanie o poszanowanie standardów konstytucyjnych wynikających z zasady *ne bis in idem* z pewnością powoduje brzmienie przepisu art. 17 ust 1 u.d.w. i art. 17 ust 2 pkt 2-3 u.d.w.

⁴² M. A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Orzecznictwo*, t. I, Prawo do rzetelnego procesu, Zakamycze 2001, s. 28.

⁴³ *Ibidem*, s. 29.

⁴⁴ M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Kraków 2011, s. 26.

⁴⁵ E. Kusowska, *O postępowaniach dyscyplinarnych – uwagi na tle Uchwały Sądu Najwyższego IKZPI8/12 z dnia 24 stycznia 2013*, Adam Mickiewicz University Law Review, s. 161.

Zgodnie z ich treścią żołnierz ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną niezależnie od odpowiedzialności kreowanej na gruncie innych przepisów. Stąd żołnierz za czyn pozostający w związku z jego służbą może ponieść (jednocześnie lub sekwencyjnie) wojskową odpowiedzialność dyscyplinarną i np. odpowiedzialność karną.

Zauważyć należy, że zasada *ne bis in idem* statuuje zakaz podwójnego karania tego samego sprawcy za ten sam czyn, w tym samym celu. Z przeprowadzonej w niniejszym artykule analizy wynika wielopłaszczyznowy brak tożsamości zachodzący między odpowiedzialnością karną a wojskową odpowiedzialnością dyscyplinarną. Polaryzacja zauważalna jest nie tylko w odniesieniu do celów i funkcji tychże odpowiedzialności, lecz występuje także na płaszczyźnie form i celów stosowania poszczególnych rodzajów instrumentów reakcji karnej lub dyscyplinarnej.

Podczas gdy odpowiedzialność karna zapewnić ma ochronę społeczeństwa za pomocą wymierzenia sprawiedliwej odpłaty sprawcy czynu zabronionego za zło przez niego wyrządzone (co bezpośrednio zwraca uwagę na represyjny jej charakter), to wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna zmierza do zapewnienia ochrony kolektywu wojskowego za pomocą instrumentów oddziaływania dyscyplinarnego, które stosuje się w celu przede wszystkim wychowawczym i zapobiegawczym (art. 20 ust 1 u.d.w.). Zatem dolegliwość płynąca z tytułu zastosowania wojskowych środków dyscyplinarnych nie jest celem samym w sobie, lecz stanowi ona narzędzie do osiągnięcia celów zadekretowanych m.in. w przepisie art. 20 ust. 1 u.d.w. Dlatego uznać należy, że wojskowa odpowiedzialność dyscyplinarna posiada quasi-represyjny charakter.

Stąd jednoczesne lub sekwencyjne egzekwowanie odpowiedzialności karnej i wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej wobec żołnierza, którego czyn będący wojskowym przewinieniem dyscyplinarnym realizuje także znamiona przestępstwa penalizowanego w k.k., nie narusza konstytucyjnej zasady *ne bis in idem*, gdyż każda ze wskazanych rodzajów odpowiedzialności realizuje inne cele i funkcje.

Uzasadnieniem dla takiego stanowiska jest również występująca na gruncie procesowym autonomiczna wykładnia przepisu art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. Zgodnie z jej brzmieniem negatywną przesłankę procesową wynikającą z zakazu ponownego karania za ten sam czyn odnieść należy jedynie do „postępowania karnego”⁴⁶, co z kolei w sposób jednoznaczny wyłącza z zakresu merytorycznego zasady *ne bis in idem* wojskowe postępowanie dyscyplinarne (nawet jeżeli postępowanie to prowadzone jest z zastosowaniem w sposób odpowiedni przepisów k.p.k.). Dlatego przyjąć należy, że prawomocny wyrok wydany w innym postępowaniu niż karne (np. w ramach wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej) nie powoduje przeszkody do ponownej oceny stanu faktycznego z perspektywy odpowiedzialności karnej⁴⁷, a tym samym nie stoi w opozycji do standardów konstytucyjnych gwarantowanych zasadą *ne bis in idem*.

⁴⁶ Zob.: C. Kulesza, Komentarz do art. 17 k.p.k. [w:] K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 76–78; J. Skorupka, Komentarz do art. 17 k.p.k., [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 76–79.

⁴⁷ Zob.: P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–296*, [w:] P. Hofmański (red.), Warszawa 2011, s. 190 i n.

Konkludując (jednocześnie lub sekwencyjnie) egzekwowanie wobec żołnierza odpowiedzialności karnej i wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej za jego przewinienie dyscyplinarne, które jednocześnie jest przestępstwem penalizowanym w k.k., nie stoi w opozycji do zasady *ne bis in idem*.

BIBLIOGRAFIA

POZYCJE ZWARTE

- Adamczuk Justyna. 2007. Postępowanie dyscyplinarne wobec studentów i doktorantów. W Szadok-Bratuń Aleksandra (red.). Nowe prawo o szkolnictwie wyższym a podmiotowość studenta. Wrocław.
- Błachnio-Parzych Anna 2016. Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Cieślak Marian 1994. Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cieślak Marian 2011. Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Giętkowski Radosław. 2013. Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Hofmański Piotr, Sadzik Elżbieta, Zgryzek Kazimierz. 2011. Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–296. Warszawa: C.H. Beck
- Izdebski Hubert. 2004. Granice prawa jako instrumentu kształtowania standardów zachowań w służbie publicznej. W Dębicka Anetta, Dmochowski Mariusz, Kudrycka Beata (red.), Profesjonalizm w administracji publicznej. Białystok.
- Konarska-Wrzosek Violetta, Marek Andrzej. 2019. Prawo karne. Warszawa: C.H. Beck.
- Kulesza Cezary. 2018. Komentarz do art. 17 k.p.k. W Dudka Katarzyna. (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Warszawa.
- Kusowska Ewelina. 2014. „O postępowaniach dyscyplinarnych – uwagi na tle Uchwały Sądu Najwyższego I KZP18/12 z dnia 24 stycznia 2013”, Adam Mickiewicz University Law Review.
- Lachowski Jerzy, Marek Andrzej. 2018. Prawo karne. Zarys problematyki. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Leoński Zbigniew 1959. Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Skowron.
- Łobocki Mieczysław. 2007. Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Morański Wojciech. 2013. „Charakter prawny odpowiedzialności dyscyplinarnej członka korpusu służby cywilnej”. Roczniki Administracji i Prawa. Rok XIII: 245-262
- Nowicki Marek Antoni. 2001. Europejski Trybunał Praw Człowieka. Orzecznictwo, t. I, Prawo do rzetelnego procesu. Zakamycze, Kraków.
- Przybysz Piotr. 1998. Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych. PiP 1998, nr 8.
- Rogalski Maciej. 2005. Odpowiedzialność dyscyplinarna prokuratorów a odpowiedzialność karna. Zagadnienia wybrane. W Zięba-Załucka Halina (red.), Kijowski Maciej (red.) Godność obywatela, urzędu i instytucji. Zmiany ustrojowe Prokuratury RP. Rzeszów.

- Skorupka Jerzy. 2021. Komentarz do art. 17 k.p.k. W Skorupka Jerzy. (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Warszawa.
- Skuczyński Paweł. 2007. „Nierepresyjne funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej a model postępowania w sprawach dyscyplinarnych”. *Przegląd Legislacyjny* 3(101): 35-53.
- Skuczyński Paweł. 2008. Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej. W Skuczyński Paweł., Zawadzki Piotr, *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy, procedura i orzecznictwo w sprawach studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000–2005*. Warszawa.
- Sztyk Romuald. 2005. „Odpowiedzialność dyscyplinarna notariuszy”. *Rejent* 4(168): 139-161.
- Zielińska Eleonora. 1999. „Odpowiedzialność zawodowa lekarza a odpowiedzialność karna”. *Prawo i Medycyna* 1: 61-76.
- Ziółkowska Agata. 2020. *Odpowiedzialność karna a odpowiedzialność dyscyplinarna w wojsku zagadnienia materialnoprawne I*. Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo.

AKTY PRAWNE

- Dekret z 26 czerwca 1945 r., Wojskowe przepisy dyscyplinarne, Dz. U. 1945, nr 37, poz. 219
- Regulamin Dyscyplinarny Sił Zbrojnych PRL z 1959 r., zatwierdzony i wprowadzony w życie rozkazem Ministra Obrony Narodowej nr 30/MON z 28 lipca 1959 r.
- Ustawa z 21 maja 1963 r., o dyscyplinie wojskowej oraz o odpowiedzialności żołnierzy za przewinienia dyscyplinarne i za naruszenia honoru i godności żołnierskiej, Dz. U. 1963, nr 22, poz. 114
- Regulamin Dyscyplinarny z 1963 r., zatwierdzony i wprowadzony w życie rozkazem Ministra Obrony Narodowej nr 57/MON z 19 października 1963 r.
- Ustawa z 06.04.1990, o Policji, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1882.
- Ustawa z 12.10.1990, o Straży Granicznej, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1728.
- Ustawa z 24.08.1991, o Państwowej Straży Pożarnej, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1728.
- Ustawa z 2.04.1997, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. 2009, poz. 946
- Ustawa z 06.06.1997, Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1023.
- Ustawa z 06.06.1997, Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2021, poz.1023.
- Ustawa z 24.05.2002, o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, t.j. Dz.U. 2020, poz. 2320.
- Ustawa z 09.06.2006, o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1362.
- Ustawa z 09.06.2006, o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1671.
- Ustawa z 09.10.2009, o dyscyplinie wojskowej, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1489.
- Ustawa z 09.04.2010, o Służbie Więziennej, t.j. Dz. U. 2021, poz. 1728.

ORZECZNICTWO

- Wyrok TK z 9.11.1993, K 11/93, OTK ZU 1993, nr 3, poz. 37.
- Wyrok TK z 8.12.1998, K 41/97, OTK ZU 1998, nr 7, poz. 117.
- Wyrok TK z 16.11.1999, SK 11/99, OTK 1999, nr 7, poz. 158.
- Wyrok TK z 27.02.2001, sygn. K. 22/00, OTK ZU 2001, nr 3.
- Wyrok TK z 11.09.2001, K 17/00, OTK 2001, nr 6, poz. 165.
- Wyrok TK z 8.10.2002, sygn. K 36/00, OTK-A 2002, z. 5, poz. 63.

Wyrok WSA w Warszawie z 15.04.2004, II SA/Wa 1561/03, LEX nr 150843.
Wyrok TK z 3.11.2004, sygn. K 18/03, OTK-A 2004, z. 10, poz. 103.
Wyrok WSA w Warszawie z 17.01.2006, II SA/Wa 1755/05, LEX nr 194440.
Wyrok WSA w Warszawie z 15.11.2006, II SA/Wa 1344/06.
Wyrok TK z 19.03.2007, K 47/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 27.
Wyrok TK z 11.12.2008, K 33/07, OTK-A 2007, nr 11, poz. 162.

Jan PILA

Silesian University of Technology, Katowice, Poland

jpila@polsl.pl

<https://orcid.org/0000-0001-7336-5826>

Jaroslav KOZUBA

Silesian University of Technology, Katowice, Poland

jaroslav.kozuba@polsl.pl

<https://orcid.org/0000-0003-3394-4270>

Frantisek MARTINEC

University College of Business in Prague, Prague, Czech Republic

martinec@vso-praha.eu

<https://orcid.org/0000-0003-3301-53913>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.10>

AIRCRAFT SKIN CORROSION AND STRUCTURAL SAFETY CONSIDERATIONS

ABSTRACT: The aim of this article is to point out some peculiarities of airframe corrosion, the impact of external forces on aircraft skin elements and their impact on structural integrity. The corrosion process is generally associated with fatigue of aircraft structural elements due to the effect of many factors such as the type of loading, the properties of the materials, the corrosive environment, etc. The article is not focused on corrosion processes, but on load factors that are specific to aircraft wing design elements and their influence on corrosion of critical structural elements. Corrosion of the wing is perceived as a consequence of environmental impact on damaged surface protection of the skin and connecting parts (rivets, screws, and welded joints) caused by static and dynamic stress of the wing and also by the interaction of the individual structural elements as a whole. The dynamics of operation of individual structural elements is further enhanced by the fatigue of the material. Early detection of corrosion processes has generally been and is crucial to overall safety of the aircraft. The proposals presented in the article are formulated in order to improve the system of work to ensure the safety of aircraft operation in terms of resistance to corrosion damage.

KEYWORDS: aircraft structure, aircraft safety, non-destructive inspection, corrosion, maintenance, load, fatigue

---

KOROZJA POKRYCIA SAMOLOTU I WZGLĘDY BEZPIECZEŃSTWA KONSTRUKCYJNEGO

ABSTRAKT: Celem niniejszego artykułu jest wskazanie niektórych osobliwości korozji płatowca, wpływu sił zewnętrznych na elementy pokrycia samolotu oraz ich wpływu na integralność konstrukcji. Proces korozji jest ogólnie związany ze zmęczeniem elementów konstrukcyjnych statku powietrznego pod wpływem wielu czynników, takich jak rodzaj obciążenia, właściwości materiałów, środowisko korozyjne itp. W artykule skupiono się na współczynnikach obciążenia charakterystycznych dla elementów konstrukcyjnych skrzydeł samolotu oraz ich wpływie na korozję krytycznych elementów konstrukcyjnych. Korozja skrzydła jest postrzegana jako konsekwencja

oddziaływania środowiska na uszkodzoną ochronę powierzchni pokrycia i elementów łączących wywołaną naprężeniem statycznym i dynamicznym skrzydła. Dynamikę pracy poszczególnych elementów konstrukcyjnych dodatkowo potęguje zmęczenie materiału. Wczesne wykrywanie procesów korozji było generalnie i ma kluczowe znaczenie dla ogólnego bezpieczeństwa statku powietrznego. Przedstawione w artykule propozycje zostały sformułowane w celu udoskonalenia systemu pracy zapewniającego bezpieczeństwo eksploatacji statków powietrznych w zakresie odporności na uszkodzenia korozyjne.

SŁOWA KLUCZOWE: konstrukcja statku powietrznego, bezpieczeństwo statku powietrznego, inspekcja nieniszcząca, korozja, konserwacja, obciążenie, zmęczenie

INTRODUCTION

The main factors potentially reducing structural strength and durability of technical structures during long-term operation are fatigue, corrosion, wear and damage of metals and their alloys resulting in significant economic and technical losses, and worst of all – accidental operational damage. The current system for ensuring and maintaining the airworthiness of airplanes in terms of corrosion safety is to ensure strength during long-term operation. Modern science has a wealth of knowledge about the types and mechanisms of corrosion damage, but does not offer aviation developers acceptable methods to predict the onset of corrosion and its rate of development, which could form the basis for the development of maintenance and inspection regulations. Sufficiently reliable calculation methods can only be used to assess the residual strength.

Corrosion damage to aircraft structures is one of the most frequent and most dangerous forms of aging structural elements of aircrafts during long-term operation. Therefore, special attention is paid to them during routine (preventive and repair) work. In this context, a great deal of material resources is spent on a range of measures to combat corrosion, preventive maintenance, repair, and replacement of individual parts.

Prediction and improvement of the strength characteristics of structures in the event of corrosion damage based on computational and experimental methods, the creation of reference data on the effect of corrosion on the physics and mechanical properties of structural materials, is an essential task in solving this problem. The second serious aspect in terms of tackling corrosion is knowing the load and the forces acting in the structure.

From this point of view, we can hypothesize that the critical elements of the effect of load on the aircraft critical structure elements are one of the factors supporting corrosion. The main purpose of this article is therefore to provide evidence that there is a close relation between load/fatigue and corrosion.

The load of a structure that is made up of many elements, various materials, under the adverse influence of atmospheric, and climate (e.g. weather) influences is a not negligible factor. Most often, corrosion damage occurs on the skin of aircraft based on airfields located near industrial or coastal areas.

Aluminum alloys remain the main structural material of aerospace engineering. The scope of their application currently makes up approximately 70% of the total number of structural materials in the airframe. The materials used in aircraft structures corrode because the atmosphere of the Earth contains aggressive halogen aerosols, sulfur dioxide, and moisture; and also because of the accumulation of aggressive liquids inside the aircraft airframe.

The main structure of the aircraft consists of all load-carrying members including wings, fuselage, tail unit, engine mountings, landing gear, flight control surfaces and related points of attachment, control rods, propellers and propeller hubs, etc.

For aircraft structures, significant periodic loading occurs during take-off and landing. Other sources of fatigue cycles include cabin pressurization-depressurization (pressure vessel loads), pilot-induced manoeuvres, and encounters with gusts. The fatigue life of an aircraft is based on the number of cycles accumulated during these cyclic loads. While aircraft fatigue damage is based on the number of loading cycles, corrosion damage in aging aircraft depends on the time spent in the corrosive environment¹.

The aircraft wing is one of the most heavily loaded components during the operation of the aircraft on the ground and also in the air. For example, the wingspan of the Airbus 380 is 60m and the wing fuel tank capacity is 291 256 liters of fuel.

The wing of the aircraft is not a perfect rigid body; it is considerably flexible and represents a cantilever beam anchored to the fuselage structure. Bending, or rather swinging the wing during flight, indicates its normal operation. The wings of the aircraft have good flexibility and safety margin. It is the “swinging” that saves the wing from destruction.

The probability of destruction of the wings of the aircraft (as well as the entire aircraft as a whole), even during strong turbulence, is practically zero. The aircraft is designed with a huge margin of safety, and even quite large loads are not able to damage it.

In the history of aviation, unique cases are known when aircrafts were destroyed in the air. But in these cases, the cause of the tragedy was human carelessness and poor-quality maintenance of the aircraft. The consequences of structural failure are often catastrophic.

AIRCRAFT STRUCTURE AS ELEMENTS OF CORROSION SYSTEM

A system is defined as a set of elements that are in relationships with each other, which forms a certain integrity, unity. A corrosion system is a system consisting of one or more metals and all components of a corrosive environment.

The aircraft structure presents an element of the corrosion system, the system consisting of different kinds of metal and those parts of the harsh environment that influence corrosion.

---

¹ P.W. Whaley, *Corrosion damage tolerance methodology for C/KC-135 fuselage structure*, Oklahoma City, USA, <https://dokumen.tips/documents/corrosion-damage-tolerance-methodology-for-corrosion-damage-tolerance-methodology.html> (26.02.2020).

Corrosion damage to aircraft structures and equipment is one of the most common failures that can significantly compromise the integrity of structures and systems.

Any detectable result of corrosion in any part of a corrosion system is termed a “corrosion effect” that leads to corrosion damage or corrosion failure. The rate of aircraft corrosion depends on the structural system (corrosion) system and the type of corrosion effect of which these form a part. Since corrosion rates are usually expressed as a penetration rate per time period (year) in inches per year (IPY), or mils per year (MPY), it is very important to detect corrosion at an early stage of its development.

$$IPY = \frac{12W}{TAR} \quad (1)$$

Where:

W = mass loss in time,

T= time, years,

A = surface area,

R = density of material.

For this reason, it is important to provide scheduled maintenance at predetermined intervals to address damage remaining undetected in normal operations. During scheduled maintenance, the aircraft usually stays in a hangar and undergoes intensive inspection and necessary repair work, including corrosion check.

The immediate detection and identification of corrosion is therefore of utmost importance, as is the correct application of procedures to remove and re-protect the area from further attack. Unprocessed corrosion can have serious consequences, including:

- decrease of static strength,
- when stressed by a structure affected by corrosion, cracks develop and spread in the structure,
- conditions to promote stress corrosion cracking,
- reduced fatigue life,
- malfunction of mechanical, electrical, hydraulic, and pneumatic systems,
- uncorrected corrosion can adversely affect flight safety, airworthiness, and structural repair costs.

AIRCRAFT STRUCTURAL SAFETY AND CORROSION

Safety of the structure in terms of strength is a property (quality) of the structure and a way of maintaining its strength in service, which allows to keep the strength of the structure at the least of acceptable level, even in case of possible unintentional and not too long degradation processes and/or combinations of (fatigue, corrosion, etc.) as well as accidental or discrete source of damage.

The structure of the wings can be considered as a safety-critical system, consisting of structural components with high safety priorities such as the skin or spars. The safety-critical

system in certification is the fail-safe design concept, which considers the effects of failures and combinations of failures in defining a safe design. Fail-safe for structures is concerned with residual strength after sustaining damage.

The main factors that can potentially reduce structural strength during long-term operation are fatigue, corrosion, wear, and accidental operational damage.

Modern science has a lot of knowledge about the types and mechanisms of corrosion damage, but does not offer aviation developers acceptable methods to predict the onset of corrosion and its rate of development, which could form the basis for developing maintenance and inspection regulations. Sufficiently reliable calculation methods can only be used to assess residual strength.

An evaluation of strength, detail design, and fabrication must show that catastrophic failure due to fatigue, corrosion, manufacturing defects, or accidental damage will be avoided throughout the operational life of the airplane. This evaluation must be conducted for each part of the structure that could contribute to a catastrophic failure (such as wing, empennage, control surfaces and their systems, the fuselage, engine mounting, landing gear, and their related primary attachments)².

Flight safety is directly related to the structural strength and durability of aircraft structures. Design is called safe in operation if minimal inspection and repair are required with satisfactory performance of basic functions. Satisfactory performance means a low probability of structural failure for civilian aircraft or an acceptable low probability of structural failure for military aircraft. The safety of passengers and crew of civil aircraft is of paramount importance.

A modern aircraft has a semi-monocoque type construction, consisting of thin-walled sheets supported by beams (spars) and stringers to prevent buckling. The outer skin or wall forms the aerodynamic shape of the structural unit – the fuselage, wing, horizontal/vertical stabilizer. Stiffeners are attached to the inner surface of the skin and absorb concentrated loads. For many years, this design served as the main object of aerodynamic research and significantly distinguished devices from conventional building structures.

Degradation by mechanisms such as corrosion and fatigue can become important later in-service life, particularly in joints, and managing potential degradation, by repair or replacement of parts, can have a significant effect on the overall maintenance cost of the aircraft³.

Structural corrosion damage of aircrafts is observed in inner and outer different places, especially from extruded panels. The upper surfaces of the skin of aircraft are in better conditions than the lower ones. This is because the dew settled on them, moisture after rain, or condensed after planting, evaporates relatively quickly. This is facilitated by the temperature of the air and the flow of air. The lower ones, due to the insignificant distance from the earth, are moistened almost constantly due to the evaporation of moisture from the soil.

---

² Federal Aviation Regulations: Airworthiness standards, transport ..., Part 25, § 25.571 Damage - tolerance and fatigue evaluation of structure. <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/14/25.571> (26.02.2020).

³ A. Jaya, U. H. Tiong, R. Mohammed, C. Bil, G. Clark, *Corrosion treatments and the fatigue of aerospace structural joints*, Australia 2010, <https://core.ac.uk/download/pdf/82351243.pdf> (26.02.2020).

Corrosion of the internal surfaces of airplanes and parts inside structures works under conditions more difficult than those of the external ones, which is explained by the long moisture retention inside the structure. Moisture enters the inner surfaces in rainy weather or when washing through leaks in the joints of the skin; it also condenses from the air after landing due to a sharp temperature drop.

In especially unfavorable conditions are the inner surfaces of the lining and the details of the internal set under the floor of passenger cabins. Here, the condensed moisture is retained for a long time, becomes contaminated, and becomes corrosive. Water pollution under the floor of the passenger cabin is most often due to insufficient tightness of the floors of the toilets and malfunctioning communication of the bathrooms. These fluids are very aggressive, especially with regard to aluminum alloys. Moisture is also retained for a long time on the lower inner surfaces in case of poor location or clogging of the drainage holes for water drainage, as well as in the absence of periodic ventilation and blowing of the underfloor space with warm air⁴.

The corrosion problem is a question of scientific and technical assessment of the airframe airworthiness in case of corrosion damage. A prerequisite for ensuring the airworthiness of an aircraft is to comply with the airworthiness requirements under the conditions of static and fatigue strength of the airframe in the event of accidental damage, fatigue damage and corrosion damage.

In the event of corrosion damage, calculation methods are also necessary to justify the maximum permissible corrosion rates of the structural components of the airframe to take into account the effect of corrosion damage on fatigue and structural survival. Fatigue damage, corrosion damage, and a combination of these are the main factors that undermine the integrity of the aircraft structure.

Damage tolerance is a property of a structure and a way to ensure its safety under strength conditions by establishing conditions for the first and subsequent inspection of the structure in service to detect possible damage and subsequent repair of the structure or replacement of the damaged element prior to onset when a strength decline is unacceptable.

MATERIALS AND METHODS

MROs predominantly rely on visual inspection and non-destructive operational testing (NDT), methods by which we detect defects on the surface and in subsurface (volumetric) tests of the material without breaking it.

More than 80% of the inspections on large transport category aircraft are visual inspections. Visual inspector's tools are his eyes, a high-quality flashlight, and a 10x magnifier.

Visual inspection is usually the most economical and fastest way to obtain an early assessment of the condition of an aircraft and its components. Most of the defects found in aircrafts are found by visual inspections, and airframe manufacturers and users depend on regular

---

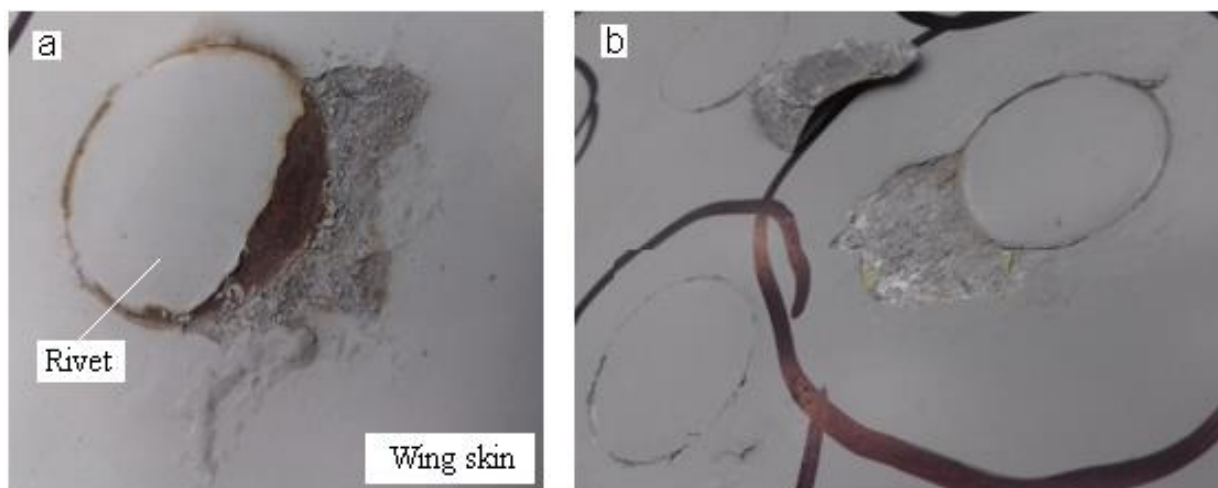
⁴ *Ibidem.*

visual inspections to ensure the continued airworthiness of their aircraft. Consequently, it is important that visual inspection methods are understood and properly applied by those responsible for the continued airworthiness of the aircraft. The proficiency in visual inspection is crucial to the safe operation of the aircraft.

Typical airframe defects that can be detected by visual inspection can be divided into three types: cracks, corrosion, and disbanding⁵.

Visual corrosion inspection was applied to wing rivet joints. For this type of corrosion are typical operational factors, combined with structural components made of various metal materials, which greatly contribute to the rapid development of corrosion processes (See Figure 1,2). These processes are most strongly reflected in the fatigue characteristics of structural materials.

The endurance limit of parts affected by corrosion, as a rule, sharply decreases. Corrosion damage with a depth of 50 μm leads to a decrease in endurance by 40 ... 30%, and a depth of 100 μm - by 50% or more. With a damage depth of 250 μm , the material endurance limit is 25% of the initial value⁶.

Fig. 1. Electrochemical and exfoliation corrosion

Source: Authors.

(a) electrochemical corrosion, (b) exfoliation corrosion

⁵ *Advisory Circular*, AC No: 43-204, FAA, U.S. Department of Transportation, 1997, https://www.faa.gov/document-library/media/Advisory_Circular/43-204.pdf, (26.2.2020); M. Siegel, P. Gunatilake, *Remote Inspection Technologies for Aircraft Skin Inspection*, Ontario, Canada 1997, https://www.researchgate.net/publication/2314728_Remote_Inspection_Technologies_of_Aircraft_Skin_Inspection (26.2.2020).

⁶ Особенности коррозионной повреждаемости авиационных конструкций, <https://helpiks.org/6-19149.html> (29.11.2021)

Fig. 2. Aircraft wing panel
Source: Authors.

The application of cyclic load, coupled with the pressure in the through-thickness direction exerted by the rivets, caused microscopic displacements at the contact surface and degraded the metallic surface. The degradation on the surface then developed to form micro-cracks, propagated, and linked up with other micro-cracks to form larger cracks, which eventually caused the sheet to fail. This degradation process is also known as fretting⁷.

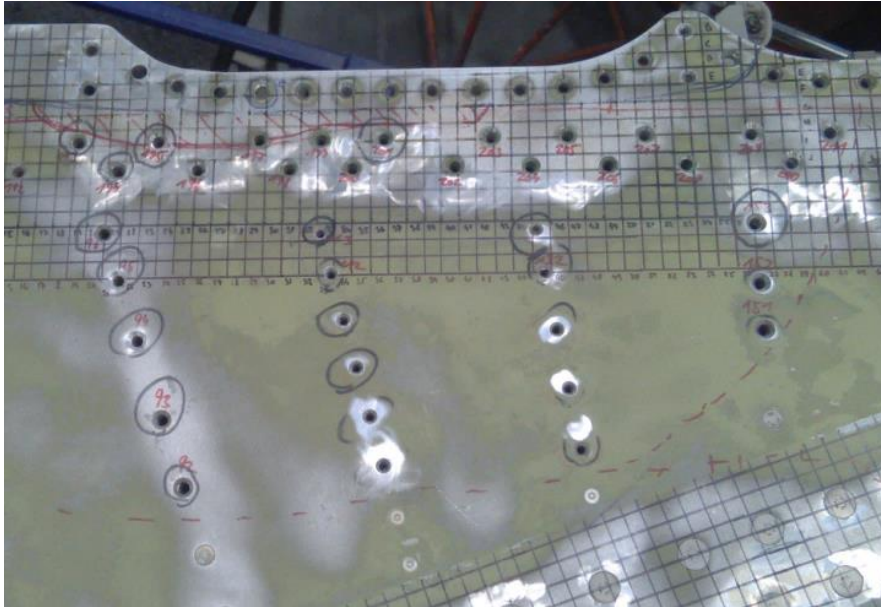
As the aircraft is operated, rivet joints relax, surface and subsurface cracks form around rivets, atmospheric water begins to penetrate deep into the joint, causing corrosion around rivets in both the first and second aluminum sheet.

Corrosion products are concentrated in the cavities of the metal. This type of corrosion causes swelling and delamination of metal products.

When discovered, this type of corrosion is removed by grinding away the corroded material until the pristine material is exposed. The area is then treated using standard surface treatments (CPC, prime, paint, etc.). In severe cases, the grind-out method may not be feasible, as the remaining pristine material may not support the required fatigue life or residual strength. In such cases, a more elaborate repair or replacement of the part may be the only option.

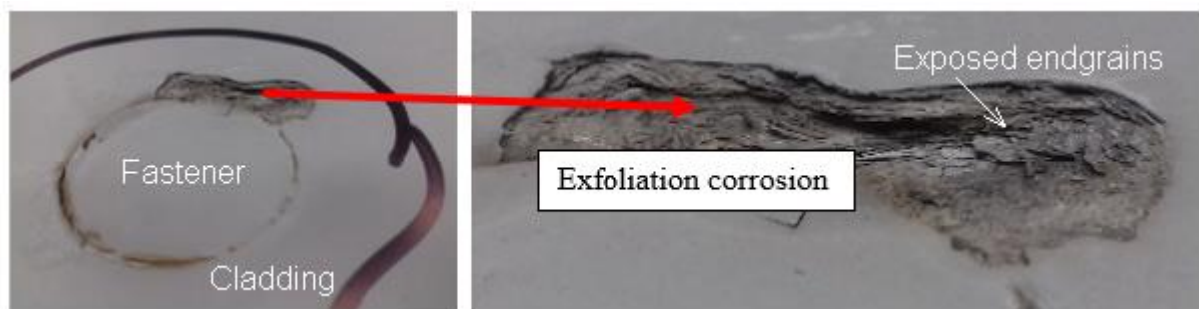
---

⁷ A. Jaya et al., *op.cit.*

Fig. 3. Wing skin cleaned from corrosion
Source: Authors.

Exfoliation corrosion is considered a form of intergranular corrosion that attacks metals that have been mechanically deformed, primarily by extrusion or rolling, producing elongated grains that are aligned directionally. Most often, the attack is initiated at exposed endgrains, as has been the case with aircraft skins around fasteners and rivets. This form of corrosion is most evident in some of the aluminum alloys and is shown in Figure 4. Metals susceptible to exfoliation corrosion are aggressively attacked in environments corrosive to that particular metal. As an example, many aircraft are known to perform well in urban type environments but are severely attacked in marine environments⁸.

Fig. 4. Corrosion of the wing skin exfoliation
Source: Authors.

⁸ R.B.D. Craig, D.A. Lane, H. Rose, *Corrosion Prevention and Control, A Program Management Guide for Selecting Materials*, 2006, <http://www.acqnotes.com/Attachments/Corrosion%20Prevention%20and%20Control%20A%20Program%20Management%20Guide%20for%20Selecting%20Materials.pdf>, (26.2.2020); J.M. Greer Jr. and others, *Fatigue and residual strength effects of exfoliation corrosion damage*, <https://saf-engineering.com/wp-content/uploads/2020/05/Aging2005-FATIGUE-AND-RESIDUAL-STRENGTH-EFFECTS-OF-EXFOLIATION-CORROSION-DAMAGE.pdf> (26.02.2020).

Ultrasonic techniques are widely used and well-developed methods. The application of ultrasonic to the study of hidden corrosion has been limited, due to some of the physical characteristics of the corrosion problem. The two techniques usually applied to these problems are pulse-echo and guided wave ultrasonic.

Guided waves ultrasonic are mechanical stress waves that propagate contained within the structural boundaries of plates with wavelengths that are comparable to the thickness dimensions of the plate. Guided waves are used in rapid testing or screening tools to detect, locate, and classify corrosion defects.

Pulse-echo ultrasonics is conceptually simple and is used in many applications. It can make highly accurate thickness measurements. Its ability to measure below the first layer in multilayer structures, which may have sealant, adhesive bonding, or corrosion product between layers; is severely limited. Simple thickness measurements are also not necessarily indicative of corrosion loss: sheet tolerances in thin sheets range from 5 to 8%. This technique is also quite slow, requiring raster scanning of the entire area to be inspected⁹.

Visual and Pulse-Echo Ultrasonic OmniScan MX2 NDT Instruments has been used for wing top skin panel corrosion detection. Probe modifications are performed by introducing time shifts in the signals sent to (pulse) and received from (echo) individual elements of an array probe. Any ultrasonic testing technique for flaw detection and sizing can be applied using phased-array probes.

Area description: wing top skin panel around the rear spar bolting, which penetrates the lower surface corrosion detection.

Preparation for Inspection:

No paint layer on the scan surfaces needs to be removed, as long as it is in good condition with no bubbles or flakes. If there is any doubt about the condition of a paint layer in the scan areas, the paint layer (excluding primer) must be removed using an approved method.

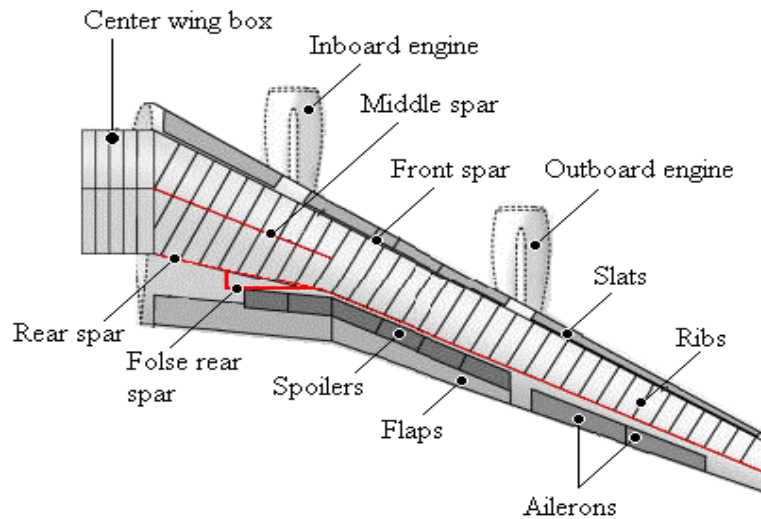
The paint was removed from the rear false spar (See Figure 3) trailing edge overhang area and the ultrasonic phase array inspection was performed (See Figure 6).

The correct use of the classification of defects allows you to pre-identify the nature and location of the defects, the method and the possibility of elimination, the number of required labors, materials, spare parts and time, as well as the estimated cost of eliminating the defects.

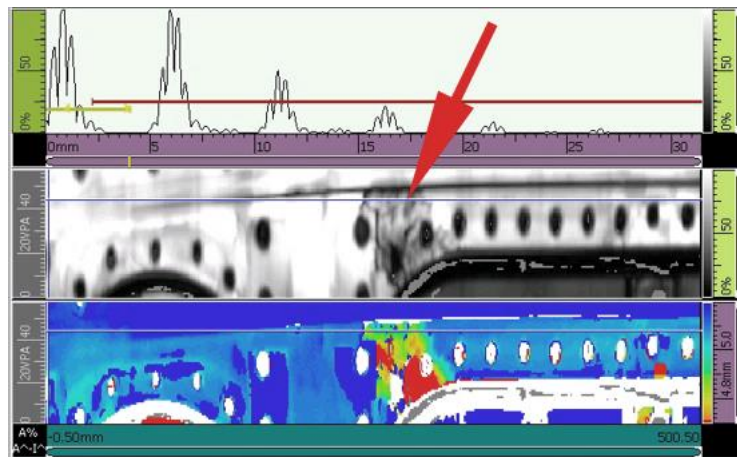
In order to choose a method and means of control, taking into account the features of objects, their purpose, conditions of use, defects are divided into explicit and hidden. A defect is considered explicit, for which control methods and means are provided in the regulatory documentation. Hidden - a defect for the detection of which the rules, methods, and means of control are not provided in the regulatory documentation.

---

⁹ J.P. Komorowski et al. *Probability of detection of corrosion in aircraft structures*, Ottawa 1998, https://www.researchgate.net/publication/44076249_Probability_of_Detection_of_Corrosion_in_Aircraft_Structures (26.2.2020).

Fig. 5. Components of the wings structure
Source: Authors.

Fig. 6. Wing corrosion mapping by the OmniScan Ultrasonic Phased Array Flow Detector
Source: Authors.

RESULTS AND DISCUSSION

A modern aircraft during flight experiences tremendous mechanical stress, especially during take-off and landing. The wing skin transfers shear stresses between the stringers or longérons that run lengthwise along the wing and transmit tensile or compressive stress.

The wing skin is the main element for the transmission of torsional loads. In today's airliners, the spar is a part of the skin, but the wing skin ahead and aft of it is also a part of the primary structure.

In general, the external load is counteracted by the stiffness of the structure. Advanced corrosion can cause a reduction in stiffness, with additional consequences in the area of aeroelasticity.

In high-speed aircraft, structural stiffness requirements are important to provide adequate strength to prevent some high-speed phenomena such as:

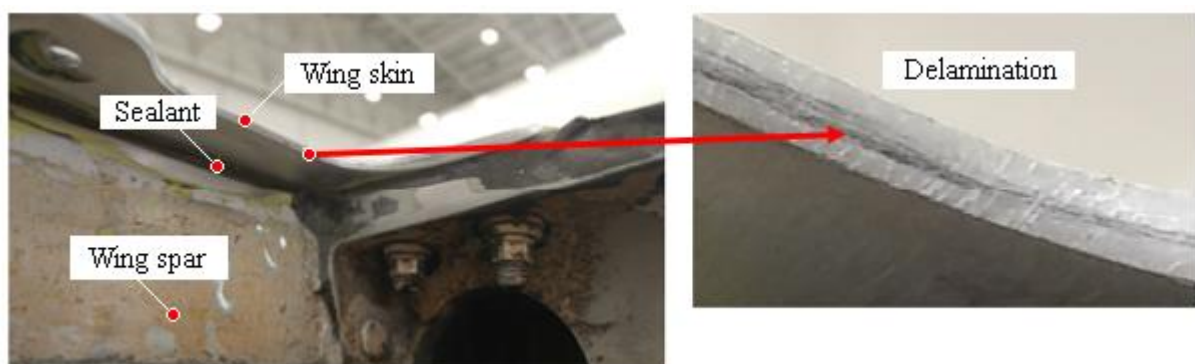
- flutter,
- control surface reversal, whereby the control surface has lost its effectiveness due to weak torsional stiffness of the wing box,
- static divergence - whereby the wing structure becomes torsionally unstable as the angle of attack increases due to the applied loads¹⁰.

When the structure is loaded, the parts that are the most resistant to deformation are deformed, i.e. carry most of the load. Other parts with similar stiffness will also be loaded proportionally to their cross section. Since most aircraft designs are made of aluminum, they have the same rigidity.

Riveting the wing elements is the only reliable way to join them without damaging their internal structure. Rivets can greatly increase the reliability of the structure, providing high vibration and impact resistance. The tightness of the threaded joint is achieved by the use of sealing materials and various damping materials. However, under static and dynamic stress of the wing, the surface protection between the threaded joints is impaired, and this is the gateway for aggressive environment entry causing various forms of corrosion. Wear and backlash of movable joints, loosening of bolted joints, rivet joints, abrasion of structural elements and other types of mechanical wear are typical symptoms triggering conditions for corrosion. Other factors are:

- aging of parts made from organic materials (sealant, etc.),
- mechanical damage caused by negligence during technical services, repairs, and other cases,
- cracks, deformations, and fractures caused by the action of constantly repeated loads in operation and cases of excessive loading of the aircraft in operation.

This group of failures is a combination of structural damage caused by overload in flight and during preloading, thus exceeding the maximum permissible value, and numerous structural fatigue failures due to repeated loading.

Fig. 7. Wing skin delamination
Source: Authors.

¹⁰ C.Y. Niu, *Airframe stress analysis and sizing*, Hong Kong 1999.

Delaminating corrosion is one of the types of subsurface, selective corrosion that develops mainly in the direction of rolling through less corrosion-resistant phases and is accompanied by the appearance of cracks and delamination of the metal (See Figure 7). This type of corrosion is characteristic of certain types of semi-finished products from aluminum alloys and composite materials.

Damage and deformation of the wing structure due to excessive overload in service are rare (rough landing, penetration into storm areas, creating unacceptable maneuvering overload, etc.). The mass defects of the wings are cracks in the riveted part of the wing on the skin and auxiliary structural elements.

The most difficult to determine and dangerous is corrosion in the connection stringer - skin of the lower part of the fuselage. In this case, crevice corrosion most often develops in the absence of sealant between the stringer and the casing due to the ingress of condensate or aggressive liquids from the toilets and cabinets, and during repair work, a flushing inside the joints.

To solve the problem of increasing the corrosion resistance of aluminum alloy structures, it is necessary to design a comprehensive program that includes the following:

- studies of the rate of corrosion development in various materials and development of methods for monitoring and predicting the corrosion status of materials and structures;
- development of high-performance coating and varnish materials for painting the exterior surfaces of aircraft, which provide reliable anti-corrosion protection of aluminum parts in the harshest atmospheric conditions for at least 6 years.

CONCLUSION

A number of corrosion problems encountered during maintenance checks show that corrosion is indeed a serious problem in aircraft. Impact of climatic conditions; humid environment, industrial, marine atmosphere, ultraviolet radiation, damaging paints and varnishes (special acrylic materials) are typical corrosion factors.

Galvanic corrosion, exfoliation, and atmospheric corrosion are very common types of corrosion encountered in controls. However, these can be eliminated to some extent by a better choice of materials than currently accepted by aircraft manufacturers. Regular aircraft cleaning can also reduce atmospheric corrosion.

According to existing operational standards, each aircraft is regularly inspected according to the number of flight hours to detect possible errors or fractures and the organization of repairs and prophylactic work.

The existing system for ensuring the safe operation of transport aircraft structures contains several measures, one of which is the establishment of a maintenance and repair program (MRO).

In this situation, the necessary level of flight safety under the strength conditions of the power structure can be fully ensured only by an effective airworthiness maintenance system that provides close monitoring of the structure in operation in order to timely identify and

eliminate corrosion damage and factors contributing to the active formation of corrosion (violation of protective coatings, increased humidity, etc.)

The safety of aircraft operation in terms of corrosion resistance during long service time operation is largely determined by the level of monitoring the technical condition of the structure in operation and the quality of preventive measures.

Related problems connected with the corrosion prevention¹¹:

- insufficient use of modern diagnostic equipment does not make it possible to ensure the necessary information, its completeness and accessibility for the analysis of the technical condition of the structure;
- limited ability to adapt the specific operating conditions and maintenance level of a particular operator;
- the subjectivity of the assessment of the technical condition.
- lack of qualified staff;

It seems that the main directions to reduce the corrosion problem and improve safety are the following:

- development of the experimental base and expansion of research into the laws of origin and development of corrosion;
- improving materials, structures and increasing their testability;
- development and implementation of more advanced methods of non-destructive objective control;
- development of a network of independent maintenance and repair centers and their equipping with equipment and qualified staff;
- development of information technologies to monitor the technical condition of structures.

BIBLIOGRAPHY

Advisory Circular. 1997. AC No: 43-204, FAA, U.S. Department of Transportation.

In https://www.faa.gov/documentLibrary/media/Advisory_Circular/43-204.pdf.

Craig Benjamin D., Lane Richard A., Rose David H. 2006. Corrosion Prevention and Control, A Program Management Guide for Selecting Materials. In <http://www.acqnotes.com/Attachments/Corrosion%20Prevention%20and%20Control%20A%20Program%20Management%20Guide%20for%20Selecting%20Materials.pdf>.

Federal Aviation Regulations: Airworthiness standards, transport ..., Part 25, § 25.571 Damage - tolerance and fatigue evaluation of structure. In <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/14/25.571>.

---

¹¹ I.I. Mirkin, A.V. Mikhalev, Yu. M. Feigenbaum: *Improvement of the system of providing and maintaining the airworthiness of aircraft under corrosion safety*, <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-sistemy-obespecheniya-i-podderzhaniya-letnoy-godnosti-samoletov-po-usloviyam-bezopasnosti-ot-korrozii/viewer>, (26.2.2020).

- Greer, Jr. James M., Brown Molly, and others. 2020. Fatigue and residual strength effects of exfoliation corrosion damage. In <https://saf-engineering.com/wp-content/uploads/2020/05/Aging2005-FATIGUE-AND-RESIDUAL-STRENGTH-EFFECTS-OF-EXFOLIATION-CORROSION-DAMAGE.pdf>.
- Jaya Aditya, Tiong Ung Hing, Mohammed Reza, Bil Cees, Clark Graham. 2010. Corrosion treatments and the fatigue of aerospace structural joints. Australia. In <https://core.ac.uk/download/pdf/82351243.pdf>.
- Komorowski Jerzy P., and others. 1998. Probability of detection of corrosion in aircraft structures. Ottawa, Canada. In https://www.researchgate.net/publication/44076249_Probability_of_Detection_of_Corrosion_in_Aircraft_Structures.
- Mirkin I.I., Mikhalev A.V., Feigenbaum Yu. M. Improvement of the system of providing and maintaining the airworthiness of aircraft under corrosion safety. In <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-sistemy-obespecheniya-i-podderzhaniya-letnoy-godnosti-samoletov-po-usloviyam-bezopasnosti-ot-korrozii/viewer>.
- Niu Michael C.Y. 1999. Airframe stress analysis and sizing. Hong Kong.
- Siegel Mel, Gunatilake Priyan. 1997. Remote Inspection Technologies for Aircraft Skin Inspection. IEEE Workshop on Emergent Technologies and Virtual Systems for Instrumentation and Measurement Niagara Falls, Ontario, Canada, May 15-17. In https://www.researchgate.net/publication/2314728_Remote_Inspection_Technologies_of_Aircraft_Skin_Inspection.
- Whaley P.W. 1999. Corrosion damage tolerance methodology for C/KC-135 fuselage structure. Oklahoma City, USA. In <https://dokumen.tips/documents/corrosion-damage-tolerance-methodology-for-corrosion-damage-tolerance-methodology.html>.
- Особенности коррозионной повреждаемости авиационных конструкций [Osobennosti korrozionnoy povrezhdayemosti aviatsionnykh konstruktsiy]. In <https://helpiks.org/6-19149.html>.

Rafał PARCZEWSKI

Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie¹

borys174@wp.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2603-0596>

Tomasz KICIA

Delegatura Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej w Lublinie²

kiciatomasz@gmail.com

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.11>

UŻYCIE BEZZAŁOGOWYCH STATKÓW POWIETRZNYCH TYPU FLYEYE NA POTRZEBY WOJSKOWEJ OCHRONY PRZECIWPOŻAROWEJ – WYNIKI BADAŃ

ABSTRAKT: Bezzałogowe statki powietrzne wykorzystywane są do szerokiego spektrum zadań związanych z ochroną przeciwpożarową w tym również do akcji poszukiwawczo-ratowniczych. Latające platformy bezzałogowe w dzisiejszych czasach patrolują strefy przybrzeżne, uczestniczą w patrolowaniu zdarzeń drogowych oraz wykonują szereg innych czynności w różnych dziedzinach infrastruktury, gospodarki itd. Inspektorat Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej organizuje, nadzoruje i prowadzi akcje ratownicze w komórkach Ministerstwa Obrony Narodowej. Bezzałogowe statki powietrzne FlyEye dzięki zaawansowanej technice mogą skutecznie pomagać w likwidacji zagrożeń pożarowych w jednostkach wojskowych czy innych komórkach organizacyjnych.

SŁOWA KLUCZOWE: bezzałogowe statki powietrzne, bezpieczeństwo państwa, działania przeciwpożarowe

---

USE OF FLYEYE UNMANNED AERIAL VEHICLES FOR THE PURPOSES OF THE MILITARY FIRE PROTECTION – RESEARCH RESULTS

ABSTRACT: Unmanned aerial vehicles are used for a wide range of fire protection tasks, including search and rescue operations. Today, unmanned aerial platforms patrol coastal zones, participate in road incidents patrolling, and perform many other tasks in various areas of the infrastructure, economy, etc. The Military Fire Protection Inspectorate organizes, supervises, and conducts rescue operations in divisions supervised by Ministry of National Defense. Due to advanced technology, FlyEye unmanned aerial vehicles effectively help to eliminate fire risks in military units and other organizational units.

KEYWORDS: unmanned aerial vehicles, state security, firefighting activities

---

¹ Military University of Technology; Poland.

² Military Fire Protection Delegation in Lublin; Poland.

WPROWADZENIE

Artykuł przedstawia wyniki badań własnych przeprowadzonych w trakcie trwania ćwiczenia z wojskami pk. „DRAGON-21” na terenie poligonu wojskowego Ośrodka Szkolenia Poligonowego Wojsk Lądowych – Dęba. Badania przeprowadzone zostały wśród żołnierzy i pracowników Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej (WOP), jak również funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej, a dotyczyły przydatności bezzałogowego systemu FlyEye³ do ochrony przeciwpożarowej⁴. Przedstawiciele Delegatury Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej w Lublinie w trakcie wskazanego przedsięwzięcia mieli za zadanie organizację systemu ratowniczo-gaśniczego oraz sprawnego współdziałania z Państwową Strażą Pożarną w wypadku powstania pożaru. Pozostali przedstawiciele Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej uczestniczyli w roli obserwatorów oraz ekspertów ds. ochrony przeciwpożarowej. Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa wykonuje w komórkach i jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych zadania Państwowej Straży Pożarnej, w tym organizuje i prowadzi akcje ratownicze w czasie walki z pożarami oraz likwidację innych miejscowych zagrożeń⁵. Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa udziela również pomocy Państwowej Straży Pożarnej w prowadzeniu akcji ratowniczych, a także wykonuje pomocnicze czynności ratownicze w czasie klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń na rzecz innych służb ratowniczych, poza komórkami i jednostkami organizacyjnymi podległymi Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanymi⁶. Szczegółowe zadania Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej określone są w Rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 24.08.1992 r. (ze zm.) w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową.

Użycie platform bezzałogowych jest coraz popularniejsze dzięki ich funkcjonalnościom i zastosowaniu w trakcie prowadzenia akcji poszukiwawczo-ratowniczych. Bezzałogowe statki powietrzne (BSP) są coraz częściej używane przez służby ratownicze do działań typowo rozpoznawczych oraz monitorujących. Lotnictwo bezzałogowe posiada szerokie spektrum zastosowania zarówno w instytucjach cywilnych, jak i militarnych.

---

³ Bezzałogowy System Powietrzny klasy mini produkcji WB Electronics będący na wyposażeniu Sił Zbrojnych RP obsługiwany przez dwie osoby. Platforma latająca napędzana silnikiem elektrycznym startuje z ręki, lądowanie natomiast odbywa się w dwóch fazach. W pierwszej odrzucany jest i opada na spadochronie zasobnik z akumulatorem oraz głowicą obserwacyjną. W drugiej fazie, po wyczepieniu zasobnika, samolot ląduje z wykorzystaniem akumulatora buforowego, będąc w fazie głębokiego przeciągnięcia. Szerzej: L. Cwojdziański, *Bezzałogowe systemy walki, charakterystyka, wybrane problemy użycia i eksploatacji*, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa 2014, s. 75.

⁴ Ochrona przeciwpożarowa zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 24.08.1991 r. (ze zm.) *o ochronie przeciwpożarowej* polega na realizacji przedsięwzięć mających na celu ochronę życia, zdrowia, mienia lub środowiska przed pożarem, klęską żywiołową lub innym miejscowym zagrożeniem (...), Dz.U.2021.869 t.j.

⁵ *Porozumienie o współpracy z Inspektorem Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej*, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/650836/porozumienie-o-wspolpracy-z-inspektorem-wojskowej-ochrony-przeciwpozarowej>, (08.11.2021).

⁶ M. Wilczyńska, *Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa w systemie ochrony przeciwpożarowej resortu obrony narodowej oraz systemie ochrony przeciwpożarowej kraju*, file:///C:/Users/DELL/Downloads/wilczynska_wojskowa%20ochrona.pdf, (09.11.2021).

Bezzałogowe statki powietrzne w dzisiejszych czasach mogą być sterowane przez operatora z ziemi lub posiadać autonomiczne systemy sterowania. Jednym z podstawowych zadań taktycznych bezzałogowych statków powietrznych w wojsku jest prowadzenie rozpoznania i walki elektronicznej. Zadania strategiczne wykonywane są poprzez monitorowanie operacji bojowych przez bezzałogowe statki powietrzne⁷.

Początkowo platformy bezzałogowe nie były zróżnicowane oraz sklasyfikowane. W chwili obecnej istnieje wiele kryteriów, dzięki którym można sklasyfikować bezzałogowe statki powietrzne m.in. parametry lotu, maksymalny udźwig, charakter wykonywanych misji, rodzaj wyposażenia, układ konstrukcyjny, rodzaj napędu, wielkość itp.⁸

Wykorzystanie bezzałogowych statków powietrznych w armii jest już znanym elementem. Bezzałogowe statki powietrzne wykorzystuje się m.in. do prowadzenia akcji poszukiwawczo-ratowniczych, ćwiczeń wojskowych oraz przy wykorzystaniu bojowym. Bezzałogowe statki powietrzne coraz częściej zastępują lotnictwo załogowe i spełniają zadania w trakcie określonej sytuacji zagrożenia.

Obecne możliwości bezzałogowych statków powietrznych pozwalają na wykorzystanie ich w akcjach walki z powodzią oraz pożarami. Szeroki zakres wykorzystania platform latających pozwala na wykonywanie lotów w różnych warunkach atmosferycznych i terenowych. Bezzałogowe statki powietrzne posiadają systemy antykolizyjne, kamery dzieńne, kamery termowizyjne, które są bardzo przydatne przy wykonywaniu rozpoznania terenu.

Przedmiotem prowadzonych badań był system FlyEye oraz jego zastosowanie w zakresie wykonywanych zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową. Wskazany przedmiot badań implikował przyjęcie sprecyzowanego celu przeprowadzenia badań. Głównym celem badawczym uczyniono zbadanie przydatności systemu FlyEye do zapewnienia efektywnego wsparcia Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej w trakcie zabezpieczenia ćwiczeń wojskowych oraz w przypadku zaistniałych realnych działań ratowniczych. Główny problem badawczy sformułowano w postaci pytania: Jakie funkcjonalności systemu FlyEye są przydatne do prowadzenia akcji ratowniczych przez WOP? Główna hipoteza badawcza przyjęła formę założenia, że nie wszystkie funkcjonalności systemu FlyEye, które są wykorzystywane przez Siły Zbrojne, muszą być wykorzystywane przy prowadzeniu akcji ratowniczej przez WOP.

W artykule zrezygnowano z udowodnienia tezy, że systemy bezpilotowe są przydatne w prowadzeniu akcji ratowniczych, gdyż ten fakt na tym etapie badań jest bezsprzeczny.

OPIS SYSTEMU BSP TYPU FLYEYE

Bezzałogowy statek powietrzny typu FlyEye został zaprojektowany do realizacji misji rozpoznawczych oraz obserwacyjnych. Użytkowany jest również do obserwacji, patrolowania granic oraz monitoringu infrastruktury krytycznej. System FlyEye wyposażony jest w głowicę

⁷ M. Adamski, J. Rajchel, *Bezzałogowe statki powietrzne. Część I. Charakterystyka i wykorzystanie*, Dęblin 2013, s. 57.

⁸ *Ibidem.*, 49.

obserwacyjną umieszczoną pod kadłubem. Głowica wyposażona jest w dwie kamery światła dziennego oraz termowizyjną – możliwe jest dokonywanie przełączania trybu kamer. Bezzałogowy system FlyEye ma możliwość integracji z lekkim uzbrojeniem precyzyjnym, może zostać również zintegrowany z innymi rodzajami głowic obserwacyjnych. Podstawowe funkcjonalności systemu to m.in.: możliwość zaprogramowania trasy lotu (ewentualnie jej zmiana w trakcie lotu), możliwość kierowania systemem z dwóch różnych stacji oraz odbiór sygnału wideo wraz z danymi telemetrycznymi do stacji naziemnej. Powyższe czynności mogą następować w czasie rzeczywistym, w trakcie wykonywanego zadania-misji. Platformy bezzałogowe typu FlyEye wyrzucane są z ręki operatora-pilota, do startu oraz lądowania nie są wymagane żadne elementy wspomagające⁹.

Bezzałogowe statki powietrzne typu FlyEye opracowane i wyprodukowane zostały przez firmę WB Elektronics. W Siłach Zbrojnych RP są od 2010 roku. Chrzest bojowy przeszedł w Afganistanie, a w 2014 roku powyższe zestawy zakupiła Straż Graniczna. Sprzęt FlyEye wyeksportowany został do kilku państw, a bojowo jest używany przez Ukrainę¹⁰.

Zestawy typu FlyEye używane są głównie w Wojskach Obrony Terytorialnej, Wojskach Specjalnych oraz pułkach artylerii. W chwili obecnej używa ich również Lotnicza Akademia Wojskowa w Dęblinie głównie do szkolenia podchorążych (przyszłych operatorów-pilotów BSP).

Systemu FlyEye używa również Straż Graniczna, która wykorzystuje jego funkcjonalności do ochrony granicy państwowej. Zestawy FlyEye doskonale sprawdzają się przy wielu działaniach granicznych. Niejednokrotnie bezzałogowe systemy powietrzne typu FlyEye potwierdziły swoją przydatność w różnego rodzaju akcjach poszukiwawczo-ratowniczych (gaśniczych).

Na powyższe można przedstawić dostępne w źródłach internetowych przykłady użycia bezzałogowych statków powietrznych typu FlyEye m.in. w akcji ratowniczo-gaśniczej w rejonie kompleksu Biebrzańskiego Parku Narodowego czy wspieranie akcji powodziowych. Systemy FlyEye posiadają możliwość dokonywania zobrazowania rejonów rozwoju pożaru. Dzięki wskazanej funkcjonalności możliwy jest bezpośredni przekaz informacji do osoby, która bezpośrednio dowodzi akcją ratowniczo-gaśniczą. Zastosowanie bezzałogowych statków powietrznych zwiększa możliwość prowadzenia działań w trudnych warunkach atmosferycznych, gdzie loty maszynami załogowymi mogą stanowić zagrożenie dla ich pilotów¹¹.

Prowadzenie akcji poszukiwawczo-ratowniczych z wykorzystaniem nie tylko systemów typu FlyEye, lecz także innych modeli BSP, jest coraz bardziej powszechne. Na rozwój bezzałogowych statków powietrznych wpływa wiele czynników natury ekonomicznej czy gospodarczej. Wraz ze wzrostem zagrożeń rośnie zapotrzebowanie na lotnictwo bezzałogowe. Wykonywanie zadań czy misji przez BSP w wąskich uliczkach, terenach górzystych czy w warunkach słabej widoczności daje ogromną przewagę i pozwala zminimalizować określone zagrożenie.

---

⁹ *Bezzałogowy latający system obserwacyjny FlyEye, WB Elektronics*, <https://www.wbgroup.pl/produkt/bezzałogowy-system-powietrzny-klasy-mini-flyeye/>, (15.06.2021).

¹⁰ Śniegocki R., *Bezzałogowe statki powietrzne w Siłach Zbrojnych RP*, [w:] red. R. Kamprowski, M. Skarżyński, *Wykorzystanie dronów i robotów w systemach bezpieczeństwa. Wybrane aspekty*, Poznań 2019, s. 92.

¹¹ *FlyEye wspierają gaszenie Biebrzy*, <https://www.defence24.pl/flyeye-wspieraja-gaszenie-biebrzy-wideo>, (15.06.2021).

Właściwa współpraca organów państwowych jest bardzo ważna. Jak twierdzi B. Kaczmarczyk (2012), ważnymi formami współpracy są: koordynacja działań, udzielanie wzajemnej pomocy przez udostępnianie specjalistycznego sprzętu i wyposażenia, a także udzielanie wsparcia osobowego¹².

W związku z powyższym koordynacja działań związana z prowadzeniem akcji poszukiwawczo-ratowniczej powinna być związana z właściwym zorganizowaniem całości danego przedsięwzięcia w tym zapotrzebowaniem bezzałogowych systemów powietrznych.

PRZYDATNOŚĆ SYSTEMU BSP FLYEYE DLA WOJSKOWEJ OCHRONY PRZECIWPÓŻAROWEJ NA PODSTAWIE BADAŃ WŁASNYCH

Badania przeprowadzono w dniach 07–09 czerwca 2021 roku w trakcie trwania ćwiczenia z wojskami pk. „DRAGON–21” w Ośrodku Szkolenia Poligonowego Wojsk Lądowych – Dęba. Objęto nimi grupę 8 żołnierzy oraz 4 funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej pełniących służbę w Wojskowej Ochronie Przeciwpożarowej (WOP). Liczba osób badanych dostosowana była do uczestników wskazanego przedsięwzięcia.

Na przeprowadzenie badań została wydana zgoda Dyrektora Centrum Operacyjnego Ministra Obrony Narodowej. Po wstępnym zapoznaniu respondentów z celem badania przystąpiono do wywiadów eksperckich. Głównym celem badań przeprowadzonych w formie wywiadu eksperckiego¹³ było uzyskanie opinii respondentów (żołnierzy, funkcjonariuszy) na temat przydatności systemu FlyEye do zapewnienia efektywnego wsparcia na potrzeby Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej m.in. w trakcie zabezpieczenia ćwiczeń wojskowych oraz w przypadku zaistniałych realnych działań ratowniczych. Wywiady eksperckie oparte zostały na pytaniach dotyczących systemu FlyEye, który we wskazanym terminie wykonywał loty dyspozycyjne.

Z uzyskanych wyników badań jednoznacznie wynika, że system FlyEye uważa się za przydatny w wykonywaniu zadań związanych z prowadzeniem akcji ratowniczej w jednostkach i komórkach podległych Ministrowi Obrony Narodowej. Główne rekomendacje świadczące o przydatności systemu FlyEye badanej grupy respondentów przedstawiały się następująco:

- Bezzałogowy Statek Powietrzny FlyEye ze względu na długi czas lotu oraz możliwość pomiaru odległości w czasie rzeczywistym może być wykorzystany do sprawdzenia szerokości wykonania pasów przeciwpożarowych oraz stanu i powierzchni akwenów;

¹² B. Kaczmarczyk, *Racjonalizacja procesów zarządzania kryzysowego Straży Granicznej*, Szczytno 2013, s. 84–85.

¹³ Wywiady eksperckie oraz obserwacja były przeprowadzane w trakcie realizacji ćwiczeń wojskowych bezpośrednio na terenie Ośrodka Szkolenia Poligonowego Wojsk Lądowych – Dęba. Wywiad ekspercki przeprowadzono z żołnierzami oraz funkcjonariuszami WOP. W wywiadzie eksperckim skupiono się na pytaniach dotyczących m.in.: zastosowania BSP typu FlyEye w akcjach kryzysowych (ratowniczo – gaśniczych); zastosowania BSP typu FlyEye w rozpoznaniu zagrożeń; zastosowania BSP typu FlyEye w trakcie ćwiczeń, szkoleń itp.; współdziałania BSP typu FlyEye z innymi służbami biorącymi udział w danej akcji; sposobie przekazania informacji przez BSP typu FlyEye do stanowiska dowodzenia lub osoby kierującej daną akcją; przydatności BSP typu FlyEye w realizacji zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową i służby ratownicze.

- podczas wykonywanego zadania głowica obserwacyjna FlyEye może wykonywać zdjęcia oraz nagrywać materiały filmowe, które mogą być później wykorzystywane do przeprowadzania analiz oraz szkoleń z prowadzenia akcji ratowniczo-gaśniczych;
- obraz z BSP FlyEye może być przekazywany na inne odbiorniki w czasie rzeczywistym, co umożliwi utworzenie stanowiska kierowania działaniami ratowniczo-gaśniczymi z dala od miejsca zagrożenia;
- ze względu na bardzo długi czas lotu systemu FlyEye dobrze sprawdziłby się do rozpoznawania lokalizacji, przemieszczania się oraz zwalczania pożarów wielkopowierzchniowych;
- BSP typu FlyEye można wykorzystywać przy monitoringu lasów podczas dużego zagrożenia pożarowego.

Z uzyskanych opinii grupy respondentów wynika, że BSP typu FlyEye doskonale sprawdziłby się przy realizacji zadań związanych z prowadzeniem akcji gaśniczej. Współrzędne geograficzne ogniska pożarowego mogłyby być przekazane do stanowiska dowodzenia w czasie rzeczywistym. Powyższe czynności wpłynęłyby na ekonomię użycia sił i środków oraz dałyby realny obraz sytuacji zagrożenia pożarowego.

Z przeprowadzonych wywiadów z grupą badanych ustalono, że w roku 2020 odbyły się ćwiczenia pk. Fire View One, których celem było sprawdzenie możliwości wsparcia Wojskowych Straż Pożarnych w rozpoznaniu zagrożeń pożarowych lasów przez bezzałogowe statki powietrzne.

W trakcie tego ćwiczenia odbył się m.in. epizod dot. powstania pozorowanego pożaru w wyniku użycia środków zapalających. W wyniku prowadzonych działań bezzałogowy statek powietrzny FlyEye po osiągnięciu zakładanego pułapu 400 m w ciągu kilku minut był w stanie zlokalizować miejsce pożaru oraz przekazać dokładne współrzędne, które zostały przekazane do Punktu Alarmowania Wojskowej Straży Pożarnej. Operator BSP wyznaczył w systemie punkty na elektronicznej mapie, dzięki którym BSP mógł bezobsługowo zataczać kręgi wokół pożaru, operator natomiast przekazywał w czasie rzeczywistym aktualną sytuację pożarową podając kierunek przemieszczania się pożaru bądź odległość czoła pożaru od dróg dojazdowych. Po ugaszeniu pożaru przez wojskową straż pożarną bezzałogowy statek powietrzny FlyEye monitorował teren pożarzystka, przełączając kamerę na tryb termowizji, co pozwalało zobrazować bezpłomieniowe przemieszczanie się pożaru lub wykazać wszystkie niedogaszone miejsca.

Innym epizodem w trakcie powyższego ćwiczenia był wypadek komunikacyjny na jednej z dróg wewnętrznych poligonu. Głównym celem obserwacji bezzałogowego statku powietrznego w powyższym epizodzie było śledzenie dróg komunikacyjnych wraz z poboczem na terenie ośrodka szkolenia poligonowego i odszukanie miejsca wypadku. Po kilkunastu minutach lotu udało się dokładnie zlokalizować miejsce wypadku i monitorować teren dookoła tego zdarzenia. Grupa Rozpoznania Obrazowego przekazała informację o liczbie pojazdów biorących udział w zdarzeniu, osobach znajdujących się w pobliżu oraz wydobywających się kłębach dymu z jednego z pojazdów. Monitorowany był również obszar w pobliżu wypadku komunikacyjnego ze względu na możliwość oddalenia się osób poszkodowanych będących w szoku

powypadkowym. Po przekazaniu dokładnej lokalizacji na miejsce zdarzenia zadysponowane zostały siły i środki Wojskowej Straży Pożarnej oraz pogotowie ratunkowe. W lokalizacji pojazdu pomogło wykorzystanie kamery termowizyjnej, która uwzględnia różnice temperatur otoczenia i rozgrzanego pojazdu.

Epizod dot. przypadkowego zagubienia się dziecka na terenie poligonu podczas grzybobrania pokazał, że BSP FlyEye pomimo długiej obserwacji z wykorzystaniem zoomu optycznego nie był w stanie określić położenia dziecka (pozoranta), który miał na sobie jaskrawą kamizelkę. Powodem tej sytuacji było w tym przypadku gęste zalesienie oraz rozpiętość drzewostanu, co praktycznie uniemożliwiało poprawną lokalizację. Podjęto próbę lokalizacji za pomocą kamery termowizyjnej w dzień, lecz wysoka temperatura powietrza oraz powierzchnia lasu dawała zbyt małą różnicę z temperaturą ciała pozoranta, czego wynikiem był niejednoznaczny obraz¹⁴.

Biorąc pod uwagę opinię badanej grupy oraz niektóre epizody realizowane podczas trwania ćwiczeń pk. Fire View One, można stwierdzić, że system FlyEye jest przydatny do monitorowania i przekazywania zobrazowania do stanowiska dowodzenia. Duży zakres działania głowicy obserwacyjnej systemu FlyEye pozwala na dokładną penetrację zagrożonego terenu. Możliwość przełączenia zobrazowania wideo ułatwia obserwację i analizę sytuacji. Przy dużym kompleksie leśnym, gęstym zalesieniu trudno jest zidentyfikować mały obiekt czy osobę szczególnie w trudnych warunkach atmosferycznych.

BSP typu FlyEye daje doskonałe możliwości takie jak: zmiana trasy lotu, krążenie wokół wskazanego punktu (obszaru), zwiększanie lub zmniejszanie prędkości lotu czy wysokości, które w opinii badanych respondentów ułatwiłyby pracę organom Wojskowej Ochrony Przeciwożarowej.

Łatwość obsługi systemu i jego modułowa konstrukcja w opinii badanej grupy daje ogromne możliwości realizacji zadań w różnych warunkach terenowych jak: góry, morze, poligony, strefy nadgraniczne, parki krajobrazowe itp.

Użycie BSP typu FlyEye, zdaniem badanych respondentów, pozwala skrócić czas danej akcji poszukiwawczo-ratowniczej. Zdaniem badanych informacje przekazywane drogą powietrzną są istotne dla całości działań poszczególnych służb biorących udział w danej akcji ratunkowej. Państwowa Straż Pożarna, Policja czy inne służby biorące wspólny udział w akcji poszukiwawczo-ratowniczej, zdaniem respondentów powinny mieć ciągły monitoring danej sytuacji zarówno w dzień jak i w godzinach nocnych. Kamery dzieńne i termowizyjne w systemie FlyEye w trakcie wskazanych ćwiczeń potwierdziły swoją niezawodność. W opinii badanych duża różnorodność warunków terenowych podczas prowadzenia akcji poszukiwawczo-ratunkowych powinna powodować coraz częstsze wykorzystywanie lotnictwa bezałogowego w tym systemie FlyEye. Badani jednoznacznie stwierdzili, że system FlyEye jest użyteczny w zadaniach wykonywanych przez Inspektorat Wojskowej Ochrony Przeciwożarowej.

---

¹⁴ Delegatura Wojskowej Ochrony Przeciwożarowej w Lublinie, *Sprawozdanie ze szkolenia lotniczo – pożarniczego pk. Fire View One przeprowadzonego w dniach 24–28.08.2020 r.*

Umiejscowienie poszczególnych Delegatur Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej na terenie całej Polski pozwala na efektywne współdziałanie z właściwymi terytorialnie jednostkami wojskowymi, które posiadają na swoim stanie bezzałogowe statki powietrzne typu FlyEye lub inne o podobnych właściwościach.

Ratowanie życia i zdrowia ludzkiego jest rzeczą niezwykle istotną, dlatego odpowiednie zaplanowanie sił i środków jest bardzo ważne.

PODSUMOWANIE

W artykule przedstawiono tylko niewielką część zakresu i możliwości wykorzystania BSP typu FlyEye, opisano niektóre epizody realizowane podczas trwania ćwiczeń pk. Fire View One. W opinii doświadczonej grupy respondentów, szczególnie funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej, system FlyEye daje duże możliwości rozpoznawcze.

Użycie platform bezzałogowych w sytuacji pożaru jest bardzo przydatne i daje ogromne możliwości obrazowe. Drony są wykorzystywane przez specjalistyczne grupy poszukiwawczo-ratownicze w Państwowej Straży Pożarnej. Specjalistyczne drony wykorzystywane są m.in. w budynkach grożących zawaleniem, w trudno dostępnych pomieszczeniach itp. Państwowa Straż Pożarna posiada m.in. drona typu Flyability Elios. Powyższy dron jest odporny na kolizję, ponieważ jest zamknięty w tzw. klatce (osłonie). Używany jest w trudno dostępnych miejscach, dzięki małym rozmiarom sprawdza się przy wykonywaniu różnego rodzaju inspekcji. Dzięki swojej osłonie dron odbija się od przeszkód, dzięki temu operator-pilot BSP nie musi koncentrować się szczegółowo na planie lotu. Powyższy dron wyposażony jest również w kamery rejestrujące obraz w jakości full HD, własne oświetlenie LED oraz kamerę termowizyjną¹⁵.

Należy stwierdzić, że postawione założenia badawcze zostały zrealizowane. Określony przedmiot badań, jakim był system BSP typu FlyEye, został zbadany pod kątem jego zastosowania do zadań wykonywanych przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową. Założony cel badań został w pełni osiągnięty. Powyższe stało się możliwe dzięki rozwiązaniu problemu badawczego, czego efektem jest możliwość interpretacji przyjętej hipotezy badawczej. Weryfikując pozytywnie hipotezę badawczą należy stwierdzić, że użycie bezzałogowych systemów latających przez organa państwowe czy inne instytucje świadczy tylko o dużym „zaufaniu” do tych latających obiektów. Bezzałogowe statki powietrzne ze względu na swoje funkcjonalności powinny być dostosowywane do specyfiki danej służby czy instytucji państwowej. Można w pełni wykorzystywać systemy bezpilotowe dedykowane Siłom Zbrojnym, jednak za niedelowe należy przyjąć ich specyficzne wyposażenie związane z uzbrojeniem. Te same typy BSP, pozbawione cech bojowych, będą z pewnością tańsze a zmniejszenie ich wagi może skutkować zwiększeniem możliwości przestrzennych. W opinii badanych respondentów wywnioskować można, że system FlyEye ze względu na swoją długotrwałość lotu i zasięg doskonale sprawdza

---

¹⁵ *Wielofunkcyjny zwiadowca*, <https://www.gov.pl/web/kgpsp/wielofunkcyjny-zwiadowca>, (15.06.2021).

się w realizacji zadań na dużych obszarach czy kompleksach leśnych. System FlyEye jest łatwy w obsłudze, wymaga jednak odpowiedniej płaszczyzny do lądowania w przeciwieństwie do BSP typu np. wielowirnikowego. Podobnie koszty eksploatacji czy czas potrzebny do przygotowania się do danej misji czy zadania różnicują poszczególne typy BSP. Lokalizacja osób poszukiwanych np. w gęstym zalesieniu wymaga zdecydowanie wsparcia ze strony naziemnych zespołów (grup) poszukiwawczych. Rolą służb i instytucji państwowych w tym WOP powinno być umiejętne wykorzystanie BSP i dobranie ich właściwych funkcjonalności do rodzaju czy skali danego zagrożenia.

2 marca 2021 roku Dowódca Wojsk Obrony Terytorialnej podpisał notatkę o współpracy z Szefem Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej w obszarze wykorzystania zestawów BSP typu FlyEye. Celem powyższego porozumienia jest podniesienie poziomu bezpieczeństwa oraz wsparcie działań ratowniczych. Porozumienie precyzuje m.in. zasady współpracy w zakresie sposobów dysponowania operatorów BSP wraz z zestawami BSP FlyEye na potrzeby Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej¹⁶.

Ważnym elementem poprawnej współpracy operatorów BSP typu FlyEye z innymi jednostkami organizacyjnymi jest proces wspólnego szkolenia. Realne ćwiczenia z wykorzystaniem systemów FlyEye powinny odbywać się cyklicznie z uwzględnieniem służb państwowych, które w zadaniach ustawowych posiadają kierowanie akcjami poszukiwawczo-ratownicznymi.

Drony postrzegane są jako narzędzie służące ochronie życia i zdrowia osób, w tym np. do transportu krwi, poszukiwania osób zaginionych, ratownictwa wodnego czy wstępnego rozpoznania miejsca katastrofy¹⁷. Należy jednak pamiętać, że wykonując loty bezzałogowymi statkami powietrznymi (dronami) musimy przestrzegać zapisów aktów prawnych, które obowiązują w lotnictwie.

31 grudnia 2020 roku nastąpiła zmiana przepisów prawnych dotyczących użytkowania dronów w Polsce. Nowe przepisy określają kategorie wykonywanych lotów i jednocześnie są spójne dla wszystkich państw Unii Europejskiej. Jak twierdzi A. Konert (2020) celem wprowadzenia nowych regulacji prawnych jest zapewnienie bezpieczeństwa przy wykonywaniu operacji bezzałogowymi statkami powietrznymi¹⁸. Operacje bezzałogowymi statkami powietrznymi zostały sklasyfikowane w oparciu o ich stopień ryzyka. Każdy, kto będzie chciał latać dronem o masie powyżej 250 g lub dronem posiadającym kamerę, musi zarejestrować się, przejść szkolenie i test on-line na stronie drony.ulc.gov.pl. Wymagane jest poszanowanie prywatności innych osób oraz zachowanie bezpiecznej odległości między dronem a innymi

¹⁶ Porozumienie o wykorzystaniu bezzałogowych statków powietrznych w służbie wojskowych strażaków, <https://iwop.wp.mil.pl/pl/articles6-aktualnosci/o-bezzałogowych-statkach-powietrznych-w-sluzbie-wojskowych-strazakow/>, (13.09.2021).

¹⁷ M. Ostrihansky, M. Szmigiero, *Prawo dronów. Bezzałogowe statki powietrzne w prawie Unii Europejskiej*, Warszawa 2020, s.27.

¹⁸ A. Konert, *Bezzałogowe statki powietrzne. Nowa Era w prawie lotniczym. Zagadnienia cywilnoprawne*, Warszawa 2020, s. 17.

osobami, zwierzętami oraz statkami powietrznymi¹⁹. Wskazane przepisy prawne podwyższą standardy bezpieczeństwa przy realizacji zadań służbowych z użyciem BSP przez Wojskową Ochroną Przeciwpożarową (ćwiczenia na poligonach wojskowych często odbywają się również z użyciem lotnictwa załogowego). Powyższe zmiany prawne potwierdzają niesamowite tempo rozwoju bezzałogowych statków powietrznych w całej Europie.

BIBLIOGRAFIA

MONOGRAFIE, OPRACOWANIA, SPRAWOZDANIA

- Adamski Mirosław, Rajchel Jan. 2013. Bezzałogowe statki powietrzne. Część I. Charakterystyka i wykorzystanie. Dęblin: Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych.
- Cwojdzński Leszek. 2014. Bezzałogowe systemy walki, charakterystyka, wybrane problemy użycia i eksploatacji. Warszawa: Wojskowa Akademia Techniczna.
- Delegatura Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej w Lublinie, Sprawozdanie ze szkolenia lotniczo – pożarniczego pk. Fire View One przeprowadzonego w dniach 24–28.08.2020 r.
- Kaczmarczyk Barbara. 2013. Racjonalizacja procesów zarządzania kryzysowego Straży Granicznej. Szczytno: Wyższa Szkoła Policji.
- Konert Anna. 2020. Bezzałogowe statki powietrzne. Nowa Era w prawie lotniczym. Zagadnienia cywilnoprawne. Warszawa: C.H.BECK.
- Ostrihansky Magdalena, Szmigiero Maciej. 2020. Prawo dronów. Bezzałogowe statki powietrzne w prawie Unii Europejskiej. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Śniegocki Robert. 2019. Bezzałogowe statki powietrzne w Siłach Zbrojnych RP. W Wykorzystanie dronów i robotów w systemach bezpieczeństwa, 77–97. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Wilczyńska Magdalena. 2015. „Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa w systemie ochrony przeciwpożarowej resortu obrony narodowej oraz systemie ochrony przeciwpożarowej kraju”. Wiedza Obronna 2-3: 62-84. <http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-40fc2911-9ef7-4cda-8aca-97fbf86846b1>

STRONY INTERNETOWE

- Defence24. 2020. FlyEye wspierają gaszenie Biebrzy. W <https://www.defence24.pl/flyeye-wspieraja-gaszenie-biebrzy-wideo>.
- Grupa WB. Bezzałogowy latający system obserwacyjny FlyEye, WB Elektronics. W <https://www.wbgroup.pl/produkt/bezalogowy-system-powietrzny-klasy-mini-flyeye/>.
- Inspektorat Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej. 2021. Porozumienie o wykorzystaniu bezzałogowych statków powietrznych w służbie wojskowych strażaków. W <https://iwop.wp.mil.pl/pl/articles6-aktualnosci/o-bezalogowych-statkach-powietrznych-w-sluzbie-wojskowych-strazakow/>.

---

¹⁹ Urząd Lotnictwa Cywilnego, „Miej drony pod kontrolą” – od 31 grudnia nowe zasady lotów dronów w całej Europie, <https://ulc.gov.pl/pl/aktualnosci/5329-miej-drony-pod-kontrola-od-31-grudnia-nowe-zasady-lotow-dronami-w-calej-europie>, (09.11.2021).

Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej. W Wielofunkcyjny zwiadowca, <https://www.gov.pl/web/kgpsp/wielofunkcyjny-zwiadowca>.

Urząd Lotnictwa Cywilnego. 2021. „Miej drony pod kontrolą” – od 31 grudnia nowe zasady lotów dronów w całej Europie. W <https://ulc.gov.pl/pl/aktualnosci/5329-miej-drony-pod-kontrola-od-31-grudnia-nowe-zasady-lotow-dronami-w-calej-europie>.

Wojska Obrony Terytorialnej. 2021. Porozumienie o współpracy z Inspektorem Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej. W <https://media.terytorialsil.wp.mil.pl/informacje/650836/porozumienie-o-wspolpracy-z-inspektorem-wojskowej-ochrony-przeciwpozarowej>.

AKTY PRAWNE

Ustawa z dnia 24.08.1991 r. (ze zm.) o ochronie przeciwpożarowej, Dz.U.2021.869 t.j.

Tadeusz KRUCZKOWSKI

Yanka Kupala State University of Grodno, Belarus

Department of General and Slavic History

tkruczkowski@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-9383-1377>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.12>

ПОЛЬСКОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ МЕНЬШИНСТВО В БЕЛАРУСИ ПЕРИОДА БССР КАК ФАКТОР ГОСУДАСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СССР (1945-1985 ГГ.)

Аннотация: Польское национальное меньшинство в СССР, в том числе и в БССР, рассматривалось в аспекте государственной безопасности как ненадежный, подрывной элемент. В связи с этим оно должно было быть советизировано и русифицировано. В условиях БССР была и своя специфика решения польского вопроса: сначала поляки подвергались советизации и белорусизации, а затем и русификации. Реализовать полностью план по советизации и деполонизации края и таким образом превратить польское национальное меньшинство в советское общество власти не удалось. Культурно-национальная специфика поляков БССР и особенно в Гродненской области сохранилась. Однако советское наследие в отношении польского национального меньшинства в независимой Беларуси сохранилось, в том числе в постсоветском имперском комплексе «Великой Беларуси», характерным комплексом «малых империй» для большинства бывших советских республик.

Ключевые слова: Польское национальное меньшинство, государственная безопасность, СССР, БССР, ПНР, советизация, белоруссизация, русификация, деполонизация

THE POLISH NATIONAL MINORITY IN BELARUS DURING THE BSSR PERIOD AS A FACTOR IN THE NATIONAL SECURITY OF THE USSR (1945-1985)

ABSTRACT: The Polish national minority in the USSR, including the BSSR, was viewed from the aspect of state security as an unreliable, subversive element. In this regard, it had to be Sovietized and Russified. In the conditions of the BSSR, there was also a specificity of the solution of the Polish question: first, the Poles were subjected to Sovietization and Byelorussification, and then to Russification. It was not possible to fully implement the plan for Sovietization and depolonization of the region and thus turn the Polish national minority into a Soviet society of power. The cultural and national specificity of the Poles of the BSSR and especially in the Grodno region has been preserved. However, the Soviet legacy in relation to the Polish national minority in independent Belarus has survived, including in the post-Soviet imperial complex “Great Belarus”, a characteristic complex of “small empires” for most of the former Soviet republics.

KEYWORDS: Polish national minority, state security, USSR, BSSR, Poland, Sovietization, Belarusization, Russification, depolonization

ВВЕДЕНИЕ

На протяжении веков поляки в Беларуси (особенно в части исторической Литвы) играли чрезвычайно важную роль как фактор цивилизации на землях бывшего Великого княжества Литовского и Речи Посполитой. Хотя они не составляли этнического большинства за пределами определенных районов проживания, их вклад в формирование культуры, экономики и социальной жизни этих земель был и остается огромным. Историческая роль поляков на территории «кресов» на протяжении многих лет была основной причиной их особого преследования сначала властями Российской Империи, а затем советским режимом, проводившим политику их тотальной советизации, белорусизации и русификации.

Современные исследования польского национального меньшинства на территории БССР периода (1945-1986 гг.) сосредоточены в основном на таких областях, как история, филология, социология, политология и др.²⁰

К наиболее обсуждаемым проблемам существования польского меньшинства в БССР в исследуемый период в научной традиции относятся: политический аспект (политика белорусских властей в отношении национальных меньшинств, в том числе поляков;

---

²⁰ P. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe na Białorusi*, Warszawa, 1994; J. Siedlecki, *Losy Polaków w ZSSR w latach 1939-1986*, Gdańsk 1990; R. Dzwonkowski, *Polacy na dawnych kresach wschodnich. Z problematyki narodowościowej i religijnej*, Lublin. 1994; R. Dzwonkowski, *Kościół katolicki w ZSSR 1917-1939. Zarys historii*, Lublin 1997; R. Dzwonkowski, *SAC. O katolikach na Białorusi*, „Przegląd katolicki” № 40/1989; R. Dzwonkowski, *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939-1988*, Lublin, 2003; R. Dzwonkowski, *Religia i Kościół katolicki w ZSRS. 1917-1991*, Lublin 2010; R. Dzwonkowski, *Polacy w Kościele katolickim na Wschodzie (1939-2011)*, Toruń 2011; Z.J. Winnicki, *Szkice Kresowe*, Wrocław 1995; Z.J. Winnicki, *Szkice polsko-białoruskie*, Wrocław 1998; Z.J. Winnicki, *Metody osłabiania poczucia świadomości narodowej. Uwagi o wpływie i skutkach zastosowania niektórych metod i środków depolonizacyjnych na obszarze Ziemi Białoruskich na polską świadomość narodową drugiej połowie XX wieku i współczesnie*, „Magazyn Polski” № 3-4 (24-25)/2002; s. 24-31; H. Kubiak, *Polacy i Polonia ZSRR*, [w:] *Mniejszości narodowe i Polonia w ZSRR*, red. H. Kubiak, Wrocław 1992; Z. Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.*, Warszawa-Kraków 1993, s. 326-327; E. Skrobocki (red.) *Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi*, Grodno 2003, 288 s.; E. Skrobocki (red.), *Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi*, Grodno 2004, s. 423; E. Skrobocki (red.), *Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi*, Grodno 2005, 268 s.; T. Kruczkowski, *Ojczyzny Polaków na Białorusi po II wojnie światowej*, Centrum i regiony narodowościowe w Europie od XVIII do XX wieku, Łódź 1998, s. 211-227; Т.Т. Кручковский, *Некоторые дискуссионные историографические проблемы исторического прошлого и современности польского национального меньшинства в Беларуси*, История Польши в историографической традиции XIX-начала XXI вв, Гродно 2011, с. 249-278 [Т.Т. Kruczkowski, *Nekotorye disskusionnye istoriograficheskie problemy istoricheskogo proshlogo i sovremennosti pol'skogo natsional'nogo men'shinstva v Belarusi*, *Istoriya Pol'shi v istoriograficheskoy traditsii XIX-nachala vv*, Grodno 2011, s. 249-278]; T. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi na tle historii i współczesności*, Słonim 2003; J. Szumski, *Sowietyzacja Zachodniej Białorusi 1944-1953. Propaganda i edukacja w służbie ideologii*, Kraków 2010; W. Śleszyński, *Kresy Wschodnie, czyli Białoruś Zachodnia. Historia, współczesność, pamięć*, Łomianki 2013; T. Gawin, *O byciu Polakiem. Polacy w Białoruskiej Socjalistycznej Republice Sowieckiej 1944-1991*, Grodno-Białystok 2013; Т. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі. Польская нацыянальная меншасць у Беларусі ў 1919-2017 гг.*, Беласток 2018, 428 с. [T. Gavin, *Pad presingam polityki. Pol'skaya natsional'naya menshasis' u Belarusi uj 1919-2017 gg.*, Belastok 2018, 428 s.]; А.Ф. Смаленчук, Т. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi na tle historii i współczesności*, Słonim 2003 (Гістарычны Альманах Т. 9, Гародня 2004, <http://kamunikat.net.iig.pl/www/czasopisy/almanach/09/30/htm>) [A.F. Smalenchuk, T. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi na tle historii i współczesności*, Słonim 2003 (Gistarychny Al'makh T. 9, Garodnya 2004, <http://kamunikat.net.iig.pl/www/czasopisy/almanach/09/30/htm>)]; E. Mironowicz, S. Tokć, R. Radzik, *Zmiana struktury narodowościowej na pograniczu polsko-białoruskim w XX w.*, Białystok 2005 i nast.

количественные характеристики польского меньшинства (как демографический аспект); этнокультурные характеристики польского меньшинства (национальные традиции, вера, образование и т. д.); геополитический аспект (географическое положение поляков в Беларуси в геополитическом контексте всей территории страны, политика Польши в отношении своего меньшинства на Востоке, польско-белорусские отношения, также с точки зрения польского национального меньшинства в стране и т. д.).

Несмотря на внушительное количество публикаций, посвященных полякам в Беларуси периода БССР, этот вопрос до сих пор полностью не исследован.

Граница между двумя цивилизациями – западной католической и восточной православной проходила через эти земли, и белорусы принадлежали к последней, а католическая вера и западная цивилизация пришла вместе с Польшей. Это хорошо понимали еще в России XIX века²¹. Обращаясь к многовековому прошлому, следует отметить, что стереотипы «поляк-католик» и «белорус-православный» функционировали повсеместно, более того, это считалось объективной реальностью. Попытки ввести термин «белорусский католик», иногда предпринимавшиеся, даже в российской науке, встречались с непониманием. Это произошло не потому, что это противоречило устремлениям поляков, а потому, что это было необычным явлением. Любая попытка доказать это воспринималась как абсурд. Об этом ясно писал еще Р. Эркерт²². Он прекрасно понимал, что существование «белорусских католиков» очень выгодно для российского правительства (на самом деле, тогда сложилась логическая связь – белорусы – это русские), но это не отражало реальности, а католическое население страны характеризовалось польским национальным сознанием²³. До конца XIX века, до первой российской переписи 1897 года российские власти практически однозначно поддерживали эту позицию, отождествляя всех католиков современной Беларуси с польской национальностью. Такая ситуация сохранялась на практике и в советское время²⁴. По сей день на этих территориях все еще существует кластер

---

²¹ Т.Т. Кручковский, *Польская проблематика в русской историографии второй половины XIX века*, Гродно 1994, 198 с. [Т.Т. Kruczkowski, *Pol'skaya problematika v russkoj istiotografii vtoroj poloviny XIX veka*, Grodno 1994, 198 s.]; Т.Т. Кручковский, *История Польши в основных концепциях русской историографии XIX-начала XX века*, Гродно 2016, 384 с. [Т.Т. Kruczkowski, *Istoriya Pol'shi v osnovnykh kontseptsiyakh russkoj istoriografii XIX-nachala XX veka*, Grodno 2016, 384 s.].

²² Р.Ф. Эркерт, *Взгляд на историю и этнографию западных губерний России*, СПб 1864, с. 8 [R.F. Erkert, *Vzglyad na istoriyu i etnografiyu zapadnykh gubernij Rossii*, SPb 1864, s. 8].

²³ Л.Е. Горизонтов, *Парадоксы имперской политики: поляки в России и русские в Польше (XIX – начало XX в.)*, Москва 1999 [L.E. Gorizontov, *Paradoksy imperskoj politiki: polyaki v Rosii i ruskie v Pol'she (XIX – nachalo XX v.)*, Moskva 1999]; М.Д. Долбилов, *Русский край, чужая вера. Этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II*, Москва 2010 и др. [M.D. Dolbilov, *Russkij kraj, chuzhaya vera. Etnokonfessional'naya politika imperii v Litve i Belorussii pri Aleksandre II*, Moskva 2010 i dr.].

²⁴ М. Iwanow, *Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Sowieckim. 1921-1939*, Warszawa-Wrocław 1991; H. Kubiak, *Polacy i Polonia ZSRR...*, *op. cit.*; R. Dzwonkowski, *Polacy na dawnych kresach wschodnich...*, *op. cit.*; Z.J. Winnicki, *Szkice polsko-białoruskie...*, *op. cit.*; T. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi...*(2003)...*op. cit.*; E. Jarmusik, *Kościół katolicki wobec problemów narodowościowych na Białorusi*, [w:] *Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi*, red. E. Skrobocki, Grodno 2003, s.124-132 i in.

концепций «поляк-католик», хотя современные процессы приводят к ослаблению этого стереотипа²⁵. Эта ситуация и тенденции подтверждаются рядом исследований²⁶.

ПОЛЬСКОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ МЕНЬШИНСТВО В БССР В КОНТЕКСТЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СССР КАК ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ПРОБЛЕМА

Новая граница БССР 1939 года не имела ничего общего с национальным устройством страны, а была лишь результатом соглашения между Сталиным и Гитлером, и поэтому Советская Беларусь включала в себя земли, полностью заселенные поляками или со значительным их перевесом²⁷. Затем Сталин, как известно, навязал Польше границы по так называемой линии Керзона, не соответствующей этнической границе: в результате, как видно из национальной структуры населения, огромное количество поляков осталось в другой стране. Некоторые мелкие изменения этой границы (и не в пользу Польши) были произведены после 1945 года.

Показательно, что эта граница стала поводом для белорусской историографии обвинить Сталина в «симпатиях к Польше», потому что граница с 28 сентября 1939 года не сохранилась, когда, как писалось, «все белорусские земли с Белостоком и Ломжей вошли в состав Беларуси». Эта интерпретация является попыткой оправдать раздел Польши Сталиным и Гитлером и это также историографическая попытка создать «великую Беларусь», включая земли ее соседей (Польши – Белосток и Ломжа, Литвы – Вильнюс, России – Смоленск).

Как продолжение этих идей можно рассматривать также положения современного белорусского историка В. Снапковского о том, что Сталин для укрепления ПНР передал полякам часть белорусских этнических территорий, имея в виду Белосток и Ломжу²⁸. Критика этого положения в настоящее время²⁹ встречается с сугубо агрессивной позицией националистически настроенных белорусских историков³⁰. Является это, на наш взгляд, постсоветским имперским комплексом «малых империй» характерным для большинства бывших советских республик, в том числе и Беларуси.

²⁵ I. Kabzińska, *Procesy transformacji i integracji na przykładzie Polaków mieszkających za wschodnią granicą Polski*, [w:] *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji*. red. H. Chałupczak, Lublin 2006.

²⁶ R. Dzwonkowski, *Od Kościoła polskiego do Kościoła Polaków na Wschodzie?*, „Symposium” 1/1999, s. 64-80; A. Bobryk, *Postawy wobec religii i wyzwań życia codziennego wiernych parafii Najświętszej Marii Panny Królowej Korony Polskiej w Brześciu*, [w:] *Blisko, a tak daleko. Polacy w obwodzie brzeskim na Białorusi*, red. A. Bobryk, Warszawa 2004, s. 67-79; J. Dworzecka, *Spór o białorutynizację Kościoła katolickiego na Białorusi*, „Colloctonea Theologica” 2/2016, s. 115-138 i in.

²⁷ T. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi...op. cit.*, s. 129–130.

²⁸ W. Snopkowski, *Międzynarodowe aspekty wytyczania granicy polsko-radzieckiej na odcinku białoruskim w latach 1939-1945*, [w:] *Polska – Białoruś 1918-1945*, red. W. Balcerak, Warszawa, 1994, s. 170-179.

²⁹ Т. Кручковский, *Поляки на Беларуси...* [T. Kruchkovskij, *Polyaki na Belarusi...op.cit.*].

³⁰ А.Ф. Смаленчук, Т. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi ...op. cit.* [A.F. Smalenchuk, T. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi...op. cit.*]; W. Snopkowski, *Międzynarodowe aspekty...* и др.

Так же и Вторая мировая война, и ее последствия оказали огромное влияние на судьбу польского населения, проживающего на территории современной Беларуси. Изменение политической, социальной ситуации и национальной принадлежности в то время особенно коснулось польских территорий современной Западной Белоруссии, которые в межвоенный период входили в состав Польши. Не только значительно уменьшилась общая численность поляков в этом регионе, которые в межвоенный период составляли большинство населения страны, но и изменилось их «качественное» состояние. После 1944 года поляки снова, как в 1939 году, оказались на территориях, оккупированных СССР, и снова оказались населением гораздо более низкой категории. Советская власть для укрепления безопасности своих новых границ решила использовать их как материал для ассимиляции и советизации, им силой навязали гражданство СССР.

Политика в отношении польского национального меньшинства в СССР и БССР не была единообразной и характеризовалась высокой изменчивостью во времени. На нее также повлияли межгосударственные отношения, которые сделали эту национальность своего рода заложником отношений между ПНР и СССР, а затем и БССР.

Наиболее тяжелым и жестоким был первый период (1944-1956 гг.): период репрессий, депортаций, затем последующей этнической чистки, насильственной коллективизации, полной ликвидации всех форм социально-общественной жизни, связанной с «польскостью». Второй период (1956-1985 гг.): период строительства нового советского общества. В этот период постепенно ослаблялись меры по дискриминации поляков по национальному признаку, однако условием их смягчения была полная советизация социально-общественной жизни: сначала в белорусизированной, а затем и русифицированной форме.

Советская власть на территории польских Кресов (нынешней Западной Белоруссии) началась сразу же с 1944 года новой волной депортаций. Она не стала такой большой, как в 1939-1941 годах, но многие солдаты Армии Краевой были арестованы и депортированы. Эта волна депортаций приобрела новые размеры при создании колхозов в конце 40-х - начале 50-х годов. Создать здесь колхозы власти удалось только тогда (почти до середины 50-х годов), когда было сломлено вооруженное сопротивление оставшихся отрядов Армии Краевой.

Советская власть существовала до начала 1950-х гг. в условиях вооруженного сопротивления: во многих польских местностях она была только днем, ночью советские чиновники уезжали в крупные города. Затем оставались формы пассивного сопротивления. В некоторых случаях можно было столкнуться с ситуацией, когда родители несколько лет не хотели отдавать своих детей в «иностранные, русские» школы (хотя они были белорусскими сразу после войны) и ждали польскую школу и т.д. Ситуация на Украине была отчасти похожей, но у поляков там был свой Львов с его великими польскими культурными и образовательными традициями.

Власти хотели сохранить западные районы БССР в составе СССР, проводя политику, аналогичную царской XIX века. В то же время советская политика в отношении поляков была

более суровой. Это были: жестокие и безжалостные репрессии в 1939–1953 годах в условиях непрекращающегося вооруженного и пассивного сопротивления, этнические чистки, т.е. вызванные политической ситуацией и советской интерпретацией государственной безопасности, переселение поляков в Польшу в 1944–1946 годах, насильственная коллективизации и ее последствия, а также ликвидация польской системы образования и организационных структур католической церкви. Костельные постройки были ликвидированы, священников убивали или отправляли в трудовые лагеря, а костелы превращали, например, в склады зерна или оставляли для разрушения. Данный вопрос детально исследовался белорусским историком Э. Ярмусиком³¹.

Советские власти предполагали в тех условиях, что наиболее выгодным решением для СССР, обеспечивающим безопасность и стабильность его западных границ, будет выселение поляков из Литвы, Белоруссии и Украины. Сразу после войны в западной части БССР было более 1,5 миллиона человек польской национальности. Это переселение польского населения в советской и белорусской историографии называют репатриацией. Однако польское население не возвращалось в страну из переселения. Оно проживало на этих территориях уже века. Фактически, с точки зрения современного опыта, это была этническая чистка занятых земель от польского населения³².

9 сентября 1944 г. было подписано соглашение между правительством БССР и Польским комитетом национального освобождения о репатриации белорусского населения из Польши и польского населения из Беларуси. В данном случае, весьма нехарактерным для СССР, соглашения с правительством ПНР о переселениях, подписывалось не Москвой, а правительством БССР.

Официальная политика властей в отношении польского меньшинства в Беларуси в послевоенный период была явно циничной и полонофобской³³. Местная администрация действовала по принципу: в Белоруссии нет поляков, есть только полонизированные белорусы, и чем раньше нам удастся вернуть этим полякам белорусскость, тем лучше³⁴.

Польская Народная Республика (ПНР), которая была связана с Советским Союзом политическими, экономическими, научными и культурными узами, а также военным союзом, являясь сателлитом СССР, не могла, а в первый период и не хотела, кардинально изменить судьбу поляков в БССР. Более того, польское антисоветское подполье воспринималось как враждебное не только сталинскому режиму, но и созданному им польскому коммунистическому правительству в Варшаве. Польское коммунистическое правительство помогло советским властям разрушить это подполье. Участников антисоветского движения,

---

³¹ Э.С. Ярмусик, *Католический Костёл в Белоруссии в 1945 - 1990 годах*, Гродно 2006, 568 с. [E.S. Yarmusik, *Katolicheskij Kostel v Belorussii v 1945-1990 godakh*, Grodno 2006, 568 s.].

³² T. Kruczkowski, *Polacy....op.cit.* s.139.

³³ T. Kruczkowski, *Polacy....op.cit.*

³⁴ M. Iwanow, *Polacy w Związku Radzieckim 1917–1990*, [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. ks. E. Walewander, Lublin 1991, s. 79.

которые смогли выехать или незаконно перейти границу из БССР в Польшу, задерживали, судили или переправляли в СССР, где, как правило, приговаривали к смертной казни³⁵.

В результате реализации соглашения между БССР и ПНР в 1945-1948 годах БССР покинуло около 275 тысяч человек³⁶. Достоверной статистики по репатриантам из БССР не существует. Количество уезжающих, по данным разных исследователей, от 500 000 до 274 163 человек³⁷. Большинство уехавших из Беларуси были поляками. В результате в первое послевоенное десятилетие значительно сократилось количество жителей республики, особенно Гродненской области, Гродно и район, Лида и район, Щучинщина, Ошмянщина и др.

Движение в обратном направлении было намного меньше. На тот момент Польшу покинуло 36 388 человек белорусской национальности. Из 8015 семей, выехавших из Польши с октября 1944 г. по июнь 1946 г., 6 222 семьи поселились в БССР. Так по состоянию на 1 января 1947 г. на учете в Гродненской области находилось 778 семей переселенцев из Польши³⁸.

Представляется не совсем верным широко распространенное в польской литературе мнение о том, что в рамках движения населения в Польшу уезжали истинные патриоты и люди, не представляющие себе жизни за пределами Польши³⁹. На самом деле это только часть правды. Люди, решившие переселиться, несомненно, были наиболее сознательной частью польской общины Беларуси. Чаще всего это была интеллигенция (большинство католического духовенства, городское население, помещики и т.д.), практически не имевшая выбора. Ожидалось, что в лучшем случае эту группу переправят далеко на восток – скорее всего, в Сибирь.

Так что нет оснований полагать, что, если бы поляки не покинули Львов, Вильно и Гродно, эти центры дальше были бы центрами польской культуры. Возможно, общая численность польского населения была бы больше, но его «качественное» состояние было бы таким, как это случилось. Польское меньшинство в Беларуси, лишенное национальной интеллигенции, не могло полноценно развиваться, и это была одна из причин его послевоенной трагедии. Проблема усугублялась и тем, что по ту сторону границы находилась формально независимая родина – Польша, однако, она не интересовалась судьбой оставшихся в Беларуси соотечественников⁴⁰.

Таким образом, эти послевоенные переселения были ликвидацией группы наиболее сознательных поляков, а так же депортации непокорных в отдаленные северные

³⁵ Т. Гавин, *Пад прэсінгам палітыкі ...op.cit.*, с.172 [Т. Gavin, *Pad presingam polityki... op. cit.*, s. 172].

³⁶ Т. Кручковский, *Поляки на Беларуси...op.cit.*, с.135 [Т. Kruchkovskij, *Polyaki na Belarusi...op. cit.*, s. 135].

³⁷ Р. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe...op.cit.*

³⁸ А. Бодак, *Об изменениях западной границы Беларуси в 1944-1955 гг. Наш радавод*, Кн.8, Гродно 1999, с. 487-488 [А. Bodak, *Ob izmeneniyakh zapadnoj granitsy Belarusi v 1944-1955 gg. Nash radovod*, Кн. 8, Grodno 1999, s. 487-488].

³⁹ *Mniejszości polskie i Polonia w ZSSR*, Warszawa 1992, s.30.

⁴⁰ Т. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s.185.

и восточные районы СССР должны были способствовать окончательной деполонизации БССР, насильственной советизации и интеграции тех, кто остался в Советском Союзе.

Вехой открытия нового этапа антипольской политики властей в Беларуси стал 1948 год. Именно тогда была ликвидирована структура польскоязычного образования и запретили пользоваться польским языком в любой государственной, общественной или партийной деятельности. 1949 год стал в СССР годом усиленной борьбы с так называемым космополитизмом. Повсюду искали шпионов, «безродных космополитов» и «сионистов». Сталин готовил большое переселение всего еврейского населения на Дальний Восток и на Север. В БССР местные власти также решили внести свой вклад в эту борьбу в виде «окончательной» ликвидации польского влияния в Беларуси. Ситуацию польского национального меньшинства в БССР можно охарактеризовать как одну из самых трагических по сравнению с другими республиками страны⁴¹.

С этого времени началась советизация всех сфер общественной жизни, в т.ч. были ликвидированы в 1948 году 16 последних польскоязычных школ (под предлогом их бесперспективности в «заботе о польских детях»), а заводы, фабрики национализированы. Особый отпечаток на польское национальное самосознание местного польского населения, глубоко верующего и консервативного, производил эксперимент, связанный с попыткой сформировать в СССР советского человека – равнодушного к национальности, принимающего белорусский, а затем и русский как родной язык, признающего идеологию марксизма-ленинизма определяющим фактором жизненных ценностей.

Проблема «окончательной» ликвидации польского влияния в Беларуси решалась в этот период прямой дискриминацией польского национального меньшинства: полным запретом польского языка, ограничением прав (в системе образования, возможности карьерного роста и т.д.). Поляки в БССР, несмотря на то, что они были гражданами СССР, до 60-х гг. не принимались в вузы, до середины 50-х гг. не призывались в армию, а только отправлялись на тяжелые работы в Донбасс, Карелию и т.д.⁴².

Польский язык подвергался полной дискриминации, как и в царские времена: запрещалось его использование во всех сферах общественной жизни (кроме Костела), не говоря уже о советско-партийных органах. С 1948 года не было не только возможности обучать на нем детей, но и им запрещалось общаться на переменах не только с учителями, но и со своими сверстниками.

В сталинские времена за польское слово карались смертью через отправку в лагерь. По этой причине родители стали запрещать детям говорить по-польски, а сами перешли на так называемый «простой язык» (смесь польского и белорусского говора). Однако полякам в БССР в значительной своей части удалось сохранить свою польскую национальность (хотя

⁴¹ M. Iwanow, *Polacy w Związku Radzieckim...op. cit.*, s.53-84.

⁴² T. Kruczkowski, *Ojczyzny Polaków...op. cit.*; T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*; Т. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі...op.cit.* [T. Gavin, *Pod presingam polityki...op.cit.*]

и с потерей родного языка) в тяжелые сталинские времена, а затем и в более «мягкие» времена Брежнева.

При этом система образования в западных областях БССР переводилась на белорусский язык, несмотря на доминирование польского населения. Так в отчете «О состоянии народного образования Гродненской области в первой половине 1944–1945 учебного года», направленном в Школьный отдел ЦК ОГП (б) (копия в Центральное школьное управление ОГП (б)) указывалось, что в соответствии с этническим составом в области насчитывается 635 белорусских школ, 22 русских, 84 польских (72 начальных, 10 неполных средних и 2 средних). Количество польских школ тогда уменьшилось на 16⁴³. В сообщении так же обращено внимание на нехватку детей в белорусских школах. Объяснялось это тем, что «белорусы католической веры» из Гродно, Волковыска и других восточных районов бывшей Польши отправляли своих детей в польские школы. Подробно этот вопрос исследовал Ян Шумски⁴⁴.

Белорусизация польского населения западных областей объясняется, как общим направлением политики советской власти в БССР в тот период, так и тем, что поляков невозможно было убедить в их «русскости» и была сделана ставка на пропаганду идеи «белорусы-католики». Как видим, советская интерпретация была совершенно в российском имперском духе конца XIX века, когда после переписи 1897 года из поляков не умеющих писать и говорить на польском языке, сделалась категория «белорусы католической веры, белорусы-католики».

Даже в период уже 1980-х годов количество белорусскоязычных школ, особенно в сельской местности (где в основном проживали поляки), было подавляющим. Так в 1980–1981 учебном году в БССР было всего 6 559 школ, из них в сельской местности – 5 636 и 924 в городах. Белорусскоязычных школ в сельской местности было – 4900, а русскоязычных было – 599. Белорусскоязычных школ в городах было – 9, а русскоязычных – 908. В 1986–1987 учебном году в БССР было всего 5 704 школ, из них в сельской местности – 4 711 и 993 в городах. Белорусскоязычных школ в сельской местности было – 3978, а русскоязычных – 719. Белорусскоязычных школ в городах было – 5, а русскоязычных – 987⁴⁵. Как видим, по общему количеству школ белорусскоязычные школы доминировали, а польскоязычных школ не было вообще.

Таким образом, в отношении поляков продолжалась политика их белорусизации. Согласно переписям 1979 и 1989 годов поляки в БССР стали самой большой (в процентном отношении) национальной группой, заявившей о белорусском языке как о родном. Для этого результата потребовалось множество факторов, но одним из них стало белорусскоязычное образование по форме, а советское и антипольское по содержанию в БССР.

⁴³ J. Szumski, *Sowietyzacja Zachodniej Białorusi 1944–1953...op. cit.*

⁴⁴ J. Szumski, *Likwidacja polskich szkół w rejonie Sopockińskim w latach 1944-1947*, „Magazyn Polski” № 1-2/2002, s. 32-33; J. Szumski, *Sowietyzacja Zachodniej Białorusi 1944–1953...op. cit.*

⁴⁵ Т.Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі ...op. cit.*, с. 216 [Т. Gavin, *Pod presingam polityki...op. cit.*, s. 216].

Методом деполонизации была также атеизация всех форм общественной жизни, в основном польского по составу населения, и духу региона нынешней Западной Белоруссии, особенно Гродненщины. Понимая, что одной из главных опор «польскости» в регионе является католический Костел, было принято решение, как и в царские времена, о введении белорусского языка в костелы.

Для более полного понимания роли польскости и польского языка в католическом Костеле в вышеупомянутом регионе в советский период следует хотя бы кратко представить ее историческую подоплеку. План по устранению польского языка и введению русского, а затем и белорусского языков появился после подавления Январского восстания при генерал-губернаторе Михаиле Муравьеве. Царские власти разработали план полного вытеснения польского языка из католических церквей на восточных территориях бывшей Речи Посполитой. М. Муравьев считал польский язык в Костеле последним оплотом польскости, его культурной и социальной силой. Речь шла об отказе от польского языка в дополнительных службах (паралитургии), также в пении и проповедях. Планы царских властей в этой сфере имели как политическую, так и религиозную направленность. Последнее означало стремление разорвать связь с Римско-католической церковью, что, в свою очередь, должно было привести к православию и русификации⁴⁶.

Для борьбы были задействованы администрация и полиция, а также часть католического духовенства, заинтересованного в материальных выгодах. Было отмечено, что даже чиновники штрафовались за использование польского языка в костелах⁴⁷. Вывески и любые польские объявления заменялись русскими. В ресторанах, кондитерских, магазинах, городских садах висели предупреждения: «говорить по-польски воспрещается» или «Вводить собак и говорить по-польски воспрещается»⁴⁸.

В 1868 году использование нескольких польских молитвенников, хранящихся у верующих, было строго запрещено. Для разработки долгосрочных планов по внедрению русского языка в пастырское попечение польского народа была назначена специальная государственная комиссия, которая среди шести пунктов своей программы также приняла следующее: необходимо ввести русский язык в католических костелах⁴⁹. На этом языке был разработан и опубликован ритуал – знаменитый Требник (опубликован в 1869 и 1870 гг.), полностью удаливший польский язык и заменивший его русским⁵⁰.

Царская дипломатия также приложила усилия, чтобы добиться благосклонности Святого Престола. Однако, благодаря просьбе поляков к Папе Пию IX, Конгрегация св.

---

⁴⁶ R. Dzwonkowski SAC, *Problem języka polskiego w kościołach na Białorusi i Ukrainie*, „Roczniki Nauk Społecznych” Т. XXII-XXIII, Z.1/1994-1995, s. 279.

⁴⁷ T. Kruczkowski, *Niektóre zagadnienia historii etnicznej Polaków na Białorusi*, [w:] *Проблемы национального сознания польского населения на Беларуси*, Гродно 2003, с. 62 [T. Kruczkowski, *Niektóre zagadnienia historii etnicznej Polaków na Białorusi*, [w:] *Problemy natsional'nogo soznaniya pol'skogo naseleniya na Belarusi*, Grodno 2003, s. 62].

⁴⁸ T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s. 163.

⁴⁹ R. Dzwonkowski, *Od „Kościoła polskiego” ...op. cit.*, s.7.

⁵⁰ *Ibidem*.

Инквизиции заняла по этому поводу отрицательную позицию⁵¹. Когда в мае 1896 года делегация из Рима прибыла в Москву на коронацию царя Николая II, министр Иван Горемыкин предложил ввести на богослужениях дополнительно белорусский язык вместо польского. В предложении была уловка. Белорусский язык был признан в России как местный диалект русского языка и не функционировал в публичном пространстве в своей литературной форме. Так что на практике это был русский язык. Делегация, не зная этой ситуации, была готова дать свое согласие. Когда епископ-помощник Могилевской архиепископии Альбин, временно управляющий ею, объяснил делегации, в чем была суть русского предложения, вопрос стал неактуален⁵².

Давление царских властей по введению богослужения на русском языке оказалось контрпродуктивным. Сопротивление и борьба за защиту польского языка укрепляли польское национальное самосознание верующих и иногда даже вызывали их полонизацию там, где они не были польского происхождения⁵³.

Обретение Польшей независимости в 1918 году, а затем Рижский мир обозначал для поляков на восточных территориях нынешней Беларуси (на тех далеких Кресах, на территории БССР), что они были преданы и забыты Родиной. Достаточно вспомнить «Польскую операцию» НКВД (1937-1938) в СССР⁵⁴ и тот факт, что поляки стали первым репрессированным народом в СССР, при этом не по социальному признаку, а за происхождение (по крови)⁵⁵. Эти преступления против поляков в СССР в 1937–1938 годах квалифицируются как геноцид. БССР в 1938 году стала первой республикой в СССР, в которой не было действующей церкви или костела. Поляки стали так же основной репрессированной группой в 1939-1941 годах на территории, так называемой Западной Беларуси, т.е. польских территорий занятых СССР после 17 сентября 1939 года.

План по устранению польского языка и введению белорусского языка снова появился во время Второй мировой войны, во время немецкой оккупации. Его подготовили белорусские национальные активисты (Белорусский национальный комитет – немецкие коллаборационисты), в том числе группа из нескольких священнослужителей. Он был основан на том же положении еще царских времен, что в Беларуси нет поляков, а есть только полонизированные белорусы католической веры. Даже русские исследователи XIX века принимали уравнение понятий «католик» – «поляк», а иногда появляющийся термин «католи-белорус» трактовался как противоречивый⁵⁶. Российская перепись 1897 года в Минской, Витебской и Могилевской губерниях показала лишь небольшое количество поляков, потому,

---

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem*, s. 8.

⁵⁴ T. Sommer, *Operacja Antypolska NKWD 1937-1938. Geneza i przebieg ludobójstwa popełnionego na Polakach w Związku Sowieckim*, Warszawa 2014.

⁵⁵ M. Iwanow, *Pierwszy naród ukarany...op. cit.*

⁵⁶ T. Kruczkowski, *Historia Białorusi i stosunki polsko-białoruskie w świetle rosyjskiej historiografii II poł. XIX w. i początku XX w.*, „Przegląd Wschodni” Z. 3 (23)/2000, s. 443–476.

что была введена категория католиков-белорусов (благоприятная для русской этнографии), принадлежность к которой определял царский чиновник, согласно использованному языку общения⁵⁷.

Весной 1942 года Белорусский национальный комитет передал апостольскому нунцию в Берлине Чезаре Орсениго меморандум, адресованный Святому Престолу. Он содержал просьбу о реорганизации Католической церкви в Беларуси путем создания четырех новых епархий (в Минске, Гродно, Могилеве и Слониме), назначения для них белорусских епископов и введения белорусского языка в качестве обязательного языка в костелах⁵⁸. В августе того же года те же активисты направили меморандум с аналогичными требованиями уполномоченному Главного округа Беларуси гауляйтеру Вильгельму Кубе. В нем они просили запретить польские проповеди в костелах и проповедовать их на белорусском языке, а также лишить пастырских функций священников, которые этого не делают. Гауляйтер поддержал эти требования и издал приказ о проповеди и проведении богослужений на белорусском языке (кроме Святой Мессы), выполнение которого контролировали Белорусские национальные комитеты самопомощи⁵⁹. Это было сделано не по религиозным, а по политическим причинам. В знак протеста верующие покидали костелы⁶⁰.

После Второй мировой войны повторилась ситуация. План по удалению польского языка из костелов с царских времен и периода немецкой оккупации вернулся в первые советские послевоенные годы. Его взяли на себя партийные власти Москвы и Минска. Обоснованием ее послужил известный тезис о том, что «полонизированное» и «католицизированное» население БССР должно вернуться в православие. Этот план должна была реализовать Русская православная церковь.

Однако власти в Москве быстро отказались от плана внедрения белорусского языка в костелах, прогнозируя, что это вызовет враждебность по отношению к властям многочисленного польско-католического населения республики. Вероятно, это мнение повлияло и на отклонение Москвой просьбы партийных властей Минска от 1947 года о разрешении ввести белорусский язык в католических костелах Беларуси⁶¹.

БССР стала, по воле Сталина, после войны одной из основателей Организации Объединенных Наций, но не имела никаких черт государственного суверенитета. БССР была одной из 16 советских республик, полностью подчиненных Москве. Фактически, у нее не было никакой свободы действий даже во внутренней политике. Однако, как видим, некоторые меры, более консервативные по отношению к советской системе, в том числе

---

⁵⁷ Т.Т. Кручковский, *Некоторые дискуссионные историографические проблемы...*op.cit., с. 269. [Т.Т. Kruchkovskij, *Nekotorye diskussionnye istoriograficheskie problemy...*op. cit., s. 269].

⁵⁸ Э.С. Ярмусик, *Католический Костёл...*с. 82-93 [E.S. Yarmusik, *Katolicheskij Kostjol...*, с. 82-93].

⁵⁹ *Ibidem*, с. 89.

⁶⁰ R. Dzwonkowski, *Od „Kościola polskiego”...*op. cit., s.9.

⁶¹ *Ibidem...*s.10.

и польскому национальному меньшинству, могли быть разрешены до момента получения нового приказа из Москвы. Такие примеры мы увидим и дальше.

После 1953 года в западных советских республиках Москва снова разрешила польскоязычное образование. Власти БССР не согласились с мнением комиссии ЦК КПСС, которая в результате проверки в 1954 году посчитала возможным возобновить преподавание польского языка в школах западных областей БССР по просьбе местных поляков⁶². Руководство западных областей, скрывая этот документ при поддержке властей республики, стремилось к дальнейшей реализации политики деполонизации и белорусизации поляков.

В результате Москва в БССР разрешила «игнорировать» эти приказы. Польское образование не существовало до конца 1980-х годов. Это разрешение антипольской политики в отношении Минска обозначало, что Москва не видела необходимости создавать в БССР польские структуры, необходимые для государственной безопасности при возможном национальном противостоянии Москве, как это было в Литве и Украине⁶³. В результате, в 1948-1989 годах в БССР было запрещено преподавать польский язык даже как иностранный, запрещено печататься на польском языке, в документах поляков, без их согласия, часто указывалась белорусская национальность, количество польского населения занижалось в переписях⁶⁴.

После 1956 года начинается второй период (1956-1986 гг.) политики отношений белорусской коммунистической государственности в связи с польским национальным меньшинством. В этот период, хотя постепенно ослаблялись меры по дискриминации поляков по национальному признаку, их суть оставалась прежней и условием их смягчения была полная советизация социально-общественной жизни в белорусизированной или русифицированной форме.

Символом определенного изменения советской политики в отношении польского национального меньшинства стала вторая «репатриация» (1956-1959 гг.). Объявление ее было хотя бы временным отказом от утвержденного в советской пропаганде и историографии положения о том, что поляков в СССР уже нет, а осталось только католическое население. Идеологически это наиболее ударило по пропаганде в БССР и УССР, где утверждалось, что католическое население этих республик не поляки, а католики-белорусы или католики-украинцы. Однако в советских условиях руководство БССР и УССР должно было подчиниться указанию с Москвы, которая с точки зрения государственной безопасности решила на новую модель отношений со странами социалистического лагеря, в первую очередь с ПНР.

Власти ПНР использовали в некоторой степени исторические события в СССР (хрущевская оттепель) не только для изменения модели отношений с Москвой, но и для

⁶² Т. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі...* с.227 [Т. Gavin, *Pod presingam polityki...* op. cit., s. 227].

⁶³ Т. Kruczkowski, *Polacy...* op. cit., s.136.

⁶⁴ Т. Кручковский, *Поляки на...* с. 200-218 [Т. Kruchkovskij, *Polyaki na...* op.cit., с. 200-218].

помощи полякам на востоке. Однако следует помнить, что зависимость ПНР от СССР была очень широкой, и свобода действий не распространялась на сферу, которую Москва определила как внутренние дела СССР и это относилось к советским гражданам. Определенная активность польской дипломатии была предпринята в отношении репатриантов. Именно на адреса польской дипломатии, на адреса ПОРП в Варшаве, а также центральных партийных органов в Москве поляки из БССР высылали свои жалобы на действия местных белорусских властей и просьбы помочь в вопросе репатриации.

Конечно, активность властей ПНР могла быть немного выше, но, как показывает литература по этой теме, в отдельных случаях она имела шанс на успех, но не в принципе влияния на статус поляков в СССР. Проблема малой активности посольства ПНР в Москве по вопросу о польском национальном меньшинстве в БССР обсуждалась в литературе предмета, в том числе и среди польского национального меньшинства⁶⁵.

В целом ПНР не использовала эти исторические события, чтобы помочь полякам в БССР возродить польское образование и польскую культуру, чтобы способствовать объединению поляков в культурные и образовательные общества по примеру белорусов в ПНР. Исходя из сложившегося status quo дипломатические миссии – посольство в Москве и Генеральное консульство в Минске не поддерживали никаких связей с польским национальным меньшинством в БССР.

Репатриация 1956–1959 годов была выборочной. Уезжали люди с более высоким уровнем образования и более сильным польским национальным чувством. Почти вся польская интеллигенция, католическое духовенство и городское население покинули свою малую родину. Однако большую часть из уехавших и желающих это сделать сейчас составляли крестьяне. В отличие от первой репатриации они уже не имели земли, за которую раньше держались и уже не верили в «возвращение Польши». В результате в западных районах БССР, где разрешалось записываться для репатриации в Польшу, количество зарегистрированных превысило количество проживающих в этих районах.

В этой ситуации белорусские власти приостановили выезд поляков из сельской местности и, наоборот, стимулировали выезд из городов. Советские власти не разрешили выехать всем полякам, зарегистрированным для репатриации, это относилось к сельскому населению, потому что это было бы связано с закрытием колхозов.

Эта репатриация была намного меньше предыдущей. В рамках этой акции около 100 тысяч человек выехали из БССР в Польшу. Эту акцию можно трактовать как этническую чистку этих земель от польского населения⁶⁶ или как очередной этап деполонизации этих земель, начатый царскими властями еще во время разделов⁶⁷.

---

⁶⁵ J. Szumski, *Z historii utworzenia polskich placówek dyplomatycznych w BSSR*, [w:] *Problemy świadomości narodowej*, red. E. Skroboczek, Grodno 2005, s. 255-261; *Stosunki dyplomatyczne Polski 1944–1977 r. Informator. t. 1: Europa – państwa socjalistyczne*, Warszawa 1978; S. Uszakiewicz, *Być Polakiem*, „Głos znad Niemna” № 3 (14)/1992.

⁶⁶ T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s.139.

⁶⁷ Z.J. Winnicki, *Etapy depolonizacji. Współczesna doktryna i historiografia...op. cit.*, s. 37-38.

Фактически, реализация этого добровольного принципа была разной. Известно, что некоторые молодые люди были задержаны в результате различных административных действий. Отмечались случаи, когда власти разрешали людям, декларирующим польскую национальность выезжать только с фамилиями с окончаниями на – ский (ski). Так было, например, с семьями-соседями в Василишках Щучинского района. Семье с фамилией Выгжицкий (Wygrzycki, в ее составе был и Чеслав, принявший уже в Польше творческий псевдоним – Немен) разрешили выезд, а их соседям-полякам с фамилией – Мазюк (Mazjuk) не разрешили выезд⁶⁸. Запрет на выезд был распространен, в частности, на неженатых людей. Чаще всего от репатриации отказывались пожилые люди, которые не чувствовали себя в силах пойти на риск переселения. Некоторые молодые люди, те, у кого были родители в преклонном возрасте, оставались в качестве морального долга.

Немаловажным фактором, существенно повлиявшим на окончательные результаты отдельных переписей, была политическая атмосфера. Перепись 1959 года проводилась после завершения второй репатриации населения в Польшу. Официально было объявлено, что все поляки, которые заявляли о своем желании покинуть СССР, смогли уехать.

По переписи населения СССР 1959 года, количество заявивших о своей польской национальности в БССР составляло 538,9 тыс. человек, т.е. 6,7% от общей численности населения⁶⁹, а в Гродненской области – более 31 %. Из них только 48,5% назвали польский родным языком, 47,2% назвали родным языком белорусский, а 4% – русский⁷⁰. В то время как в масштабах СССР поляков осталось 1380 тыс. человек, из них только 45,5% назвали польский родным языком⁷¹. Немного лучшей была ситуация на Гродненщине (62% поляков республики), то есть около 31% от общей численности населения и 35% сельского населения. Польский как родной язык здесь назвали 62%, а 44% – белорусский. Еще одна большая группа поляков в БССР была в Витебской области – 83,8 тыс. чел. Среди них польский как родной язык назвали – 46%, а белорусский – 52%. В 1959 году в Брестской области проживало 42 тыс. чел. польской национальности, 34% из них заявили, что родным языком является польский, а 56% – белорусский. В Минской области в перепись было включено 64,3 тысячи поляков, из которых 33% признали польский своим родным языком, а 65% – белорусский⁷².

Следует отметить, что это были только те, кто отстаивал свою национальную идентичность и которым «разрешили» остаться поляками. Эти данные явно не соответствовали положениям советской пропаганде и историографии об отсутствии поляков в БССР. Значительный процент этнически польского населения, объявившего белорусский своим родным языком, свидетельствует о далеко идущей белорусизации. Часто

⁶⁸ Т. Kruczkowski, *Polacy...*, s.143.

⁶⁹ *Всесоюзная перепись населения СССР 1959 г.*, Москва 1960, с. 14.

⁷⁰ А. Раков, *Население Белорусской ССР*, Минск 1969, с. 132 [A. Rakov, *Naselenie Beloruskoy SSR*, Minsk 1969, с. 132].

⁷¹ *Всесоюзная перепись населения СССР 1959...op. cit.*, с.10 [*Vsesoyuznaya perepis' naseleniya CCCR 1959, op. cit.*, s. 10].

⁷² *Ibidem*, с.126.

это было молодое поколение, воспитанное в новых социально-политических условиях, знающее свои корни, но не свой язык.

Интересны данные об образовании польского населения БССР в 1959 году. Если на 1 тыс. чел. среди русских – 398 человек имели высшее или среднее образование, это – 219 человек для белорусов, 513 – для евреев, 423 – для украинцев и только 127 для поляков⁷³. Для сравнения стоит подчеркнуть, что в 1939 году на территории БССР этот показатель у поляков был выше, чем у белорусов.

Этот официальный образ польского меньшинства с 1959 года в БССР намного хуже, чем в соседней Литве, где находилось около 230 тысяч чел. польского населения. 96% этой группы заявили тогда, что признают польский язык своим родным языком⁷⁴. Этому способствовало наличие польскоязычного образования, польской прессы и различных культурных учреждений.

На Украине, где насчитывалось 363 тыс. поляков, польский язык как родной выбрали всего 18,6%, а во Львовской области – 50,6%⁷⁵. В последнем случае значительное влияние оказали деятельность польского образования и чрезвычайно важная польская историческая традиция Львова.

Даже данные переписи 1959 года, бесспорно подтвердили положения работ польских демографов, которые в начале XX века и в 1920-1930-х годах указывали, что большинство католического населения, проживающего на литовско-белорусской границе, однозначно относили себя к польскости и сознательно выбирали польскую национальность. И это произошло в условиях не встречавшихся до того момента в истории дискриминации и преследований. Признание себя поляком обозначало осуждение себя и своих детей на позицию людей низшей категории. Следует также добавить, что и это количество поляков было занижено властями сознательно, а некоторые поляки были переписаны в белорусов.

Результаты переписи 1959 года выявили очень серьезные изменения в национальной структуре между концом 1930-х и концом 1950-х годов. В анализируемый период наибольшие демографические потери понесло население еврейской национальности. Она уменьшилась на 520,9 тыс. чел. Серьезно уменьшилось количество польского населения. Его общие миграционные и военные потери можно оценить в 550-600 тысяч человек⁷⁶. Уменьшение количества поляков после войны объясняется жестокой ассимиляционной политикой. С 1930-х годов почти автоматически засчитывали граждан поляков агентами польской разведки. Детей в смешанных белорусско-польских семьях записывали белорусами даже против воли родителей.

В 1960-е годы сохранялись некоторые меры дискриминации поляков, как формальные, так и неформальные. Так до начала 1970-х годов сохранялись препятствия для поступления

---

⁷³ *Ibidem*, с. 112.

⁷⁴ *Ibidem*, с. 114.

⁷⁵ *Ibidem*, с. 111.

⁷⁶ P. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe na Białorusi...op. cit.*, s. 34-35.

поляков в высшие учебные заведения⁷⁷. Тем более это касалось военных вузов или вузов спецслужб. В таком случае надо говорить о «чуде», ведь даже в ПНР в спецслужбы, военные вузы или вузы государственной связи допустили после тщательной проверки лояльности нескольких поколений, не говоря уже о поляках из Кресов. Примером такого «чуда» может быть поступление в 1968 году в Высшее офицерское училище войск связи КГБ СССР в Орле, а в 1978 году в Академии связи КГБ СССР в Ленинграде Т. Гавина, поляка из Гродненского района, будущего председателя Союза Поляков Беларуси (1990-2000 гг.).

Вместе с тем в 1960-е годы наступили определенные изменения в национальной политике и в способах проведения стратегии ассимиляции по отношению к полякам. Такой новый подход властей к этой проблеме можно назвать советизацией. Средствами достижения этой цели были прием молодежи на учебу, прием в районах компактного проживания поляков на низшие уровни в государственном управлении и т.д. Все это, конечно, было обусловлено полной лояльностью советской власти. В отношении молодежи обязательным условием для поступления в вузы было вступление в комсомол, а для чиновников требовалось членство в партии. Исключение из этих организаций обозначало отчисление из вуза или потерю административного рабочего места. Поводом для таких решительных действий могло быть, например, посещение костела, даже на похоронах кого-то из ближайших родственников.

Только в начале 1970-х годов некоторым из поляков, ценой советизации, удалось подняться по карьерной лестнице и занять руководящие должности в партийно-административном аппарате нижнего и среднего звена⁷⁸. Кадры на эти должности в основном выдвигались областными и районными комитетами партии, в составе которых в 1956–1986 годах количество поляков было незначительным⁷⁹. Подробно эта проблема рассматривается в литературе предмета исследования⁸⁰.

Перепись 1989 года показывает размер участия поляков в партийно-государственной структуре БССР в 1980-е годы. Стоит упомянуть данные о степени партийной принадлежности, которая составила на 1 тыс. чел: среди русских – 6, «других» и белорусов – 4, поляков, только два⁸¹. Так что не нужно комментировать, кто и почему правил

---

⁷⁷ М. Дабрынін, *Палякі заходняй Беларусі: Сучасны стан і перспектывы развіцця роднай мовы*, [в:] *Чалавек. Этнас. Тэрыторыя. Праблемы развіцця заходняга рэгіёна Беларусі*, Ч. 2, Брэст 1998, с. 252 [M. Dabrynin, *Palyaki zakhodnoj Belarusi: Suchasny stan i perspektywy razvyitstsiya rodnoj movy*, [v:] *Chalavek: Etnas. Terytorya. Prablemy razvyitstsiya zakhodnyaga regyona Belarusi*, Ch. 2, Brest 1998, s. 252]; Т. Круцковский, *Polacy...op.cit.*, с. 212; Т. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі...op. cit.*, с. 224 [T. Gavin, *Pad presingam palytyki...op. cit.*, с. 224].

⁷⁸ Т. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s. 203.

⁷⁹ Т. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі...op. cit.*, с.224 [T. Gavin, *Pad presingam palytyki...op. cit.*, с. 224].

⁸⁰ Т. Kruczkowski, *Ojczyzny Polaków...op. cit.*; Т. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*; Т. Gawin, *O bycie Polakiet...op. cit.*; Т. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі...op. cit.* [T. Gavin, *Pad presingam palytyki...op. cit.*]; І. Пушкін, *Удзел нацыянальных меншасцей у грамадска-палітычным жыцці саветскай Беларусі (1919–1990 гг.)*. Мінск 2010 и др. [I. Pushkin, *Uzdel natsiyanal'nykh menshastsej u gramadska-palitychnym zhyitsy savedskay Belarusi (1919-1990 gg.)*, Minsk 2010 i drug.].

⁸¹ Т. Kruczkowski, *Ojczyzny Polaków...op. cit.*, s. 223.

Гродненской областью в восьмидесятые годы. Соотношения в предыдущие десятилетия еще более акцентируют эту ситуацию. Поляки чаще всего избегали деятельности в государственных и партийных властях, что, в свою очередь, приветствовалось администрацией, куда они и не допускались.

Требования росли с все более высокими занимаемыми должностями и связанным с этим переездом в крупные города. Например, в Гродненской области низшие чиновники могли позволить себе «быть поляком», но для перевода человека в Минск или Москву нужно было поменять национальность на белорусскую. Это касалось даже спортсменов. В белорусской прессе об этом писали после 1991 года. Так серебряный призер московской Олимпиады В. Лапицкий из Гродно – белорус, хотя местные жители хорошо знали, что он из польской семьи. То же самое было с будущим спикером белорусского парламента Мечиславом Грибом из Дятлова, или Вячеславом Кебичем (который был Вацлавом сыном Францишка) или Станиславом Шушкевичем⁸².

Парадоксальная ситуация сложилась в ряде семей, когда родители часто были поляками, некоторые из их детей тоже, а один или двое уже были белорусы. До сих пор случаются ситуации, когда некоторые белорусские официальные лица хотят подчеркнуть, что, хотя они белорусы, они не чужды полякам, они используют такой аргумент, как: мои родители были поляками, или мой брат, или сестра родились поляками⁸³.

Судьба польского населения в БССР отчасти была похожа с точки зрения национальной политики по отношению к другим национальностям, но имела и свои отличия. Последнее является следствием исторического прошлого этих территорий и особого места, занимаемого БССР в составе СССР. Оказалось, что БССР была самой склонной республикой для советизации и русификации. В этой ситуации Москва не видела необходимости хотя бы в сохранении остаточной польскости. На эти нужды работали историческая наука и официальная пропаганда: они снова утверждали (вопреки даже официальным данным советских переписей), что поляков больше нет в Белоруссии, а есть только католицизированные и полонизированные белорусы.

Польскость во многом сохранилась благодаря католическому костелу, который советские власти признали польским на этих территориях и пытались запретить в нем польский язык. Однако верен и тезис о том, что Костел сохранился там, где были многочисленные группы польского населения. Именно поляки защищали костелы от закрытия, рискуя собой в сталинские времена, обрекая себя на людей 2-3 категорий без шансов на социальное продвижение. Поляк – активный католик не имел возможности учиться или работать даже на самом низком уровне государственной системы. Он мог быть

---

⁸² T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s. 207.

⁸³ *Ibidem*, s. 208.

только колхозником или простым рабочим. Именно поляки отстояли костелы и отстраивали за свой счет в конце 1980-х годов⁸⁴.

Список костелов и их расположение ясно показывает, что они уцелели только там, где польское население составляло более 20%, то есть в следующих регионах: Гродненский, Волковысский, Мостовский, Вереновский, Щучинский, а также там, где было большое количество так называемых «переписанных поляков» – Сморгонский, Островецкий, Глубокский, Берестовицкий, Ошмянский и Свислочский районы. В крупных городах, таких как Гродно, Лида, Волковыск, Слоним или Ошмяны, было по одному костелу. Специфическую деятельность вели так называемые «посещаемые костелы», куда в определенные дни приходил священник из другого прихода. Наконец, третий тип приходов – это открытые костелы, то есть религиозные общины, действующие без священника, составляющие около половины Виленской епархии⁸⁵. Они существовали только благодаря упорству местных польских общин.

В ситуации, когда не было польского образования, а польский язык стал исчезать в семьях, родной язык поляков сохранился только в костелах. Детей учились религии и молитвам по катехизисам на польском языке, но на кириллице. Большинство из них, понимая по-польски, не умели читать. Тогда не появилось ни одной белорусской группы католиков. Они появились позже (в Беларуси), в период уже религиозной свободы⁸⁶.

Несомненно, стоит обратить внимание на оценку кс. проф. Романа Дзвонковского. Он отметил, что только благодаря полякам католическая вера осталась на территории современной Беларуси⁸⁷. С другой стороны, как писал кс. проф. Роман Дзвонковский, польскость в СССР сохранилась в основном «там, где были католические костелы». (...) Польских институтов не было, но в костелах люди молились и пели по-польски, и это был бастион, если использовать это слово⁸⁸.

Первый обратил внимание на эту языковую ситуацию поляков в БССР в своем исследовании Р. Дзвонковский. В Польше неизвестен специфический культурный феномен – одновременное повседневное функционирование поляков в двух или трех языковых сферах. Одно – повседневное общение, другое – религиозная жизнь. По первому, в Беларуси в деревне преобладает «простой» язык, а в городах – русский. С другой стороны, в религиозной жизни в костелах до 1990-х годов преобладал только польский язык⁸⁹.

---

⁸⁴ *Ibidem*, s. 138.

⁸⁵ R. Dzwonkowski, *Od „Kościoła polskiego”...op. cit.*, s.10-12.

⁸⁶ *Ibidem*, s.12; J. Puzyna, *Duszpasterstwo Polaków na Białorusi – dzisiaj i jutro*, [w:] *Polityczne, religijne i kulturalne aspekty sprawy polskiej na Kresach wschodnich*, red. B. Grott, Kraków 2009, s. 157-168.

⁸⁷ R. Dzwonkowski, *Polacy w Kościele katolickim na Wschodzie – czego oczekują?*, [w:] *Problemy świadomości...* (2003)...*op. cit.*, s. 27.

⁸⁸ A. Bobryk, *Badacz polskiego wychodźstwa i Kresów Wschodnich – ks. prof. dr hab. Roman Dzwonkowski SAC (1930-2020)*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” nr 17/2020, s. 381.

⁸⁹ R. Dzwonkowski, *Od „Kościoła polskiego”...op. cit.*, s.13.

По мнению Э. Смулковой – поляки чаще всего используют белорусский язык, что свидетельствует о близости белорусской культуры к польской⁹⁰. В то же время З. Кужова и З.Ю. Винницки считают, что «простой язык» поляков и белорусов это – нелитературная версия польского языка⁹¹. «Простой» язык был настолько близок к польскому, что его использовали и понимали поляки и белорусы. Янка Купала (Иван Луцевич) свои первые стихи написал на польском языке, что известно из учебного курса белорусской литературы⁹². З. Кужова понимала северокресовый диалект как специфический диалект польского языка, который она также рассматривала как интердиалект (своего рода язык понимания разных народов, язык культуры)⁹³. З. Кужова считала, что этот диалект сформировался в результате полонизации прежнего населения балтов, которое изначально беларусизировалось и сохранило свою специфику после полонизации⁹⁴.

Отличала поляков от белорусов их привязанность к Костелу, традициям и языку. Поначалу они также держались дистанции от социальной системы и не придерживались институтов политической жизни. Это, в свою очередь, обозначало, что они занимали более низкое социальное положение. «Мало кто в Польше знает эту польскость, – писал Р. Дзвонковски, – которая существовала долгое время и до некоторой степени все еще существует на восточных окраинах Первой и Второй Речи Посполитой. Его характерной чертой является идентификация с польской национальностью при отсутствии активного знания польского языка. Это выражается в эмоциональном отношении к Польше, в скрытом патриотизме, в обычаях и в молитве на польском языке»⁹⁵. Для польских католиков принадлежность к «польскому Костелу» была (и во многом остается по сей день) элементом интегрирующим их с более широкой польской католической общиной⁹⁶.

До 1990-х годов религиозная жизнь в Беларуси продолжалась, как и веками, на польском языке. Однако в повседневных пастырских контактах с верующими всегда использовались языки, на которых верные обращались к священникам. В Беларуси – это польский, так называемый «простой» (местный диалект) и русский язык. В конце существования СССР и в последующие годы работа по восстановлению нескольких сотен поврежденных костелов и приходов в Беларуси и Украине была предпринята верующими, молящимися на польском языке⁹⁷.

---

⁹⁰ E. Smułkowa (red.), *Język a tożsamość na pograniczu kultur*, Białystok 2000.

⁹¹ Z. Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny...op. cit.*; Z.J. Winnicki, *Szkice polsko-białoruskie...op. cit.*

⁹² Т.Т. Кручковский, *Некоторые дискуссионные историографические проблемы...op. cit.*, s. 258.

⁹³ Z. Kurzowa, *O istocie dialektu północnokresowego*, [w:] *Wilno-Wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur. Materiały I Międzynarodowej konferencji*, t. IV, Białystok 1992, s. 17-18.

⁹⁴ M.Z. Szpiczakowska, M. Z. Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich XVI-XX ww.*, „Przegląd Wschodni” T. III. Z. 3/2007, s. 582.

⁹⁵ R. Dzwonkowski, *Od „Kościoła polskiego”...op.cit.*, s.12.

⁹⁶ I. Kabzińska, *Znajomość dziedzictwa kulturowego jako jeden z warunków zachowania tożsamości narodowej*, [w:] *Problemy świadomości... (2003)...op. cit.*, s.9.

⁹⁷ R. Dzwonkowski, *Od „Kościoła polskiego”...op. cit.*, s.11.

Подавляющее большинство белорусских католиков западного обряда идентифицируют себя с поляками. Религиозный фактор оказал значительное влияние на ситуацию и положение большинства поляков в Беларуси, а также на политические отношения между Польшей и Беларусью. Католическая церковь латинского обряда в Беларуси является «культурно польской» из-за преобладающего этнического состава верующих и преобладающего языка (особенно в Гродненской области). Большинство католиков в Беларуси спонтанно идентифицируют себя с поляками или с польской национальностью – это люди с польским национальным сознанием. Это также люди белорусской национальности, которые знают польский язык или даже не знают его, но считают себя поляками из-за своей католической веры. Последнюю категорию часто называют костельными поляками⁹⁸.

В конце 1970-х годов антирелигиозная кампания усилилась еще больше, что было связано с избранием Папой Иоанна Павла II (польский кардинал Кароль Войтыла). Действия белорусских властей привели к тому, что в 1979 году в БССР осталось всего 88 действующих костелов со священниками. Кроме того, было еще 24 костела, в которых никому из священников не разрешалось проводить службы⁹⁹. В декабре 1980 года секретарь ЦК Компартии Белоруссии А. Кузьмин заявил, что религиозная ситуация в Гродненской области самая тяжелая в БССР¹⁰⁰. В 1980-е годы существовало только четверть приходо-в бывших до 1945 года, то есть – 96, из которых только 52 были со священниками. В других верующие молились в одиночестве¹⁰¹.

Следует отметить, что с осени 1980 года на возрождение религиозной жизни в западных регионах Беларуси повлияла трансляция первой программы Польского радио с праздничными и воскресными богослужениями¹⁰². Надлежит вспомнить, что поляки, живущие в приграничной с Польшей территории, имели еще одну возможность воспринимать польскую культуру – смотреть польское телевидение и слушать польское радио.

Полоса территории в БССР плотного заселения поляков охватывает полосу: Гродно – Щучин – Лида – Вереново – Островец – Браславль. Это так называемый «польский пас». Компактный ареал проживания поляков в Беларуси начинается в районе польско-белорусской границы по маршруту Белосток – Гродно и непрерывно продолжается до Лиды, Вильнюса, Островца и Браславских озер. Это узкая полоса от нескольких десятков до 100-120 километров шириной и протяженностью около 300 километров между Литвой и Беларусью¹⁰³.

Это была в целом трагическая ситуация, которая возникла в советское время для польского национального меньшинства в БССР, когда было ликвидировано польское

⁹⁸ R. Dzwonkowski, *Sytuacja religijna Polaków na Białorusi*, [w:] *Polska – Białoruś...op. cit.*, s. 93.

⁹⁹ A. Hlebowicz, *Kościół odrodzony. Katolicyzm w państwie sowieckim 1944-1992*, Gdańsk 1993, s. 36.

¹⁰⁰ Т. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі...op. cit.*, с. 228 [Т. Gavin, *Pad presingam palytyki...op. cit.*, s. 228].

¹⁰¹ A. Hlebowicz, *Kościół odrodzony...op. cit.*, s. 99.

¹⁰² R. Dzwonkowski, *Kościół katolicki w ZSSR...op. cit.*, s. 78.

¹⁰³ S. Donskich, «Polski pas» *kak primier transformacji kulturnego centra w pograniczu*, [w:] *Problemy świadomości narodowej... (2005)...op. cit.*, s. 48.

образование, осталась только частичная возможность декларировать свою польскую национальность. Большинство поляков были сельскими жителями и работали в наименее престижных социально-экономических секторах. Количество поляков в сельской местности Гродненщины колебалось от 20 до 93%. А иногда и большинство как в Вереновском районе – от 93 до 83% согласно переписи даже 1989 года. Как и в XIX веке, здесь проявилось так же явление неопределенности национальной идентичности. Однако, если в царские времена это было следствием задержки процесса формирования наций, то в 1950-е годы этот процесс был следствием советской национальной политики. К «простому языку» населения относились как к белорусскому, а жителей записывали белорусами.

Примером могут служить окрестности Ошмян и Сморгони, где почти все население – католики. Советской властью этому населению была присвоена белорусская национальность, несмотря на то, что оно само себя декларировало как поляки или как «местные» (*tutejszy-tutэйшы*), стремясь избежать репрессий. Надо признать, что жители этих мест были запуганы, они хорошо помнили послевоенное трагическое «умиротворение», связанное с ликвидацией Армии Краевой и административным введением колхозного хозяйства. Католицизм как доминирующая религия сохранился в этом регионе до наших дней. Люди там называют свою веру «польской». Часто использовались типично польские имена, такие как Казик, Ирена, Мария или Станислав и др. Чаще всего дети использовали термин «*dziadek*» и «*babcia*» по отношению к родителям своих родителей, а не белорусские или русские слова: «бабушка», «дедушка».

На рубеже восьмидесятых и девяностых годов прошлого века, когда изменилась политическая ситуация, именно из этих районов в первую очередь были отправлены письма в редакцию «*Głos znad Niemna*» с рассказами о насильственном лишении польской национальности в послевоенный период. В этой обильной переписке наиболее частым постулатом была просьба помочь в восстановлении польской национальности тем, кто был ее лишен. По инициативе Союза поляков Беларуси в этом регионе началось одним из первых возрождение польского образования. Это может быть подтверждением хотя бы частичного выживания польского национального самосознания.

Наибольшая интенсивность русификации пришлась на 1970-1980-е годы, когда почти все население перешло на использование русского языка. Этому способствовало доминирование этого языка на всех ступенях образования. Белорусский язык снова становился языком сельчан. Носители этого языка чувствовали себя представителями низшего класса.

Изменился и национальный и языковой состав республики о чем свидетельствуют и официальные статистические данные. В 1959 году белорусы составляли около 82% всего населения республики, и 93% из них считали белорусский своим родным языком. Для

сравнения, среди поляков, составляющих 6,7% (538,9 тыс.), 48,5% считают польский родным языком; русские – соответственно 8 и 99% и евреи – 2 и 2,2%¹⁰⁴.

Спустя 30 лет ситуация была следующей: в республике проживало менее 78% белорусов, из которых почти 80% считали белорусский своим родным языком. В польской среде аналогичные показатели были следующими: 4,1 и 15%, в русской – 14 и 96%¹⁰⁵. В крупных городах, таких как Минск, Гродно, Могилев и Гомель, количество русских увеличилось до 20-40%. В связи с тем, что к 1985 году более 90% населения ежедневно использовали русский язык, можно сказать, что именно здесь сформировался новый тип гражданина – «советский человек». Конечным результатом этих процессов стало отсутствие организованного движения за независимость в Беларуси до конца 1980-х годов, в отличие от соседних республик. Этот тезис был подтвержден результатами всесоюзного референдума 1991 г. о пребывании в Советском Союзе. Тогда за этот постулат проголосовало более 83% населения БССР.

Сам белорусский язык после ряда реформ в 1930-1950-х годах, когда были введены «кальки» из русского языка, стал языком гораздо ближе к русскому, чем раньше. Например, еще в начале 1950-х годов в белорусском языке использовались такие слова, заимствованные с польского, как: келишки, газета, вализка, а с введением новых русских калек – стакан, газета, чамадан и т.д. В связи с этим возникла интересная ситуация в конце 1980-х годов, когда совершались первые шаги белорусского национального движения, когда значительная часть белорусской интеллигенции считала дореформенный белорусский язык не белорусским, а польским.

Политика советизации и русификации привела к созданию в Беларуси советских людей нового типа. Некоторые белорусы привыкли к тезису о том, что между Беларусью и Россией нет разницы, и что они, белорусы, являются частью великой советской нации, которой боятся даже США. «А как насчет маленькой Польши!?» – часто спрашивали поляков в Беларуси. Такие заявления стали в 70-80 годы убеждением большинства советских белорусов¹⁰⁶.

Советская политика ассимиляции по отношению к полякам и постепенного усиления русского элемента в западных частях республики на рубеже 1960-х и 1970-х годов получила дальнейшее развитие. Это проявилось также в постепенном развитии промышленности, в т.ч. химическая и радиоэлектронная. Это было вызвано не только наплывом профессионалов, которых здесь не было, но и вспомогательного персонала, например, бухгалтеров или даже дворников и мусорщиков. В основном это были русские, украинцы и татары. Для побуждения их поселиться на новое место жительства им предложили такую «роскошь» социализма, как квартиры и хорошие жилищные условия. Таким образом, менялся этнический состав Кресов,

¹⁰⁴ *Всесоюзная перепись населения СССР 1959...op. cit.*, с.12, 124, 126 [*Vsesoyuznaya perepis' naseleniya SSSR 1959, op. cit.*, s. 12].

¹⁰⁵ *Итоги переписи населения Республики Беларусь 1999 г.*, Т.1., Минск 2001, с.16, 22 [*Itogi i perepisi naseleniya Respubliki Belarus' 1999 g.*, Т.1., Minsk 2001, s. 16, 22].

¹⁰⁶ T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s. 142.

и постепенно сменялось польское население другими национальностями. Это было сознательное изменение этнического состава бывших Кресов. Эта политика продолжается и сейчас: белорусские власти переселяют людей с востока Беларуси. В настоящее время по международным стандартам это своего рода этническая чистка этих территорий¹⁰⁷.

Еще одним тактическим ходом было размещение крупных военных гарнизонов (Гродно, Лида, Щучин, Рось) и проживание русских офицеров в этих местах даже после выхода в отставку. Так в Гродно был создан совершенно новый жилой массив «Фолуш» с населением более 30 тысяч человек. Такие действия имели далеко идущие последствия. Уже в независимой Беларуси во время выборов в Верховный Совет Фолуш был одним избирательным округом с северной частью Гродненского района, населенного преимущественно поляками. В результате было нейтрализовано не только влияние Союза поляков в Беларуси, но и возникла эффективная конкуренция на выборах¹⁰⁸.

Идущая в последние десятилетия существования СССР урбанизация Гродненской области коренным образом изменила стиль жизни и социологический профиль поляков. Во-первых, начал увеличиваться процент людей, живущих в городах. Улучшились жилищные и материальные условия, и в то же время эти люди были оторваны от своих естественных корней. Таким образом появлялись новые кластеры поляков без собственной интеллигенции и польскоязычного образования, оторванные от своих деревень и костелов. Это новое сообщество должно было поделиться с каждым этносом элементом национальности, заключая хотя бы смешанные браки. Детей из таких семей гораздо проще русифицировать или белорусизировать. Советская статистика никогда не давала сведений о национальности детей таких смешанных браков и указанном супругами родном языке¹⁰⁹.

Эти процессы коренным образом изменили национальный состав городов Гродненской области, например Гродно и Лида. В Гродно статистика 1939 года показала, что здесь проживало 47% – поляков, 42,6% – евреев, 4,7% – белорусов¹¹⁰. В 1989 году это состояние кардинально изменилось и стало следующим: 53% – белорусов, 21,4% – поляков и 20,5% – русских¹¹¹.

В городах Гродненского района, по данным переписи 1989 года, поляки составляли – 19% от общей численности населения, белорусы – 69%, русские – 8,8%. В сельской местности этот показатель был намного выше – 47,5%, при этом 43,1% составляли белорусы и только 7,3% – русские¹¹². В 1939 году в Лиде проживало 64,9% поляков, 33% евреев и 2,1% белорусов¹¹³. В 1989 году положение в Лиде было следующим: 37,3% – поляков,

---

¹⁰⁷ *Ibidem*, s.145.

¹⁰⁸ *Ibidem*, s.149.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 221.

¹¹⁰ J. Siedlecki, *Losy Polaków w ZSSR w latach 1939-1986*, Gdańsk 1990, s. 325.

¹¹¹ *Итоги переписи населения...op. cit.* с. 43 [*Itoги perepisi naseleniya...op. cit.*, s. 43].

¹¹² *Национальный состав населения Гродненской области. Статистический бюллетень*, Гродно 2020, с. 4-6 [*Natsional'nyj sostav naseleniya Grodenskoj oblasti. Statisticheskij byulleten'*, Grodno 2020, s. 4-6].

¹¹³ J. Siedlecki, *Losy Polaków w ZSSR ...op. cit.*, s.325.

41% – белорусов и около – 17% русских. В городах Лидского района этнический состав был следующим: около 20% – поляки, 68% – белорусы и 10% – русские. В сельской местности Лидского района поляки составляли – 59,7% населения¹¹⁴.

Эти цифры показывают, что на указанных территориях осталось значительное количество поляков и что русское заселение в последние десятилетия носило городской характер. Эти процессы подтверждаются даже разделением населения по половому составу. Если в 1989 году во всей Гродненской области мужчины составляли – 46,9% от общей численности населения, то среди поляков – 45,9%, русских – 48,1%, а по отношению к украинцам – даже 52,8%¹¹⁵.

В этих условиях, теряя свою национальную идентичность и став полностью зависимыми от Москвы, власти БССР ни при каких обстоятельствах не хотели мириться с национальной обособленностью поляков. Чтобы еще сильнее антагонизировать остальную часть населения, использовались различные негативные стереотипы и предрассудки. Первоначально официальная пропаганда относилась к образцам царских времен и заявленным тогда пропагандистским схемам: поляк – это шляхтич, пан, а белорус – крестьянин, иногда даже полонизированный. Чаще всего первый выступал в роли помещика, используя бедного и трудолюбивого белорусского крестьянина¹¹⁶.

Советская пропаганда и историография в 1960-1980-е годы, как и в предыдущие десятилетия, активно продвигали тезис о том, что поляки, оставшиеся в Беларуси, были католицизированы, полонизированы белорусы, в лучшем случае «костельные поляки», а чаще – белорусские католики¹¹⁷.

Конечной целью этой идеологической кампании советской власти было сокращение польской общины в БССР, а в перспективе – ее полное отсутствие. Поэтому главной задачей властей была интенсивная советизация поляков. Были использованы все возможные средства¹¹⁸. Советская школа, которая воспитывала детей из польских семей таким образом, чтобы они стыдились своей национальности, культуры, истории и польского языка, враждебно относилась к полякам, была особенно старательной в реализации этой цели¹¹⁹.

Результатом такой работы школы стали многочисленные случаи сокрытия польскости учениками младших классов, происходящими из сознательных польских семей.

---

¹¹⁴ *Национальный состав населения Гродненской...op. cit., с. 4-14 [Natsional'nyj sostav naseleniya Grodenskoj..., op. cit., s. 325].*

¹¹⁵ *Ibidem.*

¹¹⁶ T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit., s. 224.*

¹¹⁷ Z.J. Winnicki, *Współczesna doktryna i historiografia białoruska...op. cit., s. 71.*

¹¹⁸ Z.J. Winnicki, *Uwagi o wpływie i skutkach stosowania niektórych metod i środków depolonizacji na obszarze Ziemi Białoruskich na polską świadomość narodową w drugiej połowie XX wieku i współcześnie, [w:] Problemy świadomości narodowej... (2003)...op. cit., s. 34; T. Kruczkowski, *Ojczyzny Polaków...op. cit.**

¹¹⁹ Z.J. Winnicki, *Uwagi o wpływie i skutkach... (2003)...op. cit., s. 45; Z.J. Winnicki, *Metody osłabiania poczucia świadomości narodowej... op. cit., s. 24–31.**

Иногда, возвращаясь из школы после урока истории, где обсуждались ужасные действия польских панов и панской Польши, ребенок говорил: «Мама, я не хочу быть поляком»¹²⁰.

Средства массовой информации в руках коммунистической партии играли активную роль в антипольской пропаганде. Эта широкомасштабная пропагандистская кампания была направлена в первую очередь на молодых людей, чтобы они отказались от польской национальности и зарегистрировали непольскую (чаще всего белорусскую) национальность в первом удостоверении личности. Такое же давление власти применяли и перед призывом польской молодежи в армию, выдавая военные книжки (в которых вписывалась национальность) призывникам на призывных участках¹²¹.

Распространялось также мнение, что поляки, даже если они не были врагами Советской власти, тем не менее были неопределенным элементом, не заслуживали полного доверия и всегда могли предать СССР и дело социализма. Высказывались предположения, что это национальная черта всех представителей этой национальности, заметная и в социалистической Польше. Указывалось, что они не ликвидировали костелы в своей стране, не создали колхозов, а вдобавок создавали значительное меньшинство в США. Их цель – комфортно жить за счет Советского Союза и даже США¹²². Так, несмотря на то, что Польша была политическим союзником СССР и членом Варшавского договора, глава гродненского управления КГБ на XIV областной партийной конференции в январе 1971 года назвал ее телевидение каналом пропаганды, враждебным СССР¹²³.

Усиление этого типа антипольской пропаганды было особенно заметно после 1981 года, и оно не могло положительно нацелить на поляков малообразованного и политически не вовлеченного белоруса¹²⁴. Белорусская и советская историографическая и идеологическая традиция с молчаливого согласия властей ПНР создала стереотип плохого поляка – помещика, притесняющего бедного крестьянина – белоруса. Этот стереотип укоренился в массовом сознании через образование и культуру, и по сей день сильно влияет на отношение к полякам и отрицательно сказывается на польско-белорусских взаимоотношениях¹²⁵.

Такая позиция официальной пропаганды и историографии обозначала, что поляки в Беларуси, как и в Литве и на Украине, защищались от белорусизации и русификации, всегда категорически подчеркивали свое этническое польское происхождение¹²⁶. Советские власти идентифицировали людей с польской национальностью по их паспортам. Последняя мера позволила властям причислить значительную часть польского населения к белорусам. Стоит отметить, что в семидесятые-восемидесятые годы XX века, когда

---

¹²⁰ Z. Winnicki, *Uwagi o wpływie i skutkach ...op. cit.*, s. 45.

¹²¹ *Ibidem*, s. 45.

¹²² T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s. 215.

¹²³ Т. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі...op. cit.*, с. 228 [Т. Gavin, *Pad presingam palytyki...op. cit.*, s. 228].

¹²⁴ T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s. 224.

¹²⁵ A. Tichomirow, *Polacy na Białorusi. Warunki i perspektywy zachowania tożsamości narodowej*, [w:] *Solidarnie ku wolności*, red. A. Dąbrowski, Wrocław 2006, s. 13-26.

¹²⁶ *Mniejszości polskie i Polonia...op. cit.*, s. 130.

в ассимиляции были отмечены большие успехи, «паспортные поляки» создавали серьезное формальное препятствие в дальнейшем развитии этого явления. Для советской власти, как и для российской власти, и для самих белорусов они были поляками, хотя на самом деле некоторые из них уже утратили чувство польскости.

Общая, и особенно – языковая, ситуация поляков в БССР, сильно контрастировала с ситуацией в Литве. Отношение советских властей к полякам доказывает, что политика ликвидации польскости была хорошо согласована властями. Доказательством этого может служить факт, что в Беларуси, в отличие от Литвы и Украины, польской общественной жизни не существовало и не было условий для ее возрождения до «перестройки». Последующая манипуляция переписями – это факт сохранения советских традиций в независимой Беларуси в отношении поляков¹²⁷.

В 1959 году около 48% польского населения из более чем полумиллиона человек (538,9 тысячи, даже если были приняты официальные результаты переписи того года) указали польский в качестве своего родного языка. Двадцать лет спустя (1979 г.), насчитывающая всего 403,1 тыс. чел. польская община, (так неожиданно она сократилась на ¼ при отсутствии миграции) указала польский язык в качестве родного языка всего 7,7%¹²⁸.

Эти цифры говорят о том, что польское меньшинство и его родной язык очень быстро сокращались, что трудно объяснить процессом стихийных изменений, происходящих среди польского национального меньшинства. Это указывает, прежде всего, на конкретную политику власти СССР и намеренное влияние на требуемые изменения в этой сфере, ликвидируя польское образование и прекращая контакты с Родиной.

Такая политика советской власти в Беларуси стала возможной также благодаря специфической ситуации и значительному притоку русских и украинцев. Представители этих двух национальностей и обрусевшие белорусы были фактором русификации, которая постоянно усиливалась. Представители этих групп чаще всего занимали видные должности в общественной и экономической жизни, партийных органах и армии. Фактическое и процентное увеличение численности русского населения очень хорошо видно по материалам переписи. В 1959 г. русские составляли 8,2% от общей численности населения, а в городах – 19,2%¹²⁹. В 1970 году их было 10,5%, а в городах – 24%. Через девять лет они составляли – 12%, а в 1989 г. – 14% населения республики¹³⁰. В Минске и крупных городах восточной части республики русские составляли 25-40% населения. Украинское население выросло с 1,7% в 1959 г. до почти 3% в 1989 г.¹³¹ Три четверти этого населения проживало в городах.

---

¹²⁷ Z. Winnicki, *Status polityczno-prawny polskiej mniejszości narodowej na Białorusi*, [w:] *Problemy świadomości narodowej...*(2004)...*op. cit.*, s. 42.

¹²⁸ *Национальный состав населения...**op. cit.*, с. 4 [*Natsional'nyj sostav naseleniya...**op. cit.*, с. 4].

¹²⁹ А. Раков, *Население...**op. cit.*, с.132 [A. Rakov, *Naselenie...*, *op. cit.*, s. 132].

¹³⁰ *Национальный состав населения...**op. cit.*, с. 4-6 [*Natsional'nyj sostav naseleniya...**op. cit.*, с. 4].

¹³¹ *Ibidem*.

Результаты последующих переписей населения очень четко проиллюстрировали падение общего количества и в процентном соотношении, а также и «качества» польского населения в БССР.

Счетчики переписи, особенно в сельской местности, обычно были должностными лицами сельских советов и учителями белорусского или русского происхождения. Известно, что к полякам они относились не очень дружелюбно, мягко говоря, также часто поддавались давлению местной администрации, которая хотела проявить себя в эффективности деполонизации населения польского происхождения. Люди, ведущие перепись, получили в партийных комитетах специальные инструкции по подсчету собранного материала. Акцент был сделан на учет повседневного использования языка, а не на заявленном языке. Это давало большие возможности для манипуляции заявлениями людей, особенно в сельской местности, где проживало большинство поляков. Конечно, корректировка данных переписи в ущерб полякам скорее приветствовалась властями, чем вызывала неудовольствие.

Неблагоприятные для поляков политические процессы в БССР отразились на демографической ситуации: уменьшении их общей численности в республике. В 1959 году их было 539 тысяч, перепись 1970 года показала только 328,6 тысячи. В процентном отношении это обозначало снижение с 6,7 до 4,3, хотя в то время эмиграции или репатриации в Польшу не было. Стоит подчеркнуть, что это снижение было намного меньше чем на Украине. Можно предположить, что это не падение рождаемости, а более эффективная политика ассимиляции. При этом отметим увеличение числа поляков в соседней Литве за этот период с 220 до 240 тысяч, т.е. на 4,4%¹³².

В этом отношении интересны данные о количестве детей в семьях региона Гродненщины. Перепись 1989 года показала, что размер мононациональной семьи среди русских, белорусов и поляков составлял 3 человека. В городах, где рождаемость была выше, польская семья состояла в среднем из 3,3 человека, белорусская из 3,2, у русских и украинцев – из 3,0. В смешанных семьях этот показатель достигал – 3,5 человека¹³³.

Самой худшей в польской общине была ситуация сохранения знания родного языка. В 1959 г. в масштабе всей республики польский язык считался родным для 48,5%, белорусский – 47% и русский – только 4%. В 1970 году эти цифры были следующими: соответственно: 13,76 и 10%. В Гродненской области в 1959 г. польский родным языком заявили 62% поляков, белорусский – 34%, русский – около 3%. Одиннадцать лет спустя эти показатели изменились следующим образом: 15,76 и 8,5%¹³⁴.

Для сравнения: в Литве, хотя количество поляков упало с 8,5 до 7,7% от общей численности населения, индекс польского как родного языка снизился только с 96 до

¹³² T. Kruczkowski, *Ojczyzny Polaków...op. cit.*, s. 220-223.

¹³³ *Всесоюзная перепись населения СССР 1989 г. Гродненская область*, с. 85 [*Vsesoyuznaya perepis' naseleniya SSSR 1989 g., Grodenskaya oblast'*, s. 85].

¹³⁴ *Национальный состав населения...op. cit.*, с. 4-14 [*Natsional'nyj sostav naseleniya...op. cit.*, s. 4-14].

92,3%¹³⁵. Изменение этого показателя польского языка в польской среде Беларуси было не только результатом ассимиляции. Часто это была административная процедура, проводимая на уровне сельсовета, и заключалась в изменении записи национальности в паспорте. В семьях со смешанным этническим составом широко распространена была русификация фамилий и имен, и конечным результатом стали этнические пропорции, показанные в переписях 1970, 1979 годов. Белорусизация польского общества и рост числа белорусов становились все более заметными. Стоит подчеркнуть, что если в начале XX века рост числа белорусов происходил за счет литовцев¹³⁶, то на этот раз – поляков.

Хотя после 1970 г. сокращение общей численности поляков в БССР было остановлено, однако их «качественная сторона» систематически снижалась. По материалам переписи 1979 года поляков было 403,1 тыс. – рост на 5,3%, а по отношению к общей численности населения – снижение с 4,3 до 4,2%. На этот раз только 7,7% заявили, что польский язык является родным, белорусский – 74% и русский – 18%. В Гродненской области сформировался этот показатель соответственно: 8,1, 75, 16,3%¹³⁷.

Обращает на себя внимание информация переписи населения о профессиональной структуре поляков и их образовании, особенно в сравнении этих данных с белорусами и русскими. Из 1000 статистических жителей Беларуси наибольшее количество поляков работают в сельском хозяйстве – 343 человека, в то время как белорусов – 299 и только 81 русских. Это доказывает, что люди польского происхождения заняты в наименее оплачиваемом секторе, не пользующимся социальным или административным престижем, больше всего зависимым от руководства хозяйством. По занятости в промышленности лидировали русские – 336 человек, на втором месте категория «другие» (в основном украинцы) – 299, на третьем месте белорусы – 272, на последнем месте поляки – 261. Аналогичная ситуация и в образовании, где русских – 108, «прочие» – 90, белорусы – 78, поляки – только 61. В науке работали – 3 русских, «других» – 2, поляки и белорусы – по одному. Этническая структура в местной администрации также очень показательна: «другие» – 106, русские – 97, белорусы – 34 и поляки – 24¹³⁸. Эта проблематика была рассмотрена в следующих исследованиях¹³⁹.

На этот раз (1970-е годы) помимо белорусизации очень четко была видна и русификация. Это было, несомненно, связано с увеличением количества людей, имеющих высшее образование и пользующихся во все большей степени более полезным в жизни русским языком, широко распространенным и повсеместно используемым¹⁴⁰.

¹³⁵ T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s. 215.

¹³⁶ L. Wasilewski, *Litwa i Białoruś*, Warszawa 1907.

¹³⁷ *Всесоюзная перепись населения СССР 1979 г.*, Москва 1981, с. 162-165 [*Vsesoyuznaya perepis' naseleniya SSSR 1979 g*, Moskva 1981, s. 162-165].

¹³⁸ T. Kruczkowski, *Ojczyzny Polaków...op. cit.*, s. 218.

¹³⁹ Z.J. Winnicki, *Metody oslabiania poczucia świadomości narodowej...op. cit.*: T. Гавін, *Пад прэсінгам палітыкі...op. cit.* [T. Gavin, *Pad presingam palytyki...op. cit.*]; I. Пушкін, *Удзел нацыянальных...и др* [I. Pushkin, *Uzdel natsiyanal'nykh...i dr.*].

¹⁴⁰ T. Kruczkowski, *Polacy...op. cit.*, s. 225.

О том, как власти оценивали белорусских поляков, лишенных образования и интеллигенции, весьма интересно и красноречиво свидетельствует случай в Гродно середины 1980-х годов. В центре города на стене одного из зданий появилось надпись «Polsko wróć!» («Польша вернись!»). В официальной газете обкома партии Гродненской правде тут же появилась статья, оправдывающая и защищавшая местные власти перед республиканским и московским начальством. Интересна аргументация этой статьи. В ней утверждалось, что местные поляки не могли этого сделать, потому что, как было написано – «... если бы это была их работа, использовалась бы слово «Polska» («Польша»), а не «Polsko» («Польшо»). Местные поляки, объяснялось далее в статье, просто не знали таких деталей польской орфографии¹⁴¹.

Все это способствовало тому, что в 1956-1986-х годах в БССР не произошло возрождения польской культурной и образовательной жизни, в отличие от Литвы. Польские дети и молодежь были лишены не только возможности учиться на родном языке, но и не могли даже изучать польский язык в белорусских школах, вопреки ранее принятым партийным решениям и инструкциям. Происходила целенаправленная белорусизация и русификация поляков, а также их насильственное присоединение к советскому обществу. Утрата знания языка в конечном итоге закрыла местным полякам доступ к истокам духовной польской культуры и не могла не привести к определенной деформации национального сознания, особенно в более молодом возрасте¹⁴².

Проводимая советскими властями политика денационализации поляков, их советизации и ассимиляции, принесла свои плоды. В конце 1980-х поляки в Беларуси оказались на грани полной денационализации¹⁴³. Поляки, лишенные интеллигенции в результате последовательных волн репрессий и двух акций депортации (репатриации), составляли национальную группу наименее образованных в Беларуси (после евреев, русских и белорусов, как раз в этом порядке – Т.К.)¹⁴⁴. Этому способствовали репатриации, особенно принудительное выселение местной польской интеллигенции и землевладельцев. Это напоминало действия, позже названные этнической чисткой¹⁴⁵.

Реализовать полностью план по советизации и деполонизации страны и таким образом превратить польское национальное меньшинство в советское общество власти не удалось. Культурно-национальная специфика поляков в БССР, и особенно в Гродненской области, сохранилась, несмотря на все рассматриваемые жесткие меры по советизации и деполонизации. Она проявилась: в ярко выраженной конфессиональной принадлежности; в сохраненном, хотя бы частично, польском языке как сохраняющуюся связь с национальным кодом страны происхождения; «качественно» иной интерпретации истории Польши и польского национального меньшинства, чем в стране их проживания; в поддержании

¹⁴¹ T. Kruczkowski, *Ojczyzny Polaków...op. cit.*, s. 221.

¹⁴² M. Biaspamiatnych, *Ludność polska Grodzieńszczyzny w świetle badań Centrum etnokonfesjonalnych i socjo-kulturalnych uniwersytetu Grodzieńskiego*, [w:] *Problemy świadomości...* (2003)...*op. cit.*, s.119.

¹⁴³ Z. Winnicki, *Metody osłabiania poczucia świadomości narodowej...op. cit.*, s.27.

¹⁴⁴ T. Kruczkowski, *Ojczyzny...op. cit.*, s. 217.

¹⁴⁵ T. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi...op. cit.*, s.139.

национальной культуры поляков как этнического меньшинства в среде титульной нации; в польском фольклоре; в семейно-бытовых традициях и др. Осознание этой специфики региональной польской идентичности имеет существенное значение для понимания особенностей этого национального меньшинства страны в целом и Гродненщины в частности.

Исследование, проведенное Гродненским университетом среди католиков и православных христиан, показало более высокую степень религиозности католиков, чем среди православных белорусов. Польские католики в этом исследовании имеют также более высокий уровень религиозности, чем белорусские католики¹⁴⁶.

Можно с уверенностью сказать, что историческая память поляков в БССР существенно отличалась от официальной версии истории, глубоко укоренившейся в белорусском историческом повествовании. Образ «освободителей» Красной Армии в 1939 году разительно отличается в устной истории местного польского и белорусского народов¹⁴⁷. Подавляющее большинство местных поляков негативно относятся к присоединению Западной Беларуси к БССР, хотя в советское время и сейчас эти события всегда оценивались однозначно положительно¹⁴⁸. Можно говорить о существовании у местных поляков особой «контрпамяти», которая не соответствует официальной белорусской версии территориальных и социально-национальных изменений.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, в советский период коренным образом в худшую сторону изменилась ситуация польского национального меньшинства: поляки в БССР до времени «перестройки» в СССР находились в шаге от полной денацификации. Особенно это касалось их социальной роли, образования, уровня сохранения национальной культуры и национального самосознания.

На такое положение вещей повлиял ряд политических и исторических, а не социально-демографических факторов. Важное значение имели также депортации 1939-1941 годов и физическая ликвидация польской интеллигенции, которая являлась наиболее активной частью польской общины и в значительной степени поддерживала национальное самосознание. Часть польского населения успела покинуть БССР в рамках так называемых репатриационных акций (по сути, это была этническая чистка) и уехать в Польшу. На эти

---

¹⁴⁶ M. Biaspamiatnych, *Ludność polska...op. cit.*, s.117.

¹⁴⁷ Z.J. Winnicki, *Refleksje...op. cit.*; Z. Winnicki, *Współczesna doktryna...op. cit.*; Z. Boradyn, *Niemen rzeka niezgody: polsko-sowiecka wojna partyzancka na Nowogródzczyźnie 1943-1944*, Warszawa 1999, 333 s; T. Kruczkowski, *Polacy na Białorusi...op. cit.*, T. Kruczkowski, *Gorąca jesień 1939 roku*, „Magazyn Polski” № 1/2000, s. 48-49; M. Biaspamiatnych, *Ludność polska Grodzieńszczyzny w świetle badań... i др.*

¹⁴⁸ Z.J. Winnicki, *Refleksje. Białoruskie przymiarki personalne*, „Magazyn Polski” № 1-2/2002, s. 56-61; S. Silwanowicz, *Wydarzenia września 1939 na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*, [w:] *Problemy świadomości narodowej... (2004)...op. cit.* s. 284-293.

явления повлияли действия белорусизации, проведенной властями республики в 1940-1960-е годы, и русификации в более поздний период.

Власти хотели сохранить западные районы БССР в составе СССР, проводя политику, аналогичную царской XIX века. В то же время измененная советская политика в отношении поляков стала более суровой. Это были: жестокие и безжалостные репрессии в 1939–1953 годах, непрекращающееся вооруженное и пассивное сопротивление, этнические чистки, т.е. вызванное политической ситуацией переселение поляков в Польшу, последствия коллективизации, а также ликвидация польских школ и организационных структур католической церкви. Во время коммунистического режима поляки были лишены каких-либо юридических и институциональных возможностей для развития своей национальной идентичности. Все это довело польскую общину западных районов БССР до состояния выживания.

Процесс потери национальной идентичности и естественной ассимиляции, как типичное явление, всегда происходил в этих областях, и был разнонаправленный – в сторону польского, белорусского, русского, а также литовского. После 1944 года это движение было направлено, в первую очередь на региональную белорусскость. Со времен горбачевской «перестройки» было явное обратное движение – поляки в сторону польскости, белорусы в сторону концепции национальности вместо политической и этнографической «советской белорусскости». Этим фактором можно объяснить замедление упадка численности поляков, выявленного по результатам переписи 1989 г.

БИБЛИОГРАФИЯ [BIBLIOGRAFIYA]

МОНОГРАФИИ [MONOGRAFII]

- Boradyn Zygmunt. 1999. Niemen rzeka niezgody: polsko-sowiecka wojna partyzancka na Nowogródzczyźnie 1943-1944. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm.
- Dzwonkowski Roman. 1989. Kościół katolicki w ZSSR 1917-1939. Zarys historii. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Dzwonkowski Roman. 1994. Polacy na dawnych kresach wschodnich. Z problematyki narodowościowej i religijnej. Lublin: Oddział Lubelski Stowarzyszenia "Wspólnota Polska".
- Dzwonkowski Roman. 2003. Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939-1988. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Dzwonkowski Roman. 2010. Religia i Kościół katolicki w ZSRS. 1917-1991. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Dzwonkowski Roman. 2011. Polacy w Kościele katolickim na Wschodzie (1939-2011). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Eberhardt Piotr. 1994. Przemiany narodowościowe na Białorusi. Warszawa: Editions Spotkania.
- Gawin Tadeusz. 2013. O bycie Polakiem. Polacy w Białoruskiej Socjalistycznej Republice Sowieckiej 1944–1991. Grodno-Białystok.
- Hlebowicz Adam. 1993. Kościół odrodzony. Katolicyzm w państwie sowieckim 1944-1992. Gdańsk: Wydawnictwo Stella Maris.

- Iwanow Mikołaj. 1991. Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Sowieckim. 1921-1939. Warszawa-Wrocław: Państw. Wydaw. Naukowe.
- Kruczkowski Tadeusz. 2003. Polacy na Białorusi na tle historii i współczesności. Słonim: GO-UPP „Słonimskaa tipografia”.
- Kurzowa Zofia. 1993. Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w. Warszawa-Kraków: PWN.
- Mironowicz Eugeniusz, Tokć Sarhiej, Radzik Ryszard. 2005. Zmiana struktury narodowościowej na pograniczu polsko-białoruskim w XX w. Białystok: Wydawn. Uniwersytetu w Białymstoku.
- Siedlecki Julian. 1990. Losy Polaków w ZSSR w latach 1939-1986. Gdańsk.
- Smułkowa Elżbieta (red.). 2000. Język a tożsamość na pograniczu kultur. Białystok: Katedra Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku.
- Sommer Tomasz. 2014. Operacja Antypolska NKWD 1937-1938. Geneza i przebieg ludobójstwa popełnionego na Polakach w Związku Sowieckim. Warszawa: Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku.
- Stosunki dyplomatyczne Polski 1944–1977 r. Informator. t. 1: Europa – państwa socjalistyczne. 1978. Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych.
- Szumski Jan. 2010. Sowietyzacja Zachodniej Białorusi 1944–1953. Propaganda i edukacja w służbie ideologii. Kraków: Arcana.
- Śleszyński Wojciech. 2013. Kresy Wschodnie, czyli Białoruś Zachodnia. Historia, współczesność, pamięć. Łomianki: Wydawnictwo LTW.
- Wasilewski Leon. 1907. Litwa i Białoruś. Warszawa.
- Winnicki Zdzisław Julian. 1995. Szkice Kresowe. Wrocław: Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”. Oddział Dolnośląski.
- Winnicki Zdzisław Julian. 1998. Szkice polsko-białoruskie. Wrocław: Gajt.
- Всесоюзная перепись населения СССР 1959 г. 1960. Москва [Vsesoyuznaya perepis' naseleniya SSSR 1959 g. 1960. Moskva].
- Всесоюзная перепись населения СССР 1979 г. 1981. Москва [Vsesoyuznaya perepis' naseleniya SSSR 1979 g. Moskva].
- Гавін Тадеуш. 2018. Пад прэсінгам палітыкі. Польская нацыянальная меншасць у Беларусіў 1919-2017 гг. Беласток [Gavin T. 2018. Pad presingam polityki. Pol'skaya natsinal'naya menshasits' u Belarusi uj 1919-2017 gg. Belastok 2018].
- Горизонтов Леонид Ефремович. 1999. Парадоксы имперской политики: поляки в России и русские в Польше (XIX – начало XX в.). Москва [Gorizontov Leonid Efimovich. 1999. Paradoxy imperskoj politiki: polyaki v Rosii i ruskie v Pol'she (XIX – nachalo XX v.). Moskva].
- Долбиллов Д. Михаил 2010. Русский край, чужая вера. Этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II. Москва [Dolbilov D. Mikhail. 2010. Russkij kraj, chuzhaya vera. Etnokonfessional'naya politika imperii v Litve i Belorussii pri Aleksandre II. Moskva].
- Итоги переписи населения Республики Беларусь 1999 г., Т.1. 2001. Минск [Itogi i perepisi naseleniya Respubliki Belarus' 1999 g. T.1. 2001. Minsk].
- Кручковский Тадеуш Тадеушевич. 2011. Некоторые дискуссионные историографические проблемы исторического прошлого и современности польского национального

меньшинства в Беларуси. История Польши в историографической традиции XIX-начала XXI вв. Гродно [Kruchkovskij Tadeush Tadeushevich. 2011. Nekotorye diskusionnye istoriograficheskie problemy istoricheskogo proshlogo i sovremennosti pol'skogo natsional'nogo men'shinstva v Belarusi. Istoriya Pol'shi v istoriograficheskoy traditsii XIX-nachala vv. Grodno].

Кручковский Тадеуш Тадеушевич. 2016. История Польши в основных концепциях русской историографии XIX-начала XX века. Гродно [Kruczkowskij Tadeush Tadeushevich. 2016. Istoriya Pol'shi v osnovnykh kontseptsyakh russkoj istoriografii XIX-nachala XX veka. Grodno.

Кручковский Тадеуш Тадеушевич. 1994. Польская проблематика в русской историографии второй половины XIX века. Гродно 1994. [Kruczkowskij Tadeush Tadeushevich. 1994. Pol'skaya problematika v russkoj istotiografii vtoroj poloviny XIX veka. Grodno.

Национальный состав населения Гродненской области. Статистический бюллетень. 2020. Гродно [Natsional'nyj sostav naseleniya Grodenskoj oblasti. Statisticheskij byulleten'. 2020. Grodno].

Пушкін Ігар Аляксандравіч. 2010. Уздел нацыянальных меншасцей у грамадска-палітычным жыцці савецкай Беларусі (1919–1990 гг.). Мінск [Pushkin Igar Alyaksandrovich. 2010. Uzdel natsiyanal'nykh menshastsej u gramadska-palitychnym zhyitsy savedskay Belarusi (1919-1990 gg.). Minsk].

Раков Андрей. 1969. Население Белорусской ССР. Минск [Rakov Andiej. 1969. Naselenie Beloruskoj SSR. Minsk].

Ярмусик Эдмунд Станиславович. 2006. Католический Костёл в Белоруссии в 1945 - 1990 годах. Гродно [Yarmusik Edmund Stanislavovich. 2006. Katolicheskij Kostel v Belorussii v 1945-1990 godakh. Grodno.

ГЛАВЫ В КНИГЕ [GLAVY V KNIGE]

Biaspamiatnych Mikołaj. 2003. Ludność polska Grodzieńszczyzny w świetle badań Centrum etnokonfesjonalnych i socjokulturalnych uniwersytetu Grodzieńskiego W Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi. Grodno.

Bobryk Adam. 2004. Postawy wobec religii i wyzwań życia codziennego wiernych parafii Najświętszej Marii Panny Królowej Korony Polskiej w Brześciu, W Blisko, a tak daleko. Polacy w obwodzie brzeskim na Białorusi, 67-79. Warszawa.

Donskich S. 2005. «Polski pas» kak primier transformacji kulturnego centra w pogranicze, W Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi. Grodno.

Dzwonkowski Roman. 2003. Polacy w Kościele katolickim na Wschodzie – czego oczekują? W Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi. Grodno.

Iwanow Mikołaj. 1991. Polacy w Związku Radzieckim 1917–1990. W Polacy w Kościele katolickim w ZSRR. Lublin.

Jarmusik Edward Stanisławowicz. 2003. Kościół katolicki wobec problemów narodowościowych na Białorusi. W Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi, 124-132. Grodno.

- Kabzińska Iwona. 2003. Znajomość dziedzictwa kulturowego jako jeden z warunków zachowania tożsamości narodowej W Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi, Grodno.
- Kabzińska Iwona. 2006. Procesy transformacji i integracji na przykładzie Polaków mieszkających za wschodnią granicą Polski. W Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji. Lublin.
- Kruczkowski Tadeusz. 1998. Ojczyzny Polaków na Białorusi po II wojnie światowej. W Centrum i regiony narodowościowe w Europie od XVIII do XX wieku. Łódź.
- Kruczkowski Tadeusz. 2003. Niektóre zagadnienia historii etnicznej Polaków na Białorusi W Проблемы национального сознания польского населения на Беларуси. Гродно [Kruczkowski. Tadeusz. 2003. Niektóre zagadnienia historii etnicznej Polaków na Białorusi W Problemy natsional'nogo soznaniya pol'skogo naseleniya na Belarusi. Grodno].
- Kubiak Hieronim. 1992. Polacy i Polonia ZSRR W Mniejszości narodowe i Polonia w ZSRR. Wrocław.
- Kurzowa Zofia. 1992. O istocie dialektu północnokresowego W Wilno-Wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur. Materiały I Międzynarodowej konferencji. T. IV. Białystok.
- Mniejszości polskie i Polonia w ZSSR. 1992. Warszawa.
- Puzyna Jan. 2009. Duszpasterstwo Polaków na Białorusi – dzisiaj i jutro W Polityczne, religijne i kulturalne aspekty sprawy polskiej na Kresach wschodnich, 157-168. Kraków.
- Silwanowicz Stanisław. 2004. Wydarzenia września 1939 na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej W Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi. Grodno.
- Snopkowski W. 1994. Międzynarodowe aspekty wytyczania granicy polsko-radzieckiej na odcinku białoruskim w latach 1939-1945. W Polska – Białoruś 1918-1945. Warszawa.
- Szumski Jan. 2005. Z historii utworzenia polskich placówek dyplomatycznych w BSSR W Problemy świadomości narodowej, Grodno.
- Tichomirow Andriej. 2006. Polacy na Białorusi. Warunki i perspektywy zachowania tożsamości narodowej W Solidarnie ku wolności, 13-26. Wrocław.
- Winnicki Zdzisław Julian. 2003. Uwagi o wpływie i skutkach stosowania niektórych metod i środków depolonizacji na obszarze Ziemi Białoruskich na polską świadomość narodową w drugiej połowie XX wieku i współcześnie W Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi. Grodno.
- Winnicki Zdzisław Julian. 2004. Status polityczno-prawny polskiej mniejszości narodowej na Białorusi W Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi. Grodno.
- Бодак А. 1999. Об изменениях западной границы Беларуси в 1944-1955 гг. Наш радавод. Кн.8 Гродно [Bodak A. 1999. Ob izmeneniyakh zapadnoj granitsy Belarusi v 1944-1955 gg. Nash radovod. Kn. 8. Grodno.
- Дабрынін Міхаіл. 1998. Палякі заходняй Беларусі: Сучасны стан і перспектывы развіцця роднай мовы, [в:] Чалавек. Этнас. Тэрыторыя. Праблемы развіцця заходняга рэгіёна Беларусі, Ч. 2. Брэст [Dabrynin Mikhail. 1998. Palyaki zakhodnoj Belarusi: Suchasny stan i perspektywy razvyitstsiya rodnoj movy, [v:] Chalavek: Etnas. Terytorya. Preamblemy razvyitstsiya zakhodnyaga regyona Belarusi. Ch. 2. Brest].

НАУЧНЫЕ ЖУРНАЛЫ [NAUCHNYYE ZHURNALY]

- Bobryk Adam. 2020. „Badacz polskiego wychodźstwa i Kresów Wschodnich – ks. prof. dr hab. Roman Dzwonkowski SAC (1930-2020)”. *Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne* (17): 379-389.
- Dworzecka Joanna. 2016. „Spór o białorutynizację Kościoła katolickiego na Białorusi”. *Colloctonea Theologica* (2): 115-138.
- Dzwonkowski Roman. 1989. „O katolikach na Białorusi”. *Przegląd katolicki* 40.
- Dzwonkowski Roman. 1994-1995. *Problem języka polskiego w kościołach na Białorusi i Ukrainie*. *Roczniki Nauk Społecznych T. XXII-XXIII, Z.1.*
- Dzwonkowski Roman. 1999. „Od Kościoła polskiego do Kościoła Polaków na Wschodzie?”. *Symposium* (1): 64-80.
- Kruczkowski Tadeusz. 2000. „Historia Białorusi i stosunki polsko-białoruskie w świetle rosyjskiej historiografii II poł. XIX w. i początku XX w.”, *Przegląd Wschodni* 3(23): 443-476.
- Szpiczakowska Z. Monika. Kurzowa M. Zofia. 2007. „Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich XVI-XX ww.” *Przegląd Wschodni* III(3).
- Szumski Jan. 2002. „Likwidacja polskich szkół w rejonie Sopockim w latach 1944-1947”. *Magazyn Polski* 1-2.
- Uszakiewicz Stanisław. 1992. „Być Polakiem”. *Głos znad Niemna* 3(14).
- Winnicki Zdzisław Julian. 2002. „Metody osłabiania poczucia świadomości narodowej. Uwagi o wpływie i skutkach zastosowania niektórych metod i środków depolonizacyjnych na obszarze Ziemi Białoruskich na polską świadomość narodową w drugiej połowie XX wieku i współcześnie”. *Magazyn Polski* 3-4 (24-25): 24–31.
- Winnicki Zdzisław Julian. 2002. „Refleksje. Białoruskie przymiarki personalne”. *Magazyn Polski* 1-2.
- Смаленчук Александр Фёдорович, Kruczkowski Tadeusz. 2003. *Polacy na Białorusi na tle historii i współczesności. Słomim (Гістарычны Альманах Т. 9, Гародня 2004. <http://kamunikat.net.iig.pl/www/czasopisy/almanach/09/30/htm>)*[Smalenchyuk Alyaksandr Fedorovich, Kruczkowski Tadeusz. 2004. *Polacy na Białorusi na tle historii i współczesności. Słomim 2003 Gistarychny Al'manakh T. 9, Garodnya 2004, <http://kamunikat.net.iig.pl/www/czasopisy/almanach/09/30/htm>].*
- Эркерт Родриг Федорович 1864. „Взгляд на историю и этнографию западных губерний России”, „СПб” [Erkert Rudgier Fedorovich. 1864. „Vzglyad na istoriyu i etnografiyu zapadnykh gubernij Rossii” SPb].

NOTES ABOUT THE AUTHORS

BSOUL-KOPOWSKA MAGDALENA – PhD, associate professor of political science. Deputy Head of the Department of Applied Sociology and Human Resource Management at the Faculty of Management, Częstochowa University of Technology. Her research and scientific interests focus on the management of public institutions, security management, and civil society. Author of publications in the field of management, security, and political science. Member – founder of the Polish Political Marketing Society (pol. Polskie Towarzystwo Marketingu Politycznego) and member of the Philosophy and Sociology Committee of the Polish Academy of Sciences Katowice Branch (pol. Komisja Filozofii i Socjologii Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Katowicach).

CHOMICKI SŁAWOMIR – an officer of the Polish army, a PhD student at the Faculty of Law / Department of Criminal Law at University of Białystok. He specializes at public criminal law and military criminal law; military disciplinary rules, and also regulations connected with using measures of direct coercion and firearm. He is an author of monographs and articles in academic journals.

DZIUBEK IRENEUSZ T. – PhD, associate professor; The Institute of Security Sciences of The President Stanisław Wojciechowski Calisia University, Director of the Research and Implementation Center of Kalisz University. Specializes in the management of public institutions. Areas of interest: defense education, scientific aspects of weapons and security technology, legislative processes related to the functioning of public security institutions, promoting activities to improve the security of citizens; anti-terrorism and counter-terrorism.

KICIA TOMASZ – MSc, graduated from the Air Force Academy in Dęblin as a Ground Controller of Interception. Currently, he is the Head of the Military Delegation for Fire Protection in Lublin. During his career, he served in various positions, including Air Force Academy, Command of the 4th Training Aviation Wing in Dęblin, Command of the Multinational Division North East in Elbląg (MND-NE) and the Command of the Territorial Defense Forces. He also cooperate with the Department of Security of the Ministry of Finance in the defense training and operational planning. He is interested in the unmanned aerial vehicle system in the Armed Forces and issues related to operational planning and fire protection.

KONIECZNY MARCIN – PhD, second-lieutenant; lawyer, a graduate of the Faculty of Law and Administration of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, the National Defense University of Warsaw, the Police Academy in Szczytno, the General Tadeusz Kościuszko Military University of Land Forces in Wrocław. Interested in forensics, internal security, and crisis management.

KOWALSKI WAWRZYNIEC – PhD in legal sciences, graduate of the Faculty of Law and Administration of the University of Warsaw, assistant professor at the Institute of Security and Defence of the Faculty of Security, Logistics and Management of the Military University of Technology in Warsaw. He is particularly interested in the legal conditions of state security, parliamentary issues, political and legal doctrines, and the functioning of public administration.

KOZUBA JAROSŁAW – Assoc. Prof., Ph.D.; has over 37 years of professional experience in areas related to broadly understood military and civil aviation, as well as space technologies. He is the author or co-author of 9 scientific monographs and 19 academic textbooks, of which five were published in English. So far, it has been published by more than one hundred articles in domestic (58) and foreign (54) scientific journals, of which four articles indexed in the JSR, fourteen in the Web of Science, and six in the Scopus and Web of Science. He is also the holder of two patents. He was also the organizer of a number of scientific conferences on the application of modern technologies in aviation, with particular emphasis on the areas of safety, security, and aviation logistics. He was also the organizer of a number of scientific conferences on the application of modern technologies in aviation, with particular emphasis on the areas of safety and aviation logistics. For over fifteen years, he has actively participated in the implementation of English language training programs, including ERASMUS and ERASMUS + programs. The main scientific areas that lie within the scope of he is interested in are such as: air transport, logistics in transport, security, and aviation protection in the aspect of using modern technologies. The main scientific areas that lie within the scope of he is interested in are such as air transport, logistics in transport, security, and aviation protection in the aspect of using modern technologies.

KRUCZKOWSKI TADEUSZ – Assoc. Prof., PhD; professor at the University of Grodno. In 1993 he defended his doctoral dissertation “Polish problems in Russian historiography of the second half of the 19th century”. The subject of the postdoctoral dissertation: “History of Poland in the basic syntheses of Russian historiography of the nineteenth - early twentieth centuries”. The habilitation thesis was defended at the Belarusian State University (Minsk) in 2018. In the years 2000-2005, he was the president of the Union of Poles in Belarus. The author of more than 160 scientific papers, including four monographs, on the interpretation of the history of Poland in Russian historiography of the nineteenth and twentieth centuries and in contemporary Russian and Belarusian historiography, as well as on the history and the present day of the Polish national minority in Belarus. Hirsch index - 8 (357 citations). The main topics of research: the history of Poland, Lithuania, Belarus as interpreted by Russian historiography of the 19th - beginning of the 20th century, and the history of Belarus in the 20th - beginning of the 21st century in the historiographic tradition of Poland and Russia, as well as the present day of the Polish national minority in Belarus. Research internships: University of Gdańsk (1996), Jagiellonian University (2003), Institute of Slavic Studies RAN (2021).

KUFEL-ORŁOWSKA JOANNA – PhD; graduate of the Faculty of Law and Administration at the University of Lodz – master studies and then PhD studies in the field of law. In 2011, she completed postgraduate studies at the Faculty of Law of the University of Lodz, European Postgraduate Studies in Crime Issues, during which she took a study visit to Germany. In 2015, she obtained a PhD degree in law on the basis of a dissertation entitled Criminological and Victimological Assessment of Ageism. Author of scientific publications in the field of penal and social sciences. Permanent mediator in the District Court in Łódź. Since 2016, she has been employed as an assistant professor at the Institute of Education and from 2019 at the Institute of Security Studies of Siedlce University of Natural Sciences and Humanities. Research interests: criminal law, penitentiary law, criminology, victimology, kinesics, mediation.

KUNIKOWSKI JERZY – Prof., Ph.D., honoris causa, director of the Institute of Pedagogy (2002-2005), Dean of the Faculty of Humanities of the University of Podlasie and Siedlce University of Natural Sciences and Humanities (2005-2012). He began his teaching and research activity in higher education in 1974, after graduating from pedagogical studies. In 1978 he obtained the PhD degree in humanities, in 1985 a postdoctoral degree in military sciences, and in 1996 he was appointed a professor. The author of many scientific works and books in the field of adult education, defense and security education, command and education, and sociology, in particular military sociology; dictionaries in the field of national security, defense knowledge, and education for security, and over 380 articles.

MARTINEC FRANTISEK – Assoc. Prof. Dipl. Eng. Frantisek Martinec, Ph.D. is currently the guarantor of the study program “Operation and Management of Air Traffic” in specialization of “Aviation Unmanned Systems” for the bachelor program and the master's program “Management of Aviation Enterprises” at the University of Business in Prague. He has been working in the academic sphere for more than two decades. As a recognized expert in the fields of avionics, aviation safety, and UAS, he represented the Slovak Republic as a member of NATO's working committees in Brussels in Life Cycle Commission and Risk Management Commission. Nowadays he is publishing in the field of Aviation Safety and Unmanned Aerial Systems. He holds several patents. At the Air Force Academy in Kosice, he worked for 15 years as a university lecturer and researcher (Deputy Head of the Avionics Department). In the period 1995-2009, he worked as a researcher at the Slovak Aviation Institute in Kosice. From 2009 to 2017, he worked at the Technical University of Ostrava in various positions as an associate professor and a guarantor of study programs. Assoc. Prof. Martinec is a recognized expert in Avionics Systems and Air Transport Safety.

PARCZEWSKI RAFAŁ – MSc, PhD, graduated Air Force Academy in Dęblin as an Air Traffic Controller. Currently, he is an assistant professor at the Military University of Technology in Warsaw. During his career he served in Border Guard in various positions. He is interested in security and unmanned aerial vehicles. He has an UAV pilot-operator qualification certificate.

PAWLACZYK BOGUMIŁA – PhD, assistant professor at the Institute of Security Sciences of The President Stanislaw Wojciechowski Calisia University. Specialization in the management of public institutions. Area of interest: state security, with particular emphasis on security strategy and policy, civil-military cooperation, legal aspects of the functioning of institutions responsible for security and public order.

PILA JAN – Prof. Dipl. Eng., Ph.D.; has been working in the field of aerospace engineering for 40 years. He graduated Aircraft Engineering at The Air Force Academe in Kosice, Slovakia in 1981, PhD study in the field of Armament and Military Technology at The Air Force Academe in Kosice in 2003, Assoc. prof. in the field of Safety of Technical Systems at The Faculty of Mechanical Engineering, Technical University of Kosice in 2010 and professor at the field of Motor vehicles, Railway vehicles, Ships and Aircraft at The Technical University of Kosice in 2017. During his professional career, he performed various functions: Vice-dean for Science Research and International Relations, the head of Department of Aircraft Engineering, Vice-Chairman of the Scientific Board of the Aeronautic Faculty, Vice-Chairman of the Editorial Board of the scientific journal Acta Avionica, and others. Currently, prof. Pil'a is a professor at Department of Aircraft Technologies, Faculty of Transport and Aviation Engineering, Silesian University of Technology and professor at The University of Business in Prague, Czech Republic. He is a graduate of certified courses at The National Defence University of Miklós Zrinyi in Budapest, Hungary, certificate of University of Cambridge and NATO Stanag 6001 SLP 3, Safety Management System, and others. Prof. Pila is a recognized scientific and pedagogical personality in the field of aeronautical engineering and air transport safety at the national and international level. He is an expert with long-term professional, pedagogical, and managerial experience.

RYCAJ-PILIPCZUK ANNA – PhD of social sciences in the discipline of security sciences. She obtained the PhD degree in 2020 at the Police Academy in Szczytno, conducting scientific research in the field of public safety, looking for model solutions for the role and place of the Police in providing security to individual and collective entities. Her publications fall mainly in the discipline of security sciences. She is a police officer with the rank of a staff sergeant. She serves in the area of the Warsaw Police Headquarters.